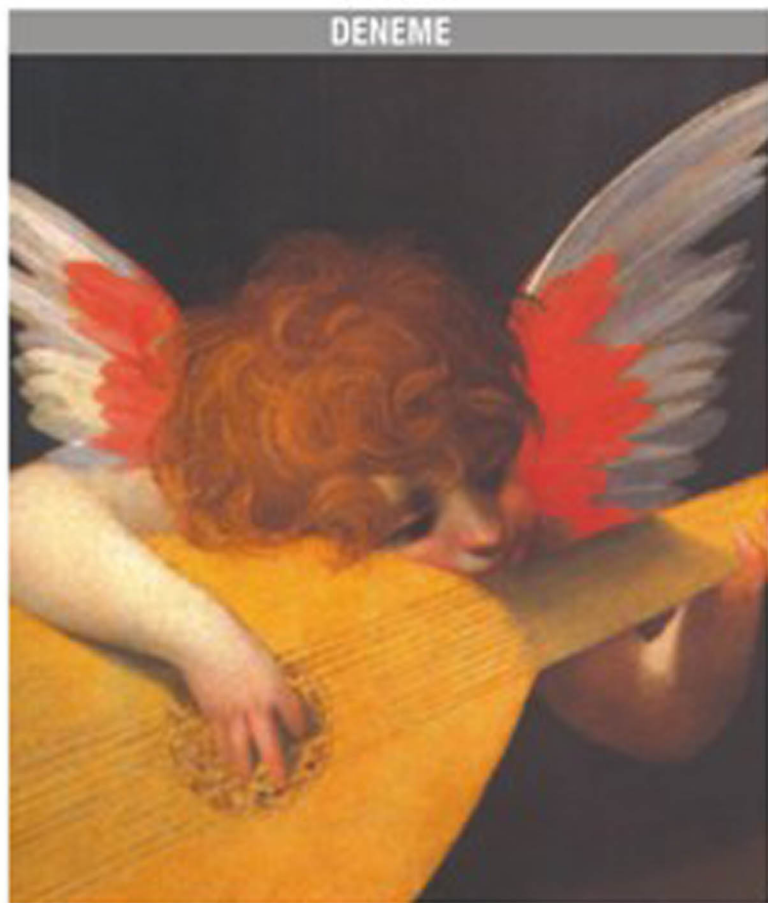

STEFAN ZWEIG

YILDIZIN
PARLADIĞI
ANLAR

DENEME

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
KASIM EĞİT

Stefan Zweig
İNSANLIĞIN YILDIZININ
PARLADIĞI ANLAR

ON İKİ TARİHSEL MİNYATÜR

DEMEME

Almanca aslından çeviren
KASIM EĞİT

CAN YAYINLARI

Stefan Zweig, 1881 yılında Viyana'da doğdu. Babası varlıklı bir sanayiciydi. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. Savaş karşıtı kişiliğiyle dikkat çekti. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, Nazilerin baskısı yüzünden Salzburg'u terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri Verlaine, Baudelaire ve Verhaeren çevirileriyle tanındı, ilk şiirlerini ise 1901 yılında yayımladı. Çok sayıda deneme, öykü, uzun öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretisine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'ın derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Özellikle tarihsel karakterler üzerinde yazdığı yorumlar ve yaşamöyküleri, psikolojik çözümlemeler bakımından son derece zengindir. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamayarak 1942 yılında Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etti.

Kasım Eğit, 1948'de Adana'da doğdu. 1970'te Atatürk Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 1978'de Almanya'da Ruhr Üniversitesi'nde doktor unvanını aldı. Halen Ege Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi, Yabancı Diller Bölümü Başkanı ve Edebiyat Fakültesi Dekanı. Friedrich Dürrenmatt'ın *Duruşma Gecesi*, Stefan Zweig'ın *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar* ve *Değişim Rüzgârı*, Heinrich Böll'ün *Frankfurt Dersleri* ve *Melek Sustu* adlı yapıtlarını dilimize kazandırdı.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	5
Ölümsüzlüğe Sığınış.....	7
Bizans'ın Fethi.....	30
Georg Friedrich Händel'in Yaşama Dönüşü.....	57
Bir Gecelik Dâhi.....	80
Waterloo: Dünyanın Yazgısını Belirleyen An.....	96
Marienbad Şiirleri.....	112
Eldorado'nun Keşfi.....	122
Bir Yiğitlik Ânı.....	132
Okyanusu Aşan İlk Söz.....	140
Tanrı'ya Sığınış.....	161
Güney Kutbu İçin Savaşım.....	196
Mühürlü Tren.....	215

ÖNSÖZ

Gününün yirmi dört saati boyunca yaratıcı olan hiçbir sanatçı yoktur; onun yarattığı en büyük ve en kalıcı yapıtlar, yalnızca ve yalnızca ilham perisinin geldiği o pek ender rastlanan anlarda oluşmuştur. Aynı şekilde, gelmiş ve geçmiş bütün çağların en büyük şairi ve yaratıcısı olarak kendisine hayranlık beslediğimiz tarih de sürekli yaratıcı olmamıştır. Goethe'nin "Tanrı'nın gizemli atölyesi" diye adlandırdığı tarih içinde de günlük ve önemsiz olaylar pek çoktur. Tarihte de, sanatın her türünde ve günlük yaşamda olduğu gibi çok görkemli ve unutulmaz anlara ender rastlanır. Tarih, çoğu kez bir kronik hazırlayıcısı gibi titiz bir çalışma ile gerçek olayları halkalar gibi art arda ekleyip binlerce yılı saran dev bir zincir oluşturur; her türlü heyecan ve gerilim için bir hazırlık dönemi, her gerçek olay için de bir oluşum süreci gereklidir. Bir ulusun içinden bir dâhinin çıkabilmesi için milyonlarca insanın dünyaya gelmesi gerekli olmuş, gerçek bir tarihsel olayın, yani yıldızın parladığı anların oluşması için de milyonlarca saat beklemek zorunda kalmıştır.

Ancak sanat dünyasında bir dâhi ortaya çıkınca, çağlar boyu kendisinden söz ettirir; böyle bir an, bir dünyaya ânu ortaya çıkarsa, bu, gelecekteki onyılların ve yüzyılların da belirleyicisi olur. Nasıl ki atmosferdeki bütün elektrik akımı bir paratonerin ucunda bulunuyorsa, en küçük bir zaman dilimine bile inanılmaz sayıda çok tarihsel olay sığdırılmıştır. Başka zamanlarda kendi halin-

de, peş peşe ve yan yana gelişen olaylar, her şeyi belirleyen ve her şeye karar veren o bir tek anlık zaman dilimi içine sıkışır: Tek bir evet, tek bir hayır, bir anlık erken davranma ya da bir anlık geç harekete geçme, bu ânı, yüzlerce kuşak da geçse, asla geri getiremez ve bu, yitirilen an, bireyin ve ulusların yaşamını ve hatta bütün bir insanlığın yazgısını belirler.

Çağları aşan bir kararın bir tek takvime, bir tek saate ve çoğu kez de yalnızca bir tek dakikaya sıkıştırıldığı böylesine trajik ve yazgıyı belirleyici anlara, bireylerin yaşamında ve tarihin akışı içinde çok ender rastlanır. Ben böyle anları, yıldızın parladığı anlar diye adlandırdım, çünkü onlar, tıpkı yıldızlar gibi hiç değişmeden geçmişin karanlığına ışık tutmaktadırlar. İşte bu kitabımla, değişik zamanlara ve değişik bölgelere ait kimi önemli anları, yıldızın parladığı anları anımsatmaya çalıştım. Yapıtta yer alan tarihsel olayları anlatırken, gerçekleri hiçbir biçimde değiştirmedim, kendi katkılarımla renklendirip zenginleştirmedim. Çünkü tarih, kusursuzluğa ulaştığı böylesine eşsiz anlarda, kendisine yardım için uzanan ellere gereksinim duymaz. O, bir şair, bir dram yazarı işlevini gerçek anlamda yerine getiriyorsa, hiçbir şair onu aşmayı denememeli.

ÖLÜMSÜZLÜĞE SIĞINIŞ

Büyük Okyanus'un Keşfi

25 Eylül 1513

Bir Gemi Donatılıyor

Kolomb, Amerika'yı keşiften döndükten sonra Sevilla ve Barcelona'nın kalabalık caddelerinden bir tören havasında geçerken, beraberinde getirdiği tuhaf ve paha biçilmez pek çok şeyi, o âna kadar hiç tanınmayan bir ırkın kırmızı derili insanlarını, hiç görülmemiş hayvanları, çılgınlık atan rengârenk papağanları, hantal ve ağır ağır yürüyen tapirleri ve bir süre sonra Avrupa'yı kendilerine vatan edinecek olan ilginç bitkileri ve meyveleri, hintbuğdayı, tütün ve hindistancevizi-ni halka gösteriyor. Bütün bunlar sevinç çılgınlıkları atan kalabalık tarafından büyük bir hayranlıkla karşılanıyor, fakat kral ve kraliçe ile danışmanlarını en fazla etkileyen ve heyecanlandıran şey, içi altın dolu birkaç küçük sandık ve sepet oldu. Kolomb'un Yeni Hindistan'dan yanında getirdiği altın miktarı pek fazla değildi; yerlilerle değiş tokuş yaptığı ya da zorla ele geçirdiği birkaç külçe altın ve ziynet eşyası, bir-iki avuç dolusu kadar da altın tozu, altından daha çok altın tozu, olsa olsa birkaç yüz sikke altını basmaya yetecek kadar bir ganimet. Ancak tam anlamıyla bir hülya adamı olan, inanmak istediği şeye mutlaka inanan ve Hindistan'a deniz yoluyla gitmek iddiasında da yine haklı çıkan Kolomb, gösterdiklerinin yalnızca küçük birer örnek olduğunu böbürlenerek ve de çok ustaca uyduruyor. Güvenilir kaynaklardan öğrendiğine göre, bu yeni adalarda sonsuz altın madenleri bulunuyordu, bu paha biçilmez maden orada, bazı tarlalarda, ince bir toprak tabakasının altında düz plakalar halinde yatıyordu. Basit bir kazmayla kazılıp kolayca çıkarılabilinirdi, hatta buradan güneye gidildiğinde, insanın karşısına öyle ülkeler çıkıyormuş ki, kralları içki kadehlerini altın fiçılardan doldururlarmış ve buralarda altının değeri İspanya'da kurşuna verilenden çok daha düşükmüş. Her zaman para sıkıntısı çeken kral, kendi

memleketinde bulunan bu yeni altın madeninin öyküsünü hayranlıkla ve kendinden geçercesine dinliyor. Çünkü Kolomb'un tam bir deli olduğu, anlattığı şeylerin doğruluğundan kuşkulandırılması gerektiği henüz bilinmiyordu. İkinci yolculuk için hemen büyük bir filo hazırlanıyor ve mürettebatı oluşturmak için bu kez davulcular ve tellallar da gerekli değildir. Bu yeni keşfedilen altın ülkesinde altının avuçla toplandığı haberi İspanyolları çıldırtıyor ve Eldorado'ya, altın ülkesine gitmek için yüzlerce ve binlerce insan akın ediyor.

Fakat gözlerini hırs bürümüş bu insanların bütün kentlerden, bütün köy ve kasabalardan akıp gelmeleri ne kadar da hüznü vericidir. Yalnızca asalet armalarını altınla daha iyi yaldızlamak isteyen gerçek soylular, gözü pek serüven düşkünleri ya da yiğit askerler değil, İspanya'nın tüm pisliği ve çamuru da Palos'a ve Cadiz'e akın ediyor, altın ülkesinde daha karlı bir iş edinme hevesine düşmüş bütün damgalı hırsızlar, yol kesen eşkiyalar, çapulcular, borçlular, yaşamlarını çekilmez kılan karılarından kaçıp kurtulmak isteyen kocalar, umutsuzlar ve işlerinde başarısızlığa uğrayanlar, kısacası İspanyol adliyesinin aradığı ne kadar çapulcu ya da hırsız varsa, tümü de Eldorado'ya gidecek olan filoya başvuruyor. Bir hamlede zengin olmak için her zorbalığı yapmaya ve her cinayeti işlemeye karar vermiş çapulcu ve sokak serserilerinden oluşan çılgın bir tutku seli. Bunlar, o ülkelerde toprağın basit bir kazma ile kazılıp külçe külçe altın çıkarılabildiğini söyleyen Kolomb'a öyle inanmışlardı ki, içlerinde hali vakti yerinde olanlar, bu değerli madeni, büyük parçalar halinde hemen alıp götürebilmek için yanlarına uşaklar ve katırlar alıyorlar. Bu yeni yolculuğa alınmayı başaramayanlar da başka bir yol seçmek zorunda kalıyor. Altın ülkesine daha çabuk varmak ve bütün altınları ele geçirmek için kralın iznini bile almayı gerekli görmeyen bu serüven düşkünü insanlar kendi hesaplarına gemiler donatıyorlar ve İspanya, başına bela olan bütün çapulculardan ve en tehlikeli eşkiyalardan bir anda kurtulmuş oluyor.

Espanola valisi¹ bu davetsiz konukların yönetimindeki

1. Sonraları San Domingo ya da Haiti adı verilmiştir. (Çev.)

adayı doldurmalarını dehşetle seyrediyor. Her yıl sayıları daha da çoğalarak gelen gemiler yükleriyle, her defasında gözlerini ihtiras bürümüş bir sürü insanı limana indiriyorlar. Ama gelenler müthiş bir hayal kırıklığına uğruyorlar, çünkü öyle söylendiği gibi buranın sokaklarında gelip toplanılmayı bekleyen ne külçe külçe altın vardır ne de üzerlerine vahşice saldırdıkları bahtsız yerlilerden bir altın zerresi bile almak olasıdır. Valiyi ve bahtsız yerlileri dehşete düşüren bu azgın insan sürüsü, adayı bir uçtan öbür ucuna kadar dolaşp eşkıyalıklarını sürdürüyorlar. Valinin, toprak verip hayvan dağıtarak, hatta bolca insan gücü, her birine sayıları altmış-yetmişe ulaşan yerlileri köle olarak verip onların adaya yerleşmesi için gösterdiği çaba da boşunadır. Gelenlerden ne yüksek soylu kişiler ne de bir zamanların çapulcuları buraya yerleşmeye ve toprakla uğraşmaya isteklidirler. Çiftlik sahibi olup buğday ekmek ya da hayvan gütmek için buraya gelmemişlerdi. Ekip biçme işleriyle uğraşma yerine yerli halka eziyet etmeyi ya da günlerini batakhanelerde geçirmeyi yeğliyorlar. Birkaç yıl içerisinde bütün ada halkını vahşice yok eden bu azgın insan sürüsünün hemen hepsi de kısa zaman içinde öyle bir borç batağına düşüyorlar ki, valinin verdiği mal ve mülkten başka pelerinlerini, şapkalarını ve hatta üzerlerindeki son gömleklere varıncaya kadar her şeylerini sattıkları halde, yine de satıcıların ve tefecilerin elinden kendilerini kurtaramıyorlar.

İşte bu yüzden, adada saygın kişiliğiyle tanınan hukukçu Martin Fernandes de Enciso'nun 1510 yılında, Terra Firma'daki sömürgelerinin yardımına koşmak amacıyla yeni bir birlik oluşturup bir gemi donattığı haberi, Espanola'da başarısızlığa uğramış bu insanlar için büyük bir sevinç kaynağı oluyor. Çünkü iki ünlü serüven düşkünü adam, Alanzo de Ojeda ve Drego de Nicuesa, 1509 tarihinde Kral Ferdinand'dan Panama Boğazı ile Venezüella kıyılarının hemen yakınlığında -acele bir kararla Castilia del Oro, Altın Kastilya adını verdikleri- bir sömürge kurma ayrıcalığı almışlardı; bu altını çağrıştıran isim karşısında kendinden geçen, söylenen her şeye hemen inanan bu deneyimsiz hukuk adamı, bütün servetini bu işe yatırmıştı. Fakat Urba Körfezi'nde kurulan buyeni sömürge San Sebastian'dan tek bir altın bile gelme-

diği gibi tam aksine acı imdat çığlıkları yükseliyor. Adamlarının yarısı yerlilerle sürdürölen savaşlarda, öteki yarısı da açlık ve sefalet yüzünden yok oldular. Bu işe yatırdığı parasını kurtarmak isteyen Enciso, servetinin geri kalanını da ortaya koymaktan çekinmiyor ve yardıma koşmak üzere yeni bir birlik oluşturuyor. Enciso'nun asker aradığı haberi duyulur duyulmaz bütün bu umutsuz insanlar, Espanola'nın bütün sefilleri, bu olanaktan yararlanarak onunla birlikte buradan uzaklaşmak istiyorlar. Yalnızca buradan uzaklaşmak, borçlulardan ve soluğunu sürekli enselerinde hissettikleri validen kaçıp kurtulmak! Fakat alacaklılar da tetikte beklemektedir; alacaklı oldukları bu insanların gizlice sıvışacaklarını ve bir daha yüzlerini göremeyeceklerini fark ediyorlar ve valiye başvurarak, kendisinden özel izin almayan hiçbir kimsenin adadan dışarıya bırakılmamasını sağlamak istiyorlar. Vali onları haklı buluyor ve isteklerini yerine getiriyor. Ada üzerinde sıkı bir denetim başlıyor. Enciso'nun yardım gemisi limanın dışında bekletiliyor, hükümet gemileri devriye geziyor ve izinsiz bir tek kişinin bile gemiye binmesi engelleniyor. Ölümden, namuslarıyla çalışmak ya da gırtladığına kadar borca girmekten daha az korkan bu umutsuz insanlar, Enciso'nun gemisinin kendilerini geride bırakarak yelkenlerini şişirip yeni bir serüvene doğru denize açılışını derin bir hüzdün içinde ve de öfkeyle seyrediyorlar.

Sandıktaki Adam

Espanola'dan yola çıkan Enciso'nun gemisi, bütün yelkenlerini şişirmiş Amerika kıtasına doğru ilerliyor ve adanın son çizgileri mavi ufukta gitgide kayboluyor. Gemi sakın sakın yol almaktadır, öyle dikkat çekici bir şey de yok şimdilik. Yalnızca görkemli bir buldog köpeği -bu, ünlü Bacericco'nun yavrusudur ve Leoncico adıyla ün yapmıştır- tedirgin tedirgin geminin güvertesinde dolaşıyor ve yerleri kokluyor; bu heybetli hayvanın kime ait olduğunu ve gemiye nasıl girdiğini kimse bilmiyor. Ancak köpeğin, son gün gemiye getirilen büyük bir erzak sandığının önünden bir türlü ayrılmayışı

dikkat çekiyor. Sandık hiç beklenmedik bir biçimde kendiliğinden açılıyor ve içinden, tıpkı Kastilya kentinin azizi Santiago gibi kılıç, miğfer ve kalkanla tepeden tırnağa silahlanmış otuz beş yaşlarında bir adam çıkıyor. Cesaretin ve becerikliliğin ilk denemesini akıllara durgunluk verircesine yapan bu adamın adı Vasco Nunez de Balboa'dır. Jerez de los Caballeres'de soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen bu adam, sıradan bir asker olarak Rodrigo de Bastidas'la birlikte Yeni Dünyaya yelken açmış ve pek çok serüven yaşadıktan sonra Espanola'da karaya çıkmıştır. Ada valisinin, Nunez de Balboa'yı iyi bir sömürgeci yapma çabası başarılı olmadı; valinin verdiği çiftliği birkaç ay sonra yüzüstü bıraktı ve alacaklılardan yakasını nasıl kurtaracağını bilmeyecek kadar beş parasız kaldı. Ama, kıyıda bekleyen öteki borçlular, yumruklarını sıkıp öfkeyle Enciso'nun gemisine binmelerine engel olan hükümet devriye teknelerine çaresizce bakarlar-ken, Nunez de Balboa, bir erzak sandığına gizlenip, kimsenin böyle bir kurnazlığı aklına getirmedığı hareket anından yararlanıp kendisini gemiye taşıttırmakla, Diego Colomb'un kordonunu cesurca yarmış oldu. Ancak, gemi geri dönülmeyecek kadar kıyıdan uzaklaştıktan sonra, bu kaçak yolcunun varlığı anlaşıldı. O şimdi gemidekilerin karşısında duruyor.

Enciso bir hukuk adamıdır ve çoğu hukuk bilginleri gibi o da romantik şeylere pek ilgi duymuyor. Yeni sömürgecinin Alcalde'si, yani polis müdürü olarak böyle hilekâr kimselerin ve karanlık işlerle uğraşanların varlığına katlanmak istemiyor. Nunez de Balboa'ya dönerek, kendisini yanında götürmeyi kesinlikle düşünmediğini ve üzerinde insan bulunsun bulunmasın rastlayacakları ilk adaya bırakacağını sert bir üslupla bildiriyor.

Ancak iş bu kadar ileri gitmez. Çünkü gemi, Castilia del Oro'ya doğru yol alırken, -henüz daha keşfedilmemiş bu boğazlardan sayıları bir düzineyi bulan gemilerin geçiyor olması, o zamana göre bir mucizedir- kısa zaman sonra ünü bütün dünyaya yayılacak; olan Francisco Pizarro adında bir adamın yönetimindeki içi hınca hınç insan dolu bir sandalla karşılaşılıyor. Sandaldakiler, Enciso'nun sömürgesi San Sebastian'dan geliyorlar ve gemidekiler onları görevlerini sorumsuzca

bırakmış asiler sanıyorlar. Ancak sandaldakiler, Enciso'yu dehşete düşüren şu haberi veriyorlar: Artık San Sebastian diye bir yer mevcut değil ve bir zamanların sömürgesinden geriye kalan yalnızca onlardır. Komutan Ojeda, bir gemi ile kaçmış, iki küçük sandaldan başka ellerinde hiçbir gemi kalmayan kendileri ise, bu iki küçük sandala binebilmek için arkadaşları öle öle yetmiş kişi kalıncaya kadar beklemek zorunda kalmışlardır. Bu iki sandaldan bir tanesi de yok olmuştur. Pizarro'nun sandalındaki bu otuz dört kişi, Castilia del Oro sömürgesinde hayatta kalmayı başarabilen son insanlardır. Bu durumda nereye gideceklerdir? Pizarro'nun anlattıklarını duyduktan sonra, Enciso'nun adamları, bu yazgısına terk edilmiş sömürgecinin korkunç sıtmalık iklimine ve yerlilerin zehirli oklarına kendilerini teslim etmek istemezler. Tek çıkar yol Espanola'ya geri dönmektir. İşte bu tehlikeli olabilecek karar aşamasında Vasco Nunez de Balboa birden ortaya atılarak, Rodrigo de Bastidas ile birlikte yaptığı ilk geziden dolayı Orta Amerika'nın bütün kıyılarını çok iyi tanıdığını ve anımsadığına göre o zaman, sularında zengin altın cevheri bulunan bir nehrin kıyısında, üzerinde sevimli ve güler yüzlü yerlilerin yaşadığı Darien adında bir yer bulduklarını söyledi. Yeni sömürge işte orada kurulmalıydı, bu felaket yerde değil!

Tehlikeli Yükseliş

Sömürgecinin tüm parasal gereksinimlerini karşılayan bahtsız Enciso, içerisinde Nunez de Balboa'nın gizlendiği o sandığı onunla birlikte hemen denize atmadığından dolayı büyük bir pişmanlık içerisinde, çünkü bu gözü pek adam, birkaç hafta içerisinde yönetimi bütünüyle eline geçirmiştir.

Bir hukuk adamı olarak yasalara ve düzene saygılı yetişmiş olan Enciso, o sıralarda daha henüz bir vali bulunup atanmadığı için İspanya Kralı adına polis müdürlüğü görevini üstlenmiş ve sömürgeyi yönetmeye çalışıyor, temizlettirip yerleştiği sefil bir yerli kulübesinde, Sevilla'daki adliye sarayındaki odasında oturuyormuş gibi sert buyruklar veriyordu. Enciso, daha henüz tek bir insan ayağının bile basmadığı bu

yabanıl doğada yerlilerden altın toplamayı krallığın malıdır diye askerlerine yasaklıyor, eğitim görmemiş bu azgın sürüyü, kanun ve düzene sokmaya çalışıyordu. Fakat içgüdüleriyle hareket eden bu serüven düşkünü insanlar, kılıç adamının yanında yer alıyor ve kalem adamına isyan ediyorlar. Kısa bir süre sonra sömürgecinin gerçek yöneticisi Balboa oluyor. Enciso da, canını kurtarmak için kaçmak zorunda kalıyor. Düzeni sağlamak için kralın gönderdiği vali Nicuesa'yı ise Balboa karaya bile çıkartmıyor, kralın, yönetimini kendisine verdiği bu ülkeden kovulan bu bahtsız adam, dönüş yolculuğu sırasında boğuluyor.

İşte böylece bir zamanlar sandığa saklanmış Nunez de Balboa, sömürgecinin tek adamı oluyor. Fakat elde ettiği başarılarına karşın içi pek rahat değildir. Çünkü açıkça krala karşı geldiği ve gönderilen valinin ölümüne neden olduğu için bağışlanma şansı da yok gibi. Kaçmış bulunan Enciso'nun İspanya yolunda olduğunu, krala başkaldırdığı için er geç mahkemeye verileceğini biliyor. Ama yine de umudunu yitirmiş değil. İspanya çok uzakta ve bir geminin okyanusu iki kez geçmesi için daha çok vakit var. Gözü pek olduğu kadar da akıllı olan bu adam, zorla ele geçirdiği hükümdarlığını sürdürecektir. Nunez de Balboa, başarısının her türlü cinayeti haklı gösterdiği bir zamanda yaşadığını ve krallık hazinesine göndereceği yüklüce altınlar sayesinde suçunu unutturabileceğini ya da bağışlatabileceğini çok iyi biliyor. O halde, önce altın bulmalı; çünkü altın gücün ta kendisidir. Francisco Pizarro ile birlikte civardaki yerlilerin üzerlerine saldırarak her şeyi soyup soğana çeviriyorlar; bu katliamlar sırasında Balboa, amacına ulaşmakta kesin bir başarı kazanıyor. Konukseverliklerini haince ve çok kaba bir biçimde çiğneyip üzerlerine saldırdıkları kabile reislerinden biri, Careta adında bir reis, tam öldürülmek üzereyken, ona şu öneride bulunuyor: "Yerlileri kendine düşman edeceğine kabile reisi ile bir anlaşmaya var, sadakatimin teminatı olarak sana kızımı vereceğim." Nunez de Balboa, yerliler arasında güçlü ve güvenilir bir dostu bulunmasının önemini hemen kavlıyor. Reis Careta'nın önerisini kabul ediyor. Fakat asıl şaşılacak olan şey, onun, o Kızılderili kıza yaşamının sonuna kadar çok

içten davrandığıdır. Nunez de Balboa, Reis Careta ile birlikte çevredeki bütün yerlileri egemenliği altına alıyor ve bunların arasında öyle bir güç kazanıyor ki. sonunda kabile reislerinin en güçlü olanı Comagre'nin de saygısını kazanıyor ve Comagre onu yanına çağırıyor.

Güçlü kabile reisine yaptığı bu ziyaret o zamana kadar bir serüven düşkünü, tahta karşı gelmiş amansız bir asi sayılan ve Kastilya mahkemelerince asılarak ya da boynu vurularak idam edilmesine karar verilmiş bulunan Vasco Nunez de Balboa'nın yaşamında bir dönüm noktası oluyor. Kabile Reisi Comagre onu taştan yapılmış geniş bir evde kabul ediyor. Nunez de Balboa evin göz kamaştırıcı zenginliği karşısında şaşkına dönüyor ve herhangi bir istekte bulunmadan kendisine 4000 ons altın veriliyor. Fakat şaşkınlık sırası şimdi kabile reisinde. Çünkü yerlere kadar eğilerek kabul ettiği bu gökyüzü çocukları, bu Tanrı'ya benzeyen güçlü yabancılar, altını görür görmez bütün şan ve ihtişamlarını kaybediyorlar. Tıpkı zincirlerinden boşanmış köpekler gibi birbirlerinin üzerlerine saldırıyorlar, kılıçlarını çekiyorlar, yumruklarını sıkıp haykırarak birbirleriyle boğuşuyorlar; hepsi de daha çok altın kapma peşinde. Reis, şaşkınlık ve küçümseyici bakışlarla bu azgın sürüyü seyrediyor. Bir avuç altını, kültürlerinin bütün tinsel ve teknik kazançlarından üstün tutan uygar dünyanın uygar insanları karşısında, yeryüzünün dört bir yanındaki doğa çocuklarının sonsuz şaşkınlığı var bakışlarında. Kolomb, Cabot ve Corereal gibi o çağın bütün büyük ve ünlü denizcilerinin aradığı, ancak bir türlü bulamadıkları şu öteki okyanusun varlığı da anlaşılacak ve böylece dünyayı çevreleyen yol da keşfedilmiş olacaktır. Bu yeni denizi ilk gören ve ülkesi adına el koyan kişinin adı bu yeryüzünde hiçbir zaman unutulmayacaktır. Balboa, işlediği bütün suçlardan kendini kurtarmak ve ün kazanmak için yapması gereken şeyin ne olduğunu bilir: boğazı herkesten önce geçip Hindistan'a giden denize, Mar del Sur'a açılmak ve İspanya Kralı adına yeni altın ülkesini ele geçirmek. İşte kabile reisinin evinde geçirilen bu süre, Balboa'nın yazgısını kesin olarak belirledi ve rastlantısal olayların oradan oraya sürüklediği bu serüven düşkünü adamın yaşamı o andan itibaren kuşaktan kuşağa sürecek bir anlam kazandı.

Ölümsüzlüğe Sığınış

Ömrünü yaralamış ve tam yaratma çağında bulunan bir insan için yaşamın kendisine yüklediği bir görevi yerine getirmiş olmaktan daha büyük mutluluk olamaz. Nunez de Balboa, kendisini bekleyen şeyin ne olduğunu biliyor: ya giyotinle noktalanacak kötü bir ölüm ya da ölümsüzlük! Fakat önce tahtla barışmayı sağlamak ve daha sonra da krala karşı işlediği suçları, iktidarı zorla ele geçirme suçunu bağışlatmak ve böylece resmen kabul ettirmek! İşte bu yüzden dünkü asi, Reis Comagre'nin kendisine bağışladığı altınlardan İspanya Kralı'na yasa gereği vermek zorunda olduğu beşte birini iyi bir vatandaş olarak Espanola'daki Hazine Bakanı Pasamonte'ye göndermekle kalmıyor, dünyadaki uygulamaları yalnızca bir bilim adamı olan hukukçu Enciso'dan çok daha iyi bilen biri olarak, Hazine Bakanı'nın kendisine de yüküce bağışta bulunuyor ve ondan sömürgecinin genel kaptanı olarak resmen tanınmasını rica ediyor. Gerçi Hazine Bakanı Pasamonte'nin onun bu isteğini yerine getirmek için hiçbir yetkisi yoktur, ancak kendisine bağışladığı altınların hatırı için, Nunez de Balboa'ya hukuki değeri bulunmayan geçici bir belge yolluyor. Geleceğini her yandan sağlama almak isteyen Balboa, ülkesine kazandırdığı şeyleri krala anlatmaları ve kabile reisinden öğrendiği önemli haberi bildirmeleri için, en çok güvendiği iki adamını da İspanya'ya yolluyor. Bana yalnızca iki bin adam gerekli, diye Sevilla'ya haber gönderiyor, kendisinden önce hiçbir İspanyol'un yapamadığı şeyleri bu iki bin kişiyle başarabileceğini bildiriyor. Balboa, yeni denizi keşfetmeyi ve Kolomb'un söz verip de yerine getiremediği, ancak kendisi tarafından mutlaka ele geçirilecek olan şu altın ülkesini de İspanya'ya kazandırmayı üstüne alıyor.

Bu umudunu yitirmiş insan, bu mahvolmuş asi için her şey iyiye gidiyor gibi! Ancak İspanya'dan gelen ilk geminin getirdiği haberler çok kötü. Elinden her şeyi alınan ve kaçmak zorunda bırakılan Enciso'nun sarayda yapacağı şikâyetlerin etkisini azaltmak için İspanya'ya göndermiş olduğu yabancı ortaklardan biri durumunun tehlikede olduğu, orada kendisini ölümün beklediği haberini getiriyor Balbao'ya.

Çünkü Enciso, iktidarı zorla eline geçiren bu haydut aleyhine İspanyol mahkemesinde dava açmış ve Balboa'yı, uğradığı zararları ödemeye mahkûm ettirmiştir. Yakınında bulundukları Güney Denizi üzerinden beklenen ve belki de onu kurtaracak olan haber henüz gelmemiştir; ancak krala karşı yaptığı davranışlarından dolayı Balboa'dan hesap sormak ya da onu zincire vurup İspanya'ya götürmek üzere bir hâkim bir sonraki gemiden inecekti; işte bu kesindi.

Vasco Nunez de Balboa, mahvolduğunu anlıyor. Yakınında bulunduğu Güney Denizi ve altın kıyısıyla ilgili olarak gönderdiği haber yerine ulaşmadan kendisini yargılamışlardır. Kafası kumlarda yuvarlanırken, onlar bu haberden elbette yararlanacaklar. Onun düşlerini, herhangi biri gerçekleştirecek. Balboa, İspanya'dan umudunu kesmek zorundadır artık. Kralın atadığı valiyi ölüme sürüklediğini, hiç kimseye sormadan polis müdürünü makamından zorla uzaklaştırdığını biliyorlar. Eğer yalnızca hapse mahkûm edilir ve yaptıklarının hesabını boynu vurularak ödemeyecek olursa, kendisini bağışlanmış sayacak. Güçlü dostlarının yardımını da bekleyemez, çünkü artık tüm gücünü yitirmiştir ve en iyi yardımcısı olan altın da, acındırıp bağışlanmasını sağlayacak kadar ses getirmemiştir. Yaptıklarının hesabını vermekten onu ancak bir tek şey kurtarabilir: daha atak davranıp daha büyük çapta işler yapmak. Kraliyet yargıçları karaya çıkmadan ve görevliler onu yakalayıp ellerini ve ayaklarını bağlamadan önce yeni denizi ve yeni altın ülkesini bulacak olursa, belki canını kurtarabilir. Bu kıtanın insan ayağı değmemiş topraklarını ele geçirip ölümsüzlüğe sığınmak Balboa için biricik kurtuluştur.

Nunezde Balboa, bilinmeyen okyanusun keşfi için İspanya'dan istediği iki bin kişinin beklenmemesi gerektiğine karar veriyor. Burada oturup gemiden incek hâkimleri de beklemesi gerekmiyor. Bu az sayıdaki gözük pek adamla bu çok büyük işi gerçekleştirmeyi göze alması daha doğru olurdu. Elleri bağlı bir durumda giyotinin altında bir alçak gibi ölmektense, onuruyla ölüp gelmiş geçmiş en büyük serüven adamı diye anılmak çok daha iyi. Nunez de Balboa bütün sömürge halkını bir araya topluyor, zorlukları saklamadan dağlar arasından geçme düşüncesini onlara açıklıyor ve arkam-

dan gelmek isteyen var mı, diye soruyor. Onun bu ataklığı, ötekileri de yüreklendiriyor. Yüz doksan kişi, yani sömürge halkının hemen hemen eli silah tutanlarının tümü, hazır olduklarını söylüyorlar. Donanım için çok fazla düşünmeye gerek yoktur, çünkü bu adamlar zaten sürekli savaş halinde yaşamaktadırlar. Darağacından ya da zindandan kurtulmak isteyen bu kahraman ve eşkiya, serüven düşkünü ve asi adam, Nunez de Balboa, işte böylece 1 Eylül 1513 tarihinde, ölüm-süzlüğe doğru yürüyüşe başlıyor.

Ölmezlik Anı

Panama'yı çevreleyen dağlar arasındaki boğazlardan geçilmeye, Balboa'nın hayat arkadaşı, kabile reisinin kızı Careta'nın küçük ülkesi Coyba topraklarından başlanıyor. Çevreyi tanımaması yüzünden Balboa'nın -sonradan anlaşılacağı üzere- boğazın en dar yerini seçmemiş olması, bu tehlikelerle dolu geçidi aşma süresini birkaç gün daha uzatıyor. Fakat hiç tanınmayan bir ülkeye yapılan böylesine atak bir hareket için Balboa'nın, her şeyden önce ikmal ve çekilmede kendisine yardımcı olacak dost bir yerli kabilesinin güvenini kazanmış olması gerekiyordu. Korkunç buldog köpeklerinin koruyuculuğunda kargılar, kılıçlar ve oklarla silahlandırılmış yüz doksan asker, on büyük kayığa binerek Darien'den Coyba'ya geçiyor. Dost ve müttefik kabile reisi, yüklerini taşımada ve yol göstermede yardımcı olmaları için yerlilerini onların emrine veriyor ve böylece gözü pek ve en tehlikeli kişiler için bile sonsuz zorluklarla dolu o ünlü yürüyüş bu sarp yamaçlar arasından daha 6 Eylül'de başlamış oluyor. İspanyollar yüzyıllar sonra Panama Kanalı yapılırken bile binlerce cana mal olacak bu bataklık ve sıtma mikrobuyla dolu topraklarda, ekvatorun boğucu sıcağında yol almak zorunda kalıyorlar. Zehirli sarmaşıklarla neredeyse bütünüyle kaybolmuş bu bilinmezliğe giden yolun, daha ilk andan itibaren balta ve kılıçlarla temizlenmesi gerekiyor. Önden gidenler, yeşil ve dev bir maden ocağını anımsatan sık ormanlardan ve çalılardan geçerek arkadan gelenlere yol açıyorlar; arka arka-

ya dizilerek uzayıp giden sıralar oluşturan bu İspanyol saldırı ordusu, yerlilerin ani baskınlarına karşı koymak için elleri her an tetikte, kulakları kırışte çevreyi gözetleyerek gece gündüz hiç dinlenmeden yol alıyor. Kızgın güneşin her şeyi kasıp kavurduğu ekvator ormanlarının çevrelediği bu rutubetli loşlukta, insan boğulacak gibi oluyor. Gövdeleri ter içinde kalmış ve susuzluktan dudakları çatlamış, tepeden tırnağa silahlı bu insanlar, adım adım yol almaya devam ediyorlar. Birden tufanı anımsatan ekvator yağmuru boşanıyor, küçücük dereler bir anda önüne gelen her şeyi sürükleyip götüren nehirlerle dönüşüyor, bu dereleri ya sel sularıya boğuşarak ya da yerlilerin ağaç kabuklarından yaptıkları sallanan asma köprüler üzerinden geçmek gerekiyor. İspanyolların yanında bir avuç dolusu mısırdan başka yiyecek yok. Zehirli ve kan emen böcek sürüleriyle çevrilmiş bu adamlar, uykusuz, aç ve susuz, dikenlerle boğuşmaktan giysileri parçalanmış, ayakları yara bere içinde, gözleri kıpkırmızı, sivrisineklerin sokmasıyla yanakları şişmiş bir durumda, uyuyup dinlenmeden gece gündüz ilerlemeye çalışıyorlar ve sonunda bitkin düşüyorlar. Yola koyulalı daha henüz bir hafta olmuşken, adamların çoğu bu sıkıntıya artık dayanamaz duruma geliyor. Asıl tehlikenin kendilerini bundan sonra beklediğini bilen Nunez de Balboa, bütün sıtmalılıların ve yürüyemeyecek duruma gelmiş olanların geride bırakılmasını buyuruyor. Bu büyük serüvene, yalnızca seçkin adamlarla atılmak istiyor. Arazi, sonunda yükselmeye başlıyor. Ekvator iklimine özgü bataklıklarda büyüyen gelişen balta girmemiş ormanlar, aydınlanıyor. Fakat artık korunabilecekleri ağaç gölgesi de olmadığı için tepelerinden vuran kızgın ekvator güneşi, bu tam teçhizatlı insanları kasıp kavuruyor. Yorgun ve bitkin düşen İspanyollar, yavaş yavaş ve sık sık konaklayarak, iki deniz arasındaki daracık yolu tıpkı bir belkemiği gibi ayıran o sıradağlara tırmanmaya çalışıyorlar. Çevre yavaş yavaş katlanılır hale geliyor, özellikle geceleri hava serinliyor ve insanlarda bir ferahlık başlıyor. On sekiz gün süren kahramanca bir mücadeleden sonra zorlukların en zoru aşılmışa benziyor. Yanlarındaki Kızılderi kılavuzun söylediğine göre, zirvesinden her iki okyanusun da, Atlas Okyanusu ve o zaman henüz bi-

linmeyen ve adı olmayan Büyük Okyanus'un da görülebildiği o sıradağlar, şimdi tam önlerinde yükseliyor. Fakat doğanın bu sert ve amansız direnişi tam kırılır gibi olduğu bir sırada, yeni bir düşmanla karşılaşılıyor: Yerli kabile reisi, yüzlerce savaşçısını ileri sürerek bu yabancıların topraklarına girişini engellemek istiyor.

Nunez de Balboa, yerlilerle savaşta hayli deneyimlidir. Onların haklarından gelmek için dolma tüfeklerini bir kere ateşlemek yetiyor ve böylece şimşek ve gök gürlemesinin yerliler üzerindeki sihirli etkisi, bir kere daha kanıtlanmış oluyor. Korku içinde haykırarak kaçan yerlilere, İspanyollar, buldog köpekleriyle arkadan saldırıyorlar. Ama, bu kolay kazanılmış utkuya sevineceği yerde Balboa, bütün İspanyol sömürgecileri gibi acımasız davranarak, bu başarısını lekeliyor: Savunmasız, elleri bağlı esirleri -boğa güreşi ve gladyatör oyunlarında kullanılan zavallılar gibi- aç buldog köpeklerinin önüne canlı canlı attırarak parçalattırıyor. Nunez de Balboa'nın adı ölümsüzlük gününden önceki gece, işte bu iğrenç katliamla kirlenmiş oluyor.

İspanyol sömürgecilerinin kişilik ve davranış biçimlerindeki bu anlaşılmasız çelişki bir kere daha kendisini gösteriyor. Koyu bir Hristiyan olan bu insanlar, bir yandan dindarlık ve inanç bütünlüğü içinde, içten gelen kutsal bir duyguyla Tanrı'ya sesleniyorlar, öte yandan da insanlık tarihinin gördüğü en rezil davranışları yine bu Tanrı adına sergiliyorlar. Cesaretin, özverinin ve nefsi feda edip her türlü acıya katlanabilmenin kahramanca örneğini verebilecek bu insanlar, insanlık adına utanç verici bir biçimde birbirlerini aldatıyorlar ve birbirleriyle çekişiyorlar. Fakat bütün bu utanç verici davranışlarının içinde yine de bir onur duyguları var ve tarihsel görevlerinin büyüklüğüne yakışan bir bilinçle hareket ediyorlar. Bir akşam önce elleri bağlı suçsuz tutsakları vahşi köpek sürülerinin önüne attıran ve ağızlarından henüz taze insan kanı damlamakta olan hayvanların dudaklarını hoşnutlukla okşayan Nunez de Balboa, yaptığı şeyin insanlık tarihi için taşıdığı önemi çok iyi biliyor ve kesin an geldiğinde, çağları aşacak o büyük tavrı takınmasını biliyor. O, 25 Eylül gününün insanlık tarihi için taşıdığı anlamın bilinci içersindedir ve bu acımasız, göz-

nü daldan budaktan sakınmayan serüven adamı, çağlar boyu iz bırakacak görevinin önemini çok iyi anladığını davranışlarındaki eşsiz İspanyol heyecanı ve coşkusuyla gösteriyor.

Balboa'nın büyük serüveni mutlu sona yaklaşıyor. Katliamdan hemen soma, akşamüstü, yerlilerden biri ona, yakındaki bir tepeyi işaret ederek, bilinmez deniz Mar del Sur'un buradan görülebileceğini söylüyor. Balboa, hemen harekete geçiyor. Yaralıları ve yorgunları, yağmaladıkları köyde bırakıyor ve yola devam edebilecek olanlara -Darıen'den birlikte yola çıktıkları yüz doksan adamdan şimdi topu topu altmış yedi kişi kalmıştır- o dağa tırmanmalarını emrediyor. Sabahleyin saat ona doğru, tepeye iyice yaklaşmış bulunuyorlar. Aşmak zorunda oldukları küçücük ve çıplak bir tepecik daha vardır, sonra önlerinde uzanan uçsuz bucaksız dünyayı seyredebilecekler.

Tam bu sırada Balboa, adamlarına durmalarını, peşinden hiç kimsenin gelmemesini söylüyor. Bu bilinmeyen okyanusu ilk defa görme ânını kimselerle paylaşmak istemiyor. Dünyamızın iki büyük okyanusundan biri olan Atlas Okyanusu'nu geçtikten sonra, Büyük Okyanus'u da gören ilk İspanyol, ilk Avrupalı ve ilk Hristiyan olmak ve bu onuru başkalarına bırakmak istemiyor. Bu büyük ânın önemiyle iyice sarsılmış ve kalbi çarpar bir durumda, sol elinde bayrağı, sağ elinde kılıcı ile bu uçsuz bucaksız boşluktaki ıssız silüete doğru yürüyor ve yavaş yavaş, hiç acele etmeden tepeye tırmanıyor. Artık düşleri gerçekleşmiştir. Yalnızca birkaç adım daha: mesafe gittikçe azalıyor ve şimdi, tem tepeye ulaştığı zaman, önünde uzanan eşsiz bir manzara ile karşılaşılıyor. Sarp, meyilli inen dağların, yemyeşil ormanlarla kaplı tepelerin arkasında, bir maden parçası gibi ışıldayan uçsuz bucaksız bir deniz, o âna kadar yalnızca hayal edilen ve hiç görülmemiş olan efsaneler denizi, Kolomb'un ve ondan sonrakilerin yıllar boyu boş yere aradıkları, dalgaları Amerika, Hindistan ve Çin kıyılarına çarpan deniz uzanıyor. Nunez de Balboa, içine bu uçsuz bucaksız denizdeki maviliğin yansıdığı ilk Avrupalı gözün, kendi gözü olduğunu bilmenin verdiği keyif ve gururla kendinden geçiyor ve önünde uzanan o eşsiz manzaraya bakıyor, bakıyor, hiç durmadan yeniden yeniden bakıyor.

Vasco Nunez de Balboa, uzun uzun, kendinden geçmiş

ve hayran hayran bakıyor bu mavi sonsuzluğa. Daha sonra kendine geliyor ve sevincini paylaşmak için adamlarını ve can yoldaşlarını da yanına çağırıyor. Adamları, huzursuz, heyecan içinde, soluya soluya ve haykırarak tepeye tırmanıyorlar, mavi sonsuzluğu görünce hayretler içinde kalıyorlar ve coşku dolu bakışlarla orayı işaret ediyorlar. Kafileye eşlik eden Rahip Andres de Vara, birdenbire bir ilahi söylemeye başlıyor, bunun üzerine gürültüler ve haykırışlar bir anda susuyor ve bütün askerlerin, serüven düşkünlerinin ve eşkıyaların sert ve kaba sesleri bu kutsal ilahiyle birleşiyor. Yerliler, üzerine İspanya Kralı'nın adının baş harfleri kazınacak bir haç dikmek için bu adamların, rahibin bir tek sözü üzerine, bir ağacı nasıl yere yıktıklarını hayretler içinde seyrediyorlar. Ve şu anda, zirvede yükselen bu haç, tahta kollarıyla her iki büyük denizi de, Atlas Okyanusu'nu da Büyük Okyanus'u da görünmeyen ufuklarıyla birlikte kucaklamak istiyormuşçasına bütün görkemiyle duruyor orada.

Nunez de Balboa, bu korkunç sessizlik sırasında öne çıkıyor ve askerlerine bir söylev çekiyor: Bizlere bu onuru, bu lütfu sunan yüce Tanrı'nın önünde şükranla eğilin ve ondan, bu denizi ve bütün bu toprakları ele geçirebilmemiz için yardımını esirgememesini isteyin, diyor. Eğer adamları, kendisine şimdiye kadar gösterdikleri bağlılıklarını sürdürmeye devam edecek olurlarsa, bu Yeni Hindistan'dan, İspanya'nın en zengin insanları olarak geri döneceklerdir. Balboa, rüzgârın gittiği bütün toprakları İspanya Krallığı adına ele geçirebilmek için bayrağını dört rüzgâr yönünde de sallıyor. Daha sonra, bu tarihsel ânı gelecek kuşaklara aktaracak bir belge düzenlenmesi için kâtibi Andres de Valderrabano'yu yanına çağırıyor. Andres de Valderrabano, kapalı bir tahta kutuda sakladığı hokkası ve kalemi ile birlikte, balta girmemiş ekvator ormanlarından geçirerek buraya kadar taşıdığı bir parşömen kâğıdını açıyor ve Güney Denizi'nin, Mar del Sur'un, bu toprakların valisi, asil ve yüce kaptan Nunez de Balboa tarafından keşfinde hazır bulunmuş olan bütün soyluları, şövalyeleri ve askerleri, bu denizi ilk defa Bay Vasco Nunez'in gördüğünü ve kendisinden sonra geleceklere göstermiş olduğunu doğrulamaya çağırıyor.

Sonra, bu altmış yedi insan tepeden aşağıya iniyorlar ve 25 Eylül 1513 tarihinde insanlık, yeryüzünün o zamana kadar bilinmeyen son okyanusunu da, işte böylece öğrenmiş oluyor.

Altınlar ve İnciler

Artık gerçek ortaya çıkarılmıştır. Balboa ve adamları, önlerinde uzanan denizi görüyorlar. Şimdi hemen aşağıya, sahile inip nemli dalgalarını hissetmeli, bunlara dokunmalı, onları tatmalı ve kumsalında ganimetler toplamalı. İniş iki gün sürüyor. Nunez de Balboa, dağdan denize inen en kısa yolu bulmak için, adamlarını gruplara ayırıyor. Bunlardan Alonzo Martin'in yönetimindeki üçüncü grup, kumsala ilk olarak varıyor. Bu serüven düşkünlerinin en sıradan askerleri bile kendilerini şöhret düşkünlüğüne öylesine kaptırmışlar ve ölmezlik tutkusu onları öylesine sarmış ki, şu sıradan biri olan Alonzo Martin bile, hemen kâtibini çağırıyor ve bu henüz adı konulmamış sulara ilk defa elini ve ayağını sokup ıslatanın kendisi olduğunu bir belge ile onaylatıyor. Alonzo, küçük benliğini bir anlık olsun ölümsüzleştirdikten sonra, denize ulaştığını, kendi elleriyle dalgalarına dokunduğunu Balboa'ya bildiriyor. Balboa, yeni bir heyecan ve yeni bir coşkuyla hemen harekete geçiyor ve ertesi gün, yani kutsal Michael'in takvim günü, tıpkı Sankt Michael gibi silahlanmış olarak yirmi iki adamıyla birlikte, görkemli bir törenle bu yeni denizi, kendi egemenlikleri altına almak üzere kumsalda görünüyor. Balboa, hemen denize doğru yürümüyor; yüce efendileri gibi gururla ve ihtişamla bir ağacın altında dinlenerek, yükselen denizin, dalgalarını yanına kadar atmasını ve uysal bir köpek gibi ayaklarını yalamasını bekliyor. Bundan sonra ayağa kalkıyor, güneşte bir ayna gibi parıltıyan kalkanını omzuna atıyor, bir elinde kılıcı, bir elinde, üzerinde Meryem Ana tasvirleri bulunan Kastilya sancağı olduğu halde, denizin içine doğru yürüyor. Dalgalar, kalçalarına vurmaya başladığı ve gövdesi bütünüyle okyanusun sularına girdiği zaman, o âna kadarki asi ve umutsuz serüvenci Nunez de Balboa, şimdi kralın en sadık uşağı ve kahraman bir ko-

mutanı olarak, sancağını dört bir yana sallıyor ve yüksek sesle şunları söylüyor: "Onların adına ve İspanya Kraliyet tacı yararına bu denizlere, bu topraklara ve bu kıyılara, bu adamlara ve limanlara el koyuyorum; bu toprakları ve bu denizleri, üzerinde herhangi bir prens ya da bir kaptan hak iddia edecek olursa, ister Hristiyan, ister dinsiz, hangi inançtan olursa olsun, buraları Kastilya Kralı adına, şu andan başlayarak ve her zaman, dünya döndükçe ve kıyamet gününe kadar savunacağıma ant içiyorum."

Balboa'nın arkasından bütün İspanyollar, bu yemini tekrarlıyorlar ve sözcükler dalgaların müthiş uğultusunu bir an için bastırıyor. Daha sonra her biri, dudaklarını deniz suyu ile ıslatıyor: Kâtip Andres Valderrabano, bu toprakların kral adına sahiplenme sahnesine tekrar katılıyor ve belgesini şu sözlerle tamamlıyor: "Bu yirmi iki insan ve Kâtip Andres de Valderrabano, ayaklarını bu Mar del Sur'a sokan ilk Hristiyanlardandır ve hepsi, bu denizin suyunun da, öteki denizin suyu gibi tuzlu olup olmadığını anlamak için ağızlarını ıslatmışlar ve bu suyun da ötekisi gibi olduğunu görünce, Tanrı'ya şükretmişlerdir."

Büyük serüven başarıyla sonuçlanmıştı. Artık sıra, bu kahramanlık destanından dünya çıkarları sağlamaktır. Gerçi İspanyollar, yerlilerden zorla veya değiş tokuş yoluyla biraz altın elde ediyorlar; ancak bu büyük coşku ânının ortasında onları yeni bir sürpriz beklemektedir. Çünkü yerliler, civardaki adalarda bolca bulunan ve aralarında, Cervantes ve Lope de Vega'nın övgüyle söz ettikleri "Pellegrina" adını taşıyan, İspanyol ve İngiliz krallarının taçlarını süsleyen, dünyanın en güzel ve paha biçilmez incilerinden avuç avuç getiriyorlar.

İspanyollar, burada istiridye ve kum tanecikleri kadar bol bulunan bu incilerle bütün ceplerini, bütün torbalarını dolduruyorlar. Fakat kendileri için yeryüzünde en önemli olan şeyi, altını sorduklarında, kabile reislerinden biri, dağ çizgilerinin ufukta yavaş yavaş kaybolduğu güney yönünü işaret ediyor ve orada çok zengin bir ülke var, diyor. Bu ülkenin hükümdarları, altın kaplarda yemek yerler ve dört ayaklı kocaman kocaman hayvanlar -reisin anlatmak istediği hayvanlar, lamalardır- bu paha biçilmez yükleri, kralın hazinesi-

ne taşırlar. Kabile reisi, denizin aşağısında, güneyde, dağların arkasında bulunan ülkenin adını da söylüyor. "Biru" gibi söylenen ve kulağa hoş gelen yabancı bir isim.

Vasco Nunez de Balboa, reisin eliyle işaret ettiği yöne, dağların ufukta kaybolduğu noktaya bakıyor ve gözlerini oradan bir türlü ayıramıyor. Bu yumuşak, bu insan aklını çelen "Biru" sözcüğü hemen içine işledi. Kalbi, heyecanlı heyecanlı atıyordu. Yaşamında ikinci kez hiç beklemediği bir anda kendisine çok önemli bir haber veriliyordu. İlk haberi ona Comagre vermişti. Çevredeki denizle ilgili bu haber gerçekleşti. İnciler kumsalını ve Güney Denizi'ni, Mar del Sur'u buldu; belki bu ikinci haber de doğru çıkacak ve Balboa, dünyanın bu en zengin ülkesini, İnkalar Krallığı'nı bulup ele geçirecektir.

İlahlar İstenileni Yapmaya Her Zaman İzin Vermezler

Nunez de Balboa, özlem dolu bakışlarını ufuktan bir türlü ayıramıyor. "Biru", "Peru" sözcüğü tıpkı altın bir çingirak gibi bütün benliğini sarıyor. Ama çaresizlik içindedir ve bu ona çok acı veriyor. İki ya da üç düzine yorgun adamla ülkeler ele geçirmek olası değildir. O halde hemen Darien'e dönmeli ve kuvvet topladıktan sonra artık bilinen yollardan geçerek bu yeni altın ülkesine gitmeli. Fakat bu geri dönüş yolculuğu da pek kolay olmayacak. İspanyollar, ekvatorun balta girmemiş ormanlarıyla yeniden mücadele etmek, yerlilerin baskınlarına karşı koymak zorundadırlar. Dört ay süren, korkunç güçlüklerle dolu zorlu bir yürüyüşten sonra 19 Ocak 1514'te, tekrar Darien'e varanlar artık savaşçı değil, son bir gayret gösterip ayakta kalmaya çalışan sırtmalı küçücük bir kabile. Yorgunluk ve bitkinlikten neredeyse ölecek hale gelmiş olan Balboa'yı da yerliler bir hamak içinde taşımaktadırlar. Fakat tarihin en büyük işlerinden biri başarılmıştır. Balboa verdiği sözü tutmuş ve kendisiyle birlikte bilinmezliğe gelme yürekliliğini gösteren herkes zengin olmuştur. Balboa'nın askerleri, Kolomb'un ve öteki sömürgecilerin hiç-

bir zaman ele geçiremediği altınlarla, Güney Denizi kıyılarından dönmüşler ve öteki sömürgeciler de bu işten kendi paylarını almışlardır. Ganimetin beşte biri de taht için ayrıldı. Bu büyük adamın, zavallı yerlilerin bedenlerini vahşice parçalayan köpeği Leoncico'yu bile ganimetin paylaşılması sırasında unutmuyarak savaşçılarından biriymiş gibi beş yüz altınla ödüllendirmesini kimse ayıplamıyor ve kimse bundan dolayı ona kızmıyor. Böylesine kusursuz bir adamın vali gibi otoriter davranmasına kimse karşı çıkmıyor. Bir zamanlar devlete başkaldırmış bu asi ve serüven adamı, şimdi bir ilah gibi görülüyor ve Kolomb'dan bu yana Kastilya tahtı için en büyük işi başarıyla sonuçlandığı haberini, övünerek İspanya'ya gönderiyor. Şansının güneşi, o âna kadar üzerine çöken bütün kara bulutları dağıtmış ve onu en yükseklere çıkarmıştır.

Fakat Balboa'nın sevinci uzun sürmüyor. Birkaç ay sonra, güneşli bir haziran gününde Darien halkı hayret içinde kumsala koşuyor. Ufukta bir yelkenli belirmiştir ve bu, dünyanın bu kaybolmuş köşesinde bir mucize gibi karşılanıyor. Ama Darien halkı gözlerine inanamıyor, bu geminin yanında ikinci bir gemi daha görülüyor ve sonra bir üçüncüsü, derken bir dördüncüsü, bir beşincisi ve az sonra sayıları onu, hayır on beşi. hayır hayır yirmiyi buluyor ve bütün bir filo, limana doğru hızla yol alıyor. Ve kısa bir süre sonra da gerçek iyice anlaşılıyor: Bütün bu gemilerin buralara gelmesini sağlayan şey, Balboa'nın krala yazdığı mektup. Ama başarılarını ve kahramanlıklarını bildirdiği mektup değil -çünkü bu mektup henüz İspanya'ya ulaşmadı-; bu, yerli kabile reisinin çevredeki altın ülkesi ve Güney Denizi ile ilgili sözlerini bildirdiği ve buraları ele geçirmek için iki bin kişilik bir ordu istediği bir önceki mektup. İspanyol tahtı böyle bir sefer için hiç duraksamıyor, görkemli bir Filo hazırlayıp hemen yola çıkarıyorlar. Ama bu son derece önemli görevi, Nunez de Balboa gibi bir asiye, kötü ün sahibi bir serüven adamına vermeyi ne Sevilla'da ne de Barcelona'da hiç kimse düşünmüyor. Kralın valisi olarak sömürge düzeni yeniden kurmak, şimdiye kadar yapılan bütün yolsuzlukların ve işlenen cinayetlerin hesabını sormak. Güney Denizi'ni bulmak ve sözü edilen altın ülkesini ele geçirmek üzere zengin, soylu ve itibar sahibi, alt-

mış yaşlarında ve genellikle Pedrarias diye tanınan Pedro Arias Davilla'yı bu donanma ile gönderiyorlar.

Fakat Pedrarias için can sıkıcı bir durum. Bir yandan, önceki valiyi kovduğu için asi Nunez de Balboa'dan hesap sormaya ve eğer suçu sabit görülürse onu zincire vurmaya ve yargılamaya memur edilirken, öte yandan da Güney Denizi'ni bulmakla görevlendirilmiştir. Ama gemisi daha karaya yanaşır yanaşmaz, hesap sormaya geldiği bu asinin bütün bu olağanüstü işleri yalnız başına başarmakla Amerika'nın keşfinden bu yana İspanyol tahtı için en büyük görevi yaptığını, yalnızca kendisinin olan bu utkuyu haklı olarak kutladığını öğreniyor. Kuşkusuz, böyle bir adamı yargılayıp adi bir suçlu gibi celladın ellerine teslim edemezdi; onu saygıyla selamlayıp içtenlikle kutlaması gerek. Fakat bu andan itibaren Nunez de Balboa mahvolmuştur. Pedrarias, gerçekleştirmek üzere gönderildiği ve kendisine asırlar boyunca büyük bir ün sağlayacak bu çok büyük işi kendi başına yapmış olan bu rakibi hiçbir zaman bağışlamayacaktır. Gerçi sömürgecileri daha şimdiden kızdırmamak için bu kahraman eşkıyaya beslediği kini belli etmemek zorunda kalıyor, soruşturma erteleniyor ve Pedrarias, İspanya'daki kızını Nunez de Balboa ya nişanlayarak göstermelik bir barış bile yapıyor, ancak onun Balboa'ya karşı beslediği kin ve kıskançlık duygusu hiçbir zaman azalmayacak, hele Balboa'nın elde ettiği başarıların konuşulduğu İspanya'dan, bir zamanların asisine verilen unvanın yanı sıra bir de soyluluk unvanı verilmesi ve Pedrarias'ı, her önemli konuda onunla görüşüp tartışmak zorunda bırakan buyruk geldikten sonra, bu kin ve kıskançlık duygusu daha da artacaktır. Küçük bir ülke için iki vali fazladır, valilerden birinin geri çekilmesi ve oyunu kaybetmesi gerekecektir. Askerî kudret ve yargı gücü Pedrarias'ın elinde bulunduğu için Vasco Nunez de Balboa, başının üzerinde dolaşan kılıcı hissetmektedir. Bu yüzden, birincisinde kendisine o eşsiz başarıyı sağlamış olan kaçıışı tekrarlamak ve bir kere daha ölmezliğe sığınmak istiyor. Bu amaçla Pedrarias'tan, Güney Denizi kıyılarını etrafıca araştırmak ve daha geniş bir bölgeyi ele geçirmek üzere, emrine bir kuvvet verilmesini rica ediyor. Fakat bu eski asinin gerçek amacı, denizin öteki kı-

yısında kendi başına, her türlü denetimden uzak, kendi filosunu kurmak ve kendi topraklarının efendisi olmak ve hatta, eğer işler yolunda gidecek olursa, o efsanevi Biru'yu, Yeni Dünya'nın bu altın ülkesini de ele geçirmektir. Pedrarias, onun bu isteğini sinsice onaylıyor. Eğer Balboa bu girişiminde başarısızlığa uğrarsa iyi olacak, fakat başarılı olursa, bu hırslı adamdan kurtulmak için epeyce uğraşacak.

Böylece, Nunez de Balboa'nın ölümsüzlüğe yaptığı bu ikinci sığınma yolculuğu başlamış oluyor. Bu yeni girişimi, birincisinin tarihte sağladığı başarıyı kazanmamış olsa da, çok daha görkemli geçiyor. Balboa, yine dağları aşarak gerçekleştirdiği bu yürüyüşü yalnızca adamlarıyla yapmıyor, birincisinin aksine, dört gemi yapımına yetecek kadar kereste, kalas, halat, yelken bezi, çapan ve bocurgatı, binlerce yerlinin sırtına yükleyip taşıtıyor. Çünkü orada bir donanma kuracak olursa, o zaman bu bölgedeki bütün kıyıları, inci adalarını ve efsaneler ülkesi Peru'yu ele geçirebilir. Fakat, hiçbir zaman yılmayan bu kararlı adamın şansı bu kez yüzüne gülmez ve karşısına yeni yeni engeller çıkar. Balta girmemiş ekvator ormanlarından geçerken kurtlar odunları yiyip bitirirler, çok zor koşullarda getirilen kalaslar işe yaramaz hale gelir. Balboa, cesaretini kaybetmez ve Panama Körfezi'nde ağaçlar kestirerek yeni kalaslar biçtirir. Azim ve kararlılıkla gerçek bir mucize başarıyor. Çalışmalar başarıyla sonuçlanmış ve Büyük Okyanus'un ilk gemileri harekete hazırdır. Ancak tam bu sırada çıkan bir fırtına, gemilerin bulunduğu nehirlerin kabarmasına neden olur ve denize sürüklenen gemiler parçalanırlar. Ancak üçüncü bir girişim sonunda iki gemi yapılabilir. Fakat Balboa'nın daha iki-üç gemiye gereksinimi var. Ancak o zaman yola çıkabilir ve kabile reisinin güneyi işaret ettiği ve ilk kez insanın aklını çelen o "Biru" sözcüğünü duyduğu andan beri gece gündüz hayal ettiği o altın ülkesini ele geçirebilir. Nunez de Balboa, birkaç cesur asker daha getirtip oluşturacağı seçme bir birlikle kendi devletini kurabilir! Yalnızca birkaç ay daha zamana ve biraz da şansa gereksinimi var. O zaman dünya tarihine, İnkalar galibi ve Peru fatihi Pizarro'nun adı değil, Nunez de Balboa'nın adı geçecekti.

Fakat şans en çok sevdiklerine bile her zaman cömert de-

ğildir. İlahların insanoğluna iz bırakan işler başarma şansını bir defadan fazla verdikleri çok az görülmüştür.

Hazin Son

Nunez de Balboa, bu büyük girişime demir gibi bir irade ile hazırlanmıştı. Fakat hazin sonunu hazırlayan da yine bu sarsılmaz iradesi oldu. Bu sırada Pedrarias'ın kuşkulu bakışları, onun bütün amaçlarını kaygı ile izlemektedir. Belki de biri Balboa'ya ihanet etmiş ve onun hırs dolu hükümrancılık hülyalarını Pedrarias'a bildirmişti; belki de o, kıskançlık yüzünden eski asinin ikinci bir başarı kazanmasından korkuyordu. Her ne olursa olsun, Balboa'ya dostça bir mektup gönderip bu büyük girişim için harekete geçmeden önce kendisiyle son bir kez daha görüşmesi için Darien yakınlarındaki Acla kentine gelmesini istedi. Pedrarias'tan askeri destek alacağını uman Balboa, çağrıya uydu ve hiç vakit kaybetmeden Darien'e döndü. Kentin kapıları dışında küçük bir müfreze ona doğru yürümektedir. Balboa, bunların kendisini karşılamaya geldiklerini sandı ve komutanlarını, pek çok senelik silah arkadaşı, Güney Denizi'nin keşfi sırasında yanından hiç ayırmadığı güvenilir dostu Francisco Pizarro'yu kucaklamak için sevinç içinde onlara doğru yürüdü.

Fakat Francisco Pizarro, Balboa'nın omzuna ellerini koydu ve kendisini tutukladığını söyledi. Çünkü Pizarro'da da ölümsüzlük arzusu kabarmakta, o da altın ülkesine göz dikmiş, onu ele geçirebilmek için yanıp tutuşmaktadır. Böylesine gözü pek bir adamı ortadan kaldırmak hiç de fena olmazdı. Vali Pedrarias, sözümona bir isyan olayı yüzünden dava açar ve yargılama çabuk sonuçlanır. Birkaç gün sonra Nunez de Balboa ve en sadık arkadaşları, boyunlarının vurulacağı kütüğün önüne getirilirler. Celladın baltası havada parlar ve yere düşen baştaki gözlerin ışığı, dünyamızı çevreleyen her iki okyanusu da insanlık tarihinde ilk defa görmüş olan gözlerin ışığı, bir anda, bir daha hiç ışıldamamak üzere söner.

BİZANS'IN FETHİ
29 Mayıs 1453

Tehlikeyi Görme

5 Şubat 1451 günü Edirne'den yola çıkan bir ulak, Sultan Murat'ın en büyük oğlu 21 yaşındaki Manisa Sancak Beyi Mehmet'e, babasının ölüm haberini getiriyor. Zeki olduğu kadar da hırslı olan bu genç şehzade, vezirlerine ve danışmanlarına duyurmadan hemen en iyi atlarından birine atlıyor ve kamçıyı bastığı gibi, bu safkan atı yüz yirmi mil koştu-rarak soluğu Çanakkale Boğazı'nda alıyor, daha sonra yoluna devam ederek, boğazı geçip Gelibolu'ya varıyor. Babasının öldüğünü, kendisine bağlı adamlarına ancak burada söylüyor ve tahta karşı hak iddia edebilecek herkesi, hiç zaman kaybetmeden ezip geçebilmek için seçme askerlerden bir birlik oluşturuyor ve Edirne'ye yürüyor. Ancak hiçbir direnişle karşılaşmadan Osmanlı İmparatorluğu'nun Padişahı olarak tanınıyor. Daha ilk hükümet uygulamaları, Mehmet'in verdiği kararlardan asla geri dönmeyen, çevresine dehşet saçan çok acımasız biri olduğunu gösteriyor. Taht için rakip gördüğü yakınlarını öldürtürken, henüz daha reşit bile olmamış kardeşini de hamamda boğdurtuyor ve cinayeti işlettirdiği katili de onun arkasından ölüme yolluyor. Ağırbaşlı bir devlet adamı olarak tanınan Murat'ın yerine bu genç, hırçın ve şöh-ret düşkünü Mehmet'in Türklerin sultanı olduğu haberi, Bizans'ı dehşete düşürüyor. Çünkü Bizanslılar yüzlerce casusu aracılığıyla bilmektedirler ki, utku ihtirasiyla yanıp tutuşan bu genç adam, dünyanın bir zamanki başkenti İstanbul'u ele geçirmek için ant içmiştir ve gece gündüz demeden hayatının en büyük amacını gerçekleştirmek için savaş planları yapmaktadır. Yeni padişahın askeri ve politik konularda da engin bir bilgi birikimi ve yeteneği olduğunu Bizanslılar çok iyi bilmektedirler. Mehmet hem dindar hem de acımasızdır,

hırslı ve gaddardır. Oluk gibi kan akıtmaktadır Sezar'ı ve Romalıların yaşamöykülerini Latince özgün metninden okuyabilen bir bilim adamı ve sanatseverdir de. Baysın bakışlı, zarif gözlü ve papağan burunlu bu adam, yorgunluk bilmez bir işçi, yaman bir asker ve başarılı bir diplomattır. Kişiliğinde gözlemlenen ve insanı dehşete düşüren bütün bu özellikleriyle, atalarında olduğu gibi onun da tek bir amacı vardı. Türklerin askerî üstünlüğünü ve başarısını Avrupa'ya ilk defa kabul ettirmiş olan büyükbabası Bayezit'ten ve babası Murat'tan daha başarılı olmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını daha da genişletmektir. Şu kesindi: İlk saldırısını Justinianus'un ve Konstantin'in imparatorluk taçlarını süsleyen son elmas olan Bizans'a yapacaktır. Bu elmas, ele geçirmeyi kafasına koymuş biri için gerçekten yakındadır ve korumasızdır. Bir zamanlar Acem diyarlarından Alpler'e ve oradan da ta Asya çöllerine kadar uzanan, bir ucundan öteki ucuna gidilmesi aylar alan bu toprakların tek efendisi olan bu büyük dünya imparatorluğu şimdi üç saatte rahatlıkla geçilebilir duruma gelmiştir. Ne yazık ki. bugün bu büyük imparatorluktan geriye gövdesiz bir taş, ülkesiz bir başkent, Konstantin'in kenti, ilk Bizans kalmıştır; fakat bu kentin bile yalnızca bir bölümü, bugünkü İstanbul tarafı, İmparator Basileus'un elindedir. Galata kesimi Cenevizlilerin yönetimindedir; surların dışında kalan bütün topraklar da Türklerin eline geçmiş bulunuyor. Bizans adı veriler bu küçükçük toprak parçası, kocaman surların çevrelediği kliseler, saraylar ve birbiri üstüne yığılmış basık evlerden başka bir şey değildir. Haçlılar tarafından iliğine kadar soyulmuş, salgın hastalıklar yüzünden halkı neredeyse yarı yarıya yok olmuş, göçebe kavimlerin bitmek tükenmek bilmeyen saldırılarına karşı koymaktan yorgun düşmüş, ulus ve din kavgaları yüzünden parçalanmış olan bu kentin, bir ahtapot gibi, kollarını her yandan saran düşmana karşı kendisini savunması için ne askeri gücü, ne de cesareti vardır. Son Bizans İmparatoru Konstantin Dragas'ın sırtındaki görkemli pelerin artık bir güç simgesi değildir, başındaki tacı da bir yazgı oyunudur. Fakat Türkler tarafından kuşatılmış olduğu ve binlerce yıllık ortak kültür bağları nedeniyle bütün Batı dünyasınca kutsal

sayıldığı için Bizans, Avrupa onurunun bir simgesi sayılmaktaydı. Ancak Hristiyan dünyası birleşip doğudaki artık yıkılmaya yüz tutmuş bu son kaleyi korursa, Ayasofya, Doğu Roma Hristiyanlığının bu son ve aynı zamanda dünyanın en güzel kilisesi, Hristiyan dünyasının merkezi, bu eşsiz katedral bir bazilika olarak kalmaya devam edecektir.

Konstantin tehlikeyi hemen kavıyor. Mehmet'in barış söylevlerine haklı olarak inanmadığından, İtalya'ya, Papa'ya, Venedik'e, Cenova'ya peş peşe elçiler yolluyor, asker ve donanma göndermelerini istiyor. Fakat Roma duraksıyor. Venedik de. Çünkü Ortodoks Kilisesi ile Katolik Kilisesi arasında var olan derin inanç ayrılığı hâlâ devam etmektedir. Rum Ortodoks Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi'nden nefret etmekte ve Patrik. Papa'yı en büyük ruhani lider olarak tanımamaktadır. Gerçi, Türk tehlikesi karşısında, Ferrara ve Floransa'da toplanan Doğu ve Batı'nın ruhani meclisleri, her iki kilisenin birleşmesi ve Türklere karşı savunmasında Bizans'a yardım edilmesi konusunda bir antlaşma yaparlar. Ancak Bizans'ı tehdit eden Türk tehlikesinin savuşturulduğunu sanan Rum ruhani meclisi, antlaşmayı yürürlüğe koymaktan vazgeçer. Ancak Mehmet tahta çıkınca, Ortodokslar inadı bırakmak zorunda kalır: Bizans, antlaşmayı tanıdığını Roma'ya bildirir ve acele yardım gönderilmesini rica eder. Şimdi bir yandan kâdîrgalara asker ve mühimmat yüklenir, öte yandan da Avrupa'nın her iki kilisenin barışmasını kutlamak ve Bizans'a saldırının, karşısında birleşmiş bir Hristiyanlık âlemini bulacağını bütün dünyaya ilan etmek üzere, Papa'nın özel temsilcisi de bir gemi ile yola çıkar.

Barışma Ayini

Bir aralık gününün o görkemli sahnesi: Bir zamanların mermer, mozaik ve pırıl pırıl ışıldayan avizelerin süslediği, bu günün camisinde artık göremediğimiz o eşsiz güzellikteki bazilika, barış ânının en büyük ayinine sahne oluyor: Bütün devlet erkânını çevresine toplayan İmparator Konstantin, tacı ile, iki kilise arasında varılan bu ölümsüz antlaşmaya en

yetkili kişi olarak bağlı kalacaklarını göstermek için, halkının karşısındadır. Sayısız mumların aydınlattığı bu dev salon, ağzına kadar dolmuştur. Roma Katolik Kilisesi temsilcisi Isidorus ile Rum Ortodoks Patriği Gregorius, mihrabın önünde yan yana durmuşlar, kardeşe ayin yapıyorlar. Aziz Spiridon'un naaşı, bu her iki mutlu ruhani lider tarafından bir tören havası içinde taşınırken, ilk kez Latince ve Rumca söylenen dini şarkılar, bu ölümsüz katedralin kubbelerinde yankılanıyor. Doğu ve Batı, Hristiyanlık leminin bu iki ayrı inancı, sonsuzca birleşmişe benziyorlar. Yıllarca süren kanlı anlaşmazlıklardan sonra, Hristiyan dünyasının Avrupa birliği düşüncesi ilk kez gerçekleşmiş oluyor.

Ancak barış dönemlerinin sürekli olmadığı, aklın üstün geldiği anların çok kısa olduğu tarihsel bir gerçektir. Kilisenin çatısı altında, birlikte okunan duada, iki ayrı inancı taşıyan bu insanların sesleri henüz birleşirken, dışarıda, bir manastır hücresinde bilge Keşiş Gennados, Latinlere ve gerçek inanca ihanet edenlere karşı harekete geçer. Akıl yenik düşmüş ve bağnazlık sağlanan barış havasını bir kez daha bozmuştur. Rum ruhanisi, Papa'ya bağlılığı nasıl düşünmüyorsa, Akdeniz'in öteki ucundaki dostları ve din kardeşleri de, söz verdikleri yardımı aynı şekilde anımsamazlar. Gerçi birkaç kadırğa ve birkaç yüz asker gönderilir, fakat daha sonra kent tamamen yazısına terk edilir.

Ve Savaş Başlıyor...

Savaşa hazırlanan bütün diktatörler, hazırlıklarını bütünüyle tamamlayıncaya kadar sürekli barıştan söz ederler. Mehmet de tahta çıkınca, işte böyle yapıyor ve özellikle İmparator Konstantin'in gönderdiği dostluk elçisini çok sıcak ve barışçıl sözlerle kabul ediyor. Tanrı'nın, peygamberin, meleklerin ve Kuran'ın üstüne yemin ederek Basileus'la imzalanan antlaşmalara bağlı kalacağını açıkça söylüyor. Fakat bu ikiyüzlü adam, aynı zamanda da Macaristan ve Sırbistan'la üç yıllık bir tarafsızlık antlaşması yapıyor. Bu üç yıl içerisinde rahat rahat savaş hazırlığını tamamlayacak ve kenti ele

geçirecektir. Mehmet gerçekten de yeterince barış sözü verdikten ve barış yemini ettikten sonra, antlaşmayı bozarak savaşın başlamasına neden olmuştur.

O âna kadar İstanbul Boğazı'nın yalnızca Asya yakası Türklerin elindeydi ve Bizans İmparatorluğu'nun gemileri hiçbir engellemeyle karşılaşmadan rahat rahat Karadeniz'deki hububat ambarlarına gidebiliyorlardı. Ancak Mehmet, geçerli bir neden ileri sürmeden, Pers seferleri sırasında cesur hükümdar Kserkses'in boğazı geçtiği yere, Avrupa kıyısında bulunan ve Rumelihisarı denilen boğazın bu en dar yerine, bir kale inşasını başlatarak bu geçidi kapatıyor ve bir gece içerisinde binlerce ve on binlerce rençperi antlaşma gereği tahkim edilmemesi gereken Boğaz'ın Avrupa kıyısına yerleştiriyor. Bunlar yiyecek sağlamak için çevredeki bütün tarlaları talan ediyorlar, Rumelihisarı adı verilecek olan bu kaleye taş sağlamak amacıyla evleri ve bu arada ünlü Sen Mişel Kilisesi'ni de yıkıyorlar. Hisarın yapımını, gece gündüz hiç durup dinlenmeden, Mehmet'in kendisi yönetiyor ve Bizans, hukuka ve antlaşmalara aykırı olarak Karadeniz'e çıkış özgürlüğünün elinden alınmasını eli kolu bağlı seyretmek zorunda kalıyor. Barışa karşın, Boğaz'ı geçmek isteyen gemiler topa tutuluyor. Başarıyla sonuçlanan bu ilk güç gösterisinden sonra Mehmet'in artık gerçek amacını gizlemesine gerek kalmaz. 1452 Ağustosunda Mehmet, bütün ağalarını ve paşalarını çevresine toplar; onlara, Bizans'a saldırıp İstanbul'u ele geçirmek istediğini açıkça söyler. Savaş kararı halka hemen duyurulur: Ülkenin dört bir yanına gönderilen haberciler, eli silah tutan herkesi cepheye çağırır ve 5 Nisan 1453 günü büyük bir Osmanlı ordusu, aniden oluşan bir sel gibi Bizans önündeki alanı, neredeyse ta kent surlarına kadar dolduruverirler. Askerlerinin başına geçmiş olan Sultan, çadırını kurmak için Lyda Kapısına doğru tüm ihtişamıyla atını sürüyor. Ancak karargâhının önünde sancağını dalgalandırtmadan önce secadesini yere sermelerini buyuruyor. Daha sonra ayakkabıllarını çıkartıyor ve seccadenin üstüne geliyor, yüzünü Mekke'ye dönüyor ve üç rekât namaz kılıyor; arkasındaki eşsiz ordunun binlerce ve on binlerce askeri de aynı hareketleri, aynı ritmi tekrarlayarak Sultanlarıyla birlikte namaz kılıp dua edi-

yorlar ve Allahlarının, kendilerine güç ve utku bahşetmesini diliyorlar. Bu görkemli sahneden sonra Sultan ayağa kalkıyor. Tanrı'nın bu alçakgönüllü kulu, yeniden düşmanına meydan okuyan bir asker, yaman bir komutan oluyor. Sultan'ın "tel-lalları" davullar çalıp borular öttürerek bütün karargâhı dolaşıyorlar ve duyuruyorlar: "Kentin kuşatılması başladı."

Surlar ve Toplar

Bizans'ın artık bir tek gücü ve kuvveti vardır: kenti çevreleyen surlar. Bir zamanlar bütün dünyaya yayılan bu büyük imparatorluğun mutlu geçmişinin mirasından geriye yalnızca bu surlar kalmıştır. Üç katlı bir zırh tabakası ile kent, bir üçgen gibi çevrelenmiştir. Alçak, sağlam taşlardan yapılmış ve dayanıklılığını hâlâ koruyabilen bu surlar, kentin her iki yanını Marmara Denizi'ne ve Haliç'e karşı korumaktadır. Kocaman ve dev bir kütleyi anımsatan Theodosius Surları da kenti öndeki açık araziye karşı savunur. Konstantin, karşılaşacakları bu gibi tehlikeleri düşünerek Bizans'ı zamanında surlarla çevirmiş, Justinianus da bu surları genişletip sağlamlaştırmıştır. Ama yedi kilometrelik uzunluğu olan, sağlamlığına, bugün sarmaşıkların bürüdüğü kalıntıların tanıklık ettiği asıl istihkâm, Theodosius'un eseridir. Mazgallar ve burçlarla süslenmiş, su dolu hendeklerle korunan, dikdörtgen biçimli kubbeleriyle dört bir yanı sürekli gözetlenebilen, bin yıllık geçmişinde gelip geçen bütün imparatorlar tarafından sürekli eklemeler yapılmış ve sürekli yenilenmiş bulunan, birbirlerine paralel çift ve üç sıra duvarlardan oluşan bu dev surlar, o çağ için ele geçirilemezliğin gerçek bir simgesiydi. Bir zamanlar başıboş kavimlerin saldırılarını ve Türk akınlarını başarıyla durdurmuş olan bu eşsiz surlar, çağın bilinen bütün silahlarına adeta meydan okumaktaydı. Her türlü duvar parçalayıcı ve duvar delici savaş aletleri ve hatta havan topları bile, hâlâ dimdik ayakta duran bu surlar karşısında etkisiz kalmaktadır. Avrupa'nın hiçbir kenti, bu Theodosius Surları'nın İstanbul'u koruduğundan daha mükemmel korunmuyor.

Bu surları ve sağlamlıklarını Mehmet herkesten daha iyi biliyor. Geceleri gözlerine uyku girmediği anlarda ve düşle-
rinde, aylardan ve yıllardan beri düşünüp kafa yorduğu tek
şey, bu ele geçirilemez kenti nasıl alacağı, bu yıkılması ola-
naksız surları nasıl yıkacağıdır. Masasının üstünde, düşman
tahkimatını gösteren krokiler, çeşitli ölçüler ve işgalle ilgili
planlar yığılmıştır. Surların önündeki ve arkasındaki her te-
peyi, her meyli ve her su yolunu avcunun içi gibi bilmektedir.
Mühendislerini çevresine toplayarak her şeyi en ince ayrıntı-
sına varıncaya kadar gözden geçirir, ancak durum hiç de iç
açıcı değildir: Askerî uzmanları, o zamana kadar bilinen top-
larla bu Theodosius Surları'nın yıkılamayacağı sonucuna
varmışlardır. O halde daha güçlü, savaş teknolojisinde o za-
mana kadar bilinen toplardan daha uzun menzilli ve daha et-
kili topların dökülmesi gereklidir, daha sert taşlardan yapıl-
ması gereken, daha ağır ve tahrip gücü daha yüksek güllele-
re gereksinim vardır. Bu aşılması olanaksız surlara karşı ko-
yacak yeni toplar geliştirmek zorunludur ve Mehmet, her ne
pahasına olursa olsun bu yeni saldırı aracını bulmak kararın-
dadır.

Her ne pahasına olursa olsun bu sözde tam bir yaratıcı-
lık ve kararlılık ifadesi vardır. Savaş ilanından hemen sonra
Sultan'ın huzuruna, zamanın en deneyimli ve zengin buluşlu
top dökümcüsü olarak bilinen bir adam getirilir. Urbaş ya da
Orbaş adında bir Macar. Bu adam gerçi bir Hristiyan'dır ve
kısa bir süre önce İmparator Konstantin'e hizmet sözü ver-
miştir, ancak Mehmet'ten daha yüksek bir ücret alacağını ve
bu işin sanatsal yeteneğini ortaya koyabileceğı bir görev ol-
duğunu düşünerek, istediğı her türlü olanak kendisine sağ-
landığı takdirde, yeryüzünde benzeri şimdiye kadar hiç gö-
rülmemiş büyüklükte bir top dökmeye hazır olduğunu bildirir.
İstanbul'u almayı kafasına kesin olarak koymuş olan Sul-
tan için ücretin yüksek olması hiç önemli değildir, adamın
emrine istediğı sayıda işçi hemen veriliyor ve binlerce ara-
bayla Edirne'ye demir cevheri taşınmaya başlanıyor. Top dö-
kümcüsü. üç ay süren zorlu bir çalışmayla ve gizlilik içinde
yürütölen sertleştirme yöntemiyle sonunda kalıbı hazırlıyor.
Artık döküm başlamıştır. Dünyanın o zamana kadar hiç tanı-

mediği dev top, kalıptan çıkarılır ve soğutmaya bırakılır; ilk deneme atışı yapılmadan önce Mehmet, tellallarını kent içinde dolaştırarak hamile kadınları bundan haberdar eder. Müt-hiş bir gürültüyle, şimşekler çakarak patlayan topun namlu-sundan çıkan korkunç gülle, bu ilk deneme atışıyla hedef du-varı yerle bir edince, Sultan hemen bu dev topların üretimini-ne devam edilmesini buyurur.

Yunan yazarların daha sonraları dehşetle "taş atan ma-kine" diye adlandıracakları bu dev top, işte böylece yaratılmış olur. Fakat Mehmet'in üstesinden gelmek zorunda olduğu bir büyük sorun daha vardır: Bu canavarları, bu demirden ejder-leri bütün Trakya'dan geçirip Bizans surlarının önüne kadar nasıl getirecektir? O eşsiz "Odysseia" destanını şimdi Türk-ler yazıyor: Bütün bir ulus, bütün bir ordu tam iki ay boyun-ca bu cansız, bu uzun boylu yaratıkları sürükleyerek Bizans'a taşıyor. Bu dev topları olası her türlü saldırıdan korumak için atlılar ünden geliyorlar ve özenle çevreyi kolluyorlar. On-ların arkasından, topların taşınması için gece gündüz yol dü-zeltme çalışması yapan yüzlerce ve belki de binlerce işçi yü-rüyor. Bir zamanlar, Dikilitaş'ın Mısır'dan Roma'ya taşınma-sı sırasında olduğu gibi -tam bir ağırlık dağılımı hesabı yapı-larak- dingilleri üzerinde dev madeni boruları taşıyan her arabaya elli çift öküz koşulmuş bulunuyor. İki yüz insan, kendi ağırlığıyla sallanan topu düşmekten korumak için ara-banın sağında ve solunda yürüyorlar. Elli araba ustası ve ma-rangoz da tahta tekerlekleri değiştirmek ya da yağlamak, pa-yandaları sağlamlaştırmak, köprüler kurmak için sürekli iş-başındadır. Öküzlerin ve mandaların çektiği bu dev kerva-nın, dağları ve bozkırları aşarak ağır ağır yoluna devam et-mekten başka çaresi yoktur. Yol kenarlarını dolduran merak-lı köylüler, bir savaş tanrısı gibi, rahip ve kulları tarafından bir ülkeden ötekine taşınmakta olan bu madeni canavara ba-kıp korkularından haç çıkarıyorlar. Ancak bu ilk canavarı, ay-nı ana rahminden çıkmış gibi öteki madeni kardeşleri izliyor ve böylece gerçekleşmesi olanaksız bir şey, bir insan isteği, bir kez daha gerçekleşiyor. Şimdi bu korkunç canavarların yirmi-otuz kadarı, ağızlarını tüm dehşetiyle Bizans'a açmış bulunuyor. Böylece, ağır topçu, savaş tarihindeki yerini almış

ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun bin yıllık surları ile yeni Osmanlı Sultanı'nın yeni toprakları arasındaki savaş başlamış olur.

Yeni Bir Umud

Bu dev topraklar, ağır ağır, fakat karşı konulmaz bir güçle Bizans surlarını dövüp parçalamaya başlıyorlar. Önceleri her bir top, günde ancak altı ya da yedi atış yapabiliyor, ancak Sultan her gün yenilerini getiriyor ve her vuruşta yerden yükselen toz ve toprak yığınlarıyla birlikte sarsılan surlarda, yeni yeni gedikler açılıyor. Gerçi kuşatma altında tutulanlar, geceleri, açılan bu gedikleri, her seferinde ellerinde sayıları gittikçe azalan tahta istihkâm kazıkları ve kum torbaları ile kapatıyorlar, fakat arkasında çarpıştıkları bu taş duvarlar, o eski demir gibi sağlam surlar değildir artık. Surların arkasında kenti savunan bu sekiz bin insan, korku ve dehşet içinde, Sultan Mehmet'in yüz elli bin kişilik ordusunun, üzerinde yer yer gedikler açılmış bulunan bu surlara karşı başlatacağı büyük saldırı saatini beklemektedirler. Avrupa'nın ve Hristiyanlık dünyasının, verdiği sözü anımsaması gereklidir artık. Çocuklarının ellerinden tutmuş yüzlerce kadın, bütün gün boyunca kiliselerdeki kutsal tasvirlerin önlerinde diz çöküp dua ediyorlar. Bütün askerler gözetleme kulelerinden, acaba Papa'nın ve Venedik'in söz verdikleri donanma, Türk gemilerince abluka altına alınmış bulunan Marmara Denizi'nde gözükmeyecek mi diye, gece gündüz çevreyi kolluyorlar.

En sonunda, 20 Nisan sabahı saat üçte, bir işaret parıldıyor. Ufukta yelkenliler belirmiştir. Gerçi bunlar söz verilen o görkemli Hristiyan donanması değildir, ama ne de olsa bir yardım konvoyudur. Rüzgârla ağır ağır sürüklenen üç büyük Ceneviz gemisi, kente doğru yol alıyorlar. Bizans bayrağı taşıyan bir dördüncüsü, küçük bir erzak gemisi de, bu üç geminin korumasında, arkadan gelmektedir. Sevinç çığlıkları atan Bizanslılar, yardıma gelenleri selamlamak için hemen deniz tarafındaki surlara koşuyorlar. Fakat aynı zamanda, o görkemli çadırından fırladığı gibi atına atlayan Mehmet de,

Türk donanmasının demirli bulunduğu limana gelir ve düşman gemilerinin, her neye mal olursa olsun, Bizans limanına, Haliç'e girmelerine engel olunmasını buyurur. Türk donanması gerçi küçük gemilerden kuruludur, ancak sayıları yüz elli kadardır. Binlerce kürekçi bir anda denize dalıyor. Rampa kancaları, yangın çıkaran aletler ve taş atan sapanlarla korunan bu yüz elli parça gemi, dört düşman kalyonuna yaklaştırmaya çalışır, ancak kuvvetli esen rüzgârın etkisiyle sürüklenen bu kocaman yardım gemileri, gülleler atarak çevresine dehşet saçan Türk kayıklarını geride bırakırlar ve saldırıyı hiç önemsemeden, şişirilmiş yelkenleriyle, kendilerinden son derece emin olarak Haliç'e doğru ilerlemeyi sürdürürler, çünkü limanda -İstanbul ile Galata arasında- gerilmiş bulunan o ünlü zincir, kendilerini her türlü saldırı ve baskından koruyacaktır. Dört kalyon hedeflerine iyice yaklaşırlar. Surların üzerindeki binlerce Bizanslı kadın ve erkek, gemilerdeki Cenevizlileri tanırırlar ve kurtuluşlarını müjdeleyen bu büyük an için diz çöküp Tanrı'ya ve bütün azizlere şükrederler. Yardım gemilerini içeri almak için limandaki zincir gevşetilmeye başlanmıştır.

İşte tam bu sırada müthiş bir şey olur. Rüzgâr birden duruveriyor. Dört yelkenli mıknaatıslanmışçasına denizin tam ortasında, hem de kendilerini bekleyen ve her türlü tehlikedan uzak limandan birkaç taş atımı ötede, öylece kalakalıyor. Düşman kayıklarındaki yüzlerce asker, sevinç çılgınlıkları atarak denizin ortasında birer kule gibi hareketsiz duran dört yelkenlinin üzerine atılıyorlar. Küçük kayıklardaki Türkler, yabancı kurtlar gibi büyük Ceneviz gemilerine, sağdan ve soldan saldırıyorlar, kargılarını ve baltalarını saplayarak, onları batırmaya çalışıyorlar, giderek daha da büyük gruplar halinde düşman gemilerinin çipo demirlerine tırmanıp yelkenlileri tutuşturmak için meşaleler ve yağlı paçavralar fırlatıyorlar. Türk armadası kaptanı, bu düşman gemisine bindirmek için kendi amiral gemisiyle ileri fırlıyor ve iki gemi, tıpkı iki güreşçi gibi adeta birbirlerine sarılıyor. Bordaları yüksek ve tepeleri zırhlı gemileriyle kendilerini koruyabilen Cenevizli gemiciler, tırmanmaya çalışan Türklere karşı koyabiliyorlar; balta, taş ve meşale fırlatarak üzerlerine saldıranları geri püs-

kürtmeyi başarıyorlar. Fakat güreşi sürdürmeleri olanaksız. Çünkü birkaçına karşı koyanların sayısı çok fazla. Ceneviz gemileri yenilmeye mahkûmdurlar.

Duvarların üstündeki binlerce Bizanslı için tüyler ürperici bir oyun sergilenmektedir. Halk, hipodromdaki kanlı savaşları her zaman nasıl neşe ile yakından izlediye, şimdi de bu deniz savaşını ve kendilerine yardıma gelenlerin kaçınılmaz sonunu, aynı yakınlıkta ve acı içinde izliyor, çünkü Cenevizliler en fazla iki saat daha dayanabilecekler ve dört gemi, bu deniz savaşında düşmana yenik düşecektir. Gönderilen yardım hiçbir şeye, hiçbir şeye yaramayacaktır. İstanbul surlarını doldurmuş, çaresizlik içinde kıvranan Bizanslılar, bir taş atımlık ötelerindeki din kardeşlerinin kendilerine yardım edemeyişlerine çok öfkeleniyorlar, yumruklarını sıkarak haykırıyorlar. Bazıları çılgınca hareketler yaparak dövüşen dostlarını yüreklendirmeye çalışıyorlar, bazıları da ellerini havaya kaldırmış, İsa'ya ve Bizans'ı yüzyıllardan beri korumuş bulunan Başmelek Mikail'e, kilise ve manastırların bütün azizlerine, bir mucize yaratmaları için dua ediyorlar: Deniz bir sahne, üstünde yapılan savaş da bir gladyatör dövüşü olmuştu sanki. Sultan da atının üzerinde, dörtlü o tarafa koşturuyor. Çevresinde paşaları, atını denize sürüyor ve öylesine ilerliyor ki, etekleri ıslanıyor. Ellerini boru gibi yaparak askerlerine, ne pahasına olursa olsun Hristiyan gemilerini ele geçirmelerini buyuruyor. Türk kadirgahlarından biri ne zaman geri çekilmek zorunda bırakılsa, Sultan öfkesinden küp-lere biniyor, ünlü kılıcını çekip amiralini uyarıyor: "Savaşı kaybedecek olursan, sakın buraya canlı dönme."

Hristiyan gemileri henüz direnmelerini sürdürüyorlar, ancak savaş artık sona ermek üzeredir. Çünkü Türk kadirgahlarını geri çekilmeye zorlamak için kullandıkları el mermileri tükenmek üzeredir, kendilerinden elli kez daha güçlü bir donanmayla saatlerden beri savaşan tayfalar da yorgun ve bitkin düşmüşlerdir. Gün sona ermekte, güneş ufukta kaybolmak üzeredir. Dört gemi bir saat sonra -eğer o zamana kadar Türklerin eline geçmezse- düşmanın elindeki Galata kıyılarına sürüklenecek ve yok olacaktır. Artık hiçbir umut, hiçbir kurtuluş umudu kalmamıştır.

İşte tam bu sırada beklenmedik bir şey olur: bu, kıyıda, surların üzerinde, umutsuzluk içinde bekleyen, ağlayan ve dua eden Bizans halkına bir mucize gibi geliyor. Birdenbire hafif bir hışırtı oluşuyor ve ardından rüzgâr esmeye başlıyor. Dört geminin yelkenleri yeniden şişiyor. Bizanslıların dört gözle bekledikleri, esmesi için Tanrı'ya yalvarıp dua ettikleri rüzgâr, yeniden esmeye başlamıştır. Kalyonların başları, utku kazanmış edasıyla yukarıya kalkıyor ve aniden harekete geçen gemiler, çevrelerini saran Türk gemilerinin arasından hızla geçip kurtuluyorlar. Artık özgürdürler, tehlike savuşturulmuştur. Surların üstündeki binlerce ve on binlerce Bizanslının coşkulu alkışları ve neşe çığlıkları altında, peş peşe, güvenlik içindeki limana giriyorlar. Gevşetilmiş olan zincir, savunma görevini yapması için yeniden gerginleştiriliyor. Zincirin arkasında, denizin üstündeki Türk donanması eli kolu bağlı olarak öylece kalakalıyor. Bu çaresiz ve yazgısına terk edilmiş kentin üzerinde bir umut sevinci, bir kez daha yükseliyor ve tıpkı muhteşem bir bulut gibi tüm gökyüzünü sarıyor.

Karada Yürüyen Donanma

Kuşatma altındaki Bizanslıların bu büyük sevinci, gece boyunca sürdü. Gece, insan düşüncesini nasıl süsler ve umutları, tatlı düş zehriyle doldurursa, kuşatılmışlar da, bütün gece boyunca aynı duygu hali içinde oldular, kurtulduklarını, artık güvencede olduklarını sandılar. Bu dört gemideki asker ve yardım malzemesi kente nasıl başarıyla ulaştıysa, yine aynı şekilde yenilerinin geleceği düşünce kapılıyorlar. Avrupa, dostlarını unutmamıştı. Bu peşin hükümleriyle kuşatmanın artık kalktığına, düşmanın cesaretinin kırıldığına, hatta kesinlikle yenilgiye uğratıldığına inanıyorlardı.

Ama unuttukları bu şey vardı. Mehmet de bir hülya adamıdır, hem de düşlerini gerçekleştirmede eşine az rastlanan bir hülya adamıdır. Bu dört kalyon, Haliç Limanı'nda, kendilerini güven içinde sandıkları bir sırada o, hayal zenginliği bakımından akıllara durgunluk veren bir plan üzerinde çalış-

başlıyor şimdi. Mehmet büyük bir gizlilik içinde, çok sayıda yuvarlak odunlar getiriyor ve marangozlarına, denizden çıkarılacak gemilerini Haliç'e kaydırmak için, tıpkı hareket eden bir kara tersanesini anımsatan kızaklar yaptırtıyor. Bu arada binlerce işçi, Beyoğlu tepesine tırmandıktan sonra tekrar aşağıya men daracık patika yolu kullanılabilir duruma getirmek için, canla başla düzeltme çalışmaları yapmaktadırlar. Binlerce işçinin oluşturduğu bu insan selini düşmandan gizlemek için Sultan gece gündüz demeden tarafsız kent konumundaki Galata üzerinden aşağıya doğru top atışları yaptırtıyor, bu hareketin amacı ilgiyi başka yöne çekmek ve böylece gemilerinin dağları ve vadileri aşıp bir denizden ötekine taşınmasını düşmandan saklamaktı. Saldırının sadece karadan yapılacağı varsayan düşman böylece oyalanırken, iyice yağlanmış binlerce tahta tekerlek harekete geçecek ve sayısız mandaların çektiği ve denizcünün arkadan ittiği bu dev kızaklar üzerine yerleştirilmiş gemiler, birbiri arkasından dağları aşıp Haliç'e inecektir. Gecenin karanlığı düşmanın görme olasılığını ortadan kaldırır kaldırmaz, bu mucize yürüyüş başlıyor. Büyük ve yüce olan her şeyde olduğu gibi, sessizce, zekice olan her işte olduğu gibi iyice düşünüldükten sonra gerçekleşiyor mucizeler mucizesi: Bütün bir donanma dağları aşıp Haliç'e iniyor.

Bütün büyük askerî hareketlerde düşmana indirilen kesin darbe, her zaman sürpriz baskınlar yoluyla elde edilmiştir. Sultan Mehmet'in üstün dehası ve askerî yeteneği bir kere daha tarihteki yerini alıyor. Hiç kimse onun planının farkında olmamıştır. Bu dâhi Sultan, bir keresinde kendi kendine şöyle demiş: "Eğer sakalımın bir teli bile aklımdan geçenleri öğrenmiş olsaydı, onu hemen yoldardım." İşte topları kent surlarını gümbür gümbür dövüp parçalara ayırırken, böylesine tedbirli bir insanın buyruğu, büyük bir titizlikle yerine getiriliyor şimdi. 22 Nisan gecesinde, bu bir tek gecede, tam yetmiş parça savaş gemisi, dağlar ve vadiler aşırılıp bağlar, tarlalar ve ormanlar arasından geçirilerek, bir denizden öteki denize taşınıyor. Ertesi sabah uykularından uyanan Bizanslılar, düş gördüklerini sanıyorlar: Tam teçhizatlı, içi asker dolu ve bayraklarla donatılmış bir düşman donanması, sanki si-

hirli bir el tarafından getirilip konulmuş gibi, girilmez sandıkları körfezlerinin ta içlerine kadar girmiş bulunuyor. Bizanslılar hâlâ gözlerini ovuşturuyorlar ve bu mucizenin nasıl gerçekleştiğini bir türlü anlayamıyorlar. Fakat o âna kadar Haliç Limanı'nın koruduğu yan surların altında şimdi bora-zanlar, çembalolar ve davullar tüm görkemiyle çalmakta ve Hristiyan donanmasının sıkışıp kaldığı Galata'daki o daracık alan dışında, bütün Haliç, bu eşsiz plan sayesinde, Sultan ve ordusunun buyruğuna geçmiş bulunmaktadır. Artık Sultan, birliklerini, kuracağı tombaz köprüden hiçbir engellemeyle karşılaşmadan geçirip surların en zayıf yerlerine sürebilecektir. Böylece kentin en zayıf kanadına yüklenilmiş olacak ve sayıca zaten yeterli olmayan Bizans askerlerinin daha geniş bir alana dağılması sağlanarak savunma güçleri zayıflatılmış olacaktır. Mehmet'in pençesi düşmanın boğazını gittikçe daha çok sıkılmaktadır.

Avrupa, Yetiş!

Kuşatılmışlar artık tehlikeyi kavriyorlar. Bu en zayıf kattan da sıkıştırıldıktan sonra, hemen yardım gelmeyecek olursa, bu delik deşik surların arkasındaki sekiz bin askerin, yüz elli bin kişilik bir orduya karşı uzun zaman dayanamayacağını biliyorlar. Fakat Venedik Senyörlüğü, Bizans'ın gemi gönderilme isteğini resmen kabul etmemiş miydi? Hristiyan dünyasının en güzel kilisesi olan Ayasofya, Türklerin camisi olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunurken, Papa Hazretleri kayıtsız kalabilir mi? Dinsel çekişmeler ve her türlü kıskançlık duygusuyla kendi içinde parçalanmış olan Avrupa'nın, Batı kültürünün yok edilme tehlikesini hâlâ görememiş olması olası mı? Bizanslılar, belki yardım filosu çoktan hazır, durumun ciddiyetini kavrayamadıklarından yola çıkmakta duraksıyorlardır, felaketle sonuçlanabilecek bu gecikmenin sorumluluğunu kendilerine anımsatırsak, sorun çözülmüş olur diyerek, kendi kendilerini yatıştırmaya çalışıyorlar.

Fakat Venedik donanmasına nasıl haber verilecektir? Marmara Denizi, Türk gemileriyle kaynıyor. Bütün donan-

mayı yarıp geçmek, bütünüyle mahvolmaları ve tek bir adamın bile büyük önemi bulunan savunmada, birkaç yüz askeri eksiltmek demek. Bizanslılar, işte tüm bu kaygı ve düşüncelerle az sayıda asker gerektiren küçük bir gemiyle kuşatmayı yarıp dışarıya çıkmayı denemeye karar veriyorlar. Hepsi hepsi on iki insan -eğer insanlık tarihinde adaletten söz edilebiliyorsa-, bu insanların her birisi, Yunan mitolojisinden tanıdığımız "Argos" gemisiyle yola çıkıp "altın pöstekiyi" aramaya giden o kahramanlar kadar kahramandırlar. Fakat böylesine bir kahramanlık destanı yazan bu insanların adlarını bugün ne yazık ki bilemiyoruz. Bu küçücük geminin direğine düşman bayrağı çekiliyor. Dikkat çekmemeleri için de, bu on iki kişiye sarık ve başlıklar giydirilerek Türklere benzetiliyor. 3 Mayıs günü, tam gece yarısı, limanı koruyan ünlü zincir sessizce gevşetiliyor ve karanlıktan yararlanan bu küçücük gemi, içindeki yiğit askerlerle birlikte hafif kürek vuruşlarıyla dışarı çıkıyor. İşte böylece, bir kere daha mucize gerçekleşiyor ve küçücük gemi hiç kimseye görünmeden Çanakkale Boğazı'nı geçip Ege Denizi'ne açılıyor. Bu büyük çılgınlık örneği, karşı tarafı işte böylece felce uğrattıyor. Mehmet gerçi her şeyi aklından geçirmişti, ama on iki askerin küçücük bir gemiye binip Türk donanmasının arasından geçerek böyle bir Argonotlar seferine başlamayı göze alabileceklerini düşünemezdi.

Ama Bizanslılar büyük bir hayal kırıklığına uğradıklarını anlamakta geç kalmazlar. Çünkü, Ege Denizi'nde seyreden tek bir Venedik yelkenlisi bile yoktur. Yardımlarına koşacak hiçbir donanma yok ortada. Venedik de, Papa da Bizans'ı unutmuştur. Küçük kilise politikaları ve dinsel kavgalarla uğraşırken, verdikleri şeref sözünü ve ettikleri yemini yerine getirmezler. Böyle trajik anlar, insanlık tarihinde sık sık görülmüştür. Avrupa uygarlığının korunması için bütün Batı dünyasının bir araya gelmesinin zorunlu olduğu böyle bir anda bile, prensler ve hükümetler, aralarındaki küçük dinsel kavgaları, geçici bir süre için bile olsun unutmak istememişlerdir. Ceneviz için Venedik'i, Venedik için de Ceneviz'i geride bırakmak, birkaç saatliğine bile olsun birleşip ortak düşmanla savaşmaktan çok daha önemlidir. Bu on iki yiğit adam, kü-

     gemileriyle bir adadan  tekin  umutsuzca kürek çeki-
yorlar, ama bu arada, çevredeki bütün limanlar düşmanın eli-
ne geçmiştir ve artık hiçbir dost devlet gemisinin bu savaş
bölgesine girmesi olası değildir.

şimdi ne yapmalı? Bu on iki yiğit denizcinin birkaçı
haklı olarak umudunu yitirmiştir. Bizans'a geri dönmek için
bu tehlikeli yolculuğu ne diye bir kez daha göze alsınlar? Se-
vindirici bir haber de getirmiyorlardı. Belki bu arada kent
düşmüştür. Eğer geri dönecek olurlarsa, kendilerini bekle-
yen, tutsaklık ya da ölümdür. Ancak bu yiğit insanlar da, ta-
rihte adları unutulmuş pek çok kahraman gibi, haklı kaygıla-
rına karşın, geri dönmeye karar veriyorlar. Kendilerine bir
görev verilmişti, bu görevi yerine getirmek zorundaydılar.
Onlarla. Avrupalı dostlara haber gönderilmişti, şimdi bu ha-
beri. ne kadar üzücü olursa olsun, Bizans'a getirmeleri gere-
kiyordu. şşte bu k     k gemi böylece Çanakale Boğazı'nı,
Marmara Denizi'ni ve düşman donanmasını tek başına geçip
gittiği yoldan tekrar geri dönmeyi başarıyor. 23 Mayıs günü,
yani yola çıkıştan tam yirmi gün sonra Bizanslılar, yardım
mesajı yolladıkları bu geminin kesinlikle batırılmış olduğu-
nu sanıyorlar ve bir haber getireceğini ummuyorlar. şşte tam
bu sırada surlar üzerinde nöbet tutan birkaç askerin, bayrak
salladığı görülür, çünkü küçük bir gemi sert kürek vuruşla-
rıyla Haliç'e doğru ilerlemektedir. Bizanslıların çılgınca al-
kışları ve sevinç haykırışları arasında,  nlerinden geçmekte
olan geminin, g nderine kendi bayraklarını çekmiş bir d ş-
man gemisi olduğunu fark eden Türkler, büyük bir öfkeye
kapılarak onu, limana girmesine fırsat vermeden yakalamak
için kayıklarıyla dört bir yandan saldırıya geçiyorlar. Bir an
için, Bizans üzerinde neşe çığlıkları yükseliyor: Avrupalı
dostları, onları unutmamış ve küçük gemiyi, yardım haberci-
si olarak  nden göndermiştir. Fakat kötü haber akşama doğru
bütün kente yayılıyor: Hristiyan dünyası, Bizans'ı unutmış-
tur. Kuşatılmışlar, yalnızdırlar ve kendi kendilerini kurtara-
mazlarsa, yok olacaklardır.

Büyük Saldırdan Önceki Gece

Hemen hemen her gün yapılan ve altı hafta süren bir savaştan sonra Sultan'ın sabrı tükenmek üzeredir Topları, surların pek çok yerini yıkmıştı, ancak buyurduğu büyük saldırıları hep kanlı kayıplarla sonuçlanmıştı. Bu durumda bir ordu komutanı için geride yalnızca iki olasılık vardır: ya kuşatmayı kaldırmak ya da şimdiye kadar yaptığı pek çok mevzi hücumdan sonra, kesin darbeyi vuracak son saldırıyı başlatmak. Mehmet, bütün paşalarını toplayarak bir savaş meclisi kuruyor. Ateşi ile yanıp tutuştuğu utku arzusu, bir anda bütün duraksamaları yeniyor. En büyük ve kesin saldırının 29 Mayıs'ta yapılmasına karar veriliyor. Sultan her zamanki kararlılığıyla hazırlıklara başlıyor. Önce bir dua günü düzenlenmesini buyuruyor. Yüz elli bin askerin, ilkinden sonuncusuna kadar hepsi de, İslam dininin emrettiği koşulları yerine getirecekler, aptes alacaklar, namaz kılacaklar ve üç kez büyük duayı, fetih suresini okuyacaklardır. Kente kesin darbeyi vurabilmek için, baruttan ve toplardan geride ne kalmışsa, topçu ateşini şiddetlendirmek üzere getirtiliyor. Birlikler, hücum için hazır duruma sokuluyor. Mehmet sabahın erken saatinden gece yarısına kadar, bir an bile olsun dinlenmiyor. Muhteşem atına binmiş, Haliç kıyılarından ta Marmara Denizi'ne kadar devam eden büyük karargâhı boyunca bir çadırdan ötekine koşturuyor, uğradığı her yerde komutanlarını ve askerlerini yüreklendiriyor. İyi bir psikolog olarak da, bu yüz elli bin insanın savaş isteğini son haddine nasıl çıkaracağını biliyor. Böylece, askerlerine, insanı dehşete düşüren bir söz veriyor ve bunu, bütün onuruyla, en kusursuz bir biçimde yerine getiriyor. Davullar çalıp borular öttürülerek bütün karargâhı dolaşan tellallar, Sultan'ın bu sözünü duyuyorlar: "Mehmet, Allah'ın, Hazreti Muhammed'in ve dört bin peygamberin adını anarak, babası Sultan Murat ve bütün atalarının aziz ruhları üzerine yemin etmiştir ki, alınışını izleyen üç gün boyunca, kenti yağmalayabileceklerdir. Surların içindeki her şey, her türlü ev ve ziynet eşyaları, sikkeler ve paha biçilmez mücevherler, erkekler, kadınlar ve hatta çocuklar bile, savaşı kazanan askerlerin malı olacaktır. Sultanın

kendisi ise, ganimet hakkından vazgeçiyor, onun için Doğu Roma İmparatorluğu'nun bu son kalesini ele geçirmiş olma onuru, her türlü ganimetin üzerindedir."

Askerler, Sultanlarının saldırı buyruğunu, coşkuyla karşıyorlar. Binlerce askerin sevinç haykırıışları ve Allah Allah sesleri, Bizans'ın göklerinde yankılanıyor. Davullar çalınıp borular öttürölerek Sultan'ın verdiği yağma sözü kutlanıyor. Gece çöktüğü zaman Mehmet'in karargâhı, bir ışık denizini anımsatan bir manzaraya bürünüyor. Surların üzerinden bunu gören Bizanslılar, ışık ve meşalelerin pırıl pırıl aydınlattığı vadiler ve tepelerde, düşmanın borular ve düdükler öttürüp davullar ve tefler çalarak utkuyu önceden kutlamasını, ürpererek seyrediyorlar. Fakat gece yarısına doğru, Sultan'ın buyruğu üzerine, bütün ışıklar sönüyor ve binlerce sesin çıkardığı bu korkunç gürültü, birden kesiliyor. Ama bu aniden bastıran sessizlik ve çöken karanlık, dehşetle kulak kabartan şaşkın Bizanslıların üzerinde, o ışıklar denizinin üstünde, kıyamet koparırcasına yankılanan çılgınca haykırıışlardan daha korkunç bir etki bırakıyor.

Ayasofya'da Son Ayın

Yaklaşan sonlarını öğrenmek için, Bizanslıların elinde ne bir haberci ne de düşman tarafından kaçıp kendi saflarına katılan bir asker vardır. Saldırıyla ortaya çıkan tehlike bilinci ve yerine getirilmesi gereken görev duygusu, bir fırtına bulutu gibi, kentin üzerine çökmüş bulunmaktadır. Dinsel tartışmalar ve iç politik anlaşmazlıklar nedeniyle aralarında derin görüş ayrılıkları bulunan kent halkı, bu son saatlerde barışıp bir araya gelebiliyorlar. Ne yazık ki insanlık tarihinin de gösterdiği gibi, sağlanabilen birlik ve barış ortamları son haddine ulaşan tehlike ânında ortaya çıkıyorlar. İmparator Konstantin, dinlerini, büyük geçmişlerini ve ortak uygarlıklarını korumak zorunda oldukları gerçeğini herkese anlatmak için büyük ve etkileyici bir tören düzenliyor. İmparator'un çağrısı üzerine, Ortodokslar ve Katolikler, rahipler ve rahip olmayanlar, çocuklar ve ihtiyaçlara varıncaya kadar bütün bir

halk, bu ayine katılmak üzere bir araya geliyorlar. Ne kimse evinde kalabiliyor ne de kalmayı düşünüyor. En zengininden en yoksuluna kadar herkes, "Kyrie Eleison" duasına katılmak üzere dinî şarkılar söyleyerek, önce iç mahalleleri, sonra da dış surlara kadar bütün kenti dolaşan bu görkemli alaydaki yerini alıyor. Kutsal emanetler ve azizlerin resimleri, kiliselerden alınıyor ve en önde taşınıyor. Surların neresinde bir gedik açılrsa, oraya, Müslümanların saldırılarına dünyevi silahlardan daha etkili olacağı düşüncesi ve inancıyla, hemen bu aziz tasvirlerinden birisi asılıyor. Bu sırada İmparator Konstantin senatörleri, soylu kişileri ve bütün komutanlarını çevresine topluyor ve son bir söylevle onları yüreklendirme-ye çalışıyor: ancak onun, adamlarına, Mehmet'in yaptığı gibi sınırsız ganimet sözü vermesi olası değildir. İmparator onlara, şayet bu son ve öldürücü Türk darbesini savuşturacak olurlarsa, Hristiyanlık ve Batı dünyası uğruna kazanacakları onuru; yenilip düşmana teslim olacak olurlarsa, kendilerini bekleyen tehlikeyi anlatıyor. Hem Mehmet hem de Konstantin, bu tarihsel günün birçok yüzyıllık bir tarihi belirleyeceğine biliyorlar.

Avrupa tarihinin en acıklı sahnelerinden biri, insanlığın hiçbir zaman unutamayacağı çöküş ânının son sahnesi, işte böyle başlıyor. Ölümü bekleyen halk, o zamanlar dünyanın en muhteşem katedrali olarak kabul edilen ve her iki kilisenin barıştığı o tarihsel günden bu yana, gerek Ortodokslar, gerek Katolikler tarafından yazgısına terk edilen Ayasofya'da toplanıyor. Soylular, Yunan ve Roma ruhanileri, Cenevizli ve Venedikli askerler ve gemicilere varıncaya kadar bütün bir saray halkı silahlanmış olarak İmparator'un önderliğinde bir araya geliyorlar. Onların arkasında, korku ve kaygının yüzle- rinden okunduğu, mırıldanan gölgeleri anımsatan binlerce ve binlerce insan, diz çökmüş, başları öne eğik, sessizce ve saygıyla duruyorlar. Üzerlerindeki kubbelerin boşluklarının neden olduğu karanlıkla başa çıkmaya çalışan mumların ışığı, tek bir vücutmuş gibi birleşen ve dua etmekte olan halkı aydınlatıyor. Sanki burada Tanrı'ya dua eden Bizans'ın ru- huydu. Patrik güçlü sesini, birlik ve beraberlik çağrısı için yükseltiyor, koro kendisine şarkılarla yanıt veriyor; Batı'nın

kutsal ve ölümsüz sesi olan müzik, bir defa daha bu eşsiz katedralin kubbeleri altında yankılanıyor. Daha sonra önce İmparator, ardından da ötekiler dinin koruyucu şemsiyesi altına sığınmak için peş peşe mihrabın önünden geçiyorlar. Coşkuyla okunan dua, bu büyük, bu görkemli yapının her yanında, en yüksek kubbelerine varıncaya kadar inliyor ve yankılar bırakıyor. Doğu Roma İmparatorluğu'nun bu son ayini, ölüler ayini, işte böyle başladı. Çünkü Justinianus'un katedralinde, Hristiyanlık inancının duası son kez olarak okunmuş oluyordu.

Bu çok acıklı sahneden sonra İmparator, yönetimi süresince, buyruğundaki saray halkı ve hizmetçilerine yaptığı haksızlık ve kötü davranışından dolayı, kendisini bağışlatmak için kimselere görünmeden, bir kere daha sarayına dönüyor. Daha sonra -tıpkı baş düşmanı Fatih Sultan Mehmet gibi- aynı anda atına atlıyor ve askerlerini yüreklendirmek için bir ucundan öteki ucuna kadar bütün surları dolaşıyor. Artık akşam olmuş, gece bütün karanlığıyla üzerlerine çökmüştür. Ne bir insan ne de bir silah sesi duyuluyor. Fakat duvarların arkasındaki binlerce insan heyecanla ve korku içinde sabahı ve ölümü bekliyor.

Unutulan Kapı: Kerkaporta

Fatih Sultan Mehmet gece yarısından sonra, saat birde hücum işaretini veriyor. Her türlü silah, merdiven, ip ve kargılarla donatılmış yüz bin asker, dalgalanan görkemli sancakları eşliğinde hep bir ağızdan "Allah... Allah... Allah..." diye haykırıp surlara saldırırken, mehteranların çaldığı trampetlerin gümbürtüsü, öttürdükleri boruların şamataları, davulların, çembaloların, flütlerin ve zillerin kulakları sağır eden o keskin ahengiyle insan feryatları ve top gürleyişleri karışıyor ve güçlü bir kasırğa gibi, göklere yükseliyor. Surlara karşı önce, başıbozuk diye adlandırılan acemi birlikler sürülüyor acımasızca. Bunlar yarı çıplak bedenleriyle yalnızca Sultanın düşmanı yanıltma planına yardımcı olmak için görev başındadırlar. Böylece, düşmanın önceden zayıflatılması sağlana-

cak ve daha sonra da asıl kuvvetler savaşa sokulacak ve kesin darbe vurulacaktır. Hiç savaş deneyimi olmayan bu zavalılı insanlar, sabah karanlığında surlara koşuyorlar, ellerindeki yüzlerce merdivenle, dalga dalga burçlara tırmanıyorlar, düşman tarafından her seferinde geri püskürtülüyorlarsa da, yine de hiç durmadan, tekrar tekrar ileri atılmak zorunda kalıyorlar, çünkü geri dönüş yolları kapalıdır; yalnızca kurban olarak seçilen bu bahtsız insanların arkasında hazır bekletilen asıl birlikler, onları, yüzde yüz ölümleriyle sonuçlanacak olan aynı hedefe sürmektedirler. Savunmacılar henüz üstünlüklerini koruyabiliyorlar. Üzerlerine yağdırılan ok ve taş yağmuruna karşın bedenlerindeki zırhları sayesinde hâlâ dimdik ayakta dururlar. Ancak asıl tehlike -Mehmet bunu çok iyi hesap etmiştir- yorgun ve bitkin düşmeleriyle ortaya çıkacaktır. Sırtlarındaki ağır teçhizatlarıyla, durmadan ve tekrar tekrar, kendilerine saldıran düşmanın hafif piyade birliğiyle savaşmaktan ve saldırının yayıldığı ateş hatlarının birinden ötekine koşturmaktan yorgun düşen Bizans Ordusu, kuvvetlerinin önemli bir kısmını kaybetmek zorunda kalıyor. İki saatlik bir çarpışmadan sonra, gün ağarıyor ve Mehmet'in, Anadolu askerlerden oluşan yeni saldırı kıtalarına hücum emri vermesiyle savaş bir anda tehlikeli bir boyut kazanıyor. Çünkü bu Anadolu lular disiplinli, iyi eğitim görmüş seçme savaşçılardır, Bizanslı savunmacılar gibi onlar da zırh giymişlerdir. Ayrıca sayıca üstündürler ve yorgun da değildirler; oysa Bizanslı savunmacılar, düşmanın surlarda açtığı gedikleri süratle kapatmak zorundadırlar. Buna karşın Türk saldırısını hâlâ ve hemen her yerde geri püskürtüyorlar ve Sultan Mehmet, yedekte tuttuğu seçme birliklerini, Osmanlı Ordusu'nun asıl kıtalarını oluşturan Yeniçerileri savaşa sürmek zorunda kalıyor, Avrupa'nın o zamana kadar hiç tanımadığı bu genç ve seçkin on iki bin askerin başına da kendisi geçiyor ve verilen hücum emriyle birlikte yorgunluktan bitkin düşmüş olan düşmanın üzerine atılıyorlar. Gemilerdeki denizcilere varıncaya kadar eli silah tutabilecek kim varsa, surları ve kenti savunmaya çağırmak için çanları çalmanın zamanıdır artık, çünkü sonucu belirleyecek olan kesin savaş başlamaktadır. Bu arada Ceneviz kıtalarının komutanı olan yiğit savaş-

çı Guistiniani, isabet eden bir taş darbesiyle ağır şekilde yaralanıyor ve gemisine götürülüyor, bu olay Bizanslılar için tam bir talihsizlik oluyor; çünkü savunmacıların kararlılıklarında bir an için bir gevşeme oluyor. Ancak düşman tehlikesinin yoğunlaştığı bu noktaya karşı koyabilmek için İmparator'un kendisi geliyor ve merdivenlerle surlara tırmanan Türkleri bir kez daha uzaklaştırmayı başarıyor. İmparator'un bu kararlılığı, Mehmet'in kararlılığına üstün gelmiş ve Bizans -bir soluk alacak kadar da olsa- kurtulmuş gibidir. Zor, başarılmış ve düşman saldırılarının en korkuncu şimdilik savuşturulmuştur. İşte tam bu sırada, insanlık tarihinde zaman zaman karşılaşılan gizemli anlardan birine, çok acıklı bir olaya tanık olunuyor ve bu olay, Bizans'ın yazgısını kesin olarak belirliyor.

Hiç akla gelmeyen, çok tuhaf bir şey olmuştur. Dış surlarda açılan ve asıl saldırı yerinin hemen yanında bulunan bir gedikten, içeriye birkaç Türk askeri sokuluyor. Bunlar, iç surlardan içeriye girmeyi göze alamıyorlar. Fakat iki sur arasında şaşkın şaşkın dolaşarak çevreyi seyredelerken, Kerkaporta denilen küçük bir kapının, anlaşılmaz bir tedbirsizlik yüzünden açık kalmış olduğunu görüyorlar. Aslında bu, büyük kapıların henüz açılmadığı saatlerde ve barışta yayalara ayrılmış bir sürü küçük kapıdan biridir. Askeri bakımdan hiçbir önemi bulunmadığı için de, varlığı son gecenin büyük telaşı içinde unutulmuş olmalıydı. Yeniçeriler tepeden turnağa tahkim edilmiş bu surların tam ortasında bulunan bu kapının açık olduğunu, hayretle görüyorlar. İlk önce bunun bir savaş aldatmacası olabileceğini düşünüyorlar; açılan her gedığın, her mazgal deliğinin ve bütün istihkâm kapılarının önünde, binlerce cesedin yükseldiği, üzerlerine kızgın yağların döküldüğü, ok ve kargı yağmuruna tutuldukları bir sırada, sanki barış anının bir pazar günümüş gibi kentin tam da merkezine açılan bu Kerkaporta Kapısı'nın içeri girmelerini davet edercesine açık tutulması anlaşılır gibi değildi. Her türlü olasılığı göz önünde bulundurarak yardımcı kuvvet çağırıyorlar ve bütün bir kıta asker, hiçbir engellemeye karşılaşmadan ellerini kollarını sallaya sallaya içeriye giriyor ve her şeyden habersiz Bizanslı dış sur savunucularını arkadan sarıveriyorlar. Birkaç

savunmacı, Türkleri arkalarında görünce birden paniğe kapılıyor ve böylece bütün savaşlarda toplardan çok daha öldürücü bir etki bırakan feryat, kulaktan kulağa hızla yayılan bir söylentinin acı feryadı yükseliyor: "Kent ele geçirildi." Türkler sevinç içinde ve çılgınca haykırarak bu yalanı tüm çevreye yayıyorlar: "Kent ele geçirildi, kent ele geçirildi." Bu söylenti Bizanslıların bütün direncini kırıyor. İhanete uğradıklarının sanan paralı askerler, hiç vakit geçirmeden limandaki gemilere binip canlarını kurtarmak için siperlerini terk ediyorlar. İmparator Konstantin'in, kendisine bağlı birkaç adamıyla ileriye fırlayıp kente girmekte olan düşmana karşı koymaya çalışması da boşunadır. Müthiş bir çatışma ve boğuşma ânında yere düşüyor ve kendisini tanımayan bir Türk askeri tarafından öldürülüyor, ancak ertesi gün, ceset yığınları arasında, altın kartallarla işlenmiş bir çift erguvan renkli ayakkabının fark edilmesiyle, son Doğu Roma İmparatoru'nun, Romalılarla yakışır biçimde, çarpışarak yaşamını ve imparatorluğunu kaybettiği anlaşıyor. İşte bir toz zerreciği kadar küçücük bir rastlantı, herkesin unuttuğu kapı Kerkaporta, dünya tarihinin akışını kesin biçimde değiştirmiştir.

Haç Alaşağı Ediliyor

Tarih bazen rakamlarla oynar. Roma'nın Vandallar tarafından, belleklerden çıkmayacak bir biçimde yağmalanmasından tam bin yıl sonra, Bizans'ın yağmalanması başlıyor. Savaşın galibi Mehmet, sözünü tutuyor ve katliamdan hemen sonra bütün evleri ve sarayları, kiliseleri ve manastırları, erkekleri, kadınları ve çocukları savaş ganimeti olarak askerlerine sunuyor. Gözü dönmüş binlerce yağmacı, ganimet için âdeta birbirleriyle yarışıyorlar. İlk önce kiliselere hücum ediliyor ve paha biçilmez bütün altın kaplar ve her türlü süs ve ziynet eşyaları yağmalanıyor. Daha sonra sıra, evlere geliyor. Evlere girenler, ele geçirdikleri ganimetin kendi malları olduğu anlaşılсын diye girdikleri evin damına kendi bayrağını asıyor. Yalnızca altın, gümüş, elmas ve parasal değeri yüksek olan her türlü taşınabilir ev eşyası yağmalanmakla yeti-

nilmiyor, esir pazarlarında satılmak üzere, erkekler ve çocuklar, harem dairesi için de kadınlar savaş ganimeti olarak alınıyor. Kiliselere sığınan Bizanslılar zorla dışarıya çıkartılıyor, yaşlı olanları, değersiz bir yük sayılıp öldürülürken, genç olanları elleri ve ayakları hayvanlar gibi bağlanarak satılmak üzere esir pazarlarına götürülüyor. Bir zamanlar Haçlıların korkunç biçimde yağmaladığı bu kentin, kutsal emanetlerden ve eşsiz sanat eserlerinden geriye ne kalmışsa şimdi savaş galipleri tarafından birer birer yok ediliyor. İçlerinde, yüzyılların birikimi Yunan düşünce ve yazın kültürünün yer aldığı bütün kitaplar, ya yakılıyor ya da değersiz bir eşya gibi bir kenara atılıyor. İnsanlık, herkesin unuttuğu bu Kerkaporta Kapısı'ndan, Bizans'ın yazgısının belirlendiği o talihsiz anda içeriye nasıl bir felaketin girdiğini, Roma, İskenderiye ve İstanbul gibi büyük uygarlık merkezlerinin yağmalanması sırasında nelerin yok edildiğini, hiçbir zaman tam anlamıyla bilemeyecektir.

Büyük zaferin ikinci günü öğleden sonra. Mehmet artık kente giriyor. Büyük bir ağırbaşlılık ve gururla muhteşem atına binmiş, yağmacı askerlerinin ganimet için birbirleriyle boğuşmalarına hiç aldırış etmeden yanlarından geçiyor, verdiği söze bağlı kalarak kendisine utku kazandıran askerlerini, ganimet paylaşımı sırasında rahatsız etmek istemiyor. Mehmet'in kendisi herhangi bir kazanç peşinde değildir. Onun tek bir amacı vardı, o da İstanbul'u ele geçirmektir. Şimdi bu amacı gerçekleştirmiştir. Atını doğruca Bizans'ın parlayan güneşi Ayasofya'ya sürüyor. Elli günden daha uzun bir süre, çadırında hep bu ulaşılmaz gibi görünen pırıltıya, Ayasofya'nın görkemli kubbesine bakmıştı. Şimdi utku kazanmış bir sultan olarak Ayasofya'nın tunç renkli kapısından içeri girebilecektir. Ancak Mehmet, bir kez daha sabırsızlığını yenmesini biliyor: Bu kiliseyi, İslam'ın bir mabedi olarak sonsuzca yaşaması için Allahına adamadan önce, şükran duygusunu dile getirmek için büyük bir alçakgönüllülükle atından iniyor ve alnını yere sürüp dua ediyor. Daha sonra, yerden bir avuç dolusu toprak alıyor ve başının üzerine sererek, kendisinin de ölümlü olduğunu, kazanılan utku ile böbürlenmemesi gerektiğini anımsamak istiyor. Kulluk borcu-

nu ödedikten sonra Sultan, tekrar ayağa kalkıyor ve Tanrı'nın en sevgili kulu olarak Ayasofya Kilisesi'ne, Justinianus'un kutsal katedraline giriyor.

Sultan, büyük bir merakla ve kendinden geçmiş olarak bu eşsiz yapıyı, mermer ve mozaikleriyle pırıl pırıl yanan yüksek kubbelerini, boşluğa doğru uzanan zarif kemerlerini, yeniden yeniden süzüyor. Bu inanç abidesinin, bu görkemli sarayın kendisine değil, ulu Tanrısına ait olduğunu hissediyor. Hemen bir imam getirtiliyor. Mimbere çıkan imam, oradan İslam'ın, yerine getirilmesi gereken koşullarını anlatırken, Padişah da yüzünü Mekke'ye çevirmiş olarak, dünyanın tek hâkimi olan Allah'a, bu Hıristiyan kilisesi içinde ilk namazını kılıyor. Ertesi gün, ustalara Hıristiyan dininin bütün işaretlerini derhal yok etmeleri buyruluyor. Mihraplar yıkılıyor, üzerlerinde dinsel resimlerin ve azizlerin yer aldığı mozaikler badana ile örtülüyor ve yeryüzünün bütün acılarını kucaklamak istercesine bin yıl boyunca kollarını açmış olan Ayasofya'nın tepesindeki haç, boğuk bir gürültüyle alaşağı ediliyor.

Gürültü, kilisenin dışına da taşıyor ve yankılar bırakıyor. Batı dünyası, bu gürültüyle uykusundan uyanıyor. Korkunç haber, Roma, Venedik ve Floransa gibi kentlerde, bir anda duyuluyor ve şok etkisi bırakıyor. Uyarıcı bir gök gürültüsü gibi hızla Fransa'ya ve Almanya'ya ulaşıyor. Dehşete kapılan Avrupa, kayıtsız kalması yüzünden, açık unutulmuş şu lanet olası kapı, Kerkaporta'dan içeriye giren ve insanlık tarihinin akışını değiştiren yıkıcı bir gücün, yüzyıllar boyunca ellerini ve kollarını bağlayacağını ve hareketsiz bırakacağını anlıyor. Fakat insan yaşamında olduğu gibi tarihte de, kaybolmuş bir ânın yakınıp dövmekle geri getirilebileceği hiç görülmemiştir. Bir tek saatin kaybettirdiği şeyi, bin yıl geri getiremez.

GEORG FRIEDRICH HÂNDEL'İN
YAŞAMA DÖNÜŞÜ
21 Ağustos 1741

Georg Friedrich Händel'in uşağı, 13 Nisan 1737 günü öğleden sonra, Brook Street'teki evin zemin katındaki pencerenin önünde oturmuş, tuhaf bir şeyler yapıyordu. Tütününün bittiğini, canı sıkılarak fark etmişti. Gerçi, dostu Dolly'nin dükkânından taze Knaster marka tütünden almak için yalnızca iki sokak öteye yürümesi yeterdi, ancak efendisinin öfkesinden korktuğu için buna cesaret edemiyor. Georg Friedrich Händel, kan basıncıyla yüzü kıpkırmızı olmuş, şakaklarındaki damarlar dışarıya fırlamış bir durumda, müthiş bir öfkeyle provadan eve dönmüş ve kapıyı, kırarcasına çarparak kapatmıştı. Uşağı, şimdi onun birinci katta, bir aşağı bir yukarı gidip geldiğini işitebiliyordu. Adımlarını öyle sert atıyordu ki, tavan zangır zangır titriyordu. Böyle öfkeli günlerinde ona hizmette kusur etmek hiç de akıllıca olmazdı.

Uşak, topraktan yapılmış kısa piposundan mavi halkalar halinde yükselen duman yerine, sabun baloncukları çıkartarak oyalanmaya ve can sıkıntısını gidermeye çalışıyor. Küçük bir çanağı sabun köpüğüyle doldurmuş ve pencereden sokağa doğru renk renk baloncuklar üflüyordu. Evin önünden geçenler, bunları görüp dikiliyorlar ve bastonlarıyla bu renkli baloncuklarla oynuyor, gülüşüyor ve uşağa el sallıyorlardı. Ama Brook Street'teki bu evden her şey beklendiği için hiç de öyle şaşırmış halleri yok. Geceleri birdenbire, ya çembalo sesleri yükselir ya da bir sekizlik yüksek ya da alçak tonda ses çıkardıkları için Alman Üstadın gazabına uğrayan şarkıcı bayanların ağlamaları ve hıçkırıkları duyulurdu. Grosvenors-square'deki komşuları, Brook Street'teki yirmi beş numaralı eve, uzun süredir bir tımarhane gözüyle bakıyorlardı.

Uşak sessizce ve neşeyle renkli sabun köpüklerini üfle-meyi sürdürüyordu. Bir süre soma bu konudaki becerisini iyiden iyiye geliştirdi. Üfleyerek oluşturduğu renkli halkalar

gitgide daha da büyüyüp saydamlaştılar ve öyle yükseklerle çıkmaya başladılar ki, bunlardan birisi ta karşı evin çatısına kadar ulaştı. Fakat uşak, birdenbire korkudan donup kaldı, ağır bir şeyin çarpmasıyla bütün ev zangır zangır titriyordu. Camlar şangırdıyor, perdeler sallanıyordu. Üst katta kocaman ve ağır bir şey yere fırlatılıp parça parça edilmiş olmalıydı. Yerinden ok gibi fırlayan uşak, merdivenleri hızla çıkarak, efendisinin çalışma odasına girdi.

Ustanın çalışırken oturduğu koltuk boştu, oda da boştu. Uşak tam yatak odasına koşacaktı ki, gözlerini tavana dikmiş, yerde boylu boyunca yatan Hânel'i gördü. Korkunun neden olduğu ilk kararsızlık içerisinde, bir an için orada dikiş kalınca, boğuk ve ağır bir hırıltı işitti. Kocaman adam sırtüstü yerde yatıyor ve inliyordu. Buna, gittikçe zayıflayan ve daha kısa aralıklarla tekrarlanan bir inilti demek daha doğru olur.

Dehşet içinde kalan uşak, galiba ölüyor, diye düşündü ve yarı baygın efendisine yardım etmek için çabucak diz çöktü. Onu yerden kaldırmaya ve divana kadar taşımaya çalıştı, ama başarılı olamadı, dev gibi adamın gövdesi çok ağırdı. Bunun üzerine boynundaki ensiz atkıyı çıkarmaya çalıştı, bunu başardı ve hırıltı hemen kesildi. İşte tam bu sırada, ustanın asistanı olan ve birkaç aya kopya etmek için gelmiş bulunan Christof Schmidt'in yukarı kata çıktığı görüldü. Bu talihsiz olay onu da çok korkuttu. İkisi bir olup bu iriyarı adamı yerden kaldırdılar -bu sırada kolları tıpkı bir ölünün kolları gibi aşağıya düşmüş sallanıyordu- ve başı dik duracak biçimde yatağına yatırdılar. Schmidt, uşağı, "Giysilerini çıkar," diye emretti. "Ben şimdi hemen doktora koşuyorum. Kendine gelinceye kadar su serpererek yüzünü ıslak tut."

Christof Schmidt, ceketini bile giymeden dışarıya fırladı, kaybedilecek vakit yoktu. Brook Street'ten Bond Street'e doğru koşuyor ve tırısra geçen görkemli arabalara işaret ediyor, ancak sırtında gömlekle soluk soluğa koşan bu adama bakan yok. Sonunda bir araba durdu. Bu, Schmidt'i tanımış olan Lord Chandos'un arabacısıydı. Her türlü görgü kuralını unutan Schmidt, arabanın kapısını çekip açıyor ve en büyük müziksever ve sevgili üstadının en iyi koruyucusu olarak ta-

nıdığı dük hazretlerine haykırıyor: "Händel ölüyor. Bir doktor çağırمام gerek." Dük, onu hemen arabasına alıyor, arabacı kamçıyı, atların sırtında şaklatıyor ve Fleet Street'teki bir evde idrar analizi yapmakta olan Dr. Jenkins çağırılıyor. Tek atlı arabasına atlayan doktor, Schmidt'le birlikte hemen Brook Street'e hareket ediyor. Araba yol alırken Schmidt, "Öfke yüzünden, öfke yüzünden oldu," diye dert yandı. "Bu lanet olası ses sanatçıları, bu haremağaları, hiçbir şeyi beğenmeyen ve her şeye itiraz eden bu iki ayaklı haşaratlar, işken-ce ede ede adamı bu duruma getirdiler. Tiyatroyu kurtarmak için bu yıl dört opera yazdı, fakat ötekiler saraya ve karıların-ın arkasına saklandılar. Özellikle de o İtalyan onları kışkırttı, o lanet olası haremağası, o geveze titrek maymun. Bu iyi kalpli güzel insana neler yapmadılar ki! Händel, biriktirebildiği bütün parasını, tam on bin sterlini, bu iş için harcadı, ama onlar adamcağızın önüne borç senetleri koyup ona öldüresiye işkence ediyorlar ve rahat bırakmıyorlar. Hiçbir insan böylesine kusursuz, böylesine olağanüstü bir başarı kazanmamıştır. Hiçbir insan kendisini bu kadar çok işine vermemiştir. Ama, böyle bir yaşamı bir dev bile kaldıramazdı. O ne adamdı öyle, ne büyük bir dâhi idi!" Dr. Jenkins, hiç ağzını açmadan Schmidt'i dinliyordu. Evin kapısını açıp içeri girmeden önce piposundan bir nefes daha çekti ve külünü silkeledi. "Kaç yaşında?"

"Daha elli ikisinde," diye yanıtladı Schmidt.

"Tehlikeli yaş sınırı. Hep boğa gibi çalıştı. Gerçi bir boğa kadar da güçlüydü. Ne yapılabilir, hele bir bakalım."

Uşak tabakları tutuyordu. Christof Schmidt, Händel'in kolunu yukarıya kaldırıyor, doktor da damarlara vuruyordu. Damarlardan kan fışkırdı, açık kırmızı ve sıcak bir kan. Händel'in kilitlenmiş dudaklarından hemen o anda bir rahatlama soluğu çıktı. Derin derin soluk alıp veriyordu. Sonunda gözlerini açtı, ancak gözleri henüz yorgundu, çevresindekileri tam olarak seçemiyordu, içlerindeki ışık sönmüştü.

Doktor, Händel'in kolunu sardı. Yapabileceği pek fazla bir şey yoktu. Tam kalkacağı sırada, Händel'in dudaklarının hareket etmeye başladığını fark etti. Ona yaklaştı. Händel, yavaş yavaş, soluk alıp veriyormuş gibi, mırıldanarak, "Her

şey bitti... sonum geldi... Artık dayanacak gücüm kalmadı... Böyle yaşamak istemiyorum..." dedi. Dr. Jenkins, hastanın üzerine iyice eğildi. Sağ gözünün cam gibi olduğunu, hiç hareket etmediğini, ötekinin ise canlı olduğunu gördü. Deneme amacıyla sağ kolunu kaldırdı, fakat kol bir ölü kolu gibi yere düştü. Daha sonra sol kolunu kaldırdı. Bu kol yukarıya kaldırıldığı biçimde kaldı. Dr. Jenkins, hastanın durumunu yeterince anlamıştı.

Doktor odadan çıktığında, Schmidt şaşkın şaşkın ve korka korka merdivene kadar onu izledi. "Nesi var?"

"Apoplexia. Sağ tarafı bütünüyle felç."

"Acaba iyileşebilecek mi?" diye sordu Schmidt duraksayarak.

Dr. Jenkins, cebinden bir tutam enfiye çıkardı ve çekti. Bu tür sorulardan sıkılıyordu.

"Belki de. Her şey olabilir."

"Acaba hep böyle felçli mi kalacak?"

"Sanıyorum, tabii herhangi bir mucize olmazsa."

Ustasına bütün kalbiyle bağlı olan Schmidt'in soru sormaktan vazgeçmesi beklenemezdi:

"Acaba tekrar çalışmaya başlayabilecek mi? Bir şeyler üretmeden yaşayamaz ol!"

Dr. Jenkins, merdivenin önüne gelmişti.

"Artık bir şeyler üretmesi söz konusu olamaz," diye yanıtladı onu yavaş bir sesle. "Belki insan Händel olarak yaşamaya geri döndürebiliriz onu, ancak müzikçi Händel'i kesinlikle kaybetmiş bulunuyoruz. Felç beyne kadar gelmiş."

Schmidt, Dr. Jenkins'in yüzüne şaşkın şaşkın baktı. Bakışlarında öyle bir umutsuzluk vardı ki, Dr. Jenkins bir şeyler yapamamaktan dolayı kendisini mahcup hissetti. "Evet, eğer herhangi bir mucize olmazsa," diye tekrarladı. "Fakat ben şimdiye kadar böyle bir mucizeye hiç tanık olmadım."

Georg Friedrich Händel tam dört yıl boyunca böyle yaşadı. Oysa onun gibi bir müzik adamı için güç, yaşamın ta kendisiydi. Bedeninin sağ yarısı ölüydü. Ne yürüyebiliyor ne de çalabiliyordu. Sağ eliyle tek bir tuşa bile dokunup ses çıkartamıyordu. Konuşamıyordu. Bedenine inen o müthiş darbenin etkisiyle ağzı burnu çarpılmıştı. Ağzından boğuk boğuk

ve yeni konuşmaya başlayan bir çocuğu anımsatan sesler çıkıyordu. Dostları ona ne zaman bir şeyler çalacak olsalar, gözlerine bir parça canlılık geliyor ve o zaman bu dev gibi gövde, düş gören bir hasta gibi kımıldanıyor, çalınan parçanın ritmine uymak istiyordu. Fakat bedeninin her yerinde bir tutukluk, bir cansızlık vardı. Sinir telleri ve kaslar, görevlerini yapamıyorlardı. Bir zamanların bu dev adamı, şimdi çaresizdi ve görölmez bir mezara konulduğunu hissediyordu. Müzik sona erer ermez, gözkapakları ağırlaşıyor ve Händel, bir ceset gibi yeniden hareketsiz kalıyordu. Sonunda, ne yapacağını bilmemenin verdiği utangaçlıkla doktor, -ustanın iyileşemeyeceği belliydi- hastanın Aachen'daki sıcak su kaplıcalarına gönderilmesini önerdi.

Fakat bu cansız gövdenin içinde, tıpkı yeryüzünün altındaki gizemli sıcak sular gibi, anlaşılması zor bir kuvvet var: Bu, Händel'in varlığının asıl gücü olan yaşama isteğidir. Bu güç, o öldürücü darbeye karşın hâlâ varlığını koruyor, onun ölümsüz ruhunu sonsuz kılıyordu. Bu dev adam henüz ölme yenik düşmüş değil. Yaşamak ve daha bir şeyler yaratmak istiyordu. Onun bu isteği doğa yasasını yenip gerçek bir mucizeyi yarattı. Aachen'daki doktorlar, sıcak suda üç saat ten fazla kalmaması konusunda onu özellikle uyardılar. Kalbi bunu kaldıramazdı ve bu yüzden ölebilirdi. Ancak içindeki yaşamı isteği, ölüme meydan okuma cesaretini gösterdi. Doktorların korku dolu bakışları önünde Händel, günde tam dokuz saat boyunca sıcak su havuzunda kaldı ve gösterdiği bu irade gücü sayesinde yavaş yavaş toparlanmaya başladı. Bir hafta soma bedenini, ikinci haftadan sonra da kollarını hareket ettirebiliyordu. Yaşama isteğinin ve irade gücünün inanılmaz zaferi sonunda Händel, ölümün çemberinden bir kez daha kurtulmayı başardı ve yalnızca hastalıktan kurtulan bir insanın anlayabileceği bir mutlulukla ve hasta olduğu âna kadarkinden daha büyük bir ateş, daha büyük bir heyecanla yaşamı kucakladı.

Artık bedenini tamamiyle dengede tutabilen Händel, Aachen'dan ayrılacağı son gün, kilisenin önünde durdu. Hiçbir zaman öyle inançlı biri olmamıştı, ama Tanrı'nın lütfu sayesinde yeniden sağlığına kavuşmuş olarak, orgun bulundu-

ğu yere doğru yürüdüğü o anda, inanılmazın gerçekleşmiş olmasının verdiği heyecan ve mutluluğu hissediyordu. Deneme amacıyla sol elini tuşlara dokundurdu. Çalabiliyordu. Yeniden çalabiliyordu artık. Bir şeyler çalmasını bekler gibi duran sessiz boşlukta, pırıl pırıl ve tertemiz bir ses tam bir uyum içinde yükseldi. Arkasından, uzun süredir hareketsiz ve cansız kalan sağ elini dokundurdu tuşlara, bu dokunuş sırasında da, gümüş gibi bir kaynaktan dökülen su duruluğunda bir uyum yükseldi. Händel, yavaş yavaş çalmaya ve yeniden yaratmaya başladı. Hareket serbestliği onu yeniden müzik dünyasının içine kattı. Çaldığı parçalar boşlukta yankılar bırakıyor ve üst üste yığılarak görünmez ama hoş bir şeylerin oluşmasını sağlıyor, dehanın ürünü, olağanüstü güzellikteki bu görünmeyen oluşumlar tam bir uyum içinde, loş aydınlığa, ses veren ışığa doğru yükseliyor ve yükseliyordu. Aşağıda, rahibeler ve ibadet eden cemaat kulak kabartıyordu. Dünya işleriyle uğraşan bir insanın böyle müzik yarattığına ilk kez tanık oluyorlardı. Alçakgönüllü, başı öne düşmüş Händel çalışıyor ve çalışıyordu. Tanrıya, ölümsüzlüğe ve insanlara seslendiği diline yeniden kavuşmuştu. Yeniden müzikle buluşmuş, yeniden bir şeyler yaratabiliyordu. Artık tamamen iyileştiğini hissetti.

Georg Friedrich Händel, tıbbın mucizesine hayran kalmaktan bir türlü kendini alamayan Londralı doktora, geniş göğsünü şişirip güçlü kollarını gererek, "Öbür dünyadan geri döndüm," dedi. Hastalığın üstesinden gelip yaşama geri dönen bu adam, hiç vakit kaybetmeden müthiş bir çalışma temposu ve eskisinden daha büyük bir istekle kendini yeniden müzik sanatına verdi. Elli altı yaşındaki adamın sanat aşkı yeniden canlanmıştı. Bir opera yazdı. İyileşen elleri, istediği her şeyi kusursuzca yapıyordu. Daha sonra bir ikinci, bir üçüncü opera daha yazdı; bunları "Saul", "İsrail Mısır'da" ve "Allegro e Pensieroso" gibi büyük oratoryoları izledi. Uzunca bir süredir kapalı kalmış bir kaynağın ağzının açılıp da suyunun gürleyerek aktığı gibi, Händel de akıp gürlemek ve sürekli bir şeyler yaratmak istiyordu. Ama zaman ona karşı çıkmaktadır. Kraliçenin ölümü yüzünden temsiller yapılamıyor, bu arada İspanya savaşı da başlıyor. Halk yığınları her gün

alanlarda toplanıyor, haykırıp şarkılar söylüyorlardı, ama tiyatro salonları bomboştu. Borçlar kabarıyordu. Daha sonra sert bir kış geliyor. Londra'nın üzerine öyle müthiş bir soğuk çöküyor ki, Thames Nehri donuyor ve üzerinden çingiraklarını şingırdatan kızaklarla geçilebiliyor ancak. Bu peş peşe gelen felaketler yüzünden kentteki bütün salonlar kapalı kalıyor, hiçbir müzik adamı bu buz gibi salonlara girip öldürücü soğukla uğraşmak istemiyor. Bu arada ses sanatçıları da hastalanıyor. Temsiller birbiri ardına iptal ediliyor. Händel'in zaten kötü olan ekonomik durumu gittikçe daha da kötüleşiyor. Alacaklılar kapısına dikiliyor, eleştirmenler küçümseyici sözler söyleyip onunla alay ediyorlar; seyirci ilgisiz ve sessiz kalıyor. Umutsuzluk içinde savaşım sürdüren adamın cesareti yavaş yavaş kırılıyor. Yararına düzenlenen bir temsil sayesinde kabaran borçlarından kurtuluyor, ancak yaşamını kurtarmak için bir dilenci durumuna düşmesi ne kadar acı, ne kadar utanç verici! Händel, gitgide içine kapanıyor ve kalbinin derinliklerindeki müzik aşkı da gittikçe sönüyor. Bedeninin yarısının felçli kalması sanat ruhunu yitirmesinden daha iyi değil miydi? Daha 1740 yılında Händel, kendisini yaşama yenik düşmüş, eski ününü yitirmiş ve geride yalnızca külü ve posası kalmış bir adam olarak görüyordu. Güçlülük de olsa ancak eski yapıtlarından derlediği parçaları bir araya getirebiliyor ve zaman zaman küçük çapta da olsa bir şeyler üretebiliyordu. Ama büyük sel kurumuştur. Yaşama geri dönen bedendeki o yaratıcı, o müthiş güç kaybolmuştur. Bu dev adam, eşsiz bir mücadeleci ruha sahip olan bu insan, kendisini ilk kez yorgun hissetmektedir. Otuz beş yıldan beri dünyayı etkisi altına alan o yaratma arzusunun kutsal seli, birdenbire duruvermiş ve kurumuştur. Bir kez daha her şey bitti. Bir kez daha. Tamamen umutsuzluğa düşen Händel, artık sonunun geldiğini biliyor. İnsanlar beni madem yeniden mezara koyacaklardı, o halde Tanrı beni hastalığımdan kurtarıp ne diye diriltti ki, diye içini çekti. Kendi kendisinin bir gölgesi olarak bu dünyanın boşluğunda amaçsız dolaşımtansa, ölmüş olmak daha iyi değil mi? Bazen, çok öfkelenildiği anlarda çarmıha gerilmiş birinin söylediği şu sözü mırıldanıyor: "Tanrım, sevgili Tanrım, beni niçin yalnız bıraktın?"

Geçen bu aylar boyunca Händel, umutsuz, yaşama küs, yaratıcılığına bile güveni kalmamış, hatta belki Tanrı'ya bile inanmayan biri olarak akşamları Londra sokaklarında avare avare dolaşmaktadır. Gündüzleri ellerinde borç senetleriyle alacaklılar kendisini kapısının önünde beklediği için ancak geç vakit evden dışarıya çıkmayı göze alabiliyor. Sokakta karşılaştığı insanların bakışlarında kendisine karşı bir kayıtsızlık ve küçümseyiş seziyor. Bazı anlarda şöhretinin hâlâ devam ettiği İrlanda'ya veya Almanya'ya ya da İtalya'ya kaçmayı düşünüyor - ah, içindeki o yaratıcı gücün nasıl paramparça olduğunu bir bilseler! Kim bilir, belki oralarda içindeki buz gibi donmuş duygular çözülür ve esen tatlı güney rüzgârı sayesinde ruhunu körleştiren kuru kayalıklardan bir kez daha müzik fişkirir. Böylece hiçbir şey yaratmadan yaşamaya ve unutulup gitmeye dayanamıyor; fakat boş sözlerle avunmanın hiçbir işe yaramayacağını bilincinde. Ara sıra meyhanede oturuyor, fakat bir şeyler yaratabilmenin o tertemiz ve kutsal sarhoşluğunu tatmış olan bir insan için içki kokan bu iğrenç yerler, ona yalnızca tiksinti veriyor. Bazen de Thames Köprüsü üzerinde duruyor; sessiz ve kapkara akan suya uzun uzun bakıyor ve acaba suya atlayıp bütün acılarımdan kurtulsam daha iyi olmaz mı, diye düşünüyor. Yalnızca içindeki kahredici boşluk değil, Tanrı ve insanlar tarafından terk edilmiş olmanın verdiği korkunç yalnızlık da kahrediyor onu.

Bir gece yine sokak sokak dolaşmıştı. Bu, 21 Ağustos 1741 günüydü. Hava müthiş sıcaktı. Londra'nın üzerindeki gökyüzü, eritilmiş bir madenden çıkan buhar kadar nemli ve sıcaktı. Händel, ancak akşam olunca Green Park'ta dolaşıp biraz temiz hava almak için evinden dışarı çıktı. Çok yorgundu. Hiç kimsenin göremeyeceği, kimselerin rahatsız edemeyeceği bir yere, gözlerden uzak bir ağacın gölgesine oturdu. Yorgunluk üzerine bir hastalık gibi çökmüştü. Ne yazacak, ne de konuşacak ve çalacak hali vardı. Hatta ne düşünebilecek, ne de hissedebilecek bir durumdaydı. Öyleyse ne için ve kimin için yaşayacaktı? Sonra yavaş yavaş yerinden kalktı ve bir sarhoş gibi yalpalaya yalpalaya Pall Mall'ı ve Saint James Street'i geçerek evine döndü. Düşündüğü tek şey hemen yatağına uzanıp uyumaktı; uyumak, hep uyumak ve hiçbir şey

bilmemek, yalnızca uyumak ve dinlenmek, bir daha hiç kalkmamak üzere uyumak. Brook Street'teki evinde herkes uyuyordu. Merdivenleri ağır ağır çıktı, adımlarının ağırlığıyla basamaklar gıcırdıyordu - ah, ne kadar da yorgundu! İnsanlar nasıl bu kadar işkence edip onu bu hale düşürdüler? Odasına güçlükle girebildi. Çakmağını çakıp ve yazı masasının üzerindeki mumu yaktı. Bu davranışı, çalışmaya başlamak için yıllarca yapmış olduğu gibi bilinçsiz ve hiç düşünmeden yaptı, çünkü o zamanlar -dudakları arasından iradesi dışında acıklı bir iç çekiş çıktı- her gezintiden yeni bir ezgi, yeni bir tema ile eve dönerdi; uyuyup da unutmamak için hemen masasına oturur ve azimle çalışmaya koyulurdu. Ama şimdi masası bomboştu. Üzerinde tek bir nota kâğıdı bile yoktu. Akıntı buz tutmuştu ve ortasındaki kutsal değirmenin çarkı artık dönmüyordu. Ne başlanılacak ne de bitirilecek bir şey vardı. Masa bomboştu.

Hayır hayır, bomboş değilmiş! Parlak bir dörtgen biçiminde orada duran ve kâğıda benzeyen şey de ne öyle? Händel hemen uzanıyor. Bu bir paketti. İçinde yazılı bir şeyler olmalıydı. Çabucak mührü koparıyor. En üstünde, "Saul" ve "İsrail Mısır'da" operalarının metin yazarı, şair Jennens'ten gelen bir mektup var. Jennens ona yeni bir yapıtını gönderdiğini, müziğin yüce ve saygın dehasının sayesinde ve onun kanatları yardımıyla kendi değersiz sözcüklerinin de ölüm-süzlüğe uçacaklarını umduğunu yazıyor.

Händel, bedenine sanki iğrenç bir şey dokunmuş gibi ürpererek yerinden fırladı. Acaba şu Jennens, bu yorgun, bu işi bitmiş, bu ölmüş adamla hâlâ alay mı etmek istiyordu? Öfkeyle mektubu yırtıp parça parça ettikten sonra avcunun içinde yuvarlayıp yere fırlattı ve ayaklarıyla çiğnedi. "Alçak herif, rezil, köpoğlu köpek!" diye bağırdı. Bu beceriksiz herif en taze yarasına dokunmuş ve acıların en acısını tattırarak onu kahretmişti. Işığ ı öfkeyle söndürdü, perişan ve şaşkın bir halde yatak odasına gitti ve kendini divanın üzerine attı. Birdenbire gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Çaresizliğin ve umutsuzluğun verdiği öfkeyle bütün bedeni titriyordu. Bu dünya neden bu kadar kötü, elinden her şeyi alınan bir insan neden sürekli horlanır ve acı çeker? Kalbi bütün ıyla ölmüş

ve yaratıcı gücü elinden alınmış bir adama ne diye böyle bir istekte bulunulur? Ruhu felç olmuş ve bütün gücünü yitirmiş bir insandan ne diye bir yapıt yazması istenir? O yalnızca uyumalı, her türlü duygu ve düşünceden uzak, tıpkı bir hayvan gibi uyumalı! Unutulmalı ve bir daha var olmamalı! Bu mahvolmuş insan şu anda divanın üzerinde hareketsiz yatmaktadır.

Fakat uyuyamıyordu. İçinde bir sıkıntı vardı; fırtınalar denizini anımsatan kötü ve gizemli bir sıkıntı. Soldan sağa dönüyor, sonra yeniden sola dönüyor ve bir türlü uyuyamıyordu. Acaba kalkıp da gönderilen metni okusa mı? Ama hayır, bu tükenmiş, bu ölmüş ruh üzerinde sözcükler ne ölçüde etkili olabilirdi ki! Hayır hayır, kendi kendisini kandırmasına hiç gerek yok; Tanrı onu yaşamın kutsal akışından koparmış ve dipsiz bir çukura atmıştı. Ama hâlâ içinde gizemli bir yaratma gücü var, bu onu zorlamaktadır. Bütün yorgunluğuna ve bitkinliğine karşın buna karşı duramıyor. Händel yerinden kalktı, çalışma odasına döndü ve heyecandan titreyen elleriyle ışığı yeniden yaktı. Bedenindeki o amansız hastalıktan da yine bir mucize sayesinde kurtulmamış mıydı? Belki Tanrı yine çalışma gücü verir ve teselli bulur. Händel, yanan şamdanı yazılı sayfaların yanına yaklaştırdı. İlk sayfa 'The Messiah!'la başlıyordu. Ah, gene bir oratoryo demek! Geçen sefer yazdıkları başarılı değildi zaten, kapağı büyük bir tedirginlikle çevirdi ve okumaya başladı.

Daha ilk sözcüğü okurken heyecanlandı. Metin, "Comfort ye" diye başlıyor. "Teselli bul!" - bu sözcükte bir mucize kudreti var. Hayır hayır, bu bir sözcük, bir sesleniş değil, bir yanıt; Tanrı'nın, melekleri aracılığıyla bu zavallı kuluna gökyüzünden verdiği bir yanıt. "Comfort ye" - bu güzel ve ahenkle akseden sözcük, onun yaşama küskün ruhunu nasıl da derinden sarsıyordu. Händel, metni okur okumaz, onu içinde hissedetmez sözcüklerin müziğe dönüşüp nasıl uçtuğunu, dudaklarından dökülüp nasıl da çağladıklarını ve şarkıya dönüşüklerini gördü. Ey Tanrım, ne büyük bir mutluluk bu; kapılar ardına kadar açılmış ve Händel, yeniden hissetmeye, müziği yeniden ruhunun derinliklerinde duymaya başlamıştı.

Şimdi sayfaları birer birer çevirirken elleri titriyordu.

Evet, ona yazmışlar, onu çağırmışlardı ve sözcük, karşı konulmaz bir güçle onun ruhuna işlemişti. "Thus saith the Lord" ("Tanrı böyle dedi") - bu sesleniş yalnızca Händel'e yönelik değil miydi - onu yerden yere vuran ve şimdi acıyıp yerden kaldıran bu el, aynı el değil miydi? Händel metni okumayı sürdürdü: "And he shall purify" ("Ve o, seni tertemiz edecektir") - evet bu onun başına da gelmişti; bir an için bütün sıkıntılarından kurtulmuş ve içi aydınlıkla, ses veren ışığın tertemiz pırıltısıyla dolmuştu. Gopsall'daki bu zavallı şair parçası Jennens'e böyle yüksek ve etkili sözler söyleme esini veren, Händel'in perişanlığını bilen yüce ruh, Tanrı'dan başka kim olabilirdi? "That they may offer unto the Lord" ("Tanrı'ya kurban adasınlar") - evet, tutuşan kalbin alevi, ta gökyüzüne kadar yükselecek ve bu kutsal çağırışı yanıtlayacaktır. Bu "güçlü sözcükle yapılan çağrı" ona, yalnızca ona yapıyordu: Ah, ona seslenmek, çevreyi çın çın inleyen borazanların gürültüsü, orgun müziği ve koronun gürleyişiyle ona öyle haykırmak ki, hâlâ karanlıkta bocalayanlar yaratılıştaki olduğu gibi Tanrısal akıl ile uyansın; çünkü gerçekten "Behold, darkness shall over the earth" - yeryüzü henüz karanlıkla kaplıdır ve insanlar, onun şu anda kavuştuğu kurtuluş mutluluğundan hâlâ habersizdirler. Sözcükleri henüz okumuştuk ki, şükran çağırısı-"Wonderful, counsellor, the mighty God" - bütün ilahi güzelliğiyle coştı içinde, evet, her şeyi bilen ve her şeye çare bulan, perişan yüreklere huzur veren o yüce varlığı övmek! "Çünkü Tanrı'nın meleği kullarına yaklaştı." Evet, gümüş kanatlı bu melek Händel'in odasına inmiş, ona dokunmuş ve onu bütün acılarından kurtarmıştı. Nasıl olur da ona şükredilmez, nasıl olur da binlerce sevinç çılgınlığı kendi çılgılığıyla kaynaştırıp haykırmaz ve nasıl olur da şarkılar söyleyip "Glory to God!" diyerek onu övmez.

Händel büyük bir fırtınaya tutulmuş gibi başını öne eğmiş, sayfaları tek tek okuyordu. Bütün yorgunluğu geçmişti. Şimdiye kadar hiç böyle güçlü olmamıştı, içi yaratma isteğiyle hiçbir zaman bu kadar çok yanıp tutuşmamıştı. Sözcükler, tıpkı erimekte olan sıcak ışık sağanağı gibi üzerine sürekli boşanıyor, kalbe inen bu damlalar ona huzur veriyor ve onu bütün sıkıntılarından kurtarıyordu. "Rejoice!": "Sevin!" Bu

koro şarkısı Händel'i öyle coşturmuştu ki, farkında bile olmadan başını yukarı kaldırdı ve kollarını iki yana genişçe açtı. "O, insanların tek ve gerçek yardımcısıdır". Evet, Händel de, şimdiye kadar hiçbir dünya insanının yapmadığını yaparak, bunu kanıtlamak ve tanıklığını, parıldayan bir levha gibi dünya üzerine tutmak istiyordu. Sevinmenin tadını çok acı çekmiş olan, bağışlamanın tadını da sınavı geçmiş olan bilir ancak. Yeniden dirilişin doğruluğuna insanları inandırmak, ölümü bireysel olarak yaşamış olan birinin görevidir.

"He was despised" ("Horlanmıştı"). Händel, bu sözcüklerle okuyunca içindeki bütün anılar, karanlık ve sıkıcı bir uyumla geri geldiler. Bunlar, onu yendiklerini, onu diri diri mezara gömdüklerini sanmışlar, onu alay ederek izlemişlerdi. "And they that see him, laugh" - onu görünce kahkahalarla gülmüşlerdi. "Ve sabrı tükeneni teselli edecek kimse yoktu." Händel'e de kimsecikler yardım eli uzatmamış, hastalıktan bitkin düştüğü sırada kimse onu teselli etmemişti. Ancak içinde eşsiz bir kudret vardı: "He trusted in God", Tanrı'ya güveniyordu ve şimdi o da, Händel'ini mezarda bırakmamıştı. "But thou didst not leave his soul in hell" - hayır, Tanrı onu umutsuzluk ve çaresizliğin mezarında, güçsüzlük ve dermansızlığın cehenneminde bırakmamıştı; hayır Tanrı, eli kolu bağlı, bir köşeye çekilmek zorunda kalmış bu zavallı kuluna, insanlara sevgi taşıması için bir kez daha seslenmişti. "Lift up your heads" ("Başlarınızı yukarıya kaldırın"). Tanrı'nın bu buyruğu şu anda nasıl da güzel bir uyumla fısırlıyor onun içinden. Händel, birden ürperiyor, çünkü zavallı Jennens'in kendi eliyle yazdığı şu sözcüklerle karşılaşmıştı: "The Lord gave the word."

Soluğu kesilmişti. Çünkü rastlantı sonucu bir insan ağzı ile söylenen bu sözcükler gerçeğin ta kendisiydi. Ona bu sözcükleri Tanrı, yukarıdan göndermişti. "The Lord gave the word": Çağrı ondan geliyordu, ahenk ondan geliyordu, bağışlama ondan geliyordu! Bunlar tekrar ona geri gitmelidir, kalbin dalgalarıyla ona, yukarıya geri gönderilmelidir. Onu övmek ve yüceltmek bütün sanatçılar için bir zevk ve görev olmalıydı. Ah onu, o kutsal sözcüğü ele geçirmek, tutmak, yukarı kaldırıp sallamak, genişletmek ve sonsuzca germek; var-

lığın bütün sevincini kucaklayacak kadar evrenselleştirmek; onu, yaratan Tanrı kadar yüceltmek ve kutsallaştırmak; bu ölümlü, bu fani sözcüğü güzellik ve özlem dolu kalbi ile ah bir ölümsüzleştirebilse! Evet, sürekli tekrarlanacak ve biçimi değiştirilecek olan bu sözcük işte şu anda önünde duruyordu: "Halleluja! Halleluja! Halleluja!" Yeryüzünün bütün seslerini, ince ve kalın bütün seslerini, sert erkek seslerini ve ince kadın seslerini bu kutsal sözcükte toplamak ve biçimden biçime sokarak yeniden yaratmak, uyumlu bir koro ile birleştirmek ve sonra tekrar birbirinden ayırmak, yayın kemanlara tatlı dokunuşu ile tonunu alçaltıp yükseltmek, borazanların keskin darbeleriyle coşturmak ve orgun gürleyişiyle inletmek: Halleluja! Halleluja! Halleluja! Bu sözcükten, bu şükür seslenişinden öyle bir sevinç çılgılığı yaratmalı ki, yankıları ta yukarılara, evreni yaratan o yüce varlığa kadar ulaşabilsin!

Händel'in gözlerinden boşalan yaşlar çevresini görmesine engel oluyordu, içinde karşı konulmaz bir özlem vardı. Daha okuması gereken sayfalar, oratoryonun üçüncü bölümü vardı. Ancak bu "halleluja", bu şükür seslenişinden sonra artık okumayı sürdürebilecek gücü kalmamıştı. Bu sevinç haykırışı, çalınan bir müzik parçası gibi içini dolduruyor, uzayıp geriliyor, akıp giden bir ateş seli gibi ona acı veriyordu. Ah, kendisinden kurtulup yine gökyüzüne dönmek isteyen bu ses, içini nasıl da sıkıştırıp daraltıyordu! Händel, hemen kalemine sarıldı ve notaları yazmaya başladı. Notalar hızla birbirini izledi. Ara vermek istemiyordu. Bu ses onu, yelkenleri fırtınaya kapılmış bir gemi gibi, hiç durmadan oradan oraya sürüklüyordu. Artık hava iyice kararmış ve sessiz gecenin nemli karanlığı kentin üzerine çökmüştü. Onun içindeyse çağlaya çağlaya akan bir ışık seli vardı. Odanın içi, gizemli bir müzik, evren müziği ile dolmuştu.

Ertesi sabah uşak yavaşça odanın kapısını açıp içeri girdiğinde Händel hâlâ masanın başında oturmakta ve yazmaktaydı. Asistan Christof Schmidt çekinerek kendisine notaları yazmada yardımcı olabilir miyim, diye sorduğunda, Händel yanıtlamadı. Yalnızca boğuk boğuk ve sinirli sinirli homurdandı. Artık yanına kimse yaklaşmayı göze alamaz olmuştu;

Händel tam üç hafta boyunca odasından dışarı çıkmadı. Yemeği önüne konulduğu zaman sol eliyle acele acele ekmek ufalarken sağ eliyle yazmayı sürdürüyordu. Ara vermek bir an bile olsun içinden gelmiyordu, tatlı bir sarhoşluğa kapılmış gibiydi. Ayağa kalkıp yüksek sesle şarkı söyleyerek ve tempo tutarak odanın içinde dolaştığı anlarda da bakışlarında bir tuhaflık vardı. Kendisine seslenildiğinde birden irkilip yerinden fırlıyor ve ne anlama geldiği belli olmayan garip yanıtlar veriyordu. Bu arada uşak zor günler geçiriyordu. Borç senetlerinin ödenmesini isteyen alacaklılar, bir tören kantatı için ricada bulunmak isteyen ses sanatçıları, Händel'i kralın sarayına davet etmek için gelmiş haberciler kapının önünde bekliyorlardı ve uşak bunların hepsini başından savmak zorundaydı. Çünkü kendini bütünüyle çalışmalarına vermiş olan efendisine bir tek sözcükle bir seslenecek olsa, aslan kükreyişini anımsatan bir öfkeyle tersleniyordu. Georg Friedrich Händel o günlerde zaman ve saat olgusunu unutmuştu. gündüzleri ve geceleri ayırt edemiyordu; zamanın yalnızca ritim ve uyumla ölçüldüğü bir dünyada yaşıyordu. Händel bu kutsal akıntının döküldüğü yere, yani yapıtın sonuna yaklaştıkça, içinden fışkıran ve giderek çoğalan azgın dalgalarla sürüklenmekteydi. Kendisini isteyerek hapsettiği bu hücrede, bu zindanda sert ve ölçülü adımlarla bir baştan bir başa hiç durmadan dolaşıyordu. Şarkı söylüyor, çembalo ya uzanıyor, sonra tekrar masanın başına oturuyor, yazıyor, yazıyor, parmakları ağrıyınca dek yazıyordu. Yaşamı boyunca hiç böylesine yaratıcı olmamış ve kendisini müziğin büyüüne böylesine kaptırmamıştı.

Sonunda, henüz üç hafta bile dolmadan -bugün için de, bundan sonrası için de kesinlikle anlaşılmayacak olan bir durum- 14 Eylül tarihinde yapıt tamamlandı. Kutsal sözcük müzik olmuştu. Kısa zaman öncesine kadar kuru ve yavan olan sözcükler şimdi ahenge dönüşüp ölümsüzleşmişlerdi. İrade gücüyle gerçekleşen ve felçli bedenini yeniden yaşama döndüren o mucize, bu yapıtla bir kez daha gerçekleşmiş oluyordu. Her şey yazılmış, başarılmış, biçimlendirilmiş, melodi ve uyum ortaya çıkmış bulunuyordu. Tek bir sözcük kalmıştı, yapıtın son sözcüğü "Amin!" İki kısa heceden oluşan bu

sözcüğü şimdi Händel ele alıyor ve bu hecelerden ta gökyüzüne kadar ulaşacak bir müzik merdiveni kurmak istiyordu. Onları önce öteki seslerle birleştiriyor, sonra tekrar ayırıyor ve daha sonra uyum içinde olmalarını sağlamak için tekrar birleştiriyor. Yapıtını evren kadar sonsuzlaştırıp Tanrı'nın kullarına sunduğu tüm güzelliklerle süslemek için kendisini bütünüyle bu iki heceli son sözcüğün uyumuna veriyor. Händel bu sözcükten bir türlü uzaklaşmıyor. "Amin" sözcüğündeki ilk ünlü, yani A sesi ile melodiye başlıyor ve melodi, hiç durmadan yükselen, alçalıp yeniden yükselen bir kubbe gibi, orgun müthiş gürleyişiyle ve tekvücut olmuş seslerin gücüyle yankılar bırakarak gökyüzüne doğru yükseliyordu. Bu şükür ezgisine sanki melekler de katılmakta ve kubbenin çatısından başlarına hiç durmadan "Amin!" "Amin!" "Amin!" sözcüğünün yankıları serpilmektedir.

Händel güçlkle ayağa kalktı. Kalemi elinden düştü. Nerede olduğunu farkında değildi. Ne görebiliyor ne de işitebiliyordu. Yalnızca yorgunluk, sonsuz bir yorgunluk duyuyordu içinde. Ayakta zor durabiliyordu, düşmemek için duvarlara tutunmak zorunda kaldı. Bütün gücünü yitirmişti. Kafası karmakarışıktı. Bir kör gibi duvara tutuna tutuna yürümeye çalıştı. Sonra kendini yatağa attı ve tıpkı bir ölü gibi uyudu.

Öğleden önce uşağı kapıyı üç kez hafifçe çaldı. Usta hâlâ uyumaktaydı. Hareketsizdi, yüzü işlenmiş bir taş kadar soluktu. Uşak, öğleüzeri dördüncü kez efendisinin kapısını çaldı, hafif hafif öksürerek onu uyandırmaya çalıştı. Fakat Händel öyle derin uyuyordu ki, sesini ona duyuramadı. Asistan Christof Schmidt öğleden sonra yardıma geldiğinde bile, Händel yatağında hâlâ ölü gibi yatıyordu. Uyuyan ustasının üzerine eğildi. Ulaştığı bu eşsiz başarıdan sonra yorgun ve bitkin düşen Händel'in durumu, kazanılan utkudan sonra savaş alanında boylu boyunca yatmakla olan bir kahramandan, bir ölüden farksız. Ama ne uşak, ne de Christof Schmidt, Händel'in başarısının önemini kavrayacak durumdaydılar. Efendilerinin böyle uzun zaman hiç kımıldamadan yattığını görünce çok korktular. Bedenine inen yeni bir darbeyle tekrar yatağa çakıldığını sanmışlardı. Akşam olup da Händel,

bütün sallanıp silkelenmelere karşın bir türlü uyanmayınca -tam on yedi saat boyunca ölü gibi uyumuştı- Christof Schmidt yeniden doktora koştı. Ancak doktoru yerinde bulamadı, Doktor Jenkins akşam serinliğinden yararlanarak, eline oltasını almış Thames kıyısına balık tutmaya gitmişti. Schmidt sonunda onu buldu. Dr. Jenkins rahatsız edildiği için biraz homurdandı, ancak söz konusu olan kişinin Händel olduğunu öğrenince, oltasını ve eşyalarını topladı. Bu arada zaman epey ilerlemişti. Dr. Jenkins kan alma olasılığını göz önünde bulundurarak cerrah aletlerini de yanına aldı ve küçük bir midilli atının koşulu olduğu arabaya binerek Schmidt'le birlikte Brook Street'e doğru yola koyuldu.

Uşak onların geldiğini görür görmez kollarını sallayarak işaret etti. "Uyandı," diye seslendi, "şu anda altı hamalın yiyebileceği yemeği yalnız başına yiyor. Yarım Yorkshire sucuğunu bir lokmada midesine indirdi, tam dört kupa dolusu bira içti ve daha da istiyor."

Gerçekten de böyle oldu. Händel, çeşit çeşit yiyecek ve içeceklerle dolup taşan masasının arkasında, fasulye kralı gibi kurulmuş, uykusuz geçirdiği üç haftanın acısını nasıl bir gece ve bir gündüz deliksiz uyuyarak çıkardıysa, şimdi de, yapıtını tamamlamak için haftalardan beri harcadığı gücünü, hemen bu gece yeniden kazanmak istiyormuş gibi, büyük bir iştahla yiyip içiyordu. Dr. Jenkins'i görür görmez gülmeye başladı. Kahkahalar atıyordu. Gitgide daha da artan bu kahkahalar dayanılmaz bir gürültüye dönüştüler. Schmidt, geçen bütün bu haftalar boyunca Händel'in hiç gülmediğini anımsadı; dudaklarında hep öfke ve gerginlik belirtisi vardı. Şimdi ise gülmekten neredeyse patlayacaktı. Zaten neşeli biriydi, bu neşesi şimdi bir kat daha artmıştı ve tıpkı dalgaların kayalıklara çarpması gibi gürüyor ve çevreye köpükler saçıyordu. Händel, doktorunu gördüğü, hiçbir zaman olmadığı kadar sağlıklı olduğunu bildiği ve yaşama sevincinin kendisini sarhoş ettiği şu âna kadar hiç böyle candan gülmemişti. İçki dolu kupayı havaya kaldırdı ve karşısında duran siyahlar giyinmiş doktora sallayarak onu selamladı. Hayretler içinde kalan Dr. Jenkins, "Beni hanginiz çağırdınız?" dedi. "Ne yiniz var? Size ne oldu böyle? Yoksa iksir mi içtiniz? Neşeden

neredeyse çatlayacaksınız. Ne oldu size böyle?"

Händel doktorun yüzüne baktı, gözlerinden sevinç kıvılcımları saçılıyordu. Sonra yavaş yavaş ciddileşmeye başladı. Yerinden kalktı, çembaloya doğru yürüdü ve oturdu. Ellerini tuşlar üzerinde şöyle bir gezdirdi. Daha sonra geriye dönüp baktı, dudaklarında garip bir gülümseme vardı. Yarı konuşur yarı şarkı söyler gibi yavaş yavaş "Behold, I tell you a mystery" ("Dinleyin, sizlere bir sırrımı açıklayacağım") adlı bölümün melodisine başladı. Bunlar Mesih'in sözcükleriydi, şaka olsun diye başlamıştı. Fakat parmağını havaya kaldırır kaldırmaz kendinden geçti, çalmaya ve okumaya başladı. Müziğin akıntısı onu öyle sürüklüyordu ki, çalarken çevresindekileri, hatta kendi öz varlığını bile unuttu. Farkında bile olmadan yapıtın ortasına gelivermişti; o âna kadar yalnızca hayallerinde canlandığı ve biçimlendirdiği bu son şarkıları şimdi yüksek sesle okuyor ve çalıyordu. Bunları bilinçli olarak ilk kez duymakta ve yaşamaktaydı: "Oh death where is the stinge?" ("Ey ölüm, söyle nerede senin dikenin?") Yaşam ateşi içini öylesine doldurmuştu ki, Händel bunları bütün kalbiyle hissediyordu. Sesini daha da yükseltti. Sevinçle haykıran bir koro gibi çalıyor, çalıyor ve "Amin, Amin, Amin" adlı bölüme gelinceye kadar hiç durmadan çalıyor ve okuyordu. Händel kendisini var gücüyle müziğe vermişti, ses ve uyumun bıraktığı yankılar neredeyse evi çökertecekti.

Dr. Jenkins uyuşmuş gibiydi. Händel ayağa kalktığında bir şeyler söylemiş olmak için çekingen bir tavırla, "Böylesini ilk defa işitiyorum. İçinizde şeytan mı var sizin?" diyerek hayranlığını dile getirdi.

Fakat bu sırada Händel'in yüzünde de bir durgunluk vardı. Yapıtının yüceliğinden ve kendisine rüyadaymış gibi gelen başışlanmanın büyüklüğünden o da ürkmüştü. Kendi kendisinden utanıyordu. Yüzünü yana çevirdi ve ötekilerin duyamayacağı bir sesle, "Şuna kesinlikle inanıyorum ki, Tanrı benim yanımdaydı," dedi.

İki ay sonra, şık giyimli iki bay, Londralı saygın konuk, büyük üstat Händel'in Dublin'de Abbey Street'te kiraladığı apartmanın kapısını çaldı. Saygıyla eğilip Händel'e ricalarını iletiler: Händel son aylarda İrlandalıların şimdiye kadar bir

eşine daha tanık olmadıkları yapıtlarla, başkent Dublin'i onurlandırmıştı. Duyduklarına göre şimdi, "The Messiah" adındaki yeni oratoryosunu ilk kez bu kentte çalacaktı. Bu en yeni yapıtını Londra'dan önce burada, kendi başkentlerinde seslendirmekle Händel'in onlara verdiği onur büyüktü ve öteki konserlerine gösterilen ilginin büyüklüğü göz önüne alınacak olursa, bu konserden daha büyük bir gelir beklemek gerekirdi. Acaba, cömertliği herkesçe bilinen büyük üstat ilk konserinden elde edeceği kazancı, temsil etmekle onur duydukları hayır kurumlarına bağışlamak ister miydi? Aslında bunu sormaya gelmişlerdi.

Händel onların yüzüne dostça baktı. Kendisine sıcak ilgi göstermiş olan bu kenti çok sevmişti ve bu nedenle kendisinden istenileni bütün kalbiyle yerine getirirdi. Seve seve, diye gülümsedi. Siz bana bağışın hangi kuruma yapılacağını söyleyin yeter, dedi. Ak saçlı ve iyi kalpli olanı, "Çeşitli hapishanelerde bulunan mahkûmlara yardım için," dedi. Ötekisi de, "Ayrıca Mercier Hastanesi'ndeki hastalara," diye ekledi. İyi niyetle yapılan bu cömertçe bağış, kuşkusuz ilk gecenin geliri için geçerliydi, daha sonrakiler üstadın olacaktı.

Händel bu öneriyi hemen geri çevirdi. "Hayır," dedi yavaşça, "bu yapıtım için tek kuruş bile almak istemiyorum. Ben onu bir başkasına borçluyum. Bu yapıtımdan elde edeceğim bütün gelirim hastaların ve mahkûmların olsun, çünkü bir zamanlar ben de hastaydım ve bu yapıtım sayesinde sağlığıma yeniden kavuştum. Benim de bir mahkûmdan farkım yoktu ve bu yapıt beni kurtardı."

Adamlar onun yüzüne bakakaldılar. Duydukları, onları çok şaşırtmıştı. Söylenenleri pek de anlamamışlardı, ancak daha sonra teşekkür ettiler ve büyük üstadın önünde saygıyla eğilip bu müjdeyi Dublinlilere ulaştırmak üzere oradan ayrıldılar.

7 Nisan 1742 tarihinde son prova yapılacaktı. Dinleyici olarak da yalnızca her iki kilise korosunda şarkı söyleyenlerin yakınlarının gelmesine izin verilmişti. Provanın yapılacağı Fishamble Street'teki salon, Music Hall, masraf olmasın diye çok az aydınlatılmıştı. Londralı üstadın yeni yapıtını dinlemek için gelenler, bu kocaman loş salonda tek tek ya da

küçük küçük topluluklar halinde oturuyorlardı. Koro, çağlayan bir şelale gibi gürlemeye başlar başlamaz çok garip bir şey oldu. Salonda tek tek ya da küçücük topluluklar halinde oturanlar kendiliğinden bir araya gelmeye başladılar. Gidererek kara bir küme oluşturan bu insanlar, provayı can kulağıyla ve kendilerinden geçercesine dinliyorlardı. Çünkü şimdiye kadar hiç duymadıkları bir müziğin ağırlığı altından tek başlarına kalkamayacaklarını ve müziğin, kendilerini akıntısına katıp zorla sürükleyeceğini sanıyorlardı. İşte bu yüzden git-tikçe birbirlerine sokuluyorlar, seslerin birbirine karıştığı ve sürekli başka başka biçim alan bu Tanrısal aklı, tekvücut olmuş dindar bir cemaat olarak dinlemek istiyorlardı. Bu sonsuz gücün ağırlığı altında kendilerini zayıf hissediyorlar, ancak yine de onun akıntısına kapılmış ve onunla sürüklenmiş olmaktan çok mutluydular. Tekvücut olmuş bu insanların her birinin içinde bir neşe ürpertisi vardı. "Halleluja" sözcüğünün yankıları duyulur duyulmaz, içlerinden biri hemen ayağa fırladı ve salondakiler de onunla birlikte aynı anda ayağa kalktılar. Üzerlerine çöken kutsal gücün ağırlığıyla yere yapışıp kalamayacaklarını hissettiler ve sesleriyle Tanrı'ya biraz daha yakın olmak ve kulluk etmeye hazır olduklarını ona kanıtlamak için ayağa kalktılar. Daha sonra salondan dışarı çıktılar ve kapı kapı dolaşarak, o âna kadar yeryüzünde eşine asla rastlanılmayan bir yapıtın yaratılmış olduğunu herkese anlattılar. Kent, şimdi bu eşsiz yapıtı dinlemek için neşe ve heyecan içinde konser salonunun önünde toplanmış, içeri girmeye hazırlanıyordu. Salona daha çok dinleyici gire-bilsin diye bayanlar, jüponlu eteklerini giymemişler, erkekler de kılıçlarını kuşanmamışlardı. Yapıtın ünü çevreye öyle yayılmıştı ki, o âna kadar benzeri görülmemiş bir dinleyici kitlesi, tam yedi yüz kişi, salona hücum etti. Konser başladığında salondaki bu yedi yüz insanın adeta nefesleri kesilmişti, tek bir soluk bile duyulmuyordu. Sonra koronun sesi yükselmeye başladı. Koronun bir kasırgayı andıran gürleyişiyle bu sessiz kalabalığın kalplerinde bir ürperti dolaşmaya başladı. Händel orgun başındaydı. Yapıtını başarıyla sunmak ve yönetmek istiyordu. Ancak yapıt ondan uzaklaşmış ve Händel onun içinde kaybolmuştu. Sanki hiç duymamış, kendisi yara-

tıp biçimlendirmemiş gibi yapıtı ona yabancı gelmekte, ama yine de kendisini, kendi yarattığı yapıtının akıntısına kaptırmış sürüklenmekteydi. Yapıtın sonu gelip de "Amin" sesleri yükselince, farkında bile olmadan Händel'in dudakları açıldı ve o, koro ile birlikte söylemeye başladı. Yaşamı boyunca hiç böyle içten söylememişti. Fakat biraz sonra dinleyicilerin çılginca alkışları ve neşe çılgınlıkları salonu inletirken, o sessizce bir kenardan sıvıştı. Händel, kendisine saygılarını sunmak isteyen bu insanlara teşekkür etmek istemiyordu. O, kendisine bu yapıtı yaratma gücü veren o yüce varlığa teşekkür edebilirdi ancak. Bentin kapağı açılmış ve uyum seli, her yıl daha da gürleyerek yeniden akacaktı. Şu andan itibaren hiçbir şey Händel'in belini bükemez, hiçbir şey yeniden yaşama dönen bu insanı bir kez daha yere seremezdi. Londra'da kurduğu opera topluluğu yine iflas etmişti, alacaklılar yine kapısına dayanmıştı; ancak Händel dimdik ayakta idi, bütün olumsuzlukların üstesinden gelmesini bildi ve bu altmışlık insan, hiçbir şeye aldırış etmeden, yapıtlarıyla süslediği yolda yürümektedir. Ona güçlük çıkaranlar, onu üzenler oluyordu, ama o bunları ustalıklı yenmesini bildi. Yaşı ilerledikçe kuvvetten düşüyor, kolları uyuşuyor ve gut hastalığı yüzünden bacakları tutuluyordu. Fakat ruhu canlılığından hiçbir şey kaybetmiyor ve bu yaşlı adam, hiç durmadan yeni yeni yapıtlar yaratıyordu. Sonunda gözlerindeki ışık da söndü ve "Jephta" adlı yapıtını yazarken kör oldu. Fakat Händel, tıpkı sağır Beethoven gibi, görmeyen gözleriyle üretmeyi sürdürdü. Yorulmadan, yazgısına teslim olmadan sürekli yarattı. Yeryüzündeki başarıları ve ünü arttıkça, Tanrı'nın önünde hep küçüldü ve yaratmayı sürdürdü.

İşini ciddiye alan bütün gerçek sanatçılar gibi Händel de, yapıtlarını övmüyordu. Fakat bir tanesini, "Messiah"ını çok seviyordu. Bu yapıtına karşı bir şükran borcu vardı. Çünkü düştüğü uçurumdan onu çıkaran bu yapıtı. Bu yapıt sayesinde mahvolmaktan kurtulmuştu. Bu yapıtını her yıl Londra'da seslendiriyor ve her defasında da elde edilen geliri, beş yüz sterlini hastaneye bağışlıyor ve bu davranışıyla kurtulmuş ve sağlığına kavuşmuş bir insan olarak hastalara ve daha hâlâ kurtulamamış olanlara karşı duyduğu derin

bağlılığını anlatmak istiyordu. Kendisini öbür dünyadan geri getirmiş olan bu yapıtıyla bu dünyaya veda etmek istiyordu artık. 6 Nisan 1759 tarihinde ağır hasta olan yetmiş dört yaşındaki Händel, Covent Garden'da bir kez daha sahneye çıktı. Gözleri görmeyen bu dev adam, şu anda bir kez daha hayranlarının, müzisyenlerin ve ses sanatçılarının ortasında, yine dimdik ayakta idi. Işığı sönmüş gözleriyle çevresindekileri görmesi olası değildi, fakat giderek kabaran ses dalgaları, yüzlerce sestten çıkan sevinç kasırgası ona doğru gelince, bu yorgun yüzde bir pırıltı, bir canlılık belirdi. Händel tempo tutmak için kollarını açmış, sanki kendi tabutunun başında dikilmiş, kendisi ve herkesin kurtuluşu için dua etmekte olan bir papazmış gibi ciddi ve inançlı bir yüzle ezgisini okuyordu. Yalnızca bir kez, "The trampet shall sound" ("Trampetler çalsın") çağrısı üzerine, trampetlerin keskin yankıları yükselmeye başladığında, Händel birden ürküp titredi ve görmeyen gözleriyle, sanki mahşer gününe hazırlanmış gibi yukarıya baktı. Yapıtını başarıyla icra ettiğini biliyordu. Artık başı dik, Tanrı'nın huzuruna çıkabilirdi.

Dostları, gözleri görmeyen Händel'i evine götürürken derin üzüntü içindeydiler. Onlar da bunun bir veda konseri olduğunu biliyorlardı. Yatağında yatarken bile Händel'in dudakları hâlâ hafifçe kıpırdıyordu. Karfreitag'da ölmek istiyorum, diye mırıldandı. Doktorlar hayret ettiler ve onun böyle konuşmasına bir anlam veremediler. Çünkü onlar Paskalya öncesine rastlayan 13 "Nisan'ın kutsal cumasında yediği müthiş darbe ile Händel'in yere serildiğini ve yine bu 13 Nisan'ın kutsal cumasında, en çok sevdiği yapıtı olan "Messiah"ın müziğini dünyanın ilk kez dinlediğini bilmiyorlardı. Händel yeniden yaşama döndüğü bu Karfreitag'da, 13 Nisan'ın kutsal cumasında ölmek ve böylece sonsuzca yaşam için Kıyamet Günü yeniden dirileceğine inanmak istiyordu.

Gerçekten de Händel'in içindeki bu güçlü istek, yaşamında olduğu gibi ölümünde de kendisini gösterdi. 13 Nisan günü Händel, bütün bedensel gücünü yitirdi. Artık ne görüyor ne de işitebiliyordu. Yatağına gömülmüş bu dev gövde, içi boş bir mahfazadan farksızdı. Fakat içi boş istiridyeler denizin kabarıp kükremesiyle nasıl uğuldayıp ses çıkarıyor-

larsa, Hândel'in de içinde o âna kadar işittiklerinden daha eşsiz, daha gizemli bir müzik çağıldıyordu. Hândel'in içinde çağlayan ezgiler onun ruhunu, yavaş yavaş yorgun bedeninden ayırdılar; ezgiler gökyüzüne yükselerek evrenin sonsuzluğunda dalga dalga yayıldılar ve yankılar bıraktılar. Ertesi gün, daha henüz Paskalya çanları çalmaya başlamadan önce Georg Friedrich Hândel'in ruhu bedeninden sonsuzca ayrıldı.

BİR GECELİK DÂHİ
Marseillaise
25 Nisan 1792

Bir Gecelik Dâhi

Tarih 1792. Fransız Millet Meclisi, tam iki aydan beri İmparator ve Krallar ittifakına karşı savaş açılması ya da barışın seçilmesi konusunu görüşüyor, ancak bir türlü karara varamıyor. Kral 16. Louis de kararsızdır; devrimcilerin başarılı olmaları kendisi için ne kadar büyük tehlike ise, yenilgiye uğramaları da o kadar büyük tehlike olacaktır. Bu konuda partilerin görüşlerinde de bir belirsizlik var. İktidarlarını kaybetmek istemeyen Jirondenler savaşta direnirlerken, iktidarı kendi ellerine geçirmek isteyen Robespierreciler ve Jakobenler de barış için uğraş veriyorlar. Durum her geçen gün daha da kötüye gidiyor ve siyasi ortam gerginleşiyor. Gazeteler yaygara koparıyor, kulüplerde ateşli tartışmalar oluyor, artarak dolaşan söylentiler halkı kaygılandırıyor. Ve sonunda, 20 Nisan'da Fransa Kralı'nın Avusturya İmparatoru'na ve Prusya Kralı'na savaş açma kararı, alınan her kesin kararda olduğu gibi, bir çeşit kurtuluş sayılıyor.

Bütün bu haftalar boyunca, elektrikli ve fırtına yüklü bulutlar Paris'in üzerine çökmüş, Fransızlara korkulu anlar yaşıyordu. Ancak sınır kentlerinde esmekte olan heyecan rüzgârı daha da korkutucuydu. Birliklerdeki bütün askerler bir araya getiriliyor, bütün köy ve kentlerde gönüllüler ve ulusal muhafız kıtaları silahlandırılıyor, bütün kaleler onarılarak savunmaya daha elverişli bir konuma getiriliyor; özellikle de Alsashlar, Fransa ve Almanya arasında yapılan her savaşta olduğu gibi, savaş alanının yine önce kendi toprakları olacağını biliyorlar. Ren Nehri'nin kıyısında hazır bekleyen düşman, Paris'te olduğu gibi, insana heyecan veren, ateşli konuşmalar yaptıran soyut bir kavram değil, tersine, gözle görülen ve elle tutulan bir olgudur. Çünkü tahkim edilmiş

köprü başından, katedralin kulesinden bakılınca, Prusya alaylarının üzerlerine gelmekte oldukları açık seçik görülebiliyor. Geceleri esen rüzgâr, ay ışığı altında hiçbir şeyden habersiz ışıldayarak akan nehrin üzerinden bu tarafa gelmekte olan düşman top arabalarının gıcirtısını, silahların şakırtılarını ve borazan seslerini getiriyor. Şunu hepsi de çok iyi biliyor: Tek bir söz, yalnızca tek bir buyruk, Prusya toplarının gürleyip şimşekler çakmasına yetecek ve Almanya ile Fransa arasındaki bin yıllık savaş yine başlayacaktır. Bu kez bir taraf özgürlük adına, öteki taraf ise eski düzen adına savaşacak.

İşte bunun için, Paris'ten yola çıkan kuryelerin savaş çıktığı haberini Strasburg'a getirdikleri 25 Nisan 1792 tarihi, unutulmaz bir gündür. Halk bütün sokaklardan ve evlerden boş alanlara akın ediyor; bütün garnizon savaşa hazır, son bir geçit yürüyüşü yapıyor, alaylar birbirini izliyor. Bedenine üç renkli bir kuşak sarmış olan Belediye Başkanı Dietrich, kent alanında beklemekte ve kokartlı şapkasıyla gelenleri selamlamaktadır. Boru ve trampet sesleriyle halk, sessiz olunması konusunda uyarılıyor. Dietrich, savaş kararını bu ve bütün öteki alanlarında Fransızca ve Almanca olarak yüksek sesle okuyor. Belediye Başkanı'nın konuşmasından sonra alay bandosu, devrimin ilk şarkısı olan "Ça ira"yı çalıyor. Bu parça gerçekte kıvrak, neşeli ve alaylı bir dans ezgisidir, ancak geçmekte olan kıtaların adımlarının çıkardığı şakırtı ve gürültü, ona bir savaş şarkısı ahengi veriyor. Sonra halk dağılıyor, giderek daha da artan bir coşkuyla ara sokaklara ve evlere dönüyor. Kahvelerde ve kulüplerde ateşli söylevler veriliyor ve resmî buyruklar halka duyuruluyor. "*Aux armes, citoyens! L'étendard de la guerre est déployé! Le signal est donné!*" ("Silah başına yurttaşlar! Savaş sancağı açıldı! İşaret verildi!") Bunun gibi ve buna benzer sözlerle başlıyorlar ve her yerde, bütün söylevlerde, bütün gazetelerde, bütün pankartlarda ve bütün dudaklarda bu etkili ve uyumlu sözler hep tekrarlanıyor: "*Aux armes citoyens! Qu'ils tremblent donc, les despotes couronnés! Marchons, enfants de la liberté!*" ("Silah başına yurttaşlar! Taçlı zorbalar titresin artık! İleri, özgürlük çocukları, ileri!") Halk yığınları bu ateşli sözler karşısında kendinden geçiyor, yaşa var ol, diye bağırarak cılgın sevinç çılgınlıkları atıyor.

Bir ülkenin bir başka ülkeye savaş ilan etmesi ânında halk yığınlarının sokaklara ve meydanlara dökülüp sevinç gösterilerinde bulundukları her zaman görülmüştür, bu tür gösterilerde sokakları dolduran halk yığınları arasından başka seslerin, daha yavaş, daha gerilerde kalmış seslerin de yükseldiği, yine bilinen bir gerçektir. Bir savaş ilanı ânında korku da, kaygı da kuşkusuz kendini gösterir; ancak bunlar açığa vurulmazlar, odalarda fısıltı biçiminde dolaşırlar ya da kül gibi olmuş dudaklardan bir türlü dışarı çıkamazlar. Kendi kendilerine, düşman askerleri çocuklarımızı öldürecek mi, diye soran anneler, malı, tarlası, evi, hayvanları ve ürünü için kaygılanan köylüler her zaman ve her ülkede bulunur. Acımasız düşman askerleri tarafından ekinleri çiğnenip evleri yağma edilmeyecek mi? Çalıştıkları tarlalar kanla sulanıp gübrelenmiş olmayacak mı? Fakat tam bir soylu olan Strassburg Belediye Başkanı Baron Friedrich Dietrich, özgürlük sorununa bütün ruhuyla kendini vermiş olan o zamanın bütün ileri gelen Fransız soyluları gibi gür sesiyle yaptığı ateşli konuşmalarında halka güvenden başka bir şey veremiyor, fakat savaş kararının alındığı günü, bir genel şenliğe dönüştürmesini de biliyor. Bedenine çaprazlamasına taktığı renkli kuşağıyla halkı coşturmak için bir toplantıdan ötekine koşuyor. Harekete hazır askerlere şarap ve yiyecek dağıttırıyor ve akşama da, generalleri, subayları ve öteki önemli kişileri bir veda partisi için Place de Broglie'deki evinde topluyor ve bu coşkulu topluluğa daha şimdiden bir utku bayramı kutluyormuş havası veriyor. Askerlerin savaş öncesi hep yaptıkları gibi, Fransız generalleri de bol keseden atıyorlar. Savaşın yaşamlarına anlam katacağını sanan genç subaylar da istedikleri her şeyi söylüyorlar. Kılıçlarını çekip havada sallıyor, birbirlerine sarılıp kucaklaşıyor, içip içip eğleniyorlar. Nefis şaraplar içilirken konuşmalar birbirini izliyor. Bütün konuşmalarda ve söylevlerde gazetelerin ve bültenlerin yönlendirici sözleri, sürekli tekrarlanıyor: *"Vatandaşlar, silah başına! Yürüyelim ve vatanımızı kurtaralım! Taçlı Alman zorbalarının sonu yakındır. Utku bayrağımızın dalgalanmaya başladığı şu anda, sevgili üç rengimizi bütün dünyaya taşıyacağımız gün gelmiştir! Şimdi herkes Kral için. bayrak için ve özgürlük*

için her şeyini ortaya koymalıdır!" Böyle anlarda bütün halk, bütün ülke, utku inancı ve özgürlük uğruna bir araya gelmek ve kutsal bir birlik oluşturmak ister.

Bütün bu söylevlerin ve kadeh tokuşturmaların ortasında, Belediye Başkanı Dietrich, birden, bir köşede kendi başına oturmakta olan genç bir subaya, istihkâm birliğinde görevli Rouget adında bir yüzbaşıya dönüyor. Belediye Başkanı, bu hiç de yakışıklı olmayan, fakat kibar ve sempatik subayın altı ay önce yeni rejimin ilanı dolayısıyla çok hoş bir özgürlük marşı yazmış olduğunu ve bunun alay mızıkacısı Playel tarafından bestelenip çalındığını anımsamıştır. Yüzbaşı Rouget'nin bu sade yapıtı herkesin övgüsünü kazanmış, askeri bando tarafından öğrenilmiş, halka açık alanlarda çalınmış ve korolarda söylenmişti. Savaş ilanı ve cepheye hareket, bir tören düzenleyip kutlamak için önemli bir neden değil miydi?

Belediye Başkanı Dietrich, Yüzbaşı Rouget'ye (o, kendi kendisini soylu ilan etmiş ve kendisine Rouget de Lisle adını takmıştı) sanki bir arkadaşından ricada bulunuyormuş gibi rahat bir biçimde, acaba bu yurtseverlik bilincini içinde duyup da, cepheye gitmeye hazırlanan kıtalarımız için bir şeyler hazırlayamaz mısınız, örneğin yarın sabah düşmana karşı ilerleyecek olan Ren Ordusu için bir savaş şarkısı besteleyemez misiniz, diye sordu.

Kendisini hiçbir zaman büyük bir müzisyen saymayan bu alçakgönüllü ve sempatik adam -Rouget'nin mısraları hiç basılmamış, operaları hiçbir zaman kabul görmemişti- vakit bulup da bir şeyler yazarken güçlük çekmediğini biliyor. Bu yüksek makam sahibi kişiyi ve sevgili dostunu memnun etmek için, yapılan ricayı kabul ediyor ve deneyeceğini söylüyor. Tam karşısında oturmakta olan bir general, "Bravo, Rouget!" diye kadehini kaldırıyor ve hazırlayacağı marşı hemen cepheye göndermesi konusunda onu uyarıyor, adımları hızlandıracak bir yurtseverlik marşı, Ren Ordusu için gerçekten gerekli, diyor. Bu arada bir başkası, yeni bir söyleve başlıyor. Kadehler yeniden doldurulup tokuşturuluyor. Güçlü dalgalar halinde yükselen neşe ortamı içinde, bu küçük söylev kaybolup gidiyor. Eğlence, gittikçe hareketleniyor, eğlenenler

gittikçe daha çok kendinden geçiyor, gürültü ve çılgınlık daha da artıyor ve konuklar, Belediye Başkanı'nın evinden ayrılrken vakit gece yarısını epeyce geçmiş bulunuyor.

Evet, gece yarısını epeyce geçmiş ve Strasburg için savaş ilanı ânının bu son derece heyecanlı günü, şu 25 Nisan sona ermiş ve hatta 26 Nisan günü başlamıştı bile. Gecenin karanlığı evlerin üzerine çökmüş bulunuyor, ancak bu karanlık aldatıcı, çünkü bütün kent heyecandan hâlâ tirtir titriyor. Kışlalardaki askerler, hareket için son hazırlıklarını yapıyorlar ve bu arada, kepenkleri kapalı evlerdeki bazı uyanıklar da, gizlice sıvışma hazırlığı içindeler. Caddelerde devriyeler dolaşıyor, arada bir, haber getiren süvarilerin atlarının çıkardığı nal şakırtıları duyuluyor. Sonra, geçmekte olan ağır topçu birliğinin gürültüsü yükseliyor ve karakoldan ötekine bağıraran nöbetçilerin çıkardığı sesin tekdüze yankısı, çevreyi sarşıyor. Düşman çok yakındadır ve Strasburg halkı, ilan edilmemiş bir savaş ânında, gözüne uyku giremeyecek kadar heyecanlı ve kaygılıdır.

Şu anda, Grande Rue 126 numaralı sade odasının dönemeçli merdivenlerini tırmanan Rouget'nin de içinde tuhaf bir duygu var. Ren Ordusu için verdiği sözü, hemen bir savaş şarkısı yazma sözünü unutmadı. Küçücük odasında, ayağını sürekli yere vuruyor, nasıl başlayacağını bir türlü bilemiyordu. Kafasında hâlâ. resmi bültenlerin, söylevlerin, şerefe kadeh kaldırmaların ateşli yankıları var. "*Aux armes, citoyens!... Marchons, enfants de la liberté!... Écrasons la tyrannie... L'étendard de la guerre est déployé!...*" ("Silah başına yurttaşlar!... Yürüyelim, özgürlük çocukları!.. Zorbaları ezelim! Savaş sancağı açıldı!") Ama, o geçerken duyduğu başka sözleri de anımsıyor: Savaşta oğullarının başlarına geleceklerden korkan annelerin seslerini, ekili tarlaları çiğnenecek ve yabancı askerler tarafından kanla boyanacak diye kaygılanan köylülerin seslerini de anımsıyor. Şimdi oturmuş ve yarı kendinden geçmiş bir halde, bütün bu duyduklarının yalnızca bir yankısı, bir ahengi ve bir tekrarı olan ilk iki satırı yazıyor:

*Haydi, vatan evlatları,
Zafer günü geldi!*

Daha sonra birdenbire durup kalıyor. Evet, sözcükler yerine oturuyor. Başlangıç iyi oldu. Şimdi buna uygun bir ahenk bulmalı ve güfteyi bestelemeli. Kemanını dolaptan alıyor ve deniyor. Sonuç mükemmel, daha ilk ölçülerde melodi ve güfte tam bir uyum sağlıyor. Rouget tekrar masasına oturuyor ve acele acele yazmaya devam ediyor. İçine işleyen, içini dolduran bir güçle sürükleniyor, bu güçle yazıyordu artık. İçinden dışarıya taşan bütün duygular, cadde ve şenliklerde duyduğu bütün sözcükler, zorbalara karşı duyduğu nefret, vatan toprağı için kaygı, utku inancı ve özgürlük aşkı birdenbire boşanıyor. Rouget'nin artık oturup da şiir yazmasına, güfte için uğraşıp kafa yormasına gerek yok. Yalnızca kafiye düzenlemesi yapması ve bugün, bu bir tek günde ağızdan ağıza dolaşan sözcükleri, kendi melodisinin sürükleyici uymuna katması yeter. Genç Yüzbaşı, ulusun benliğinin derinliklerinde duyduğu her şeyi söyledi, her şeyi dile getirdi ve her şeyi melodileştirdi. Onun beste yapmasına da gerek yok, çünkü sokağın ahengi, askerlerin adımlarında, trampetlerin cayırdamasında ve çekilen top arabalarının gıcirtısında; karanlık geceye meydan okurcasına kendini gösteren bu ahenk, kepenkleri kapalı pencerelerin arasından içeriye kadar geliyor. Belki de bütün bunları kendisi, kendi kulakları duymuyor da bu bir tek gece için ölümlü bedenine konuk olan o ânın dehası duyuyor. Melodi, bütün bir ulusun kalbinin çarpışını anımsatan sert ve neşe dolu ölçüye, gittikçe daha da büyük bir uyum sağlıyor. Rouget, sanki hiç tanımadığı biri söylüyormuş da kendisi yazıyormuş gibi, sözcükleri ve notaları gittikçe daha çabuk kâğıda döküyor. Sıradan ve hep kendi halinde yaşamış bu silik adamın ruhunda, o âna kadar hiç böylesine kabaran bir sel çağlamamıştı. Kendisinden değil, o gizemli, o büyüleyici güçten kaynaklanan bir büyük heyecan, bir büyük yaratıcılık bir anda bir araya gelivermiş ve bu zavallı amatör müzikçiyi, gücünü yüz bin kez aşarak, bir saniyelik bir ışık demeti gibi alev alev parıldayarak ta yıldızlara kadar sürüklemişti. Yüzbaşı Rouget de Lisle'e ölmezlikle kardeş olması için yalnızca bir gecelik süre verildi. Başlangıçta, sokağın seslerinden ve gazetelerden ödünç alınan söz-

cükler, şimdi içindeki yaratıcı güçle biçimlendiler ve şiir haline gelen bu sözcükler öyle eşsiz bir dörtlük oluşturdular ki, ezgisi kadar ölümsüz oldular.

*Ey kutsal vatan aşkı,
Öç alacak kollarımıza yön ve güç ver!
Özgürlük, ey sevgili özgürlük,
Senin için çarpışanlarla beraber dövüş!*

Sonra bir beşinci dörtlük, bir tek elden çıkmış ve aynı heyecanla biçimlendirilmiş son bir dörtlük daha, derken beste ve güfte tam bir uyum sağlamış ve bu ölümsüz şarkı şafak sökmeden önce tamamlanmış oluyor. Rouget ışığı söndürüyor ve yatağına uzanıyor. Ne olduğunu bilmediği bir şey onu, şimdiye kadar hiç duymadığı bir düşünce zenginliği selinin içine sürüklemişti ve şimdi de, yine ne olduğunu bilmediği bir şey onu müthiş bir yorgunluğa sürüklüyor. Rouget, tıpkı bir ölü gibi derin derin uyumaktadır. Gerçekten de, içindeki yaratıcı ruh ve deha yine ölmüştür. Ancak bu mucizeyi kutsal bir sarhoşluk içinde gerçekleştirmiş adamın şu uyumakta olan bedeninden ayrılan yapıt, tamamlanmış ve masada durmaktadır. Bir şarkının güfte ve bestesinin bu kadar çabuk ve bu kadar kusursuz hazırlanmasına insanlık tarihinde ikinci kez rastlamak hemen hemen olanaksızdır.

Kilisenin çanları her zaman olduğu gibi, yine sabahın olduğunu bildiriyor. Rüzgâr, zaman zaman Ren'den silah sesleri getiriyor; ilk çatışma başladı. Rouget uyanıyor. Daldığı derin uykudan güçlkle ayılıyor. Bir şeyler olduğunu, hayal meyal bir şeyler yaptığını anımsıyor. Sonra birden masanın üstündeki henüz yazılmış olan kâğıdı fark ediyor. Mısralar? Ne zaman yazdım ben bunları? Ne zaman besteledim? Evet evet, anımsıyorum, dostum Dietrich'in yazmam için dün rica ettiği şarkı bu. Ren Ordusu için hazırladığım savaş marşı! Rouget mısralarını okuyor, melodiyi mırıldanıyor ve bütün dâhiler gibi, o da henüz tamamladığı yapıtının başarısından emin olamıyor. Yapıtını yanındaki odada kalan ve aynı alayda görevli bir arkadaşına gösteriyor ve yüksek sesle okuyor. Görünüşe bakılırsa, arkadaşı şarkıyı beğeniyor ve yalnızca birkaç

değişiklik öneriyor. Bu ilk övgü, Rouget'ye tam bir güven duygusu kazandırıyor. Yazarlara özgü bir sabırsızlıkla ve sözünü çabuk yerine getirmiş olmanın verdiği gururla hemen Belediye Başkanı'nın evine koşuyor. Belediye Başkanı, bahçesinde sabah gezintisine çıkmış ve kafasında, vereceği yeni bir söylevin provasını yapıyor. Nasıl gidiyor, Rouget? Görünüşe bakılırsa, bitti galiba? Öyleyse, hemen deneyelim. Birlikte, bahçeden evin salonuna geçtiler; Dietrich piyanonun başına geçip ona eşlik ederken, Rouget şarkıyı okuyor. Bu hiç beklenmedik sabah konserini duyan Belediye Başkanı'nın karısı hemen içeriye koşuyor ve bu yeni şarkıyı kopya etmeye ve usta bir müzikçi olarak, bu akşam evlerine gelecek olan konuklarının, öteki şarkıların yanı sıra bu şarkıyı da dinlemelerini sağlamak için, piyanonun başına geçip kendisinin de eşlik etmeye hazır olduğunu söylüyor. Sesinin güzelliğiyle övünen Belediye Başkanı Dietrich de iyice çalışıp notaları ezberlemeyi kabul ediyor. Böylece, 26 Nisan günü, yani şarkının yazılıp bestelendiği günün akşamı Belediye Başkanı'nın evinde rastlantı sonucu bir araya gelmiş topluluğun önünde Rouget'nin bestesi ilk kez çalınmış oluyor.

Görünüşe bakılırsa, dinleyiciler parçayı beğendiler, candan alkışlıyorlar ve hatta genç besteciye iltifatlar yağdırmaktan da geri kalmıyorlar. Ancak Strasburg'un büyük alanında bulunan Place de Broglie'de toplanan konuklar, görünmez kanatlarıyla yeryüzüne inen ölümsüz bir bestenin farkında bile değiller. İnsanların, çağdaşları bir insanın ya da bir yapının büyüklüğünü ilk bakışta anladıkları pek görülmemiştir. Belediye Başkanı'nın karısı da, yaşadığı o eşsiz anın önemini anlamaktan ne kadar uzak olduğunu, kardeşine yazdığı ve bu mucizeyi, sıradan bir toplumsal olaymış gibi gösterdiği mektubunda açıkça ortaya koyuyor: "Senin de bildiğin gibi, bizim evde konuk hiç eksik olmaz ve onları eğlendirmek, sohbeta bir renk, değişik bir hava katmak için sürekli bir şeyler bulmak gerekir. İşte bu yüzden, kocam da rastlantı sonucu eline geçen bir şiiri besteletmek istedi. Sevimli bir şair ve besteci olan Rouget de Lisle, istihkâm birliğinde görevli genç bir subay, bu şiiri aldı ve çok kısa bir süre içerisinde bu şiirden bir savaş şarkısı yaptı. İyi bir tenor sesine sahip olan ko-

cam da, bu çok çekici ve kendine özgü bir güzelliği olan bu şarkıyı hemen okudu. Şarkı, Gluck'un parçalarından daha canlı ve hareketli. Ben de bu işte yeteneğimi orkestraya uyarlamada kullandım, piyano ve öteki sazların müzik düzenlemesini hazırladım. Parça bizim evde çalındı ve bütün konukların ilgisini ve övgüsünü kazandı."

"Bütün konukların ilgisini ve övgüsünü kazandı" cümlesi, bugün bize ne kadar da donuk geliyor. Yalnızca hoş bir izlenim bırakması ve övgü kazanması çok doğaldır, çünkü bu ilk sunuşta Marseillaise'in gücü henüz gerçek anlamda ortaya konulabilmiş değildi. Marseillaise hoş bir tenor sesi için hazırlanmış bir konser parçası olmadığı gibi, küçük burjuva salonlarında, romanslarda ve İtalyan aryları arasında çalınıp söylenmesi için de öngörülmemiştir. Yüreklere seslenen, yürekleri harekete geçiren bir uyumla, "*Aux armes citoyens*" uyumuyla gümbürdeyen bir şarkı; bir topluluğa, bir kitleye seslenir ve onun orkestra uyarlaması da yürüyen askerler, çalınan borazanlar ve şakırdayan silahlardır. Marseillaise, hiç heyecan duymadan yerinde oturup rahat rahat müzik zevkini tatmak isteyenler için değil, ulusal ruhları kabarıp onunla coşarak, onunla kükreterek savaşa atılacak askerler için düşünülmüştü. O, bir tek soprano, bir tek tenor sesi için değil, binlerce girtlaktan meydana gelen bir kitle, bir yığın için söylenmiş bir ulusal marş, bir utku türküsü, bir vatan destanıdır. Oluşmasını sağlayan ulusal coşku, Rouget'nin şarkısına büyüleyici bir güç kazandırıyor. Şarkı henüz kalpleri coşturamıyor; sözcükler ve melodi, gizemli yankılarıyla ulusun gönlünde henüz taht kurabilmiş değil. Ordu, yürüyüş marşını ve utku şarkısını henüz tanımıyor; devrim, kendisi için hazırlanan bu ölümsüz yapıtın henüz farkında değil.

Bu mucizeyi yaşamış olan Rouget de Lisle de, kendisini düşler âleminde dolaştıran o bir tek gecelik dâhilikle sürüklenerek yarattığı şeyin yüceliğinden, öteki insanlar kadar habersizdir. Bu sevimli ve iyi yürekli adam, konukların şiddetle alkışlamalarına, yapıtın yaratıcısı diye kendisini övmelerine çok seviniyor. Sıradan insanlara özgü bir gururla vilayet çevresinde de bu küçük başarısından yararlanmak istiyor. Kahvelerde, arkadaşlarına bu yeni bestesini okuyor, yapıtın

kopyalarını çıkartıp Ren Ordusu'nun generallerine yolluyor. Bu arada Belediye Başkanı'nın buyruğu ve askerî makamların önerisi üzerine Strasburg Kent Bandosu "Ren Ordusu için savaş türküsünü" hazırlıyor. Dört gün sonra birliklerin cepheye hareketi sırasında Strasburg Ulusal Muhafız Kıtası Bandosu büyük alanda bu yeni marşı çalıyor. Strasburglu vatansever bir yayıncı da, General Luckner'e, buyruğundaki bir subay tarafından saygı ile ithaf olunan "*Chant de guerre pour l' armée du Rhin*" adlı bu marşı basmaya hazır olduğunu bildiriyor. Fakat Ren Ordusu'nun tek bir generali bile ileri yürüyüşlerinde çaldırmayı ve söyletmeyi düşünmüyor. Rouget'nin şimdiye kadar yaptığı bütün denemeler gibi bu "*Allons, enfants de la patrie*" adlı bestesinin kazandığı salon başarısı da bir günlük bir başarı, bir vilayet olayı olarak kalacağı ve öylece unutulup gideceği benziyor.

Bir yapıtı oluşturan deha, kesinlikle uzun süre gizli kalmaz. Bir sanatsal yapıt zaman içerisinde unutulabilir, yasaklanabilir ve hatta bütünüyle yok edilebilir. Ancak yaratılmasında var olan cevher, ölümsüz kalmasını sağlamayı her zaman bilmiştir. Bir ay geçiyor, iki ay geçiyor, Ren Ordusu'nun savaş türküsünden hiç ses çıkmıyor. Basılı ya da elyazma kopyalar öylece duruyor ya da ilgisiz ellerde dolaşıyor. Fakat bir yapıtın bir tek insanı bile gerçek anlamda büyülemesi, her zaman yeterli olmuştur. Çünkü gerçekten duyulan bütün coşku ve hayranlıklar, yaratıcılığın ta kendisidir. Fransa'nın öteki ucunda, Marsilya'da "Anayasa Dostları" adlı bir kulüp, cepheye gidecek gönüllüler onuruna, 22 Haziran günü bir ziyafet veriyor. Uzunca bir masanın çevresinde, Milli Muhafız Alayı'nın yeni üniformalarını giyinmiş beş yüz ateşli genç oturuyor. Hepsinin içinde, 25 Nisan'da Strasburg'da esen ve Strasburg halkını coşturan o sıcak, o ateşli duygu var; ancak Güneyli mizaçları sayesinde, Marsilyalıların arasında, savaş ilanının ilk saatlerinde utkuya karşı duyulan o güven havası esmiyor. Çünkü devrimci Fransız kıtaları, o generallerin bol keseden attıkları gibi, hemen Ren'in karşı kıyısına geçememişler ve oralarda kucak açıp kendilerini karşılayan olmamıştı. Tam tersine, düşman Fransız topraklarına iyice sokulmuş, özgürlük tehlikeye düşmüştü.

Birdenbire, ziyafetin tam orta yerinde, genç gönüllülerden biri -Montpellier Üniversitesi'nden Mireur adlı bir tıp öğrencisi- bardağına vuruyor ve ayağa kalkıyor. Herkes susmuş, bakışlarını ona çevirmiştir. Bir söylev bekleniyor. Ama, genç adam bunu yapacak yerde, sağ elini havaya kaldırıp salıyor ve bir şarkıya başlıyor, hiç kimsenin tanımadığı, delikanlının eline nasıl geçtiğini bilmedikleri "*Allons, enfants de la patrie*" diye başlayan yeni bir şarkı. Şarkı, barut fıçısına düşen bir kıvılcımın aniden parladığı gibi, bir anda çevreye yayılıyor ve bütün ulusal duyguları, insanın içindeki bu sonsuz uçları harekete geçiriyor. Ertesi sabah cepheye gidecek olan, özgürlük için çarpışmak isteyen ve vatan toprakları uğruna canları vermeye hazır bu genç insanlar, en büyük isteklerini, kendi öz düşüncelerini, bu şarkıda, bu şarkının sözcüklerinde buluyorlar. Bu yeni şarkının uyumu, onları karşı konulmaz bir coşku, bir hayranlık seline sürüklüyor. Şarkı, kıta kıta okunuyor; bir kez daha, ikinci bir kez daha okunması gerekiyor, her seferinde de bir coşku, bir hayranlık duyuluyor yüreklerde. Bu beste artık onların şarkısıdır; şimdi hepsi de, heyecanla ayağa fırlayıp kadehlerini kaldırarak, gür sesleriyle şarkıyı yeniden yeniden söylüyor. "*Aux armes, citoyens! Formez vos bataillons!*" ("Silah başına, yurttaşlar! Orduya katılın!") Coşkuyla söylenen bu şarkıyı dinlemek için sokaktaki insanlar da merakla içeri koşuyor ve onlar da şarkıya katılıyor. Ertesi gün şarkı artık binlerin ve on binlerin dudaklarında. Yeni bir baskı ile bütün çevreye yayılıyor ve 2 Temmuz'da cepheye hareket eden bu beş yüz gönüllü genç insanla birlikte, o da yola çıkıyor. Yollarda yorulduklarında, adımları ağırlaştığında içlerinden birinin çıkıp bu şarkıyı söylemesi yetiyor ve şarkının sürükleyici uyumu onları diriltiyor, onlara canlılık kazandırıyor. Bir köyden geçtikleri ve köylülerin merakla yol kenarına döküldüğü bir sırada, hep bir ağızdan ve gür sesleriyle bu şarkıyı söylüyorlar. Bu şarkı, artık onların şarkısı olmuştur ve bu genç askerler, Ren Ordusu için yazıldığını bilmeden, ne zaman ve kim tarafından bestelendiğinin farkında bile olmadan şarkıyı, kendi taburlarının marşı, kendi yaşam ve ölümlerinin bir simgesi, bir inanç ve yiğitlik destanı olarak benimsediler. Şimdi bu şarkı, taşı-

dıkları ulusal bayrakları kadar kutsaldır; onu, saygıyla ve azimle daha ileriye, bütün dünyaya taşıyacaklardır.

Marseillaise, ilk büyük başarısını -kısa bir süre sonra Rouget'nin bestesi bu adı alacaktır- Paris'te kazanıyor. Marsilya'dan yola çıkan tabur, 30 Temmuz'da Paris'in banliyölerinden, sancak önde, bu marşı söyleyerek geçiyor. Binlerce ve on binlerce Parisli, genç gönüllüleri karşılamak için caddeleri doldurmuş, bekliyor. Beş yüz Marsilyalı, adımlarıyla tempo tutarak, bu şarkıyı ara vermeden ve tek bir gırtlaktan çıkıyormuş gibi hep birlikte söyleyerek onlara yaklaşıncaya, kalabalık kulak kabartıp pürdikkat kesiliyor. Marsilyalıların söyledikleri bu eşsiz, bu sürükleyici marş da ne? Kalple sokulan ve trampet gürültüsüyle karışan bu borazan sesi, bu "*Aux armes, citoyens!*" de nereden çıktı? Marsilyalı genç gönüllülerin söyledikleri bu şarkının yankıları, iki-üç saat içerisinde bütün Paris sokaklarını kaplıyor. "Ça ira" unutuldu, eski marşlar ve eski şarkılar unutuldu. Devrim, kendi sesini tanıdı, kendi marşını buldu.

Şarkı, bir çığ gibi hızla çevreye yayılmakta ve önlenemez yükselişi devam etmektedir. Ziyafetlerde hep bu şarkı söyleniyor, tiyatrolarda ve kulüplerde, hatta kiliselerde kapanış duasından, Te Deum'dan sonra ve Te Deum yerine hep bu şarkı çalınıyor, bu şarkı söyleniyor. Bir-iki ay içinde Marseillaise, halkın ve ordunun ulusal şarkısı oldu. İlk Savaş Bakanı Cumhuriyetçi Servan, bu eşsiz savaş şarkısındaki o büyüleyici, o coşturucu gücü daha ilk bakışta görüyor. Hemen bir kararname çıkartarak, şarkıdan yüz bin kopya çıkartılmasını ve bütün komutanlıklara gönderilmesini buyuruyor. Böylece iki ya da üç gecede, hiç kimsenin tanımadığı bu adamın şarkısı, Molière'in, Racine'in ve Voltaire'in bütün yapıtlarından daha fazla yayılıyor ve daha fazla yankı bırakıyor. Tek bir şenlik yok ki Marseillaise ile sona ermesin ve tek bir savaş yok ki başlamadan önce alay bandosu bu şarkıyı çalmasın. Jemappes ve Nerwinden'deki alaylar, bu şarkıyı koro halinde söyleyerek düşmana son darbeyi vurmaya hazırlanıyorlar: askerlerini, kanyak paylarını iki katına çıkararak coşturmayla çalışan düşman generalleri, binlerce ve binlerce insan, hep bir ağızdan bu şarkıyı söyleyerek, dalga dalga kendi saf-

larına karşı saldırıya geçince, bu müthiş şarkıdaki ateşleyici güce karşı durmalarının olanaksızlığını, dehşetle görüyorlar. Sayısız insanı coşturan ve gönüllü olarak ölüme sürükleyen bu şarkı, Marseillaise, şimdi, tıpkı Utku Tanrıçası Nike gibi, Fransa'nın bütün savaş alanları üzerine kanat germiş bulunuyor.

Bu arada, istihkâm birliğinde kimselerin tanımadığı Yüzbaşı Rouget, Hüningen'in küçük garnizonunda kendi halinde oturmakta, istihkâm ve tahkimat planları yapmaktadır. 26 Nisan 1792'nin o gizemli gecesinde yarattığı şeyi, "Ren Ordusu'nun savaş türküsü"nü, belki de artık hatırlamıyor, bir kasırga gibi Paris'i sarstığını gazetelerden öğrendiği şu yeni marşın, şu yeni savaş türküsünün, yiğit "Marsilyalıların şarkısı"nın, gerek güfte ve gerekse ölçü ve ahenk bakımından o gizemli gecede yarattığı şarkısının aynısı olduğunu söylemeye dili varmıyor. Çünkü yankıları gökyüzüne ulaşan, uğultuları ta yıldızlara varan bu şarkı, yazgının ne garip bir cilvesidir ki, yalnızca bir tek kişiyi, kendisini yaratan insanı yüceltmiyor. Bütün Fransa'da Yüzbaşı Rouget de Lisle ile ilgilenen yok; bir şarkının kazanabileceği en büyük başarıyı elde eden bu şarkının ünü, şarkının kendisinde kalıyor ve yaratıcısı Rouget'nin üzerine bir tek gölgesi bile düşmüyor. Rouget'nin adı, kitabın üzerine yazılmıyor ve kendi kendisini anımsatmayacak olsa, dönemin ileri gelenleri arasında hiçbir ilgi uyandırmayacak. Çünkü -eşine ancak tarihte rastlanabilecek büyük bir çelişki- devrim marşını yaratan bu adamın kendisi devrimci değildir, tam tersine, bu ölmez şarkısıyla devrime ve onun yerleşmesine herkesten daha çok hizmet etmiş olan bu insan, şimdi onu var gücüyle geriletmek istiyor. Marsilyalılar ve Paris'in ayaktakımı -dudaklarında kendi şarkısı- Tuilleries Sarayı'na saldırıp da -kralı alaşağı edince, Rouget de Lisle devrimden ve devrimcilerden iyice soğuyor. Cumhuriyetçilere bağlılık yemini etmiyor ve Jakobenlere hizmet etmekten, görevden ayrılmayı daha doğru buluyor. Marşındaki "liberté chérie", "sevgili özgürlük" sözcüğü, bu dürüst insan için boş ve anlamsız bir şey değildir. Meclisteki yeni despotlardan ve zorbalardan, sınırın ötesindeki taçlı ve kutsanmış düşmandan daha az nefret etmiyor. Dostu ve Marseillaise'in

vaftiz babası olan Belediye Başkanı Dietrich, şarkısını kendisine ithaf ettiği General Luckner ye o akşam şarkısını dinlemiş olan bütün subaylar ve soylular birer birer giyotine gönderilirlerken, o, koruma komitesine karşı duyduğu hoşnutsuzluğu açıktan açığa dile getiriyor. Kısa bir süre sonra çok gülünç bir durum ortaya çıkıyor ve devrim şairi Rouget, karşı devrimci olduğu için tutuklanıyor ve vatana ihanet suçuyla yargılanıyor. Ancak, Robespierre'in düşmesiyle mahkûmlara hapisane kapılarının açıldığı 9 Thermidor (büyük devrimin 11. ayı) sayesinde Fransa, ulusal marşının yaratıcısını, "ulusal ustura"ya teslim etmenin ayıbından kurtulmuş oluyor.

Fakat böylesi bir ölüm Rouget için kuşkusuz yiğitçe bir ölüm olurdu ve yazgısına terk edilip sefil bir bir yaşam sürmekten daha iyiydi. Çünkü bu bahtsız adam, yaşamı boyunca gerçekten başarılı olduğu o bir tek gününü, kırk yıldan fazla, binlerce ve binlerce gün, yeniden yeniden yaşadı. Üzerindeki üniformalarını aldılar, emekli aylığını kestiler, yazmış olduğu şiirlerin ve operaların basılmasına ve halka sunulmasına izin verilmedi. Yazgı, Rouget gibi bir amatörün, ölmezlerin arasında yer almış olmasını affetmiyor Bu küçük adamın küçük yaşamı da, bir sürü küçük ve pek de temiz olmayan işlerle sürüp gitti. Ona acıyıp yardım etmek isteyen Carnot'nun ve daha sonra da Bonaparte'in çabaları sonuç vermiyor. Üç saat için ilahlaştıran ve daha sonra horlayarak yine kahredici bir boşluğa atmış olan o rastlantı ânının acımasızlığı, Rouget'nin kişiliğinde iyileşmez ruh bozukluklarına neden oldu. Rouget, iktidardakilerle sürekli çekişiyor ve kavga ediyor, kendisine yardım etmek isteyen Bonaparte'a kaba ve hakarete varan mektuplar yazıyor, seçimde ona karşı oy kullanmış olmakla açıktan açığa övünüyor. Yaptığı kötü işler, başını sürekli derde sokuyor. Ödenmeyen bir senet yüzünden yargılanıp Saint Pelargie Hapishanesi ile tanışmak zorunda kalıyor. Hiçbir makamca sevilmeyen, alacaklıların peşini bırakmadığı ve polisin sürekli izlediği bu adam, vilayette bir köşeye sınıyor ve unutulmuş, gözden ırak bir mezar da yatıyormuş gibi, ölümsüz şarkısının yazgısına oradan kulak kabartıyor. Marseillaise'in, muzaffer ordularla Avrupa'nın bütün ülkelerine girdiğini, Napoléon imparator olur olmaz

fazla devrimci bulunup bütün programlardan çıkarıldığını ve sonunda Bourbonlar tarafından tamamen yasaklandığını da görüyor. Bir insan ömrü kadar yaşadktan sonra, 1830 Temmuz Devrimi'nin kendi şarkısını Paris sokaklarında yine o eski görkemiyle çaldırmasına ve Kral Louis Philippe tarafından devrim şairi sayılarak küçük bir emekli aylığına bağlanmasına, hayatı mahvolmuş bu yaşlı adam yalnızca hayret ediyor. Bu unutulmuş, bu mahvolmuş insana, yeniden anımsanmış olmak -çok küçük bir anımsama da olsa- bir düş gibi geliyor ve yetmiş altı yaşındaki Rouget de Lisle, 1836 yılında Choisy-le-Roi'da öldüğü zaman, artık ne adını anımsayan ne de tanıyan var. Yine bir insan ömrünün geçmesi gerekiyor ve ulusal marş olarak halka mal olmuş Marseillaise, Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın bütün cephelerinde yeniden çalınıp ulusal duyguları şahlandırırken, küçük Yüzbaşı Rouget'nin cesedinin de küçük Teğmen Bonaparte'ınki gibi Gaziler Mezarlığı'na gömülmesine karar veriliyor ve böylece, ölümsüz bir yapıtın çoktan ölmüş yaratıcısı, tek bir gecenin dâhisi olmaktan başka bir şey olamayan bu adam, ülkesinin, onurlu kişilere ayırdığı kilise mahzeninde sonsuzca huzura kavuşuyor.

WATERLOO:
DÜNYANIN YAZGISINI
BELİRLEYEN AN

Napoléon, 18 Haziran 1815

Yazgı hep güçlülerden ve zorbalardan yanadır. Tek bir kişiye yıllar boyu kul köle olur. Sezar, Büyük İskender ve Napoléon'lara olduğu gibi; çünkü o, kendisine benzeyen, kendisi gibi ele avuca sığmaz insanları sever. Bazen yazgının kendisini tuhaf bir biçimde önemsiz birine bıraktığı da olur ve -bu, dünya tarihinin en şaşılacak ânıdır- ipler, yalnızca birkaç dakika için onun eline geçer. Fakat böylesi insanlar, kendilerini yiğitliklerle dolu bir büyük oyunun içine sokan bir sorumluluk seli içinde mutlu olmaktan çok korku duyarlar ve bu yazgı oyununun üzerlerine yüklediği yükü, elleri titreyerek bırakırlar. Böylesi bir yazgı oyununun sağladığı olanaklardan yararlanarak kendilerini yüceltmek isteyenlere de rastlanır. Çünkü yücelik, böylesine önemsiz kişilere yalnızca tek bir saniye kendisini bırakır, bunu elinden kaçıranı ise asla bağışlamaz ve ikinci bir kez ona bu olanağı tanımaz.

Grouchy

Viyana Kongresi çeşitli entrika ve çekişmelerle, dans ve aşk serüvenleri arasında devam ederken, Napoléon'un, bir aslan gibi zincire vurulup konulduğu Elbe Adası'ndaki kafesinden kaçtığı haberi, delegeler arasında bir bomba gibi patladı. Arkasından gelen haberler birbirini izledi: Napoléon, Lyon'u ele geçirdi. Napoléon, kralı kovdu. Bütün birlikler ellerinde sancakları, Napoléon'un saflarına geçiyor. Napoléon Paris'te. Napoléon Tuilleries Sarayı'nda. Leipzig ve yirmi yıl süren o kanlı savaşlar boşunaydı. Biraz öncesine kadar birbirleriyle çekişen delegeler, bir aslanın pençesinden kendilerini kurtarmak istiyorlarmış gibi bir araya geliyorlar ve Napo-

lèon'u bir kez daha ve ayağa hiç kalkamayacak biçimde yere sermek için İngiliz, Prusyalı, Avusturyalı ve Ruslardan oluşturulacak bir ordunun hemen silah altına alınmasına karar veriyorlar. Avrupa ülkelerinin imparatorları ve kralları arasında şu dehşet anındaki kadar hiç böylesi bir birlik oluşmamıştı. Wellington, kuzeyden Fransa üzerine yürüyor. Blücher komutasındaki bir Prusya Ordusu da hemen onun yanı başında ilerliyor. Ren kıyılarında da Schwarzenberg'in komutası altındaki Avusturya kuvvetleri harekete hazırlanıyordu. Rus Ordusu da yedek kuvvet olarak Almanya içinden batıya doğru ağır ağır ilerlemekteydi.

Napoléon tehlikeyi hemen kavıyor. Bekleyip bu azgın sürünün bir araya gelmesine meydan vermenin tarihin bağışlamayacağı bir hata olacağının farkındadır. O halde, birlik olup kendisini yok etmelerini beklemeden önce, onların üzerine kendisi yürümeli, Prusya, İngiliz ve Avusturya kuvvetlerine teker teker saldırmalıydı. Acele etmek zorundaydı, yoksa ülkesindeki hoşnutsuzluklar artar ve başı ağrıyabilirdi. Cumhuriyetçiler güçlenip Kralcılarla birleşmeden ve ikiyüzlü Fouché, siyasi rakibi Talleirand ile anlaşıp kendisini arkadan vurmadan önce üstünlüğü ele geçirip zaferi kazanması gerekiyordu. Görkemli Ordusu'nu hemen düşmanın üzerine sürmeliydi. Yoksa her geçen gün bir kayıp, her geçen saat bir tehlikeydi. Bunu düşünen Napoléon, toplarını hemen Belçika'ya, Avrupa'nın bu en kanlı savaş alanına doğru harekete geçiriyor. 15 Temmuz, sabah saat üçte, Napoléon'un komutasındaki eşsiz Fransız ordusunun öncüleri sınırı geçiyorlar. Bir gün sonra, ayın 16'sında da, Ligny'de Prusya Ordusu'na saldırıyor ve onları geri püskürtüyorlar. Zincirlerinden kurtulup kafesinden kaçan aslanın düşmanına indirdiği bu ilk darbe gerçi müthiş bir darbedir, ama öldürücü değildir. Yenilmiş, fakat tamamen bozguna uğratılamamış Prusya Ordusu, Brüksel'e doğru geri çekiliyor.

Şimdi Napoléon, Wellington'a indireceği ikinci vuruşa hazırlanıyor. Bir dakika bile yitirecek zamanı yok. Çünkü geçen her gün, düşmanın güçlenmesine yarayacak, arkasında bıraktığı ülkesinin kuvvetten düşmüş halkını her ne pahasına olursa olsun utku şarabıyla sarhoş etmesi gerekiyor. 17

Temmuz sabahı Napoléon, soğukkanlı ve sinirleri sağlam bir komutan olan düşmanı Wellington'un yerleştiği Quatre-Bas tepelerine doğru, bütün ordusuyla birlikte yürüyor. Napoléon'un savaş planı hiçbir zaman bu kadar kusursuz, askeri buyrukları bu kadar kesin olmamıştı. Planında yalnızca saldırıyı düşünmekle kalmamış, aynı zamanda bozguna uğratılan, ancak tamamen imha edilememiş bulunan Blücher'in ordusunun Wellington'la birleşebileceği olasılığını ve bu durumda karşılaşılabileceği tehlikeyi nasıl savuşturabileceğini de gözden uzak tutmamıştır. Napoléon bu olası tehlikeyi daha baştan ortadan kaldırmak için, ordusunun bir bölümünü bu iş için ayırıyor ve bu orduyu, kaçmakta olan Prusya Ordusu'nu adım adım izleyerek. İngilizlerle birleşmesine engel olmakla görevlendiriyor.

Napoléon kaçan Prusyalıları izlemekle görevlendirdiği ordunun komutanlığını Mareşal Grouchy'ye veriyor. Grouchy, zekâ yapısı ve beceri bakımından orta derece bir komutandır. Dürüştür ve temiz yüreklidir, gözü pek ve güvenilir bir kişiliği vardır. İyi bir süvari komutanı olduğunu pek çok kez kanıtlamıştır, ama yalnızca iyi bir süvari komutanıdır. Ne Marat gibi yığınları peşinden sürükleyebilen ateşli bir süvari ne Saint-Cyr ve Berthier gibi bir strateji uzmanı ne de Ney gibi bir kahramandır. Bir efsane adamı olan Napoléon'un yiğitlik dünyasında ona yer ve ün sağlayacak göze çarpan hiçbir özelliği yoktur. Ne bir yiğitlik nişanı, ne de adından söz ettirecek askerî bir başarısı vardır. Onu ünlü yapan yalnızca kötü yazgısı olmuştur. Yirmi yıl boyunca İspanya'dan Rusya'ya, Hollanda'dan İtalya'ya kadar bütün savaş alanlarında çarpıştı. Mareşalliğe yükselinceye kadar bütün rütbelerden teker teker geçti. Avusturyalıların mermileri, Mısır'ın güneşi, Arapların hançeri ve Rusya'nın soğuğu, öncüllerini, Desaix'i Marenngo'da, Kleber'i Kahire'de, Lannes'i Wagram'da birer birer ortadan kaldırarak ona, bu en yüksek rütbeye, mareşalliğe giden yolu açtı. Yürüdüğü bu yol, kendi gücü ve üstün yetenekleri sayesinde kazandığı yol değildir, yirmi yıl süren savaşlar sonunda şans sonucu kendiliğinden önünde açılan bir yoldur.

Grouchy'nin bir kahraman ve strateji uzmanı olmadığı, yalnızca güvenilir, üstlerine bağlı, dürüst ve çekingen bir

adam olduğunu Napoléon da çok iyi bilmektedir. Fakat mareşallerinin yarısı ölmüştür. Ötekiler de bitmek tükenmek bilmeyen seferlerden yorgun düşmüşler, yeni görevlere istekli değildirler. İşte bu nedenle Napoléon, orta çapta bir adama böylesine büyük bir görevi vermek zorunda kalıyor.

17 Haziran öğleden önce, saat on birde, Ligny utkusundan bir gün sonra ve Waterloo Savaşı'ndan bir gün önce Napoléon, Mareşal Grouchy'ye ilk kez olarak bireysel sorumluluk gerektiren bir askeri görev veriyor. Grouchy, bir an için, bir tek gün için alışık olduğu askeri düzenin dışına çıkıyor, dünya tarihinde yer alıyordu. Yalnızca bir an için, fakat nasıl bir an için! Napoléon'un buyruğu çok açıktır. Kendisi İngilizlere saldırdığı bir sırada, Grouchy de, komutasındaki kuvvetlerle, ordunun üçte biri ile, Prusya Ordusu'nu izleyecek, onların İngilizlerle birleşmelerine fırsat vermeyecektir. Bu görev ilk bakışta kolay ve pürüzsüz gibi görünüyor, ancak esnek ve iki ağızlı keskin bir kılıç gibiydi. Çünkü Grouchy, Prusyalıları izlerken asıl ordudan ayrı hareket etmeyecek, onunla sürekli bağlantı içinde kalacaktı.

Mareşal, verilen görevi pek de istemeyerek üstlenmişti. Kendi başına hareket etmeye alışık olmadığı gibi zekâ yapısı bakımından kıvrak da değildi. Ancak İmparator'un yanında, onun dâhice bakışları altında zekâsı işler, verilen görevi yerine getirirdi. Öte yandan, generallerinin hoşnutsuzluğunu, belki de yazgısının kendisine hazırladığı karanlık geleceğini seziyordu. Genel karargâha yakın oluşu onu biraz olsun rahatlatıyordu. İmparator'un ordusu ile kendi ordusu arasındaki mesafe, üç saatlik bir zorunlu yürüyüşle rahatlıkla alınabilirdi.

Grouchy, şakır şakır yağan yağmur altında yola çıkıyor. Askerleri, bu vıcık vıcık çamurlu yolda, Blücher ve komutasındaki Prusya Ordusu'nun çekildiğini sandıkları yöne doğru ilerliyorlar.

Caillou'da Gece

Kuzey yağmuru bardaktan boşanırcasına yağıyor. Napoléon'un alayları, ıslak bir sürü gibi karanlıkta ağır ağır ilerli-

yor; her askerin ayağına bir kilo çamur yapışmış, sığınıp dinlenebilecekleri ne bir ev var, ne de bir dam. Yağan yağmurla kuru otlar da iyice ıslanmış, üstünde uzanıp yatılacak gibi değil. Bu nedenle on ya da on iki asker bir araya gelip yere çöküyor ve şakır şakır yağan yağmurun altında, sırt sırta verip uyumaya çalışıyor. İmparator'un kendisinin de durup dinlediği yok. Sinirli sinirli, bir aşağı bir yukarı koşturup duruyor. Havanın kötü oluşu yüzünden bütün haberleşme ağı felce uğramış, keşif yapmak olası değil; haberciler şaşırtıcı ve çelişkili bilgiler veriyorlar. Napoleon, Wellington'un savaşı kabul edip etmediğini hâlâ bilmiyor. Prusyalıları izlemekle görevlendirdiği Grouchy'den de hiçbir haber gelmiyor. İmparator, ortalığı sele çeviren yağmura karşın, gece saat bir sularında düşman ileri karakolları arasından geçerek -sis altında belli belirsiz bir ışık demeti halinde fark edilebilen- Wellington'un karargâhına, bir top atımlık mesafeye kadar sokuluyor ve saldırı planını hazırlıyor. Ancak sabahın alacakaranlığında, manzarası hiç de güzel olmayan genel karargâhına, Caillou'daki küçük kulübesine dönüyor ve masasında Grouchy'nin gönderdiği ilk haberleri buluyor. Gerçi Mareşal, Prusyalıların geri çekilmeleri konusunda pek açık bir şey söylemiyor, ancak onları izlemeye devam edeceklerini söylemesi yine de rahatlatıcı. Yağmur, yavaş yavaş kesiliyor. İmparator, odasında sabırsızlıkla bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, gözlerini ufka dikmiş, ortalığın ağarmasını ve kesin anın bir an önce gelip çatmasını bekliyor.

Sabahın beşinde yağmur diniyor ve İmparator'un içindeki kara bulutlar da dağılıyor. Ordunun saat dokuzda hücumu hazır olması buyruğu veriliyor. Habercileri her yana koşup buyruğu duyuruyorlar. Davullar çalınıp birliklerin toplanması isteniyor. İşte ancak bu sırada Napoléon, iki saatçik uyu-
mak için portatif karyolasına uzanıyor.

Waterloo'da Sabah

Sabahın dokuzu. Fakat hâlâ bütün kıtalar bir araya toplanmış değil. Üç gündür yağan yağmurla toprak iyice ıslan-

mış, her türlü hareketi güçleştiriyor ve topçunun ilerleyişine engel oluyor. Sonunda hava açıyor ve esen sert rüzgârla birlikte güneş, yavaş yavaş ortaya çıkıyor ve çevreyi aydınlatıyor. Ama Austerlitz'in pırıl pırıl parıldayan, insana mutluluk veren güneşinin yanında buna güneş değil de, Kuzey'in solgun ve sevimsiz pırıltısı demek daha doğru olur. Sonunda kıtalar hazırlıklarını tamamlıyorlar ve savaş başlamadan önce Napoléon, beyaz kısırağın atlayarak bütün cepheyi baştan başa dolaşıyor. Bayrakların üzerindeki kartallar, şiddetli rüzgârın etkisiyle eğiliyorlar; yiğit atlılar kılıçlarını sallıyor, piyadeler de keplerini süngülerinin ucuna takmış selam duruyorlar. Davullar gumbürdetilip borazanlar çalınarak daha şimdiden İmparator'a utku sevinci tattırılmaya çalışılıyor. Fakat bütün bu sesler, yetmiş bin askerin gırtlığından çıkan ve birlikler arasında bir gök gürültüsü gibi yankılanıp yükselen şu sevinç çığlığı altında, adeta eriyip yok oluyor: "Vive l'Empereur!" ("Yaşasın İmparator!")

Yirmi yıllık Napoléon döneminin hiçbir geçit töreni, bu sonuncusu kadar görkemli ve heyecanlı olmamıştı. Sevinç çığlıkları henüz kesilmişti ki, saat on birde -öngörülenden iki saat, iki dehşet dolu saat soma- topçulara, karşı tepelerdeki kırmızı ceketlilere ateş etme emri verildi. Bunun arkasından "le brave des braves" ("yiğitlerin yiğidi") Ney piyade birliğiyle ileriye fırlıyor ve Napoléon için kesin an böylece başlıyor. Bu büyük savaş pek çok yazarın ilgisini çekmiş, pek çok yapıta konu olmuştur, bazen Walter Scott'ın eşsiz anlatılarında, bazen Stendhal'in kısa öykülerinde heyecan dolu sahnelerini okumaktan asla bıkmamıştır. Bu savaş, ister yakından bakılsın, ister uzaktan, ister başkomutanın bulunduğu tepeden, ister zırhlı askerlerin yerleştirildiği yamaçtan bakılsın, çok büyük ve çok cepheli bir savaştır. Korkunun ve umudun sürekli yer değiştirdiği ve hiç beklenmedik bir anda tam bir facia ile sonuçlanan, heyecan ve gerilim dolu bir sanatsal yapıt, aynı zamanda bir gerçek trajedi örneğidir de; çünkü bu savaş yalnızca İmparatorun değil, bütün Avrupa'nın yazgısını belirtiyor ve Napoléon gerçeğinin o büyüleyici alevi, sonsuzca sönmeden önce, fırlayan bir roket gibi tüm görkemiyle bir kez daha yükseliyor ve bütün gökyüzünü kaplıyor.

Fransız birlikleri, saat on birden bire kadar karşıdaki tepelere saldırılarını sürdürüyor, bütün köyleri ve mevzileri ele geçiriyorlar; geri püskürtülüyorlar, fakat yine saldırıyorlar. Boş arazi üzerindeki bu ıslak ve vıcık vıcık tepelerin üzerinde şimdi on bin ölü yatmaktadır, fakat üstünlük sağlanabilmiş değildir. Askerler perişan haldedirler. Her iki ordu da yorgun düşmüş, her iki komutan da tedirgindir. İkisi de, önce yardım alacak olanın -Wellington, Blücher'den; Napoléon, Mareşal Grouchy'den- savaşı kazanacağını biliyor. Napoléon sinirli sinirli, ikide bir dürbününe uzanıyor, Grouchy'ye yeni emir subayları gönderiyor; Mareşal, zamanında yetişecek olursa, savaş kazanılacak ve Fransa üzerinde, bir kez daha Austerlitz güneşi parlayacaktır.

Grouchy'nin Yanlışı

Napoléon'un yazgısını farkında olmadan elinde tutan Grouchy, aldığı buyruk gereğince 17 Haziran akşamı hareket ederek, geri çekilen Prusyalıları izlemektedir. Yağmur dinmiş, barut kokusunu ilk kez dün koklamış olan bu genç askerler, bir dost ülkenin topraklarında yürüyormuş gibi, kaygısızca ilerliyorlar. Düşman hâlâ görünürlerde yok, yenilgiye uğrayarak geri çekilen Prusya Ordusu'nun izine bir türlü rastlanmıyor.

Mareşal, bir köy evinde aceleyle kahvaltı yaparken, ayaklarının altındaki toprak zemin hafifçe sarsıldı. Hepsi birden pürdikkat kesildiler. Ses, boğuk boğuk ve gittikçe zayıflayarak duyuluyor; bunlar uzaklarda, çok çok üç saatlik uzaklıkta ateş eden topların sesidir. Sesin geldiği yönü belirlemek için birkaç subay, Kızılderililer gibi yere uzanıp kulak kabartıyorlar. Uzaklardan gelen bu ses yankıları boğuk ve aralıksız. Bu, Saint-Jean'ın toplarının sesidir ve Waterloo Savaşı'nın başladığını bildiriyor. Ancak Grouchy, İmparator'un buyruğuna göre hareket etmekte kararlıdır. Komutanlarından Gerhard, hızla top seslerinin geldiği yöne doğru gidilmesini istiyor. İkinci bir yüksek rütbeli subay da bu görüşü destekliyor: o yöne, hem de hızla! İmparator'un, İngilizlere

saldırdığından ve kanlı bir meydan savaşının başladığından hiçbirisinin kuşkusu yok. Grouchy, kararsızdır. İtaat etmeye alışmış bir komutan olarak, geri çekilen Prusyalıların izlenmesi için İmparator'un yazılı buyruğuna uyulması gerektiğini düşünüyor. Mareşal Grouchy'nin duraksadığını gören Gerhard, ısrarını sürdürüyor: "Top seslerinin geldiği yöne doğru ilerleyelim." Grouchy'nin emri altındaki bu komutanın, yirmi kadar subay ve sivilin önünde dile getirdiği bu istek, bir ricadan çok bir buyruğu andırıyor. Bu, Grouchy'nin canını sıkıyor ve daha da katı bir tutum sergileyerek, İmparator'un karşı buyruğu gelmedikçe, Prusyalıları izleme görevinden asla ayrılmayacağını söylüyor. Subaylar, hayal kırıklığına uğruyorlar. Top sesleri, çöken korkunç sessizlikte yankılar bırakmaktadır.

Gerhard son bir girişimde daha bulunuyor ve hiç olmazsa kendi tümeni ve bir miktar atlı ile savaş alanına koşmak için Grouchy'ye yalvarıyor. Grouchy düşünüyor. Bir saniye boyunca düşünüyor.

Bir Âna Sığın Dünya Tarihi

Evet, Grouchy bir tek saniye düşünüyor. Bu bir tek saniye, kendi yazgısıyla birlikte Napoléon'un ve dünyanın yazgısını da belirliyor. Walhaim'in bir köy evinde geçen bu bir tek saniye, on dokuzuncu yüzyıl dünyası üzerinde kesin belirleyici olmuş, bütün bir çağın akışını değiştirmiştir. Ne yazık ki, bu ölümsüzlük âni, İmparator'un yazılı buyruğunu parmaklarıyla buruşturan dürüst, ama sıradan bir insanın dudakları arasında. Grouchy, ortaya çıkan bu yeni duruma bakıp da İmparator'un buyruğuna karşı hareket etme yürekliliğini gösterebilmiş olsa, Fransa kurtulacak. Fakat uyruk olmaktan bir türlü kurtulamayan insanlar, verilen buyruklara hep boyun eğler, yazgının çağrısına kulak asmazlar.

Grouchy, kendisine yapılan bütün rica ve yalvarmaları geri çeviriyor. Hayır, böyle küçük bir orduyu bir defa daha bölmek sorumsuzca bir davranış olurdu. Görevi yalnızca Prusyalıları izlemektir. İşte bu yüzden İmparator'un buyruğu-

na aykırı davranıp top seslerinin geldiği yöne doğru gidilmesi önerisini kabul etmedi. Subaylar susuyorlardı, önerilerinin geri çevrilmesine canları sıkılmıştı. Mareşal'in çevresini büyük bir sessizlik kapladı. Sessizliğin arasında, verilen sözlerin ve yiğitliklerin bir daha asla geri getiremeyeceği o an, o bir tek saniyelik karar verme ânı da kaybolup gitti. Utkuyu, Wellington kazanacaktır.

Grouchy'nin komutasındaki ordu yoluna devam etti. Subaylardan Gerhard ve Vandamme çok öfkeliydiler, yumruklarını sıkıyorlar, Grouchy ise bazen tedirgin, bazen de kararsız. Prusyalıların hâlâ görünürlerde olmayışı biraz tuhaf. Brüksel yönüne giden yoldan ayrıldıkları kesin. Biraz sonra da haber-ciler, savaş alanı yönüne doğru geri çekilen Prusyalıların bir çevirme harekâtına hazırlandıkları haberini getiriyorlar. Büyük bir hızla İmparator'un yardımına koşmak için hâlâ zaman geçmiş değildir. Fakat Grouchy, inatla geriye dönüş buyruğunun gelmesini bekliyor. Ancak hiçbir buyruk gelmiyor. Yalnızca uzaklarda ateşlenen topların boğuk sesleri geliyor. Waterloo'da artık son zarlar atılmaktadır.

Waterloo'da Öğle Sonrası

Bu arada saat bir olmuştu. Gerçi Napoléon'un dört saldırısı püskürtüldü, ama Fransızlar, Wellington'un merkez cephesini iyice zayıflattılar. Şimdi İmparator kesin saldırıya hazırlanmaktadır, Belle-Alliance önlerindeki bataryalarını takviye ettiriyor ve karşılıklı top atışlarının bulut perdeleri, vadi ve yamaçları kaplamadan önce, savaş alanına son bir kez daha bakıyor.

Tam bu sırada Napoléon, kuzeydoğu yönünde, ormandan dışarıya doğru akarcasına çıkan karanlık gölgelerin ilerlemekte olduğunu fark etti: Yeni kuvvetler geliyor! Bütün dürbünler bir anda o yöne çevrildi. Grouchy, verilen buyruğa aykırı davranma yürekliliğini gösterip tam zamanında yetişiyor mu ne? Hayır, hayır. Getirilen bir tutsak, bunların General von Blücher'in ordusunun öncü kuvvetleri, Prusya kitaları olduğunu bildiriyor. Ancak şimdi İmparator, yenilgiye uğ-

rattığını sandığı Prusya Ordusu'nun İngilizlerle birleşmek için geri çekilip izlerini kaybettirdiklerini anlıyor; kendi ordusundan üçte birlik bir kuvvet, hiçbir amaca hizmet edemediğinden boş arazide dolaşıp durmaktadır. Grouchy'ye hemen bir mektup yazarak, ne pahasına olursa olsun Prusyalıların savaş alanına girmelerine engel olunmasını istiyor.

Aynı anda Mareşal Ney de, hücum emri alıyor. Prusyalılar yetişmeden önce Wellington'un mutlaka bozguna uğratılması gerek. Kazanma şansları azalan Fransızlar için artık hiçbir saldırı tehlikeli sayılmıyor. Piyade kuvvetleri, düşmanın bulunduğu tepeye bütün öğle sonu boyunca, saldırı üzerine saldırı düzenliyorlar. Yıkılan köyler, birer birer ele geçiriliyor; geri püskürtülüyorlar, yeniden hücumla geçip dalga dalga saldırıyorlar, ama Wellington hâlâ dayanıyor ve Mareşal Grouchy'den hâlâ bir haber gelmiyor. Yetişen Prusyalıların yavaş yavaş Wellington'un saflarında savaşa girdiklerini gören İmparator, sinirli sinirli mırıldanıyor: "Grouchy nerede? Grouchy nerede kaldı?" İmparator'un komutanları da sabırsızlanıyorlar. Bu kanlı savaşa bir son vermek isteyen gözükük Mareşal Ney, var gücüyle atağa kalkarak -bindiği üç atı da vuruluyor- bütün Fransız süvarisini düşmanın üzerine saldırtıyor. Bu korkunç saldırıya, bu ölüm saldırısına on bin zırhlı asker ve süvari katılıyor, karşı tarafın bütün kaleleri yerle bir ediliyor, topçusu birer birer susturuluyor, ilk saflarda dövüşen düşman askerler dağıtılıyor. Gerçi Fransızlar da geri püskürtülüyorlar, ama İngiliz Ordusu'nun savaşma gücü tükenmekte, tepeli tutmakta olan pençe gevşemektedir. İngiliz topçusuna büyük kayıplar verdiren Fransız süvarisi, görevini tamamlayıp geri çekilmeye başladığı zaman, Napoléon'un son yedek kuvveti, eski muhafız kıtası, Avrupa'nın yazgısını elinde tutan hâkim tepeleri ele geçirmek için ağır adımlarla ve yavaş yavaş ileri çıkıyor.

Karar Ânı

Her iki taraftan dört yüz top, sabahtan beri hiç durmadan birbirini dövüyor. Süvari alayının sesleri, ateş eden top-

lara çarpıp yankılanıyor, davul gümbürtüleri, top sesleriyle uğuldayan havayı titretiyor, bütün vadi, sesler ve yankıları altında inliyor: Fakat her iki başkomutan da, dürbünleri ellerinde yukarıdaki tepelerden savaşı izliyor, en küçük bir sese bile kulak veriyor.

Başkomutanların ellerindeki saatler de, birer kuş yüreği gibi hafif hafif çarpmaktadır. Napoléon da, Wellington da sürekli kronometrelerine uzanıp yazgılarını belirleyecek olan o önemli anın, yardım anının dakikalarını sayıyor. Wellington, Blücher'in yakınlarda olduğunu biliyor. Napoléon'un umudu da Grouchy'de. Her iki başkomutanın da savaşa sokabilecekleri yedek kuvvetleri yok artık. Önce yardım alan savaşı kazanacaktır. Her iki başkomutan da, ellerinde dürbünleri, gözlerini, Prusyalı öncülerin kalın bir duman tabakası halinde görünmeye başladığı orman kenarından bir türlü ayıramıyorlar. Acaba bu görünenler yalnızca öncü kuvvetler mi, yoksa Grouchy'den kaçan Prusya Ordusu'nun tamamı mı? İngilizler son güçlerini harcıyorlar. Fransızlar da yorulmuştur. Kollarındaki güçlerini iyice yitirmiş, soluk soluğa kalmış iki güçreşçi gibi birbirlerine son bir kez daha saldırmadan önce, biraz dinlenmek için bekliyorlar: Geri dönüşü olmayan o an, karar anı gelmiştir artık.

Sonunda Prusya Ordusu'nun yan kanadında toplar gürlemeye başlıyor: Öncü kuvvetlerin giriştiği hafif bir çarpışma, piyade ateşi mi ne! Napoléon, Grouchy sonunda yetiştirdi, diye derin bir soluk alıyor. Çatışmanın meydana geldiği kanadın güven altında olduğunu sanarak, ayakta kalabilen son kuvvetlerini topluyor ve Brüksel önündeki İngiliz savunmasının direnişini kırıp Fransa'ya Avrupa'nın kapılarını açmak için, Wellington'un merkez kuvvetlerine son bir kez daha saldırıyor.

Fakat Napoléon'un duyduğu tüfek sesleri yanlışlıktan başka bir şey değildir; bunlar, Prusyalıların farklı üniformalar giyinmiş Hannover kuvvetlerine karşı bilmeden açtıkları ateşin sesleridir. Az sonra yanlışlık fark edilerek ateş kesiliyor ve Prusya Ordusu, hiçbir engellemeyle karşılaşmadan ormandan dışarıya dalga dalga fışkırıyorlar. Hayır, hayır, gelenler Grouchy'nin kuvvetleri değil, tersine Blücher'in komuta-

sındaki Prusya Ordusu'dur. Böylece Napoléon'un yazgısı da belirlenmiş oluyor. Kötü haber, İmparator'un kıtaları arasında hemen yayılıyor; Fransızlar geri çekilmeye başlamıştır. Geri çekilme işi oldukça düzenli gerçekleşiyor, ancak Wellington durumun ne kadar nazik olduğunu farkındadır. Atına atlayarak başarıyla savunduğu tepenin ta kenarına kadar geliyor, şapkasını havaya kaldırıyor ve çekilmekte olan düşmana karşı sallıyor. Wellington'un askerleri, komutanlarının hareketinin ne anlama geldiğini hemen kavıyorlar. İngiliz kuvvetlerinin ayakta kalabilenleri, güçlerini iyiden iyiye yitirmiş Fransız Ordusu'nun üzerine var gücüyle atılıyorlar. Aynı anda da Prusya atlısı, yorgunluktan bitkin düşmüş olan Napoléon'un birliklerine yandan saldırıyor. İşte tam bu sırada Fransız kıtaları arasından bir feryat, bir ölüm feryadı yükseliyor: "*Sauve qui peut!*" ("Herkes başının çaresine baksın!") Birkaç dakika sonra, Avrupa'nın bu en büyük ordusu paramparça oluyor, her şeyi, hatta Napoléon'u bile önüne katmış sürükleyip götüren bir korku seline dönüşüyor. Atlarını mahmuzlayan Prusya süvarisi de, hızla kaçmakta olan Fransızlara, bu duygusuz, bu başıboş insan seline saldırarak kesin darbeyi indiriyor. Bu arada Napoléon'un özel arabası, ordunun hazinesi ve bütün toplar, cıgıllıklar atarak kaçmakta olan bu korku, bu dehşet köpüğünün elinden alınıyor. İmparator, ancak karanlığın çökmesiyle kurtuluyor. Fakat, üstü başı çamur içinde ve bitkin bir durumdadır; gece yarısı bir köy konuketine gelen ve bulduğu ilk koltuğa kendisini bırakıveren bu adam, artık imparator değildir. Yazgısı belli olmuş, imparatorluğu sona ermiştir. Gözü pek ve ileri görüşlü bir adamın, yirmi yılda kurduğu ve yiğitlik destanlarıyla dolu o görkemli imparatorluk, sıradan bir adamın yüreksizliği yüzünden parçalanıp gidiyor.

Günlük Yaşama Geri Dönüş

İngiliz Ordusu'nun Napoléon'a kesin darbeyi indirmesinden hemen sonra, hiç kimselerin tanımadığı bir adam özel bir arabaya binmiş, Brüksel yönünde, denize doğru hızla yol

almaktadır. Kıyıda onu bir gemi bekliyor. Bu adam, bir an önce Londra'ya geçmek ve savaşın sonucunu, kraliyet habercilerinden önce kendisi duyurmak istiyordu. Londra'ya varan bu adam, henüz kimselerin duyup öğrenmediği bu haber sayesinde İngiliz borsasını altüst etmeyi başarıyor. Bu dâhice hareketiyle bir başka imparatorluk, bir başka hanedan kuran adamın adı Rotschild'dir. Ertesi gün İngiltere kazanılan utkuyu; Paris'te de, Napoléon'un ezeli düşmanı, büyük hain Fouchè yenilgiyi öğreniyor. Brüksel ve Almanya'da çalınan utku çanları, çevreyi inletmektedir.

Aradan bir gün geçmesine karşın Waterloo Savaşının sonucunu hâlâ öğrenememiş tek bir insan kalıyor, hem de trajedinin yaşandığı yerden sadece dört saat ötede bulunduğu halde... Bu bahtsız adam Mareşal Grouchy'dir. Grouchy, verilen buyruk ve plan uyarınca hareket ederek Prusya Ordusu'nu adım adım izliyor, fakat ne tuhaf ki, onları hiçbir yerde bulamıyor. Bu, onun içinde bir güvensizlik, bir kararsızlık duygusu yaratmaya başlıyor. Yakından gelen top sesleri, gittikçe daha da şiddetlenerek, sanki "Yetişin!" der gibi âdeta feryat ediyorlar. Grouchy ve kuvvetleri, yeryüzünün titrediğini seziyor ve ateşlenen her topu yüreklerinin derinliklerinde duyuyorlar.

Hepsi de, bunun karakollar arası küçük çapta bir çatışma olmadığını, büyük bir meydan savaşı, kesin bir hesaplaşma ânı olduğunu biliyor.

Grouchy, atının üzerinde, subaylarının arasında sinirli sinirli dolaşmaktadır. Subaylar, önerilerini geri çevirdiği için onunla tartışmaktan çekiniyorlar.

İşte bu yüzden, Wavre'da bir Prusya bölüğüne, Blücher'in artçılarına rastlayınca, içlerindeki sıkıntıyı bir an için unutup rahat bir soluk alıyorlar. Azgın kurt sürüleri gibi hızla koşarak düşman istihkâmlarına saldırıyorlar, herkesten önce de Gerhard, içinden bir türlü atamadığı üzüntüsünün de etkisiyle, ölümü arıyormuşçasına ileri atılıyor. Bir düşman kurşunu, Gerhard'ı yere seriyor. Akşam olup da karanlık bastırır bastırmaz, köye saldırıyorlar, fakat bu küçük artçı bölüğünün hiç de önemli bir kuvvet olmadığını anlamakta geç kalmıyorlar. Uzaklardan, savaş alanından gelen top ses-

leri birdenbire kesiliveriyor. Çevre, insanı dehşete düşüren korkunç bir sessizliğe, bir ölüm sessizliğine bürünüyor: Topların gürleyişinin, sınırları harap eden bu sessiz bekleyişten çok daha iyi olduğunu, şu anda, hepsi de içinde duyuyor. Napoléon'un "acele yardım!" çağrısı Grouchy'nin eline (çok geç!) geçtiği zaman, Waterloo'daki devler savaşı çoktan sona ermişti. Fakat acaba kim kazanmıştı? Bütün gece bekliyorlar. Hiçbir haber yok. Sanki o büyük ordu, kendilerini unutmuştu; boş ve anlamsız gölgeler gibi bu kahredici boşlukta sallanmaktaydılar. Ertesi sabah, karargâhı topluyorlar, yorgun ve bitkin bir halde yeniden yola koyuluyorlar. Yola devam etmenin ve manevra yapmanın artık hiçbir işe yaramayacağını hepsi de farkında. Sonunda, öğle öncesi, saat onda, genel karargâhtan bir subay atıyla hızla onlara doğru geldi. Subayın attan inmesine yardım edildi ve hemen arkasından soru yağmuruna tutuldu. Fakat, ıslak ve çamurlu saçları şakaklarına yapışmış, yüzü gözü tanınmaz olmuş, korkudan tirtir titreyen ve insanüstü bir güç göstererek ayakta durmaya çalışan bu subayın ağzından yalnızca anlaşılmaz sözcükler, anlamadıkları ya da anlamak istemedikleri sözcükler çıkıyor. Subay, "Artık ne imparator var ne de ordusu. Fransa mahvoldu!" deyince, onun bir ayyaş, bir çılgın olduğunu sandılar. Fakat çok geçmeden herkes acı gerçeği, insanı beyninden vurup bir daha asla kalkamayacak biçimde yere seren o kahredici gerçeği öğreniyor. Grouchy'nin yüzü sapsarı kesiliyor, kılıcına yaslanmış tirtir titremektedir. Şu anda, yaşamının en acı döneminin başladığının farkında. Grouchy, nankör bir görevin yerine getirilmesiyle oluşan bütün suçu üzerine alıyor. O büyük anda karar verme yürekliliğini göstere-memiş olan bu korkak, bu zavallı insan, yaşam tehlikesiyle yüz yüze bulunduğu şu anda, birdenbire erkekleşiyor ve hatta bir kahraman oluyor. Grouchy, hemen subaylarını topluyor ve -gözlerinden akan öfke ve keder gözyaşları ile- kısa bir konuşma yaparak, duraksamasını haklı göstermeye çalışıyor ve kötü yazgısından yakınıyor. Subayları, daha bir gün önce kin besledikleri Mareşal'i, hiç ağızlarını açmadan saygı ile dinliyorlar. Şu anda herkes onu suçlayabilir ve Mareşal'den daha iyi düşünebilmiş olmakla övünebilirdi, fakat kim-

se bunu yapmıyor ya da yapmak istemiyor. İçlerindeki müt-hiş öfke ile dilleri tutulmuş, susuyorlardı.

Bir tek saniyelik duraksamayla kaçırdığı fırsattan sonra Grouchy, -ne yazık ki çok geç olarak- bütün askerî gücünü ortaya koyuyor. Yazılı buyruklara değil de, kendisine, kendi aklına güven duyduğu şu andan başlayarak bütün büyük erdemleri, tedbirliği ve becerikliliği, ileri görüşlülüğü ve basiretli davranışı ile kendini gösteriyor. Beş kat daha büyük bir kuvvetle kuşatılmış olmasına karşın -çok ustaca bir manevra ile- askerlerini düşman hatlarının ortasından geçirip geri çekmeyi başarıyor, hem de tek bir top, tek bir adam kaybetmeden; böylece Fransa'yı ve İmparatorluğun son ordusunu kurtarmış oluyor. Fakat ne yazık ki, geri döndüğü şu sırada kendisine teşekkür edecek ne imparator var, ne de kuvvetlerini karşısına çıkarabileceği düşman. Grouchy, çok geç kalmıştı, her zamanki gibi yine çok geç kalmıştı. Üstlendiği bütün görevlerde başarı kazanıp mesleğinde yükselmeyi sürdürse de, başkomutanlığa atansa ve Fransız Senatosu üyeliğine getirilse de, kaçırdığı o ânı, hiç hak etmediği halde yükselmesini sağlayan o bir tek saniyeyi, hiçbir şey bir daha geri getiremezdi.

İnsan yaşamına çok ender olarak inen o bir tek saniyelik büyük an, kendisinden yararlanmasını bilmeyenlerden işte böylesine müthiş öç alır. Basiret, buyruğa boyun eğme, çaba, akıl ve sağduyu gibi bütün insanlık erdemleri, yazgıyı belirleyen o büyük ânın tutuşturduğu ateş içinde eriyip işte böyle yok olur. O büyük an, korkakları horlayarak geri iter ve yeryüzünün bir başka tanrıları olan yüreklipleri ise, ateşli kolları arasına alıp gökyüzüne, yiğitlerin yanına götürür.

MARIENBAD ŞİİRLERİ
Goethe Karlsbad'la Weimar Arasında
5 Eylül 1823

5 Eylül 1823 günü bir yolcu arabası, Karlsbad'dan Eger'e giden yolda ağır ağır ilerliyor. Sabah, daha şimdiden sonbaharı müjdeliyor; hasat edilmiş tarlalarda keskin bir rüzgâr esiyor, fakat göz alabildiğine uzanan topraklar üzerindeki gökyüzü masmavi. Dört tekerlekli ve tek atlı arabada üç erkek bulunuyor, Saksonya-Weimar büyük dükalığı danışmanı Goethe ve iki sadık adamı: yaşlı uşağı Stadelmann ve Goethe'nin yeni yüzyıl ürünü yapıtlarını ilk kez yazmış olan Kâtip John. İkisi de tek bir laf etmiyorlar; çünkü genç kadınların ve kızların öpücüklerle uğurladığı bu yaşlanmaya başlamış adamın dudakları, Karlsbad'dan yola çıktı çıkalkı hiç kıpırdamadı. Arabada hiç kımıldamadan öylece oturuyor; düşünceli ve içine kapanmış bakışlarından içindeki hareketi anlamak olası. Atların değiştirilmesi için verilen ilk molada arabadan iniyor; yanındaki bu iki can yoldaşı, eline geçirdiği bir kâğıda kurşunkalemle acele acele bir şeyler yazdığını görüyorlar, aynı şey Weimar'a kadar bütün yol boyunca, araba hareket halindeyken de, dururken de tekrarlanıyor. Zwotan'a varışının ertesi günü Hartenberg Sarayı'nda, Eger'de ve daha sonra Pösneck'te ve kısacası her yerde hep bunu yapmakta, akıp giden arabada oluşan o güzel şeyleri acele acele kaleme almaktadır. Anı defterinden neler yazdığını anlamak pek olası değil: "Şiir gözden geçirildi" (6 Eylül), "Pazar günü de şiire devam edildi" (7 Eylül), "Şiir yolda bir kere daha gözden geçirildi" (12 Eylül). Sonunda, Weimar'a vardığı zaman yapıt tamamlanmış olur; bu yapıt "Marienbad Şiirleri'dir ve yaşlanmakta olan büyük şairin en önemli, en içten duygularla yazdığı ve bu yüzden de en çok sevdiği şiirleridir; cesurca bir ayrılış ve yürekli bir yeniden başlayıştır.

Goethe bir konuşmasında şiirleri için, "duygularımın anı defteri" demişti ve anı defterinin hiçbir sayfası, onun bu iç-

ten duygularını, bu hüznü belgeler kadar açık bir biçimde önümüze sermemiştir. Gençlik yıllarında yazdığı hiçbir şiiri, bu şiirler kadar olayların içinden doğmamış ve şairin iç dünyasını böylesine kusursuz yansıtmamıştır. Yetmiş dört yaşındaki şairin en derin, en olgun ve gerçekten de bir sonbahar hüznüyle alevlenen bu son dönem ürününün, "bizi hazırlayan bu mucize şarkı'sındaki gibi art arda, kıta kıta ve an an biçimlenişinibaşka hiçbir yapıtta göremeyiz. Şairin, Eckermann'a söylediği gibi, "büyük bir coşku ânının ürünü" olan bu şiirler, aynı zamanda biçimin de eşsiz bir örneğidir; hareketli olduğu kadar da gizem dolu bir yaşam ânı, gözler önüne seriliyor. Aradan yüz yılı aşkın bir zaman geçmesine karşın, şairin dal budak salıp coşarak akıp giden bu parlak yaprağında ne bir solma ne de bir karartı belirtisi var ve bu 5 Eylül günü, daha pek çok yüzyıllar boyunca gelecek Alman kuşaklarının düşünce ve duygularındaki yerini şerefle koruyacaktır.

Bu sayfaların, bu şiirin, bu insanın üzerinde parlayan yeniden doğuş yıldızına insanlık tarihinde çok az rastlanır. Goethe, Şubat 1822 günü ağır bir hastalık geçirdi; bedeni, şiddetli ateş nöbetleri içinde tirtir titriyordu, bazı saatlerde bilincini kaybediyor ve öleceğine inanıyordu. Hastalığına tam bir tanı koyamayan, ancak sonunun iyi olmayacağını sezen doktorlar, şaşkınlık içindeydiler. Ama hastalık birdenbire geçer ve Goethe, haziran ayında tamamen değişmiş bir insan olarak Marienbad'a gider. Bu ani değişikliğe bakarak Goethe'nin geçirdiği bu ağır hastalığın ruhsal bir gençleşme, yani "yeni bir buluş çağı" belirtisi olduğu sonucuna varılabilir. Yaratıcılığı, bir bilginlik kabuğu altında neredeyse bütünüyle körelmiş olan bu içine kapanmış, bu kartlaşmış ve huysuz adam, uzun yıllar sonra şimdi yine duygularının sesini dinliyor. Kendisinin de dediği gibi, müzik "ruhunun kanatlarını açıyor". Ne zaman piyanonun başına geçse, ne zaman şu Szymanowska gibi güzel bir bayanın çalışını duysa, hemen gözleri yaşıyor. Goethe, yepyeni bir güçle gençliğinin heyecanını yeniden arıyor; dostları, yetmiş dört yaşındaki şairin gece yarılarında kadar kadınlarla gönül eğlendirdiğini, yıllar sonra yeniden dansa kalktığını ve övünerek anlattığı gibi,

"dam değiştirirken en güzel kızların onun eline düştüğünü" görüp şaşırıyorlar. Sanki sihirli bir el, içindeki donukluğu bu yaz aylarında çözmüş ve şu andaki coşkulu ruh haline dönüş-trmşt; onu ölümsüzleştiren, ruhunu coşturan o eski by yeniden ortaya çıkıverdi. Anı defteri, yazarına ihanet eder gibi "barışıl düşlerden" söz ediyor. şairin içindeki "Werther" ruhu yeniden uyanıyor. Kadınlara yakınlık onu, yarım yüzyıl önce Lili Schünemann'a yaptığı gibi küçük şiirler yazmaya, latife yapmaya ve şakalaşmaya götürüyor. Kadın seçiminde hâlâ kararsız: nce güzel Polonyalı, fakat daha sonra on dokuz yaşındaki Ulrike von Levetzow, yeniden canlanan duygularına sesleniyor. On beş yıl önce bu kızın annesini taparcasına sevmiş, daha bir yıl önce "kızcağıza" bir baba gibi davranmış, onu sevip okşamıştı, fakat bu eğilim, bu ilgi şimdi bir tutkuya dönüşüyor ve bütün varlığını sarsan bir başka hastalık, onu şimdiye kadar hiçbir olayın sarsmadığı kadar derinden sarsıyor ve duygu dünyasının yanardağına itiyordu. Yetmiş dört yaşındaki şair, tıpkı bir delikanlı gibi kadınlarla gönül eğlendirmektedir. Kulağına dışarıdan ne zaman neşeli bir kadın sesi gelse, işini bırakıyor ve şapkasını ve bastonunu bile almadan doğruca aşağıya, bu sevimli, bu neşeli genç kızın yanına koşuyor ve bir delikanlı gibi ona kur yapıyor: Trajik olduğu kadar da gülünç olan tuhaf bir oyun işte böyle başlıyor. Goethe, doktoruyla gizlice görüştükten sonra yakın dostu büyük dke açılıyor ve ondan, Bayan Levetzow'un kızı Ulrike'yi kendisi için istemesini rica ediyor. Elli yıl önce, geceleri birlikte geçirdikleri aşk serüvenlerini anımsayan ve Almanya'nın ve hatta Avrupa'nın en akıllı, yüzyılın en olgun ve en aydın insanı diye saygıyla andığı bu adamın düştüğü durumuna bakıp içten içe glen büyük dk, hemen nişanlarını göğsüne takıyor ve yetmiş dört yaşındaki Goethe adına on dokuzundaki Ulrike'yi annesinden istemeye gidiyor. Kızın annesinin verdiği yanıt tam olarak bilinmese de, bunun oyalayıcı bir yanıt olduğu anlaşılıyor. Sonucun ne olacağını bilmeden bu kıza talip olan Goethe, yalnızca kaçamak öpücükler ve birtakım tatlı sözlerle avunuyor ve gittikçe daha da artan bir tutkuyla, bu sevimli ve güzel kızla bir kez daha gençliğini yaşama isteği, ruhunu altüst ediyor. Bu oldum olası sa-

bırsız insan, bu güzel kızın ilgisini kazanmak için bir kez daha uğraşıyor: Sevgilisini, Marienbad'dan Karlsbad'a kadar tam bir bağlılıkla izliyor ama, aşkının belirsizliği burada da devam ediyor ve sona ermekte olan yazla birlikte acısı çoğalıyor. Gelecek için hiçbir umut vermeyen sevgiliden ayrılma zamanı gelip çatıyor ve arabanın tekerlekleri dönmeye başladığı zaman, durumu anlayan bu büyük insan, yaşamındaki fırtınalı dönemin artık sona erdiğini biliyor. Fakat en acılı anlarında, en zor ve en karanlık günlerinde yardımına koşan, onu teselli eden o eski ruh, o koruyucu melek tekrar ortaya çıkıyor: Dünyevi yaşamda aradığını bulamayan bu insan, şimdi Tanrı'ya sesleniyor. Goethe, pek çok kez yaptığı gibi, son bir kez daha yaşamdan kaçıp şiire sığınıyor. Yetmiş dört yaşındaki şair, Tanrı'nın verdiği bu son lütfâ karşı duyduğu şükran borcunu ödemek üzere şu şiiri, kırk yıl önce yazdığı Tasso'nun mısralarını, bir kere daha coşkuyla yaşamak için, yazıyor:

*Acı içinde kıvranıp susmaya mahkûm olduğumda,
Tanrı bana çektiğim acıları dile getirme gücü verdi.*

Akıp gitmekte olan arabadaki bu yaşlı adam, kafasına takılan sorulara bir yanıt bulamamanın verdiği tedirginliği duyuyor. Ulrike, kız kardeşini de yanına alarak sabahın erken saatlerinde, o "gürültülü patırtılı" ayrılış sırasında ona gelmiş, sevimli ve sımsıcak dudaklarıyla onu öpmüştü; ama bu bir aşk öpücüğü müydü, yoksa babasını geçirmeye gelen bir genç kızın veda öpücüğü müydü? Ulrike, onu sevebilecek miydi? Onu unutmayacak mıydı? Büyük mirasa konmayı sabırsızlıkla bekleyen oğlu ve gelini, babalarının evlenmesine razı olacaklar mıydı? Dünya, bu davranışı nedeniyle kendisiyle alay etmeyecek miydi? Gelecek yıl Ulrike'nin yanında artık iyice çökmüş bir ihtiyar olmayacak mıydı? Genç Ulrike'yi yeniden görmesi neyi değiştirebilirdi ki?

Bu ve benzer sorular birbirini izliyor ve onun tedirginliğini artırıyor. Birdenbire, bu sorulardan bir tanesi, en önemli olanı, şiire dönüşerek önce bir satır, sonra bir dörtlük biçimini alıyor; Tanrı bu esini ona, "çektiği acıları dile getirmesi"

için verdi. İçini dolduran feryat, ruhunun kabarmasını sağlıyor ve bir coşku seli halinde doğrudan doğruya şiire yansıyor:

*Yeniden buluşmaktan artık ne umabilirim,
Bugünün henüz açılmamış çiçeğinden?
Cennet mi? O artık senin için cehennem,
Ruhum ne kadar da kararsızlık içinde!*

Goethe'nin karmakarışık dünyası ve çektiği acılar, şimdi durulmuş, pırıl pırıl dörtlüklere dönüşüyor. Bu "sıkıntılı ruh hali" ile ne yapacağını bilemeyen şair, bakışlarını hiç farkında olmadan yukarıya çeviriyor ve sabah sessizliği içinde akıp giden arabadan Bohemya tepelerini, içindeki tedirginliği unutturan bu Tanrısal sessizliği seyrediyor ve gördüğü bu eşsiz manzara, mısralarından bir coşku seli halinde akıyor:

*Dünyadan geriye ne kaldı ki? Yalçın kayalar,
Kutsal gölgelerle artık taçlanmıyor mu?
Ürün olgunlaşmıyor mu? Yeşil bir çit,
Dere boyunca, çalı ve çimler arasında uzayıp gitmiyor
mu?
Bazen çok zengin, bazen de çok sade,
Dünya üstü bir gökyüzü kubbesi üzerine
yükselmiyor mu?*

Ama bu dünya ne kadar da ruhsuzdur. Böyle tutku dolu anlarda Goethe, her şeyi sevgilisinin endamıyla birlikte düşüyor ve anılar, şu büyüleyici mısralarda yeniden yaşıyor:

*Ne zarif, ne büyüleyici, ne berrak ve masum yüzü var.
Gerçek bir bulut korosundan bir melek gibi süzülüyor,
Gökyüzünün maviliklerindeki
Bu selvi boylu güzel.
Ve sen onu bir neşe raksı yaparken görmelisin
Sevgililerin en sevgilisini!
Onun ellerinden tutmak, ona sarılmak şöyle dursun,
Hayaliyle bile sadece kısa bir an yaşayabilirsin.
Kalbine dön! Onu içinde ara,*

*Birlikte yaşıyorsun o güzel yüzlü meleklerle
Binlerce defa, sonsuzca ve her zaman daha sevimli ve
sıcak.*

Fakat içindeki feryat henüz dinmişti ki, Ulrike'nin hayali bütün canlılığıyla gözlerinin önünde biçimleniyor. Goethe, Ulrike'nin kendisini nasıl karşıladığını ve nasıl da "derece derece" mutlu ettiğini, veda öpücüğünden sonra bir "en son öpücüğü" de dudaklarına nasıl kondurduğunu anımsıyor ve bu mutluluk tablosuyla bu ihtiyar şair, teslimiyet ve aşk duygusu üzerine, şimdiye kadar ne Almanca'ya ne de bir başka dile kazandırılmış olan en temiz dörtlüklerden birisini daha yazıyor:

*Kalbimin saflığında bir özlem çırpınıyor,
Daha yükseğe, daha güzele ve bilinmeyene
Şükran duygusuyla ve isteyerek kendini vermek için,
Ebedi adsız sırlarından çözülüyor;
Bizler buna mutluluk (dindarlık) deriz! Ve ben şu anda
İşte böyle bir yükseklığe ulaşmış, o yükseklığın önünde
durmaktayım.*

Fakat yazgısıyla baş başa bırakılmış bu insan, bu en mutlu ruh hali içinde bile, yaşadığı o andan uzaklaşmanın acısını duyuyor. Goethe'nin içinden, eşsiz şiirinin ahengini bozan bir acı, bir hüznünlü duygu hali, yıllar sonra ilk defa ortaya çıkıveren bir duygu değişikliği fışkırıyor. Şairin şiirlerine yansıyan bu feryatlar, bu yakınmalar insanın yüreğini parçalıyor:

*Artık uzaklardayım! Şu ihtiyarlık ânıma
Uygun düşen şey ne olabilir? Bunun yanıtını
bilemiyorum.
Bu an bana gerçi bazı güzel şeyleri veriyor,
Ancak bana sadece yük oluyor, bundan kurtulmalıyım.
İçimdeki dayanılmaz özlem beni oradan oraya
sürüklüyor,
İşte o zaman sonsuz gözyaşlarımla avutuyorum
kendimi.*

Arkasından son ve müthiş bir feryadı daha yükseliyor
yaşlı şairin:

*Beni burada bırakın, sadık yol arkadaşlarım!
Kayalıklarda, bataklıklarda ve yosunlarda!
İleriye koşun hep! Dünya kucağını açmış sizlere;
Yeryüzü geniş, gökyüzü yüce ve büyük,
İnceleyin, araştırın ve bütün ayrıntıları bir araya
getirin,
Doğanın gizemi yavaş yavaş gözlerinizin önüne
serilecektir.
Evren bana kucağını açtı ve ben bunun içinde nefsimi
yenik düştüm, kayboldum,
Daha henüz tanrıların sevgilisiyken;
Beni sınavdan geçirdiler, bana Pandoralar verdiler,
Servetleri bol, tehlikesi çok;
Onlar zengin bir dil sahibi olmam için beni zorladılar,
Ve beni şimdi bir kenara atıp ölüme sürüklüyorlar.*

Bu insanın ağzından şimdiye kadar hiç buna benzer
dörtlükler çıkmamıştı. Delikanlı iken gizlenmesini, büyüüp
geliştikçe de kendine hâkim olmasını bilen ve en özel sırlarını
bile yalnızca simgeler ve rumuzlarla anlatan bu adam, şu
andaki ihtiyar haliyle duygularını tam bir serbestlik içinde
açığa vuruyor. Gençlik fırtınasını ruhunun derinliklerinde
duyan büyük şair, elli yıldan beri, yaşamının dönüm nokta-
sında yazdığı bu ölmez mısralardaki kadar hiç böyle canlı ol-
mamıştır.

Goethe'nin kendisi de bu şiirlerin çok gizemli, yazgının
az rastlanır bir lütfu olduğunu söylüyor. Weimar'a döner dön-
mez herhangi bir şeye ya da ev işine dalmadan önce yaptığı
ilk iş, kalemi eline alıp bu duygusal şiirleri güzel bir yazıyla
kâğıda geçirmek oldu. Hücrelerine hapsolmuş bir keşiş gibi
odasına kapanıyor ve üç gün boyunca hiç dışarı çıkmadan,
özenle seçtiği bir kâğıda, iri ve süslü harflerle bu şiirleri yazı-
yor ve evdeki en yakınlarından, hatta en güvendiği dostların-
dan bile bunu bir sır gibi saklıyor. Boşboğazların vaktinden

önce çevreye yaymamaları için ciltleme işini bile kendisi yapıyor ve sayfaları, ipek bir şeritle kırmızı maroken bir kaba tutturuyor (bu kabı sonradan mavi renkli çok güzel bir cilt bezi ile değiştiriyor; bunu, Goethe ve Schiller arşivinde bugün bile görmek olası). Günleri berbat ve can sıkıcı geçiyor. Evlenme girişimi evdekiler tarafından yalnızca alayda karşılanmış, hatta bu yüzden oğlunun nefretini kazanmış ve onu, açıkça kendisine cephe almaya itmiştir; sevgilisi ile ancak şiirlerinde birlikte olabilmektedir. Ancak güzel Polonyalı Szymanowska'nın yeniden ziyaretine gelmesiyle o güzel Marienbad günlerinin anıları gözlerinin önünde canlanıyor ve duyguları tazeleniyor. Goethe 27 Ekim'de Eckermann'ı yanına çağırıyor; düzenlediği şiir gecesinde, bu şiirlere ne büyük bir sevgiyle bağlı olduğu açığa çıkıyor. Uşağına, masaya iki mum koymasını buyurduktan sonra Eckermann'dan buraya oturmasını ve bu şiirleri okumasını rica ediyor. Daha sonra başkaları, ama yalnızca yakın dostları da bu şiirleri dinlemek olanağına kavuşuyor; çünkü Goethe, bu şiirleri Eckermann'ın ifadesiyle "bir kutsal eşya gibi" koruyor. Bu duygusal şiirlerin şairin yaşamında ne kadar büyük bir önem taşıdığı daha ilk aylarda belli oluyor. Çünkü bu gençleşmiş ihtiyarın neşeli ânını bile bir çöküş dönemi izliyor. Goethe yeniden ölümün eşiğine geliyor; günleri yataktan koltuğa, koltuktan yatağa gidip gelmekle geçiyor ve bir türlü sağlığına kavuşamıyor; gelini gezidedir, oğlu ise kendisinden nefret ediyor. Yazgısına terk edilmiş bu ihtiyar hasta ile kimsenin ilgilendiği yok. İşte tam bu sırada arkadaşları, can dostu Zeltner'e haber gönderiyorlar ve Berlin'den gelen Zeltner, Goethe'nin yüreğini tutuşturan yangının ne olduğunu hemen anlıyor. Zeltner, "Karşımdaki bu adam, aşkı, gençlik acılarıyla dolu bütün bir aşkı, sanki bedeninde toplamıştı..." diye hayretle yazıyor. Bu candan dost, hasta Goethe'yi iyileştirebilmek için ona, kendi ürünü olan bu duygusal şiirleri, büyük bir içtenlikle yeniden yeniden okuyor ve Goethe, hiç yorulmadan dinliyor. Daha sonra iyileşince, "Benim kendi kendime itiraf edemediğim o gönül tutkusunu, duygulu ve güzel sesinle bana dinlettirmiş olman ne tuhaf!" diye yazıyor ve şöyle devam ediyor: "Bu şiirlerimi elimden bırakamam, ama beraber olduğumuz, bir-

likte yaşadığımız zamanlarda, ezberleyebildiğin kadarıyla bana okumalısın."

Goethe, Zeltner'in de dediği gibi, "kalbine saplanan aşk mızrağıyla" iyileşiyor. Şair -rahatlıkla söylenebilir ki- bu duygusal şiirleri sayesinde kurtuluyor. Sonunda bütün acıların üstesinden geliyor ve bu ihtiyar adamın on dokuz yaşındaki şu sevgili "kızcağızla" evlenip ortak bir yaşam kurma düşü sona eriyor. Goethe, Marienbad'a, Karlsbad'a ve gününü gün edenlerin eğlence dünyasına bir daha gidemeyeceğini biliyor ve kendisini bundan böyle yalnızca çalışmalarına veriyor. Yazgısını değiştirmek için çaba göstermiyor ama, bunun yerine şairin yaşam dünyasına yeni bir sözcük giriyor: tamamlamak. Bakışlarını geriye, altmış yıl boyunca yarattığı yapıtlarına çeviriyor ve bunları, dağınık ve parça parça buluyor; artık yeniden yaratma gücü kalmadığına göre hiç olmazsa bunları bir araya getirmeye karar veriyor. "Bütün yapıtlar" için sözleşme imzalıyor ve Goethe, telif hakkı elde ediyor. On dokuz yaşındaki bir genç kız için çarpmakta olan kalbi, en eski iki gençlik arkadaşı "Wilhelm Meister" ve "Faust" için bir kez daha ateşleniyor. Goethe, bütün canlılığıyla yapıtlarına dönüyor ve geçen yüzyılın planı, solgun sayfalarından yenileniyor. Seksen yaşına girmeden önce "Wanderjahre" ("Gezgin Yıllar") adlı yapıtı tamamlıyor ve seksen bir yaşındaki şair, bir deha örneği sergileyerek yaşamının "en büyük işi"ne, bu duygusal şiirlerinden ve o acıklı günlerinden yedi yıl sonra tamamladığı en büyük yapıtına, şiirlerinde olduğu gibi yine herkesten bir sır gibi sakladığı "Faust"a başlıyor.

Bu 5 Eylül günü, duygunun her iki kanadı olan son istek ve son feryat arasında, yani başlama ve tamamlama arasında bir dönüm noktası, unutulmaz bir duygu ânı olarak kalacak. Karlsbad'la ve aşkla vedalaşıp yürek parçalayan yakınmayla ölümsüzleşecektir. Bu günü saygı ile anmalıyız, çünkü Alman yazın sanatı, güçlü duyguların bu eşsiz şiire bir sel gibi aktığı o tarihten bu yana, böylesine parlak bir âna tanık olmadı.

ELDORADO'NUN KEŞFİ

J.A. Suter

Kaliforniya - Ocak 1848

Avrupa'dan Bezginlik

Tarih 1834. Bir Amerika vapuru, Havre Limanı'ndan kalkıp New York'a doğru yol alıyor. Yaşamdan umutlarını kesmiş yüzlerce yolcunun arasında Johann August Suter adında biri var, Basel yakınlarında, Rynenberg Kasabası'nda oturan ve 31 yaşındaki bu adamın, Avrupalı yargıçların pençesinden kendisini kurtarması için bir an önce okyanusa açılması gerekiyor. Hırsız, polişe sahtekârı ve gırtlığına kadar borca batmış bir adam olan Suter, karısı ve üç çocuğunu yüzüstü bırakarak evinden ayrılıyor, Paris'te sahte bir belge ile bir miktar para edindikten sonra kendisine yeni bir yaşam biçimi aramak üzere New York gemisine biniyor. 7 Temmuz'da New York'a varıyor ve iki yıl burada, olur olmaz her türlü işi yapıyor, ambalajcı oluyor, eczacılık ve dişçilik yapıyor, ilaç satıyor ve taverna işletiyor. Sonunda biraz para sahibi olduktan sonra, bir gazino açıyor. Fakat burasını da satıyor ve zamanın büyümlü seline uyarak Missouri'ye gidiyor. Burada çiftçi oluyor, kısa sürede küçük bir mülk ediniyor ve kendi haline yaşayıp gidiyor. Ama evinin önünden her gün akın akın insanlar, kürk tüccarları, avcılar, serüven adamları ve askerler geçmekte. Hepsi de Batı'dan geliyor ve Batı'ya gidiyor. Batı sözcüğü yavaş yavaş bir gizemli melodi oluyor. Anlatıldığına göre, oralarda insanın karşısına önce bozkırlar, içinde manda sürülerinin dolaştığı ve Kızılderililerden başka hiçbir insan izine rastlanılmayan uçsuz bucaksız bozkırlar çıkıyormuş.

Johann August Suter'in damarlarında da serüvenci kanı dolaşmaktadır, sessizce oturup toprak işlemek ona göre değil. 1837 yılının bir gününde, mal mülk nesi varsa satıyor; arabalar, atlar ve manda sürülerinin de yer aldığı bir keşif kafilesi hazırlıyor ve Fort Independence'den ayrılarak bu bilinmez ülkeye, Kaliforniya'ya doğru hareket ediyor.

Kaliforniya'ya Yürüyüş

1838. İki subay, beş misyoner ve üç kadın, manda arabasına binmiş, sonsuz boşlukta ilerliyor. Uçsuz bucaksız bozkırları geçip dağlar aşarak Büyük Okyanus'a doğru ilerliyorlar. Üç aylık bir zorlu yolculuktan sonra, ekim sonunda Fort Vancouver'a varıyorlar. İlk önce subaylar, daha sonra da misyonerler kafileden ayrılıyorlar, yolculuğa dayanamayan üç kadın da yolda ölüyor.

Suter yalnız kalıyor. Vancouver'da onu alıkoymaya çalışmanın ve bir iş önermenin hiçbir yararı olmuyor. O gizemli adın çekiciliği kanına öyle işlemiş ki Suter, her şeyi yadsıyor. Her bir tarafı dökülen bir yelkenli ile Büyük Okyanus'a açılıyor, önce Sandwich Adaları'na uğruyor ve binbir türlü güçlüklerle bütün Alaska kıyılarını dolaşıp sonunda San Francisco adında ıssız bir yerde karaya çıkıyor. San Francisco, depremden sonra nüfusu iki kat artarak milyonlara ulaşan bugünkü modern kent değil henüz; hayır, adını Fransisken misyonundan alan bakımsız bir balıkçı kasabası, hatta yeni kıtanın tarıma açılmamış bereketli toprakları ortasında uzayıp giden Kaliforniya'nın, şu bilinmez Meksika ilinin başkenti bile değil.

Otorite boşluğunun bir türlü doldurulamayışı, sık sık tekrarlanan ayaklanmalar, iş görecektir hayvan ve insan yokluğu, durumu denetim altına alıp da her şeyi düzeltecek bir yürekliğin çıkmayışı yüzünden, İspanyolların zaten yetersiz olan sömürge düzeni daha da bozulmuş, yaşam çekilmez olmuştu. Suter kendisine bir at kiriliyor ve aşağıdaki verimli topraklara, Sacramento Vadisi'ne iniyor: Burada değil bir çiftlik kurmaya, bütün bir krallığa yetecek toprak bulunduğunu görmesi için bir gün yetiyor. Ertesi gün doğrudan Monterey'e, halkı yoksulluktan kıvranan başkente gidiyor ve Vali Alverado'ya kendisini tanıtıyor, buradaki bakımsız ve harap toprakları işletmek istediğini bildiriyor ve "Adalardan Kanaklar getirdim. Bu çalışkan ve işbilir Kızılderilerden daha da getirtmek ve bu toprakları imar edip küçük bir sömürge devleti, Yeni Helvetia'yı kurmak istiyorum," diyor.

Vali, "Neden Yeni Helvetia?" diye soruyor. Suter, "Ben İsviçreliyim ve Cumhuriyetçiyim," yanıtını veriyor.

"Pekâlâ, istediğiniz gibi olsun! Size on yıllık bir imtiyaz veriyorum."

Görüldüğü gibi burada işler çok çabuk sonuca bağlanıyor. Uygar dünyadan tam bin mil uzakta bulunan bir insanın enerjisi, ülkesindekinden çok daha değerli oluyor.

Yeni Helvetia

1839. Bir kervan, Sacramento kıyısından yukarıya doğru yavaş yavaş yol alıyor. Suter, atına binmiş ve tüfeği omzunda, en önde gidiyor; arkasında iki-üç Avrupalı, daha sonra kısa kollu gömlekler giyinmiş yüz elli Kanak, onların arkasından da yiyecek, tohum ve cephane yüklü otuz manda arabası, eli at, yetmiş beş katır, inekler ve koyunlar; en arkada da küçük bir artçı grubu var - işte Yeni Helvetia'yı ele geçirmek isteyen bütün ordu bu kadar.

Önlerinde dev bir alev dalgası yuvarlanıyor. Ormanları ateşe veriyorlar, araziye temizlemek için uğraşıyorsa bu yöntem, yani ormanları yakma daha kolaylarına geliyor. Alev yumaklarının geçtiği yerlerdeki ağaç kütüklerinden henüz dumanlar tüterken, Suter'in adamları hemen işe koyuluyorlar. Ambarlar yapıyor, kuyular açılıyor, sürülmesine gerek bile duyulmadan toprağa tohum ekiliyor, sürüler için ağıllar hazırlanıyor ve yavaş yavaş, çevredeki yüzüstü bırakılmış misyonerler kolonisi buraya akın etmeye başlıyor.

Kazanılan başarı gerçekten büyük oluyor. Daha ilk yıl, bire beş ürün alınıyor. Ambarlar, ağzına kadar doluyor ve çok geçmeden sürülerdeki hayvan sayısı binlere ulaşıyor. Karşılaşılan çeşitli güçlüklerle, topraklarına sıkça yapılan yerli saldırılarına karşın, Yeni Helvetia gittikçe gelişerek büyük bir yerleşim merkezi oluyor. Kanallar açılıyor, değirmenler ve iş merkezleri kuruluyor. Nehirlerde gemiler bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlar. Suter, yalnızca Vancouver ve Sandwich Adaları'nı doyurmakla kalmıyor, Kaliforniya kıyılarında demirleyen bütün yelkenlilerin gereksinimlerini de karşılıyor.

Bugün herkesin iştahla yediği o nefis Kaliforniya meyvelerini ilk olarak Suter yetiştiriyor. Fransa'dan ve Ren bölgesinden üzüm fideleri getiriyor ve birkaç yıl sonra her taraf üzüm bağlarıyla kaplanıyor. Kendisine evler yapıyor, modern çiftlikler kuruyor; yüz seksen günlük uzaklıktaki Paris'ten bir Playel piyanosu ve altmış mandanın -New York'tan başlayıp bütün kıtayı bir baştan bir başa geçerek- çektiği bir buhar makinesi getiriyor. İngiltere ve Fransa'nın en büyük bankalarında hesabı ve saygınlığı olan bu kırk beş yaşındaki adam, yaşamının en yüksek noktasına eriştiği şu an, bir karısı ve üç çocuğu olduğunu, onları on dört yıl önce dünyanın bir köşesinde yüzüstü bırakıp buralara geldiğini anımsıyor. Suter, onlara mektup yazıyor ve yanına, prensliğine davet ediyor; çünkü avuçlarındaki bolluğun ancak şimdi farkına varabilmiştir. O, Yeni Helvetia'nın sahibi olarak şuanda dünyanın en zengin adamlarından biridir ve öyle de kalacaktır. Sonunda Amerika Birleşik Devletleri bu bağımsız sömürgeyi Meksika'nın elinden alıyor. Böylece artık her şey güven altına alınmış bulunuyor. Birkaç yıl sonra Suter, dünyanın en zengin adamı olacaktır.

Uğursuz Kazma Vuruşu

1848 yılının Ocak ayına giriliyor. Suter'in doğramacısı James W. Marshall, heyecan içinde Johann August Suter'in evine koşuyor ve kendisi ile mutlaka konuşması gerektiğini söylüyor. Suter buna çok şaşırıyor, çünkü Marshall'ı daha dün Coloma'daki çiftliğine göndermişti, orada yeni bir bıçkıhane kuracaktı. Fakat izinsiz gelen bu adam, heyecandan tirit titreyerek şu anda karşısında duruyor ve Suter'i kolundan tutarak odaya çekiyor, kapıyı kilitliyor ve cebinden, içinde birkaç sarı tanecik bulunan bir avuç dolusu kum çıkarıyor ve gösteriyor. Dün, toprak kazılırken bu tuhaf metal tanecikleri gözüne çarpmış, kendisi bunun altın olduğunu söylemiş, fakat ötekiler gülüp kendisiyle alay etmişler. Suter birden ciddileşiyor, sarı tanecikleri eline alıp tek tek inceliyor: Evet, bunlar altın. Hemen ertesi gün Marshall'la birlikte çiftliğe

gitmeye karar veriyor, fakat kısa bir süre sonra dünyayı yerinden sarsacak olan altın arama hastalığına kendisini kaptırmış bulunan doğramacı, sabırsızlığını yenemeyerek fırtınaya karşın hemen o gece gizlice oraya dönüyor.

Ertesi sabah Suter de, Coloma'ya geliyor. Açılmış bulunan kanalları doldurtuyor ve kumu yeniden gözden geçiriyor. Bir kalbur alıp da biraz sallamak, kara örgü üzerinde biriken altın zerreciklerini görmeye yetiyor. Suter birkaç beyazı yanına çağırıyor ve onlardan, bıçkıhane tamamlanıncaya kadar ağızlarını sıkı tutup kimseye bir şey söylememeleri konusunda şeref sözü aldıktan sonra, atına binip çiftliğine geri dönüyor. Aklına müthiş şeyler geliyor: Anımsayabildiği kadarıyla altın, başka hiçbir yerde bu kadar bol değildi ve yerden avuç avuç kolayca toplanıyordu. Bu topraklar onun topraklarıdır, onun öz malıdır. Bir tek geceye on yıl sığır vermiş ve Suter bir anda dünyanın en zengin adamı olmuştur.

Altına Hücum

En zengin adam mı? Hayır, hayır, Suter dünyanın en yoksul, en zavallı, en acınacak insanıdır. Sekiz gün sonra gizini herkes öğreniyor. Bir kadın -her zaman olduğu gibi yine bir kadın!- çiftliğin önünden geçen birine bundan söz ediyor ve birkaç altın tanesi veriyor. Bu olayın neden olduğu şeyin bir örneği şimdiye kadar hiç görülmemiştir. Suter'in adamları hemen işlerini bırakıyorlar; demirciler demir dövmeyi, çobanlar sürülerini, bağcılar üzüm kütüklerini, askerler de silahlarını bırakıyorlar. Eline bir kalbur ve kaçarula geçiren herkes, kumdan altın elemek için soluğu doğruca bıçkıhaneye alıyor. Bütün çiftlikler bir gece içerisinde yüzüstü bırakılıyor. Sağımayan inekler böğüre böğüre ölüyorlar, manda sürüleri ağılları yıkıyor ve ekili alanlara saldırarak hasat zamanı çoktan gelmiş ürünleri ayaklarıyla eziyorlar: mandıralar çalışmıyor, gıda ambarları birer birer yıkılıyor, kısacası bir dev ülkenin dev çarkları bir anda duruveriyor. Telgraflar bütün ülkelere ve denizaşırı yerlere burada bulunan altını müjdeliyor ve çok geçmeden kentlerden ve limanlardan insan sel-

leri buraya doğru akmaya başlıyor. Gemiciler gemilerini, devlet memurları da işlerini bırakıyorlar; sonu gelmez çekirge sürüleri gibi kabileler, doğudan ve batıdan, yaya olarak, atla ya da araba ile birbiri ardına oraya, hep bu altın ocaklarına koşuyorlar. Bileğinin gücünden ve tabancasından başka kanun tanımayan bu söz dinlemez yabanıl sürü, o güzelim sömürge- nin altını üstüne getiriyor. Onlar için buraların sahibi yoktur ve bu umutsuz serüven düşkünü adamlara karşı koyma yü- rekliğini kimse gösteremiyor. Suter'in ineklerini kesip yi- yorlar, kendilerine ev yapmak için depolarını yıkıyorlar, ekili tarlalarını çığnıyorlar, makinelerini çalışıyorlar. Johann August Suter, bir gece içinde beş parasız bir dilenci durumuna düşü- yor, tıpkı Kral Midas gibi kendi altınları içinde boğuluyor.

Altına hücum gittikçe daha da korkunç bir durum alıyor. Haber, bütün dünyaya yayılmış, yalnızca New York'tan yüz gemi yola çıkmıştır. 1848, 1849, 1850, 1851 yıllarında Alman- ya'dan, İngiltere'den, Fransa'dan ve İspanya'dan inanılmaz bir serüven düşkünü seli, buraya akın ediyor. Bir bölümü, Horn Burnu'nu dolaşarak geliyor, ancak bu sabırsız insanlar için bu yol çok uzundur ve bu yüzden çok daha tehlikeli bir yolu, Panama Kıştağı'nı geçmeyi yeğliyorlar. Hemen hareke- te geçen bir şirket, kıstak üzerine bir demiryolu yapıyor ve sabırsızların üç ya da dört hafta daha önce altın ocaklarına varması için, binlerce işçisi ölüyor. Her ırktan ve her dilden insanların bir araya gelerek oluşturdukları büyük büyük ker- vanlar, kıtayı bir baştan bir başa geçiyorlar ve hepsi de, Jo- hann August Suter'in topraklarını kendi topraklarıymış gibi eşeliyorlar. Resmî mühürlü bir belge ile kendisine verilmiş oları San Francisco toprakları üstünde, aklın alamayacağı bir hızla bir kent yükseliyor. Suter'in hiç tanımadığı insanlar, birbirlerine onun topraklarını satıyorlar ve Yeni Helvetia adıyla kurduğu devlet, şu büyümlü sözcüğün arkasında kaybo- lup gidiyor: Eldorado, Kaliforniya.

Bir kez daha iflas etmiş olan Johann August Suter, bedene felç inmiş gibi donuk bakışlarını, bu altın arayan cana- varlar sürüsüne yöneltmiş, çaresizlik içinde onları seyrediy- yor. Önce o da kazmak, uşakları ve arkadaşlarıyla birlikte bu servetten yararlanmak istiyor, fakat herkes onu yalnız bırakı-

yor, ondan kaçıyor. Bunun üzerine Suter, o lanet olası altın arayıcılarından ve o uğursuz kumdan kurtulmak için altın bölgesinden iyice uzaklaşıp ıssız çiftliğine çekiliyor. Bu sırada İsviçre'den yanına çağırdığı karısı ve üç yetişkin oğlu geliyor; uzun yol yorgunluğu sonucu bitkin düşen karısı, daha geldiği gün ölüyor; fakat üç oğlu dimdik ayakta ve yanındadır. Suter, onlarla birlikte yeni bir çiftlik kuruyor ve canla başla çalışarak bu verimli topraklardan bir kez daha yararlanmasını biliyor. Yeni planını bir kez daha herkesten gizliyor.

Dava

Tarih 1850. Kaliforniya, Amerika Birleşik Devletleri'ne katılmış bulunuyor. Yeni yönetimin sert uygulamaları sayesinde, insanları altın arama sarhoşluğuna kapılmış bu ülke, sonunda düzene kavuşuyor. Kargaşanın üstesinden gelinmiş, kanun egemenliği ve hukukun üstünlüğü yeniden yaşama geçirilmiştir.

İşte tam bu sırada Johann August Suter ortaya çıkıyor ve yönetimden isteklerini bir bir sıralıyor: Üzerine San Francisco kentinin kurulduğu bütün topraklar kanun gereği kendi öz malıdır; devlet, mal ve mülkünün çalınmasıyla uğradığı bütün zararları karşılamalı ve topraklarından çıkarılan altından kendisine de pay vermelidir. İnsanlık tarihinde o âna kadar eşine rastlanmamış bir büyük dava başlıyor. Johann August Suter, uğraş verip kurduğu sömürgesine yerleşmiş olan tam on yedi bin iki yüz çiftçiye karşı dava açıyor ve kendisinden çaldıkları toprakları boşaltmalarını istiyor. Kendisi tarafından yaptırılmış olan yol, kanal, köprü, su bentleri ve değirmenleri sahiplenmiş bulunan Kaliforniya hükümetinden de yirmi beş milyon dolar tutarında tazminat ve çıkarılan altından da ayrıca pay istiyor. Davayı yürütmesi için büyük oğlu Emil'i Washington'a gönderip hukuk eğitimi yaptıran Suter çiftliklerinden elde ettiği bütün paraları bu son derece büyük ve pahalı davayı kazanmak için harcıyor. Dava, mahkeme mahkeme tam dört yıl sürüyor.

Sonunda, 15 Mart 1855'te, karar açıklanıyor. Kaliforniya'

nın en yüksek devlet memuru, dürüst Yargıç Thomson, Johann August Suter'in topraklarıyla ilgili iddialarında tamamiyle haklı olduğunu onaylıyor.

1855 senesinin bu Mart günü, Johann August Suter amacına ulaşıyor. O, şu anda dünyanın en zengin adamıdır.

Son

Dünyanın en zengin adamı mı? Hayır, hayır, bir kez daha hayır. Suter dünyanın en yoksul dilencisi, en bahtsız ve en zavallı adamıdır. Yazgısı, öldürücü oyunlarından birini yine bu adama karşı oynuyor, hem de bir daha ayağa kalkamayacak biçimde. Mahkeme kararı açıklanır açıklanmaz, San Francisco ve bütün ülkede bir kasırğa kopuyor. Mülkleri ellerinden alınma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir sürü insan, yağmacılığı kendilerine meslek edinmiş on binlerce sokak serserisi, adliye sarayına saldırarak binayı ateşe veriyorlar; linç etmek için Yargıç Thomson'u arıyorlar ve Johann August Suter'in malını ve mülkünü yağmalamak için hep birlikte yola çıkıyorlar. Çapulcular tarafından sıkıştırılan büyük oğlu, kendini vuruyor; ikinci oğlu da öldürülüyor, üçüncüsü kaçmayı başarıyor, ancak anavatanı İsviçre'ye dönerken denizde boğuluyor. Yeni Helvetia'nın üzerinden bir alev dalgası geçiyor; Suter'in çiftlikleri birer birer yakılıp yıkılıyor, bağları çiğneniyor, ev eşyaları, bütün koleksiyonları ve paraları yağma ediliyor. Korkunç bir kin ve şiddet örneği sergilenerek, bu uçsuz bucaksız topraklar harabeye çevriliyor. Suter, canını zor kurtarıyor.

Yediği bu korkunç darbeden sonra Johann August Suter, bir daha kendine gelememi. Yarattığı eser yıkılmış, karısı ve çocukları ölmüşlerdi. Yapayalnız kalmıştı ve kafası karmakarışıkta, ama uyumuş beyinde hâlâ bir düşünce var: hak, dava.

Bu yıkılmış, bu zavallı ihtiyar, tam yirmi beş yıl boyunca Washington'daki adliye sarayı çevresinde dolaşıp duracaktır. Devletten milyarlarca dolar tazminat isteyen bu yırtık pabuçlu ve kirli ceketli General'i, buradaki bütün bürolarda çok iyi

tanıyorlar. Yeniden dava açtırıp elindeki son kuruşu da almak isteyen bir sürü avukat, serüvenci ya da dolandırıcı çıkıyor karşısına. Suter'in kendisi için para pul istediği yok, kendisini yoksulluğa düşüren, üç çocuğunun ölümüne neden olan ve yaşamını zindan eden paradan nefret ediyor. O yalnızca hakkını istiyor ve bunu da, bir yarı deli inatıyla sonuna kadar savunuyor. Senato'ya ve Kongre'ye başvuruyor; sırtına görkemli bir general üniforması giydirilip şişirilen bu bahtsız adam, kendisine yardım edeceğini söyleyen herkese inanıyor ve tam yirmi yıl, 1860'tan 1880'e kadar geçen sefalet dolu bir yirmi yıl boyunca, bir makamdan ötekine, bir milletvekilinden bir başka milletvekiline, bir kukla gibi sürüklenip duruyor. Yeryüzünün en zengin topraklarına sahip olan ve bu büyük ülkenin bir ikinci başkentinin, kendi toprakları üzerinde, her geçen gün daha da gelişip güzelleşerek yükseldiği bu adam, memurların alay konusu, sokaktaki çocukların da oynacağı olarak her gün Kongre Sarayı çevresinde sürünüp duruyor. Kapılar gittiği her yerde, bu zavallı adamın yüzüne kapatılıyor. 17 Temmuz 1880 günü öğleden sonra, bir kalp krizi onu, Kongre Sarayı'nın merdivenlerinde aniden yakalıyor ve bir anda bütün acılarından kurtarıyor. Yerden bir dilenci ölüsü kaldırıyorlar. Evet bir dilenci ölüsü, fakat cebinde, kendisine ve bütün vârislerine dünya tarihinde bir eşine daha rastlanmayan bir büyüklükteki serveti her türlü hak ve hukuka karşı güvence altına alan bir belge bulunan bir dilenci ölüsü.

Bugüne kadar Suter'in serveti üzerinde hak iddia eden hiç kimse, hiçbir mirasçı çıkmadı. San Francisco, bu kocaman memleket parçası, hâlâ başkasının toprakları üzerinde yükselmektedir. Haklının hakkı hâlâ verilmiş değil. Yalnızca Blaise Cendrars adında bir sanatçı çıkıyor ve bu çoktan unutulmuş adama, Johann August Suter'e, hiç değilse yazgısının sağladığı haklardan tek birisini, yeni kuşakların anılarında yaşama hakkını veriyor.

BİR YİĞİTLİK ÂNI

Dostoyevski, Petersburg, Semenowsk Alanı

22 Aralık 1849

Gece yarısı uykusundan uyandırıp sürüklediler onu,
Kılıç şakırtıları duyulur hapishanenin avlusunda
Ve buyurgan sesler; bu bilinmezlikte
Titreşir korkutucu gölgeler birer hayalet gibi.
İleriye doğru itiyorlar onu ve derin bir dehlizden geçiliyor
Uzun ve karanlık, karanlık ve uzun.
Bir sürgü gıcırıyor, bir kapı gacırdıyor;
Gökyüzünü ve buz gibi havayı duyuyor içinde
Ve onu bir arabaya, tekerlekli bir lahte
Bindiriyorlar ite ite.

Adamın yanında, zincire vurulmuş
Suskun ve yüzleri solgun
Dokuz yoldaş;
Tek bir sözcük bile çıkmıyor ağızlarından
Hepsi seziyor çünkü
Arabanın kendisini nereye götürdüğünü
Şu altında dönüp duran tekerleklerin dingiline bağlı
olduğunu

Yaşamının,

İşte durdu
Gümbür gümbür giden araba, kapılar gıcırdadı:
Üzgün ve şaşkın bakışlarla bakıyorlar
Açılan demir parmaklıktan
Karanlık bir dünya parçasına.
Alçak ve kirli damlarla örtülü evler
Bu karanlık ve karla örtülü alanı çevrelemekte.
Kül rengi bir sis tabakası
Süslemekte yüce mahkemeyi

Ve kilisenin altın kubbesini yalıyor ilk ışıkları
Henüz doğmakta olan soğuk güneşin

Hiç konuşmadan sıra sıra diziliyorlar alanda.
Bir teğmen, haklarında verilen kararı okuyor:
Yaptıkları ihanetin karşılığı öldürmektir, kurşuna
dizilerek

Ölüm!
Bu sözcük, kocaman bir taş gibi düşüyor
Sessizliğin titreyen aynasına,
Ve sert bir ses duyuluyor
Sanki bir şey kırılıp iki parça olmuşçasına,
Ve sonra,
Sessiz bir mezara düşüyor
Bu sesin bomboş yankısı, buz gibi sabah sessizliğinde.

Sanki düş görür gibi,
Bütün olup bitenleri hissetmekte adam,
Ve şu anda ölmek zorunda olduğunu biliyor.
Birisini öne çıkıyor ve onun sırtına
Bembeyaz ölüm gömleğini giydiriyor sessizce
Son bir söz ve sıcak bir bakış, yoldaşları selamlıyor;
Sessiz bir feryatla
Öpüyor adam rahibin kendisine emrederek uzattığı şeyi,
Çarmıha gerilmiş Mesih'i.
Sonra, üçer üçer
Onunu da, kazıklara bağlıyorlar.

İşte aceleyle bir kazak geliyor
Gözlerini bağlamaya.
Ve adam,
Bu gördüklerinin sonsuzca körlükten önceki son görüntü
olduğunu biliyor.

Ve şu uzaklardaki gökyüzünün sunduğu
Küçük bir dünya parçasına, tutkuyla bakıyor.
Sabahın ilk ışıklarıyla pırıl pırıl ılıdayan kiliseyi görüyor:
Sanki son kutsal akşam yemeğine hazırlanmış gibi
İçeride kutsal sabah kızılığıyla dolu çanağı

alev alev yanmakta
Ve o, ani bir mutlulukla ona doğru uzanıyor,
Ölümünden sonraki kutsal yaşama uzanır gibi.

İşte şimdi gözlerinin önüne sonsuzca bir gece bağlıyorlar.
Ama şu anda,
Damarlarında dolaşmakta olan kan daha da renkli
Ve bu kandan
Pırıltılı dalgalar halinde akan
Bütün bir yaşam fışkırıyor.
Ve o,
Bu anda, şu ölüm ânında
Kaybedilmiş bütün bir geçmiş
Ruhunda yeniden canlandırıyor;
Bütün bir yaşam yeniden uyanıyor içinde
Ve perde perde gözlerinin önünden geçiyor:
Çocukluğu, yoksulluk içinde geçen çocukluğu, o renksiz
ruhsuz yüzü,

Babası, annesi, erkek kardeşi, evi
Birkaç dost, iki yudum şehvet,
Şöhret olma düşü ve bir tutam rezalet;
Kaybolan gençlik bütün güzelliğiyle
Damarlarında dolaşıyor;
Ve adam, kazığa bağlandığı şu son âna kadar
Bütün yaşamını yeniden duyumsuyor yüreğinin
derinliklerinde.

Ama acı gerçek,
Siyah ve ağır
Gölgeliyor içindeki bütün güzellikleri bir anda.
Ve şimdi,
Birinin kendisine doğru gelmekte olduğunu seziyor.
Seziyor siyah ve sessiz adımların
Giderek yaklaştığını;
Ve seziyor, elini göğsünün üzerine koyduğunda
Kalp atışlarının giderek zayıfladığını
Ve sonunda atmaz olduğunu.
Bir dakika daha - sonra her şey bitecek.
Kazaklar,

Diziliyorlar önünde, parlayan üniformalarıyla
Silahlar omuzlardan iniyor, nişan almış eller tetikte,
Davul sesleri yeri göğü inletmekte,
Bu bir tek saniye bin yıla bedel.

Ve birden bir haykırış:

Durun!

Subay öne çıkıyor, elinde beyaz bir kâğıt parçası,

Sesi açık ve berrak

Ölüm sessizliğini kesiyor:

Çar hazretleri

Tanrı adına merhamete gelip

Kararı bozdu ve daha hafif bir cezaya çevirdi.

Sözcükler kulağına yabancı geliyor,

Söylenenleri anlamaktan henüz çok uzak,

Fakat damarlarındaki kan

Yeniden harekete geçiyor.

Adam yerinden doğruluyor ve bir şarkı mırıldanıyor

Ve ölüm

Donmuş eklemlerinden duraksayarak uzaklaşıyor,

Hâlâ karanlığa bakmakta olan gözleri

Sonsuz ışığın selamını seziyor.

Gardiyan,

Bağlarını çözüyor sessizce,

Bir çift el, gözündeki beyaz bağı sıyrıyor

Soyulmuş bir ağaç kabuğu gibi

Yanan şakaklarından.

Bakışları sendeleyerek uzaklaşıyor mezardan

Ve bu halsiz, gözleri bulanık zavallı adam,

Donmuş benliğine dönmek için

Çevresini yokluyor.

Ve o anda

Sabah kızılığında hâlâ ıslıl ıslıl parıldamakta olan

Kilise ve kubbesi iliştiriyor gözlerine.

Sabah kızılığının olgun gülleri,
Kutsal dualar gibi sarmış kiliseyi,
Çatısı üzerinde parıldayan haç,
Kutsal bir kılıç gibi
Yukarıyı, sevinçle kızarmakta olan bulutları işaret ediyor.
Ve orada, sabah aydınlığında yükseliyor
Çağıldayarak kilisenin dev kubbesi.
Bir ışık seli,
Alev alev yanan dalgalarını
Kutsal ilahilerle çınlayan gökyüzüne fırlatıyor.

Sis bulutları
Dünyanın bütün kötülüklerini sırtına yüklenmiş gibi,
Kara bulutlar halinde
Yukarıya, o ilahi aydınlığa doğru yükselmekte.
Ve bin sesli bir koro okuyormuşçasına
Derinliklerden ilahi sesleri geliyor,
Ve adam,
Çektikleri işkenceler yüzünden acı içinde kıvranan
İnsanların anlatıldığı kutsal ezgileri duyuyor ilk defa,
Ve işitiyor adam ilk defa
Küçüklerin, zayıfların, erkeklere peşkeş çekilen kadınların,
Duygularıyla alay edilen genç kızların seslerini,
Yaşamları boyunca hep ezilenlerin nefret ve kinini
Ve dudaklarında hiçbir gülümseme belirtisi bulunmayan
yalnızları;
İşitiyor, hıçkırarak ağlayan çocukların yakınmalarını,
Kandırılmışların feryadını.
Ve işitiyor adam,
Bütün acı çekenlerin feryatlarını,
Haksız yere suçlananların, bitkinlerin ve horlanmışların
seslerini,
Bütün sokakların ve günlerin değeri anlaşılmamış soylu
varlıklarının sızlanmalarını.
Ve duyuyor, bütün bunların seslerini ve bütün bu seslerin
Eşsiz bir uyum içinde gökyüzüne yükseldiğini.
İşitiyor o, Tanrı'ya sadece acıların ulaştığını,
Görüyor ötekilerin, kurşun gibi ağır bir yaşamı yeryüzüne

nasıl bağladıklarını.

Fakat, yukardaki ışık seli,
Koronun yükselen sesinin kabarıp coşmasıyla
Dünya acılardan uzaklaşıp
Öyle büyüyor, öyle genişliyor ki!

Ve adam biliyor, bütün bu insanların dileklerini
Yerine getireceğini Tanrı'nın.
Onun göklerinde merhamet ve bağışlama ezgileri
dolaşmakta çünkü.

Tanrı ezilmişleri sorgulamaz,
Ve sonsuz bir bağışlayış,
Tanrı'nın evini sonsuzca bir ışıkla aydınlatır.
Mahşerin dört atlısı uzaklaşıyor oradan,
Ölüm ânında bütün bir yaşamı yaşayanlar için
Acı, neşe oluyor, mutluluk ise acı.
Alev kırmızısı bir melek
Yeryüzüne doğru daha şimdiden süzülüyor
Ve adamın ürperen yüreğine

Acının çocuğu İsa'nın kutsal sevgisinin parıltısını serpiyor.

Ve adam,
Yere yıkılırcasına dize geliyor,
Bir anda, sonsuz acılar içindeki
Bütün evreni hissediyor içinde.
Vücudu tirtir titremekte,
Beyaz köpükler saçılıyor ağzından,
Vücudu kaskatı kesiliyor ve değişiyor yüz hatları,
Ağlıyor, sırtındaki ölüm giysisini
İslatıyor boşanan gözyaşları.
Çünkü adam, ölümün acısını dudaklarında yaşadı yaşayalı
Yaşamın tadına vardığını hissediyor içinde,
Ruhu işkence görmek ve yaralanmak için yanıp
tutuşmakta,

Ve o,
Bu bir tek saniyede
Bin yıl önce çarmıha gerilmiş İsa'dan başkası olmadığını,
Tıpkı onun gibi,

Ölümün acı busesini dudaklarında tattı tadalı
Anlamıştır, yaşamı acı çekerek sevmeyi.

Askerler, iplerini çözüp kazıktan uzaklaştırıyorlar onu.
Yüzü solgun
Ve sönük.
İtiyorlar onu ötekilerin arasına saygısızca.
Bakışları,
Yabancı ve tamamen içine kapanık,
Ve titreyen dudaklarının çevresinde
Karamazovların sarı gülüşü var.

OKYANUSU AŞAN İLK SÖZ

Cyrus W. Field

28 Temmuz 1858

Yüzyılın Temposu

İnsan adı verilen şu tuhaf yaratığın yeryüzüne ayak basışından bu yana geçen binlerce, belki de yüz binlerce yıl boyunca, insanoğlunun ilerleyişinin en büyük göstergesi olarak atın koşması, tekerleğin dönmesi, geminin kürekle ya da yelkenle hareket etmesi gösterilmişti. İnsanlık tarihi dediğimiz ve bilgi ile aydınlanmış o daracık alana sığdırılan bütün teknik gelişmeler, hiç de öyle dikkat çekici bir hızla gerçekleşmedi. Wallenstein'in orduları, Sezar'ın lejyonlarından çok daha hızlı ilerlemedi, Napoléon'un orduları Cengiz Han'ın akıncılarından daha çabuk yol almadı, Nelson'un gemileri Wikinglerin korsan kayıklarından ve Finikelilerin ticaret gemilerinden daha hızlı değildi. Childe-Harold yolculuğuna çıkan bir Lord Byron, bir günde, Pontus sürgününe giden Ovidius'tan daha fazla yol alamıyordu. On sekizinci yüzyılın büyük şairi Goethe, bin yıl önce yaşamış bir Havari Paulus'tan daha rahat ve daha hızlı yolculuk yapamıyordu. Ülkeleri birbirlerinden ayıran zaman ve mekân olgusu hiç değişmiyor, Roma İmparatorluğu zamanında nasılsa, Napoléon zamanında da öyle kalıyor. Kısacası, madde, insanoğlunun isteklerine karşı üstünlüğünü korumayı sürdürüyor.

İnsanoğlunun temposundaki bu uyum ve ölçü, ancak on dokuzuncu yüzyıla girildiğinde kökten değişmeye başlıyor. Bu yüzyılın ilk yirmi yılında, uluslar ve ülkeler, binlerce yıl öncesine göre daha çabuk birbirlerine yaklaşabiliyorlar. Önceleri günlerce süren yolculuklar, tren ve vapurla bir tek günde, saatlerce süren geziler de bir çeyrek saatte ya da birkaç dakikada başarılabilmektedir. Ama tren ve vapurla ulaşılan bu hız, çağın insanları tarafından ne kadar sevinçle karşılanırsa karşılansın, yalnızca aklın sınırları içinde kalıyor, onu bir türlü aşamıyordu. Çünkü bu araçlar, o zamana kadar bili-

nen hız sınırını ancak beş kez, on kez, en çok da yirmi kez artırabiliyordu; insanoğlunun bakışı ve ruhu, yüzyılın temposunu izleyebiliyor ve mucizeye şaşırıyordu. Ancak henüz beşikte bir Herkül olan elektrik enerjisinin gücü, o âna kadar geçerli olan bütün yasaları bir anda kökünden sarsıyor ve bütün ölçüleri yıkıyor. Elektrikli telgrafın ilk başarılı sonuçları, daha dün kadar Leydner şişesinden ancak bir parmak öteye gidebilen ve çok güç duyulabilen o küçücük elektrik kıvılcımının, birdenbire dev bir güç kazanarak ülkeleri ve dağları aşıp bütün yeryüzüne yayılması karşısında o çağın insanlarının düştüğü büyük şaşkınlığı bugün bizlerin anlaması çok zor. Henüz tamamlanmamış bir düşüncenin, mürekkebi bile kurumamış bir sözcüğün binlerce mil ötede, hemen aynı anda kaydedilip okunabilmesi ve ufacık volt sütunlarının kutupları arasından titreşimlerle geçerek yeryüzünün bir ucundan öteki ucuna kadar yayılması karşısında nasıl şaşırmasınlar ki! Daha dün kadar cama sürtme yoluyla elde edilebilen ve ancak birkaç kâğıdı çekebilen bir fizik odasının bu oyuncak aletinin, insanın kas gücünü ve hız yeteneğini milyonlarca ve milyarlarca kere aşan bir güce, haberler getiren, trenleri hareket ettiren, caddeleri ve evleri ışıkla aydınlatan ve tıpkı Su Perisi Ariel gibi göze görünmeden havada dolaşan bir güce, dev bir enerjiye dönüşmesi karşısında nasıl hayretlere düşmesinler ki! Ancak bu buluş sayesinde, zaman ve yer bağlantısı, dünya kuruldu kurulalı ilk kez kökten bir değişikliğe uğramış oldu.

O âna kadar kendi içine kapalı bir yaşam biçimine sahip insanoğlunu, dünya ile bütünleştirecek olan bu büyük ve tarihsel olaya, telgrafın bulunduğu 1837 yılına, ne yazık ki okul kitaplarımızda çok az yer veriliyor: çünkü bu kitapları hazırlayanlar, ulusların ve ordu komutanlarının kazandıkları savaş ve utkularını, insanlığın gerçek utkusundan daha üstün tutuyorlar. Ama buna karşın, daha sonraki çağlarda gerçekleşecek hiçbir tarihsel olay, zaman ölçüsündeki bu köklü değişikliğin yol açtığı psikolojik etkisiyle kıyaslanamaz. Artık dünya değişmiştir. İnsanoğlu, Amsterdam, Moskova, Napoli ve Lizbon'da olup bitenleri aynı anda Paris'te de öğrenme olanağına kavuşmuş bulunuyor. Yalnızca bir adım daha at-

mak gerekiyor, o zaman dünyanın öteki yerleri de insanlığın ortak bilinci ve sıkı işbirliğiyle bir araya gelmiş olacak.

Fakat doğa bu birliğin gerçekleşmesine karşı koymaya, yeni yeni engeller çıkarmaya devam ediyordu; etrafı denizlerle çevrili ülkeler, daha yirmi yıl birbirlerinden ayrı kalacaklardı. Çünkü porselenden yapılmış yalıtkanlar sayesinde kıvılcım, serbestçe bir direktan öteki direğe sıçradığı halde, sular elektrik akımını kendisine çekiyordu. Bakır ve demir telleri suya karşı iyice izole edecek bir araç henüz bulunamadığı için, bu işi denizlerin tabanına boru döşeyerek yapma olanağı da yoktu.

Allahtan, bu hızlı kalkınma ve ilerleme yıllarında birbiri ardına gerçekleştirilen buluşlar, bir öncekine yardımcı oluyordu. Telgrafın karalarda yaşama geçirilişinden birkaç yıl sonra, elektrik akımının sulardan geçmesini sağlayacak uygun bir izolasyon maddesi, gutaperka bulunuyor. Artık kıtanın ötesindeki en önemli ülke olan İngiltere'nin, Avrupa telgraf şebekesine bağlanmasına başlanılabilir. Brett adında bir mühendis, Blèriot'un Manş'a, daha sonra uçakla ilk olarak geçeceği yere ilk kabloyu döşüyor. Karşılaşılan kötü bir rastlantı, hızla ilerleyen işin başarıyla sonuçlanmasına engel oluyor; Boulognelu bir balıkçı, çok büyük bir yılanbalığı tuttuğunu sanıp henüz döşenmiş olan kabloyu çekip koparıyor. Fakat ikinci deneme, 13 Ekim 1851 tarihinde başarıyla sonuçlanıyor ve İngiltere, kıtaya bağlanıyor. Böylece Avrupa, çağın bütün olaylarını artık tek bir beyin, tek bir yürekle aynı anda yaşayabilen bir varlık, gerçek bir Avrupa olabiliyor.

Bu kadar az yılda kazanılan bu büyük, bu inanılmaz başarı -insanlık tarihinde on yılın ne önemi var ki, göz açıp kapayıncaya kadar geçiverir- o çağın insanlarında büyük bir cesaret uyandırmış olacak. Yapılması istenilen her şey başarıyla sonuçlanıyor, hem de baş döndürücü bir hızla. İngiltere'nin İrlanda ile, Danimarka'nın İsveç'le, Korsika Adası'nın anakara ile bağlantısı için yalnızca birkaç yıl yetiyor. Mısır'ı ve Hindistan'ı da şebekeye bağlama çalışmaları tüm hızıyla sürüyor. Fakat bir kıta, hem de çok, çok önemli bir kıta var ki, dünyayı dört bir yandan saran bu zincirden yoksun kalacağı benziyor: Amerika kıtası. Uçsuz bucaksız genişliği nedeniyle

ara duraklardan yararlanma olanağı bulunmayan Atlas Okyanusu ya da Büyük Okyanus tek bir telle nasıl aşılacak? Çünkü, elektriğin bulunduğu o yıllarda bütün etmenler henüz bilinmiyordu. Denizin derinliği hâlâ ölçülemiyor, okyanusların jeolojik yapısı tam olarak bilinmiyordu; denizin tabanına dönecek bir telin bu kadar büyük su basıncına dayanıp dayanmayacağı henüz denenmemişti. Bu kadar uzun bir kabloyu derinliklere döşemek teknik bakımdan mümkün olsa bile, iki bin mil uzunluğundaki demir ve bakır telleri yükleyip taşıyabilecek büyüklükte bir gemi nasıl bulunacaktı? Gemiyle geçilişi bile en aşağı iki-üç gün süren böylesine uzun bir mesafeye sürekli elektrik akımı verebilecek güçte dinamolar nerede? Koşullar henüz tamamlanmış değil. Okyanusun dibine elektrik akımını çekebilecek manyetik akıntıların bulunup bulunmadığı da henüz bilinmiyor. Yeterli izolasyon maddesi ve hassas ölçme aletleri de yok. Yüzlerce yıllık uykusundan daha yeni uyanan elektrik enerjisinin yalnızca temel kuralları biliniyor. İşte bu yüzden bilginler, okyanusa kablo döşenmesi planının sözü bile edilse, "olmaz, saçma!" diye şiddetle karşı çıkıyorlar. Bilim adamlarının arasında en cesurları bile "belki daha sonra" demektedirler. Telgrafın yaşama geçirilişinde kendisine en çok borçlu olduğumuz Mors bile, böyle bir planın tam bir çılgınlık, akıl almaz bir cesaret örneği olduğunu söylüyor; fakat aynı zamanda, başarıyla sonuçlanacak olursa, bu dev tasarısının, yani Atlas Okyanusu'na kablo döşeme işinin "the great feat of the century", yeryüzünün en büyük başarısı olacağını da ekliyor.

Bir mucizenin gerçekleşebilmesi ya da olağanüstü bir şeyin tamamlanabilmesi için bireyin, her şeyden önce bu mucizeye inanması gerekir. Bazen bilgisi kıt birinin çılgınlığı, bilginlerin yapmakta duraksadıkları yaratıcı hamleyi yapma olanağını verir. İnsanlık tarihinde sıkça görüldüğü gibi bu büyük girişim de, birkaç gün daha önce olabilmek için 1854 yılında New York ile Amerika'nın doğusundaki en uç nokta olan Newfoundland arasına kablo döşemek isteyen Gisborne adında bir İngiliz mühendis, parasal kaynakları tükendiği için işi yarıda bırakmak zorunda kalıyor. Para bulmak üzere New York'a dönen Gisborne, burada mutlu bir rastlantı sonu-

cu birçok büyük projeyi başarıyla yaşama geçirmiş olan Cyrus W. Field adında genç bir adamla karşılaşılıyor. İş yaşamında hızla yükselmiş, girişimleri çok başarılı sonuçlar vermiş olan bu adam, bir Protestan rahibinin oğludur ve büyük servetiyle yetinip genç yaşına karşın köşesine çekilmiştir. Gisborne, evinin köşesine çekilip tembel tembel oturması için fazla genç ve enerjik bir yaşta olan bu işsiz güçsüz adamı, yarıda bırakmak zorunda kaldığı projesini, New York ile Newfoundland arasına kablo döşeme işini tamamlaması için kazanmaya çalışıyor. Cyrus W. Field -ne büyük bir mutluluk ki!- ne teknisyendir ne de bu alanda uzman bir kişidir. Elektrikten hiç anlamıyor, kablo nedir bilmiyor. Fakat bu Protestan rahibinin oğlunun kanında ateşli bir inanç, Amerikalının enerjik ataklığı ve kararlılığı var. Uzman mühendis Gisborne yalnızca New York'u Newfoundland'a bağlamayı düşünürken, bu ateşli genç adam, daha ilerisini görüyor. Bunun arkasından neden Newfoundland'la İrlanda bir denizaltı kablo suyla birleştirilmesin? Karşısına çıkacak her türlü engeli yenmeyi göze alan Cyrus W. Field -o yıllarda iki kıtayı birbirinden ayıran Büyük Okyanus üzerinden tam otuz kez gidip geliyor- hemen işe koyuluyor ve daha ilk andan başlayarak bütün servetini bu girişime yatırmaya karar veriyor. Böylece, düşünce harekete geçiriliyor ve gerçekleşmesini sağlayacak meşale yakılmış oluyordu. Mucizeler yaratacak olan yeni elektrik enerjisinin gücü, yaşamın öteki güçlü ve dinamik ögesiyle, insan iradesiyle birleşmiş oldu. Bir adam, yaşamının görevini ve bir görevde kendisini üstlenecek olan adamı buldu.

Hazırlık

Cyrus W. Field, sarsılmaz bir irade ve akla hayale sığmaz bir çabayla kendisini bu işe veriyor. Bütün uzmanlarla ilişki kuruyor, çalışma izni alabilmek için bakanlıkların kapılarını aşındırıyor, gerekli parayı bulmak amacıyla her iki kıtada zorlu bir kampanya başlatıyor ve hiç kimsenin tanımadığı bu genç adamın gösterdiği çaba öyle etkili oluyor, projesi öyle yankı uyandırıyor ve çağın yeni mucizesi olan elektriğe bes-

lediği inanç öyle büyük oluyor ki, üç yüz elli bin sterlinlik bir sermaye yalnızca İngiltere'de birkaç gün içinde sağlanıyor. Liverpool, Manchester ve Londra'daki zengin tüccarları, "Telegraph Construction and Maintenance Company"yi kurmak için, bir araya getirmeye tek bir çağrı yetiyor ve para akıyor. Bu girişimi onaylayanlar arasında hiçbir ticari amaç beslemeyen Thackeray ve Lady Byron gibi ünlü isimler de var. Stevenson, Bronel ve öteki pek çok ünlü mühendislerin yaşadığı yıllarda, her çeşit teknik girişimler için İngiltere'de esen iyimserlik rüzgârını, bu kadar çok paranın, kaybolacağını düşünmeden bu büyük girişime yatırılması için tek bir çağrının yetmesi kadar hiçbir şey anlatamaz.

Başlangıçta bu kablo döşeme işinin maliyeti ancak tahmin yoluyla çıkarılabiliyordu; teknik uygulama için elde hiçbir somut örnek yoktu. On dokuzuncu yüzyılda bu boyutta bir proje ne düşünülmüş ne de planlanmıştı. Küçücük Manş Denizi'ni aşıp Dover ile Calais kıyılarını birbirine bağlamakla koskoca Atlas Okyanusu'na boydan boya kablo döşemeyi kıyaslamaya olanak var mı? Dover ile Calais'i birbirine bağlarken, sıradan bir yandan çarklı vapur, otuz ya da kırk mil uzunluğundaki bir mesafeye kablo döşenmesi için yeterli olmuştu; kablo, vapurun güvertesinden tıpkı bir çipo demiri gibi aşağı bırakılıyor ve rahat rahat döşenebiliyordu. Manş Denizi'ne kablo döşenirken, kıyıda durup rüzgârın kesilmesini bekleme olanağı vardı, denizin derinliği çok iyi biliniyordu, iki tarafın kıyıları her an için görülebiliyordu ve böylece, karşılaşılabilecek her türlü tehlikeden uzak kalmak mümkündü; bir tek gün içinde bir kıyıdan öteki kıyıya rahatlıkla geçilebiliyordu. Fakat en azından üç hafta süren bir deniz yolculuğunda, Manş Denizi'ndekinden yüz defa daha uzun, yüz defa daha ağır makaralar, kötü hava koşulları altında gemi güvertesinden denize indirilemezdi. Ayrıca, o çağın hiçbir gemisi, demir, bakır ve gutaperkadan oluşan bu dev kozaları alacak ve taşıyacak büyüklükte değildi. En az iki ana gemi gerekliydi, bu gemilere de, en kısa rotanın izlenmesi ve tehlike ânında yardıma koşulması için başka gemilerin eşlik etmesi zorunluluğu vardı. Gerçi İngiliz hükümeti en büyük gemilerinden birini, Sivastopol önlerinde savaşmış amiral ge-

misi "Agamemnon"u ve Amerika hükümeti de, beş bin ton taşıma kapasitesiyle çağın en büyük gemisi sayılan "Niagara" yı bu amaç için veriyor, fakat her iki geminin de, iki kıtayı birbirine bağlayacak demir ve bakır tellerinin oluşturduğu bu dev yükün yarısını birisi, yarısını da ötekisi alabilecek duruma getirilmesi gerekliydi. Asıl sorun ise hiç kuşkusuz kablolonun kendisiydi. Çünkü iki kıta arasına dönecek bu dev kablolar için aklın alamayacağı isteklerde bulunuluyor. Kablolonun, bir yandan çelik halat gibi sağlam ve kopup parçalanamaz olması, öte yandan kolay dönebilmesi için de esnek olması gerekiyor. Her türlü basınca ve ağırlığa karşı dayanıklı olmalı, sarıldığı kozadan ibrişim gibi kolay boşanmalıdır. En hafif elektrik dalgalarını bile bin mil öteye ulaştırabilmesi için, bu kabloların hem hassas, hem dayanıklı olması, hem de fazla kalın olmaması gerekli. Bu dev halatın herhangi bir yerinde oluşacak küçücük bir çatlak, en ufak bir eğrilik, bir kıyıdan öteki kıyıya ulaştırılması on dört gün alan bu işi, rahatlıkla bozabilir. Fakat, bütün bunlara karşın büyük bir cesaret örneği sergilenerek bu işe başlanıyor. Bir tek adamın çılgınca isteği, bir anda bütün çarkları döndürüyor; fabrikalar gece gündüz hiç durmadan çalışıp bu halatı örüyor. Bu dev halat için bütün demir ve bakır madenleri tüketiliyor, bütün kauçuk ağaçları, bin mil uzunluğundaki bir mesafeye yetecek gutaperka yaprakları sağlamak için yok ediliyor. Bu girişimin akıl almaz büyüklüğünü, bir tek kablolonun üretimi için tam üç yüz altmış yedi mil uzunluğunda, yani yeryüzünün tamamını üç defa dolanacak ve dünya ile ay arasında bir hat çekmeye yetecek tele gereksinim duyulması kadar başka bir şey daha iyi anlatamaz. Babil Kulesi yapıldı yapıldı insanlık, teknik bakımdan bundan daha büyük bir girişimi göze alabilmiş değildir.

İlk Hareket

Fabrikalar, bir yıl boyunca hiç durmadan çalışıyor; üretilen kablolar, ince ve pırıl pırıl parıldaayan bir sicim gibi, makaralara sarılıyor ve sonunda, binlerce ve binlerce devirden

sonra kabloların makaralara sarılması işi tamamlanmış oluyor ve bu iki gemiye, yarı yarıya yükleniyor. Fren ve geri vitestlerle donatılmış yeni ve büyük makineler şimdi bir hafta iki hafta, üç hafta hiç ara vermeden, bu sonsuzca kabloyu denizin dibine bırakacak. Aralarında Mors'un da bulunduğu birçok seçkin elektrikçi ve teknisyen, güvertede toplanıyor ellerinde aletleri, elektrik akımının geçip geçmeyeceğini kontrol etmek için kablo döşenme işi tamamlanıncaya kadar gemiden ayrılmıyorlar. Kolomb'dan ve Macellan'dan beri en çok heyecan uyandıran bu deniz yolculuğunu, söz ve çizgileriyle anlatmak için pek çok ünlü muhabir ve ressam da donanmaya katılıyor.

Artık yola çıkmak için her şey hazır. O zamana kadar bu işin gerçekleşeceğinden kuşku duyanlar çoğunlukta olmasına karşın, şimdi bütün İngiltere hararetle bu dev projeyi konuşuyor. 5 Ağustos 1857 günü bir İrlanda kenti olan Valentia'nın küçük limanında yüzlerce küçük kayık ve gemi, filonun çevresini sarıyor ve kablunun bir ucunun kayıkla kıyıya getirilip Avrupa toprağına bağlandığı bu tarihsel anı, coşku içinde izliyor. Yola çıkış anı, kendiliğinden büyük bir tören havasına bürünüyor. Hükümet, temsilci gönderiyor, söylevler veriliyor, dokunaklı bir söylevle Tanrı'dan bu büyük girişim için yardımını esirgememesini dileyen rahip, şöyle başlıyor: "Ey ulu Tanrım, yalnız başına bütün gökyüzünü kaplayan, denizlerin azgın dalgalarına hükmeden ve bütün rüzgârlara ve sulara sözünü dinleten sen, biz kullarından yardımını esirgeme! Bu önemli eserin gerçekleşmesine engel olabilecek her direnmeyi ortadan kaldır!" Sonra kıyılardan ve denizlerden binlerce el, binlerce şapka sallanıyor. Filo, yavaş yavaş kıyıdan uzaklaşıyor ve kara, gözden kayboluyor. İnsanlığın en büyük düşlerinden biri gerçekleşmek üzeredir.

Başarısızlık

Kablunun bir yarısı birine, bir yarısı da ötekine yüklenen bu iki büyük geminin, "Agamemnon" ve "Niagara"nın, okyanusun ortasında önceden belirlenen bir yere kadar gitmesi ve

oraya vardıktan sonra kabloların birbirine perçinlenerek birleştirilmesi planlanmıştı. Daha sonra da gemilerden birisi batıya, Newfoundland yönüne doğru, ötekisi de doğuya, İrlanda'ya doğru yol alacaktı. Ancak bu paha biçilmez dev kabloların tamamını, daha ilk denemede kullanmanın çok riskli bir atılım olacağı düşünülmüş olmalı ki, bu kadar uzun bir mesafeyle yapılacak bir denizaltı telgraf bağlantısının başarisından tam olarak emin oluncaya kadar, kablonun kıyidan başlayarak döşenmesine karar verildi.

Amerikan gemisi "Niagara"ya, kabloyu kıyidan başlayarak denizin ortasına kadar döşeme görevi düşmüştü. Yavaş yavaş ve dikkatlice, hedefe doğru yol alan gemi, tıpkı bir örümcek gibi gövdesindeki dev yumağı arkasından sürekli bırakıyor. Güvertedeki kablo döşeme makinesi ağır ağır ve düzenli bir uyumla çalışıyor; makinenin çıkardığı gürültü, rüzgârla dönüp aşağıya doğru kayan çipo zincirinin çıkardığı ve bütün denizcilerin çok iyi tanıdığı sesi anımsatıyor. Aradan birkaç saat geçtikten sonra güvertedekiler, bu gürültüye alışıyor, gürültü onlara yüreklerinin atışları kadar doğal gelmeye başlıyor.

Kablo, makaralardan aralıksız boşalıp sulara gömülmektedir. Fakat bu serüven pek de heyecanlı geçeceğı benzemiyor. Yalnızca elektrikçiler, özel bir odada oturmuş çevreye kulak kabartıyorlar ve İrlanda kara parçası ile sağladıkları telgraf bağlantısını sürekli canlı tutmaya çalışıyorlar. Sonuç mü-kemmel: Kıyı çoktan gözden kaybolduğı halde, sualtı kablolarla gerçekleştirilen bağlantı, sanki iki Avrupa kenti arasında yapılyormuş gibi pürüzsüz ve berrak. Sığ sular çoktan arkada bırakıldı ve İrlanda arkasında başlayan derin sularda da bir hayli yol alındı, geminin güvertesindeki madeni şerit, tıpkı bir kum saatinin akan kumları gibi düzenle akmaya devam ediyor, aynı zamanda haber verip haber de getiriyor.

Artık üç yüz otuz beş mil uzunluğundaki bir mesafeye, yani Dover ile Calais'i birbirine bağlayan Manş Denizi'nin on mislinden daha uzun bir mesafeye kablo döşenmiş, beş günlük zorlu bir uğraşın sonunda, ilk duraksamalar yenilmiştir. Altıncı günün akşamı, yani 11 Ağustos'ta, saatlerce süren bir çalışma ve heyecan dolu anlardan sonra Cyrus W. Field, din-

lenmek üzere yatağına uzanıyor. Fakat birdenbire -o da ne öyle?- makinenin gürültüsü kesiliveriyor. Hareket halinde olan bir trende uyuyan bir yolcu, beklenmedik bir anda lokomotif durunca nasıl yerinden sıçrarsa, değirmenin çarkı birdenbire duran bir değirmenci, yatağından korku ile nasıl fırlarsa, gemidekilerin hepsi de aynı şekilde bir anda uyanıyor ve güverteye koşuyor. Makineye bir göz atış her şeyi açıklıyor: Makara bomboş. Rüzgâra kapılan kablo birdenbire kurtulmuş ve kurtulan ucu yakalamak mümkün olmamıştı; kaybolan ucu denizin dibinden bulup yukarıya çıkarmak ise bütünü olanaksızdı. Korktukları şey başlarına gelmiş ve küçük bir teknik hata yüzünden yıllarca süren bunca emek, bir anda boşa gitmişti. Büyük bir cesaret örneği vererek yola çıkmış olanlar, bütün ses bağlantılarının ve sinyallerin kesildiği haberinin bir anda yayıllıverdiği İngiltere'ye, yenikler olarak geri dönüyorlar.

İkinci Başarısızlık

Sinirlerine hâkim olmasını bilen, yürekli olduğu kadar da bir ticaret adamı olan Cyrus W. Field, bilançoyu çıkarıyor. Kayıp ne kadar? Üç yüz mil uzunluğunda kablo, bu iş için yatırılan hissedarlar sermayesinin aşağı yukarı yüz bin sterlini. Ama Field'i belki de en çok üzen, yerine konması mümkün olmayan kocaman bir yıl. Çünkü işe yeniden başlanabilmesi için yazı, iyi havaları beklemek zorunluğu vardı ve mevsim artık ilerlemişti. Fakat öte yandan küçük bir kazanç da var. Başarısızlıkla sonuçlanan bu ilk girişimle, iyi bir deneyim kazanılmış oldu. İşe yaradığını kanıtlamış bulunan kablo, makaralardan boşaltılıp gelecek yıl kullanılmak üzere depoya konulacak. O uğursuz kopmaya yol açan kablo döşeme makinesini değiştirmek gerekiyor yalnızca.

Böylece, beklemek ve hazırlık yapmakla bir yıl geçip gidiyor ve depolardan çıkarılan kablonun güvertesine yüklendiği gemiler, yeni bir umut ve yeni bir heyecanla ancak 10 Haziran 1858'de yola çıkabiliyor. Elektrik sinyali gönderme işi ilk yolculukta başarıyla sonuçlandığı için, eski plana yeni-

den dönölüyor, kablo döşeme işine okyanusun ortasından ve her iki yöne doğru başlanacaktır. Bu yeni yolculuğun ilk günleri, olaysız geçiyor. Kablonun döşenmeye başlanacağı yere, ancak yedinci günün sonunda varılabilecek ve işe hemen başlanacaktır. O âna kadar her şey bir eğlence, bir dinlenme yolculuğundan farksız. Makineler çalışmıyor, gemiciler dinleniyorlar ve havanın güzelliğine seviniyorlar. Sakin ve pırıl pırıl bir gökyüzü, ama deniz hepsinden de sakın.

Fakat yolculuğun üçüncü gününde "Agamemnon"un kaptanı, içinde tuhaf bir tedirginlik duyuyor. Barometreye bir göz atmak, cıva sütununun korkutucu bir hızla düşmekte olduğunu görmesine yetiyor. Bu, çok kötü bir havanın habercisi olmalı. Gerçekten de dördüncü gün, Atlas Okyanusu'nun en deneyimli denizcilerinin bile pek seyrek karşılaştıkları bir fırtına kopuyor. Kasırgadan en büyük payı, İngiliz kablo döşeme gemisi "Agamemnon" alıyor. Açıldığı bütün denizlerde ve katıldığı bütün savaşlarda dayanıklılığını en iyi biçimde kanıtlamış olan bu kusursuz gemi, İngiliz amiral gemisi, her çeşit kötü havayla başa çıkabilirdi; ancak ne yazık ki, kablo döşenmesinde kullanılacağı için bu dev yükü içine alabilecek biçimde tamamıyla değiştirilmişti. Ağırlığı, bir kargo gemisinde olduğu gibi ambarlara aynı oranda dağıtma olanağı yoktu, tam tersine, dev makaranın bütün ağırlığı orta yere yüklenmiş bulunuyordu. Yükün yalnızca küçük bir kısmı baş tarafa yerleştirilmişti, ancak bu daha da kötü sonuç verdi; her batış ve çıkışta çarkın çalışma düzeni iyice kötüleşti. Bu koşullar altında kötü hava, kurbanıyla istediği gibi oynayabilirdi. Gemi sağdan ve soldan, önden ve arkadan kırk beş derecelik bir açı yapacak biçimde eğiliyor, azgın dalgalar güverteyi basıyor ve her şeyi paramparça ediyor. Yeni bir felaket. Gemiye önden arka direğe kadar sarsan dev dalgalardan biri, kömürlerin bulunduğu bölmeyi parçalıyor. Kömürler, yorgun ve perişan tayfaların üzerine tıpkı siyah dolu taneleri gibi yağıyor ve bir taş darbesi kadar etkili oluyor. Tayfalardan bazıları bu sırada yaralanıyor, bazıları da mutfakta patlayan kazanın sıcak suyunda haşlanıyor. On gün süren bu korkunç fırtına yüzünden tayfalardan biri çıldırıyor, son çare olarak güvertedeki o uğursuz kablonun bir kısmının denize atılma-

sı düşünülüyor. Hele şükür kaptan buna karşı çıkıyor ve böyle bir sorumluluğu üstlenemeyeceğini söylüyor. Kaptan haklı çıkıyor. "Agamemnon" pek zor sınavlardan başarıyla geçtikten sonra bu on gün süren fırtınayı da yeniyor ve büyük bir gecikmeyle de olsa kablo döşenme işinin başlanacağı yere varmayı başarıyor ve önceden belirlenen bu yerde öteki gemilerle birleşiyor.

Fakat binlerce kez üst üste sarılmış bu çok değerli ve hassas tellerin, sarsıntılar yüzünden ne kadar çok zarar görmüş olduğu ancak şimdi anlaşılıyor. Birbirine karışan kabloların birkaç yerinde boğumlar oluşmuş ve gutaperkalar da ya aşınmış ya da parçalanmıştır. Fazla iyimser olunmamakla birlikte, kabloyu döşemek için yine de birkaç deneme yapılıyor; fakat bu, aşağı yukarı iki yüz mil uzunluğunda kabloların denizin dibine atılıp yok edilmesine neden oluyor. Bu, sancağı ikinci defa daha indirmek ve vatana zaferle değil, yenilmiş ve onuru kırılmış bir halde geri dönmek demek.

Üçüncü Girişim

Felaket haberini daha önceden almış olan Londralı hisse sahipleri, sözlerine kanıp peşinden gittikleri Cyrus W. Field'i, beti benzi uçmuş halde bekliyorlar. Yatırılan sermayenin yarısı, bu iki girişimle kaybedildi ve hiçbir sonuç elde edilemedi. Çoğunluğun söylediği şeyi, "Yeter artık!" sözünü anlayışla karşılamamak olası değil. Başkan, geride kurtarılabilecek ne kalmışsa onun kurtarılması görüşünde. Ona göre, kabloların henüz kullanılmamış kısmı gemilerden indirilmeli ve son çare olarak zararına bile olsa satılmalı ve bu ne idüğü belirsiz plandan, okyanusa kablo döşeme işinden bütünüyle vazgeçilmeli. Başkan yardımcısı da bu görüşe katılıyor; bu saçma sapan işle artık ilgilenmek istemediğini göstermiş olmak için de görevden çekildiğini bildiriyor. Fakat Cyrus W. Field'in azim ve hülyasını sarsmaya hiçbir şeyin gücü yetmiyor. Ona göre, hiçbir şey yitirilmiş sayılmaz. Kablo döşeme denemesi çok parlak oldu, yeni bir deneme için elde yeteri kadar kablo var. Donanma hazır bekliyor, tayfalar da çok is-

tekli. Üstelik son girişimde karşılaştıkları kötü havadan sonra, güzel ve rüzgârsız günlerin başlayacağı umulabilir. Yalnızca cesaret, son bir kere daha göze almak gerekiyor. Bu cesaret mutlaka gösterilmeli, yoksa bu şans sonsuzca yitirilebilir.

Hisse sahipleri, gittikçe daha da kararsız: Yatırmış oldukları sermayenin geri kalanını da bu çılgın adama emanet etsinler mi? Fakat güçlü bir istek, her zaman olduğu gibi bütün duraksamaları yeniyor ve Cyrus W. Field, yeni bir girişim için gerekli izni koparıyor. 17 Temmuz 1858 tarihinde, yani felaketle sonuçlanan ikinci girişimden tam beş hafta sonra filo, İngiliz limanından üçüncü kez ayrılıyor.

Böylece, yapılmasına kesin olarak karar verilen bir işin, her zaman gizlilik içinde gerçekleştiği o eski deneyim, bir kez daha kanıtlanmış oluyor. Üçüncü girişim hemen hemen hiçbir ilgi uyandırmıyor. Gemilerin çevresini sarıp şansınız açık olsun diyen ne bir sandal var ne de bir kayık; kıyılarda kimsecikler yok. Ne veda yemeği veriliyor ne ateşli konuşmalar yapılıyor ne de bir rahip, Tanrı'nın yardımını esirgememesini diliyor. Gemiler, sanki karanlığa çıkıyorlarmış gibi ürkek ve sessizce kıyıdan uzaklaşıyorlar. Fakat deniz onları güler yüzle karşılıyor. "Agamemnon" ve "Niagara", kararlaştırıldığı gibi 28 Temmuz da, yani Queenstown'dan ayrıldıktan tam on bir gün sonra, okyanusun ortasındaki önceden belirlenmiş yere varmayı başarıyor ve büyük işlerine hemen başlıyorlar.

Tuhaf bir durum ortaya çıkıyor. İki gemi kıç kıça vermiş, kablounun iki ucu birbirine perçinleniyor; herhangi bir tören yapılmadan, hatta güvertedekilerin öyle pek ilgisini çekmeden (başarısızlıklar yüzünden hepsi de öyle yorgun ve bitkin ki) demir ve halat, iki geminin arasından denizin derinliklerine, okyanusun henüz hiç araştırılmamış gizemli sularına bırakılıyor. Güverteden güverteye karşılıklı olarak selamlaştıktan ve sancaklar çekildikten sonra, İngiliz gemisi İngiltere'ye, Amerikan gemisi de Amerika'ya doğru yol almaya başlıyor. Gemiler, okyanusun sonsuzluğunda hareket halinde birer nokta gibi birbirlerinden uzaklaşıp gözden kaybolurken, döşenen kablo sürekli bağlantı sağlıyor; insan düşüncesinin başlangıcından bu yana ilk kez olarak iki gemi, rüzgâr ve dal-

gaları, yer ve uzaklıkları aşp birbirleriyle anlaşıyorlar. Birkaç saatte bir, gemilerden biri, okyanusun derinliğinden gelen elektrik sinyali sayesinde kaç mil yaptığını biliyor ve öteki gemi de, hava koşullarının uygunluğu sayesinde aynı mil uzaklıkta yol katettiğini iletiyor. Böylece bir gün, bir ikinci, bir üçüncü ve bir dördüncü gün geçiyor. Sonunda, 5 Ağustos günü, "Niagara" gemisi, bin otuz mil uzunluğunda kablo döşedikten sonra Newfoundland'ın Trinty Bay ucundan, Amerikan kıyılarını görebildiğini haber veriyor. Aynı şekilde, en azından bin millik kabloyu döşemiş olan "Agamemnon" gemisi de, İrlanda kıyılarını gördüğünü sevinç içinde bildiriyor. İnsanoğlunun dileği ilk kez olarak bir ülkeden öteki ülkeye, Amerika'dan Avrupa'ya erişebiliyor: Ama bu işin başarıyla sonuçlandığını, bu iki gemiden ve tahta barakalarda oturan birkaç yüz insandan başka bilen yok. Bu büyük serüveni çoktan unutmuş olan dünya, henüz bundan habersiz. Ne Newfoundland ne de İrlanda kıyılarında onları bekleyen var. Fakat okyanusa döşenen kablonun karadaki kabloya bağlandığı anda, bütün bir insanlık, bu büyük ve ortak zaferi öğreniyor.

Büyük Ossanna¹

Yükselen sevinç ışıltısı, bulutsuz gökten inen yıldırım gibi yankı yapıyor. Eski ve yeni kıtalar, işin başarıyla sonuçlandığı haberini, ağustos ayının ilk günlerinde ve aynı saatte öğrenmiş oluyorlar. Yaptığı etkiyi anlatmak imkânsız. Sakınlı bir gazete olarak tanınan *Times*, başmakalesini bu konuya ayırıyor ve şöyle diyor: "Kolomb'un keşfinden beri insanın eylem alanını böylesine genişleten, bununla boy ölçüşebilen başka hiçbir şey olmadı." Londra'da herkes, heyecan içinde bu tarihsel olayı konuşuyor. Fakat İngiltere'nin bu haklı sevinci, haberin duyulmasıyla birlikte bütün Amerika'yı bir kasırğa gibi saran heyecan ve coşkunun yanında hiç kalmır. Bütün işler duruyor, sorular soran, gürültü yapan ve bir-

¹ İbranice: Şükran. (Çev.)

birleriyle tartışan bir insan seli, caddeleri dolduruyor. O âna kadar hiç kimsenin tanımadığı bir adam, Cyrus W. Field, bir gece içinde bütün bir ulusun kahramanı oluyor. Field'in ünü, büyük bir hızla yayılıyor, Franklin'i ve Kolomb'u bile gölgede bırakıyor. Bütün kent halkı ve daha yüzlercesi, inancı ve kararlılığıyla, "genç Amerika ile ihtiyar Avrupa'nın evlenmesini sağlayan" adamı görebilmek için yeniden sarsılıyor ve inliyor. Fakat bu çılgınca coşku henüz son düzeyine ulaşmadı; kablunun döşendiği haberinden başka bir bilgi gelmiş değil henüz. Bakalım bu aletle iletişim kurulabilecek mi? Acaba iş gerçekten başarılabilir mi? Müthiş bir manzara - bütün bir kent, bütün bir ülke heyecan içinde, bir tek şeye, okyanusu aşacak ilk sözcüğe kulak kabartıyor. İlk konuşacak ve tebriklerini iletecek olanın İngiltere Kraliçesi olduğu biliniyor ve haberin gelmesi sabırsızlıkla bekleniyor Ama kötü bir rastlantı yüzünden Newfoundland yönünde döşenen kablo, hasara uğramış olduğundan günler geçip gidiyor ve Kraliçe Victoria'nın mesajının akşam saatlerinde New York'a varması için 16 Ağustos'a kadar beklemek gerekiyor.

Beklenen haber sonunda geliyor; vakit, gazetelerin resmi bültenlerinde bunu halka duyurmalarına olanak veremeyecek kadar geç olmuştur; haber ancak telgrafhane ve gazete bürolarının duvarlarına asılan ilanlarla duyurulabiliyor. Büyük bir halk topluluğu hemen kente akın ediyor. Elbiseleri parçalanmış, üstleri başları kir pas içinde kalmış gazete satan çocuklar, kalabalığın arasından geçebilmek için büyük çaba harcıyorlar. Haber, bütün tiyatrolarda ve lokantalarda halka duyuruluyor. Telgrafın en hızlı gemiden bile günlerce önce yerine varacağını henüz kafaları almayan binlerce insan, bu barış utkusunun eşsiz gemisi "Niagara"yı selamlamak için Brooklyn Limanı'na hücum ediyor. Ertesi gün, yani 17 Ağustos ta çıkan gazeteler, büyük büyük başlıklarla bu tarihsel olayı anlatıyorlar: "Kablo mükemmel çalışıyor", "Herkes sevinçten çıldırıyor", "Bütün kentlerde coşkulu bir heyecan", "Dünya bu bayramı kutluyor". Evet, insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir başarı kazanılmıştır: İnsanoğlunun yaratılıp düşünmeye başladığı andan beri bir düşünce, kendi hızı ile okyanusu aştı. Battery'den atılan yüzlerce pare topun

gürültüsü, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın, İngiltere Kraliçesi'ni yanıtladığını ilan ediyor. Artık kimsenin kuşkusu kalmadı; akşam olunca on binlerce ışık ve meşale, New York' u ve bütün öteki kentleri pırıl pırıl aydınlatıyor. Bütün evler ışıltı ışıltı. Bu arada City Hall'un kubbesinin tutuşmuş olması bile bu sevinç, bu coşku selini pek rahatsız etmiyor. Hemen ertesi gün yeni bir şenlik daha düzenleniyor. "Niagara" gemisi limana gelmiştir ve ulusal kahraman Cyrus W. Field de oradadır. Kablonun geri kalanı, bir tören havasıyla kent içinde dolaştırılıyor, tayfalar karşılanıyor ve ağırlanıyor. Şenlikler, sanki Amerika yeniden keşfedilmiş de bayramını kutluyormuş gibi, Büyük Okyanus'tan ta Meksika Körfezi'ne kadar her kentte, her gün tekrarlanıyor.

Ama, daha gerisi de var! Asıl zafer alayının, Yeni Dünya'nın şimdiye kadar hiç görmediği biçimde büyük ve görkemli olması gerekiyor. Hazırlıklar tam iki hafta sürüyor ve 31 Ağustos'ta bütün kent halkı, ulusal kahraman Cyrus W. Field'i, imparatorlar ve Sezarlar zamanından bu yana zafer kazanmış hiçbir komutana gösterilmemiş bir coşkuyla karşıyor. Bu güzel sonbahar gününde hazırlanan zafer alayı öyle uzun ki, kentin bir ucundan öteki varabilmeleri için tam altı saat gerekiyor. Rengârenk bayraklarla donatılmış caddelerden, önde sancak ve bayraklarla donatılmış alaylar geçiyor ve onları, sonsuzca akan bir sel gibi, çeşitli müzik toplulukları, dernekler, itfaiye, okullar ve eski muharıpler izliyor. Yürüye-bilen herkes yürüyor, şarkı söyleyebilen herkes şarkı söylüyor, sevinç gösterisi yapmak isteyen herkes sevinç gösterisi yapıyor. Cyrus W. Field, tarihin utkulu bir komutanı gibi dört atlı bir arabayla en önden geçiyor, "Niagara'nın komutanı bir başka arabada, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı da bir üçüncü araba ile onu izliyorlar. Onların arkasında da belediye başkanları, memurlar ve profesörler var. Söylevler, ziyafetler, fener alayları hiç ara vermeden birbirini izliyor, kilise çanları çalıyor, toplar gümbürdüyor ve gittikçe çoğalan bir coşku seli, şu anda Amerika'nın bu en ünlü ve kendisine tapılan adamın, sonsuzluk kavramını yenen ve iki dünyayı birleştiren bu yeni Kolomb'un, Cyrus W. Field'in çevresini sarıyor.

Lanetleme

Bu bir gün içinde binlerce ve milyonlarca ses, çılgınca eğlendi ve o tarihsel olayı kutladı. Yalnızca bir tek ses, en önemli ses, telgrafsesi, bütün kutlama törenleri boyunca tuhaf suskunluğunu korudu. Zafer alayının ortasındaki Cyrus W. Field, korkunç gerçeğin belki de çoktan farkındadır; okyanusa döşenen kablonun sustuğunu, daha ilk günlerde karışık ve anlaşılması zor sinyaller veren bu kablonun özellikle böyle bir günde son soluğunu verdiğini bilmek ne korkunç. Kablonun işlevini yerine getiremediğini, Newfoundland'daki alıcı cihazın başında bulunan birkaç görevliden başka bilen ve sezen yok koca Amerika'da. Bunlar da, bu coşku ve heyecan karşısında bu acı haberi, şenlik yapan halka duyurmak için günlerce duraksıyorlar. Ama, Avrupa'dan gelen haberlerin gittikçe azalmakta olduğunu herkes farkında. Amerika, artık her saat başı yeni yeni haberlerin okyanusu aşıp geleceğini ummuştı; ne yazık ki böyle olmadı, belirsiz ve denetlenemeyen haberler, o da gecikmeli olarak gelmekte. Kısa zaman sonra da, daha iyi gönderme yapma çabası ve telaşı yüzünden çok fazla elektrik akımı verilmiş ve bunun sonucu olarak da, zaten yetersiz olan kablo bütünüyle bozulmuş diye halk arasında bir söylenti dolaşmaya başlıyor. Yetkililer, arızanın giderileceğini umduklarını söylüyorlar, ancak kablodan gelen sinyallerin, gittikçe daha seyrek, daha pürüzlü ve daha anlaşılmasız olduğunu gizlemek bir süre sonra olanaksız hale geliyor. Özellikle de sevinç sarhoşluğunu izleyen o acılı sabah, yani 1 Eylül'den sonra deniz ötesinden ne net bir ses, ne de pürüzsüz bir titreşim geliyor artık.

İnsanlar, büyük hayranlık duydukları ve kendisinden pek çok şey bekledikleri bir adam tarafından sinsice aldatıldıklarını görünce, onu asla bağışlamazlar. Çok övdükleri ve gurur duydukları telgrafın işlevini yerine getiremediği söylentisi doğru çıkar çıkmaz, bütün bir coşku seli birdenbire müthiş bir kızgınlığa dönüşüyor ve suçsuz suçlu, Cyrus W. Field, ağır eleştirilere uğruyor. O, bu kenti, bu ülkeyi ve bütün bir dünyayı aldattı. Telgrafın çalışmadığını baştan beri bildiği halde, kutlamalara engel olmadığı, geçen zamandan

yararlanarak kendi hisse senetlerini çok yüksek kârla elden çıkardığı iddia ediliyordu. Daha da kötüsü, en iğrenç iftiralardan bile çekinilmiyordu; Atlas Okyanusu'na döşenen kablounun hiçbir zaman doğru dürüst işlemediğini, geldiği söylenen haberlerin yalan dolan olduğunu ve İngiltere Kraliçesi'nin telgrafının bile önceden kaydedilmiş bir metin olduğunu, asla bu kabloyla ulaştırılmadığını söyleyecek kadar ileri gidiyordu. Söylentilere göre, kablounun döşendiğinden bu yana geçen süre içerisinde Avrupa'dan anlaşılabilir tek bir haber gelmiş değildir ve yetkililer de, ya tahmin yoluyla ya da bölük pörçük işaretleri bir araya getirerek uydurma telgraflar yaratmışlardır. Olay, tam bir rezalete dönüşüyor. En çok köpürenler de, daha dün en çok şenlik yapanlar ve onu ilahlaştıranlar oluyor. Bütün bir kent, bütün bir ülke, bu taşkın heyecan ve düzenlenen vakitsiz kutlama şenliklerinden dolayı utanıyor. Cyrus W. Field, bütün bu kızgınlığın odak noktası. Daha dün ulusal kahraman ilan ettikleri ve Franklin'in kardeşi, Kolomb'un ardılı yaptıkları bu adam, şimdi, bir zaman ki dostlarından ve hayranlarından kaçmak ve bir canı gibi gizlenmek zorunda kalıyor. Bir tek gün her şeyi başardı ve yine bir tek gün her şeyi berbat etti. Yenilgi müthiş oldu. Sermaye battı, güven duygusu yok oldu ve artık hiçbir işe yaramayan kablo ise, yeryüzünün çevresini dolaşan o efsanevi Midgrad yılanı gibi, okyanusun sonsuz derinliklerinde yatıyor.

Altı Yıllık Susuş

Yazgısına terk edilmiş bu kablo, tam altı yıl hiçbir işe yaramadan okyanusun derinliklerinde yatıyor ve bütün bu geçen süre boyunca birbirinin nabzını dinlemiş olan iki kıta arasında tam altı yıl, yine o eski soğukluk hüküm sürüyor. Bir an için solugunu duyacak ve birkaç yüz sözcük söylenecek kadar birbirine yaklaşmış bulunan Amerika ve Avrupa, binlerce yıldan beri olduğu gibi aşılması zor bir mesafe yüzünden yine birbirinden ayrı kalıyor. Gerçekleşmek üzere olan bir plan, on dokuzuncu yüzyılın bu müthiş girişimi yine bir efsane, yine bir mit oldu. Yarı yarıya başarılmış bulunan

bu projeyi tamamlamayı kimseler düşünmüyor; bu müthiş yenilgi, insanlarda çalışma gücü ve heyecan bırakmadı. Amerika'da halk, Güney ve Kuzey arasındaki iç savaş yüzünden bu konuyla hiç ilgilenmiyor; gerçi İngiltere'de zaman zaman komite toplantıları yapılıyor, ama bir denizaltı kablosu döşenebileceği konusunda anlaşılabilmeleri iki yıl sürüyor. Fakat bu akademik görüşün yaşama geçirilmesi için uzunca bir yol katetmek gerekiyor, bu yolu geçmeyi kimse düşünmüyor, bütün çalışmalar, denizin dibinde yatan kablo gibi altı yıl hareketsiz kalıyor.

Fakat bu altı yıl, insanlık tarihinde çok küçük bir an bile olsa, elektrik enerjisi gibi yeni bir bilim dalında bin yıla eşittir. Hemen her yıl, hatta her ay bu alanda yeni yeni buluşlar ortaya konuluyor. Dinamolar, gittikçe daha güçleniyor, daha hassaslaşıyor; kullanım alanı gittikçe çoğalıyor, elektrikli aletler de gittikçe daha düzenli çalışıyor. Artık bütün kıtaların karaları telgraf ağı ile örülmüş bulunuyor Akdeniz aşılmış, Afrika ile Avrupa birleşmiştir. Böylece Atlas Okyanusu na kablo döşeme planı, yıldan yıla ve hiç farkında olunmadan büyüleyiciliğini yitirmiş bulunuyor. Girişimin yenileneceği an, yazgı anı, gelip çatıyor; yalnızca bu eski planı yeni bir coşkuyla canlandırıp bu yarım kalmış projeyi tamamlayacak olan adam eksik.

Bu adam, birdenbire ortaya çıkıyor; uğradığı saldırıların, aşağılanmaların ve yıllarca süren sessiz sürgün yaşamının neden olduğu acıların altından silkinip kalkmasını bilen, inanç ve güven duygusunu hiç kaybetmemiş bu adam, Cyrus W. Field'in ta kendisidir. Field, otuz ikinci defa okyanusu geçti, yeniden Londra'da göründü ve eski imtiyazını altı yüz bin sterlinlik yeni bir sermaye artırımını ile sağlamlaştırmayı başardı. Çoktan beri düşünülen dev gemi, Londralı mühendis Isambar Brunel tarafından yapılan, o muazzam yükü tek başına taşıyabilecek olan dört bacalı, yirmi iki bin tonluk ünlü "Great Eastern" gemisi de sonunda hazır. Mucizeler birbirini kovalıyor ve 1865'li yıllara göre çok büyük sayılan ve işsiz duran bu geminin satın alınıp yeni girişim için hazırlanması, iki gün içinde gerçekleşiyor.

Önceleri pek güç olan her şey, artık kolaylaştı. Yeni bir

kabloyu yüklemiş olan bu dev gemi, 23 Temmuz 1865 tarihinde Themse'den ayrılıyor. İlk girişim başarısızlıkla da sonuçlansa, hedefe varmaya iki gün kala kabloda oluşan bir çatlak yüzünden kablo döşeme işi başarılmasa ve doymak bilmeyen okyanus, bir kez daha altı yüz bin sterlini de yutsa, bilim ve teknik, insanlara güven verecek, cesareti elden bıraktırmayacak kadar gelişmiştir. 13 Temmuz 1866 tarihinde yenisinden yola çıkan "Great Eastern"in ikinci yolculuğu zaferle sonuçlanıyor ve Avrupa ile yapılan konuşma bu defa pürüzsüz ve berrak oluyor. Bundan birkaç gün sonra eski kablo da bulunuyor ve böylece, Eski ve Yeni Dünya, hem de iki kablo ile birleşiyor ve bir tek dünya haline geliyor. Dünyanın mucizesi bugünün gerçeği oldu ve şu andan itibaren yeryüzünün kalbi aynı anda çarpıyor; kendi yaratıcı gücüyle tanrılaşan insanlık, yeryüzünün bir ucundan öteki ucuna kadar kendini dinleyerek, kendini görerek, kendini anlayarak yaşamaktadır artık. Eğer insanlık, bu büyük birliği sürekli bozmaya çalışmamış, kendisine yaşama egemen olma gücü vermiş olan araçlarla kendi kendisini yok etme çılgınlığına kapılmamış olsaydı, mekâna ve zamana karşı yarışta kazandığı zaferle sonsuzca mutlu olurdu.

TANRI'YA SIĞINIŞ

Leo Tolstoy'un "Karanlıkta Bir Işık" adlı
tamamlanmamış dramı için yazılan
bir sondeyiş.
1910 Ekim sonu

Giriş

Leo Tolstoy 1890 yılında, ölümüyle yarım kalacak olan ve "Karanlıkta Bir Işık" başlığıyla yayınlanıp sahnelenen bir tiyatro yapıtı, kendi yaşamını yansıtacak bir dram yazmaya başladı. Bu yarım kalmış dram (daha ilk sahne bunu açığa vurur), Tolstoy'un evinde yaşadığı kendi dramının büyük bir açıklıkla anlatılmasından başka bir şey değildir ve şairin bunu, tasarladığı bir kaçıışı haklı göstermek ve aynı zamanda da karısını bağışlamış olmak için yazdığı açıktır; büyük bir ruhsal çöküntü içindeki bir insanın manevi dengesini en iyi biçimde yansıtan bir yapıttır bu.

Tolstoy, kendisine çok benzeyen Nikolai Michelajewitsch Sarynzew'in kişiliğine bürünmüştür, ancak yapıtta geçen olayların büyük bir bölümü hayal ürünüdür, gerçekte hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Tolstoy'un, bu dramı yaşamsal sorunlarından kurtulmak için yazdığına kuşku yoktur. Ama Tolstoy, ne yapıtında ne yaşamında ne o 1890 yılında ne de on yıl sonra, 1900'de, bir karara, bir sonuca varacak cesareti bulabiliyor kendisinde. Yazgısına teslim olmuş, ellerini Tanrıya kaldırıp içindeki acıya bir son vermesi için ondan yardım isteyen bir insanın müthiş bir çaresizlik içinde son bulan yaşamının anlatıldığı bu yapıtı, yarım kaldı.

Tolstoy, dramının eksik kalmış son perdesini tamamlamayı hiç düşünmedi, ama bundan çok daha önemlisini yaptı: Onu yaşadı. 1910 yılı Ekim ayının son günlerinde, çeyrek yüzyıl süren bu kararsızlık dönemi sona erdi ve bunalım, Tolstoy'un kurtuluşu oldu: Şair, kendisiyle dramatik bir hesaplaşmadan sonra kaçıp kurtuluyor, hem de yazgısına yakışır o güzel, o eşsiz ölümü bulmak üzere, tam zamanında kaçıp kurtuluyor.

Şu anda bana hiçbir şey, dramın yaşanılmış sonunu, ya-

rım kalmış yapıta eklemek kadar olağan görünmüyor. Bu işi, gerçeklerin ve belgelerin ışığı altında, tarihe bağlı ve saygılı kalarak yapmaya çalıştım. Bunu yaparken de, Tolstoy'un bir itirafından yola çıktım, ancak bu itirafın özüne dokunmak ve değer yargısında bulunmak gibi bir aşırılıktan kaçınmasını bildim; yapıta, kendimden bir şey katmadım, ona hizmet etmek istedim yalnızca. İşte bu yüzden benim burada yazmaya çalıştığım şey, bir eksikliği tamamlama değil, yarım kalmış bir yapıt ve özömlenmemiş bir anlaşmazlık, bir i çatışma için yazılmış bir sondeyiştir; asıl amacım, o yarım kalmış drama bir son vermek, onu yüceltmektir. Böylece, bu onurlu iş için gösterdiğim zahmetin karşılığı da yerine getirilmış olacaktır. Oynanması olasılığına karşı şunu özellikle belirtmek isterim ki, bu sondeyiş, "Karanlıkta Bir Işık"tan tam altı yıl sonra geçmektedir ve bu, Tolstoy rolünü üstlenecek olanın davranışlarında özellikle göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Yaşamının son yıllarına ait resimleri, hele Tolstoy'u şamardino Manastırı'nda kız kardeşinin yanında gösteren o güzel fotoğrafı ile ölüm döşeğinde ekilmış fotoğrafları çok iyi örneklerdir, bunlardan yararlanılabilir. şairin çalışma odasını da, insanın yüreeğini parçalayan bir sadelik ve tarihe saygılı olarak düzenlemek gerekir. Sahne tekniği bakımından (Tolstoy'u, Sarynzew'in arkasına gizlemeyen ve onu gerçek adıyla gösteren) bu sondeyişin, uzunca bir aradan sonra, "Karanlıkta Bir Işık" adlı bu yarım kalmış dramın dördüncü perdesine eklenmesi dileğimdir. Bunun, asıl yapıttan ayrı olarak sahnelenmesini hiç düşünmedim.

Kişiler

Leo Nikolayeviç Tolstoy (yaşamının 83'üncü yılında)

Sonya Andreyevna Tolstoy, karısı

Aleksandra Livovna (Saşa diye çağrılır), kızı

Sekreter

Duşan Petroviç (Aile doktoru ve Tolstoy'un dostu)

İvan İvanoviç Osoling (Astapova İstasyon şefi)

Kyryl Gregoroviç (Astapova Polis Müdürü)

Birinci Üniversiteli
İkinci Üniversiteli
Üç Yolcu

İlk iki sahne. 1910 yılı Ekim ayının son günlerinde, Yasnaya Polyana'daki çalışma odasında, son sahne de, 31 Ekim 1910 tarihinde Astapova İstasyonu'nun bekleme salonunda geçer.

BİRİNCİ SAHNE

1910 Ekim sonu, Yasnaya Polyana

Tolstoy'un çalışma odası, sade ve süssüz, tıpkı gördüğümüz o fotoğraftaki gibi. Sekreter, iki üniversiteliyi odaya getirir. Ruslara özgü bir biçimde yakaları kapalı kara gömlekler giymişler; her ikisi de genç ve yüz hatları keskin. Davranışlarından, kendilerine çok güvendikleri belli, çekingenlikten çok, iddialı bir halleri var.

SEKRETER: Oturunuz lütfen. Leo Tolstoy sizi çok bekletmeyecektir. Yalnız sizden bir ricam var, yaşlı olduğunu aklınızdan çıkarmayın! Tolstoy tartışmayı çok sever ve yorulduğunu çoğunlukla unuttur.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Leo Tolstoy'a soracak çok az şeyimiz var; yalnızca bir tek soru soracağız, kuşkusuz bizim için ve kendisi için çok önemli bir soru. Özgürce konuşabilmek koşuluyla, yanında fazla kalmayacağımıza söz veririm.

SEKRETER: Çok güzel. Ne kadar az biçimci olursanız, o kadar iyi olur. Kendisine asla unvanıyla hitap etmeyiniz, o bundan hiç hoşlanmaz.

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Gülerek)* Kaygılanmanıza gerek yok, bizden belki her şeyi bekleyebilirsiniz, ama bunu asla!

SEKRETER: İşte merdivenlerden yukarı çıkıyor.

Tolstoy, hızlı ve aynı zamanda düzenli adımlarla odaya girer. Yaşına göre canlı ve sinirlidir. Konuşurken, elinde ya bir kalemle oynar ya da bir kâğıt parçasını buruştur-

rur. Hızla üniversitelilere yaklaşır, ellerini sıkar ve kısa bir an her ikisini de sert ve ısrarlı bakışlarıyla süzer; daha sonra karşılarındaki maroken koltuğa oturur.

TOLSTOY: İkiniz de komite tarafından gönderildiniz, değil mi? *(Önündeki mektupta bir şeyler araştırır.)* Adlarınızı unuttuğum için beni bağışlayın.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Adlarımızı önemsememenizi rica ederiz. Biz buraya yüz binlerin adına gelen iki kişiyiz yalnızca.

TOLSTOY: *(Yüzüne sert bakarak)* Yanıtlamamı istediğiniz herhangi bir sorunuz var mı?

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Bir tek sorumuz var.

TOLSTOY: *(İkinci üniversiteliye)* Ya siz?

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Ben de aynı soruyu soracağım. Bizim hepimizin, bütün devrimci Rus gençliğinin size soracak bir tek sorusu var, Leo Nikolayeviç Tolstoy. Bunun dışında soracak başka sorumuz yok. O da şu: Niçin bizimle değilsiniz?

TOLSTOY: *(Çok sakın)* Öyle sanıyorum ki bunu, kitaplarım da ve yayınlanmış mektuplarımda açıkça dile getirmiş bulunuyorum. Bilmem, kitaplarımı okudunuz mu?

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Heyecanlanarak)* Kitaplarınızı okuyup okumadığımızı mı soruyorsunuz, Leo Tolstoy? Bize böyle sorular yöneltmeniz doğrusu çok tuhaf. Okumak da ne demek, çocukluğumuz sizin kitaplarınızı okumakla geçti, büyüüp delikanlı olunca da yüreğimizi ateşleyip bizi coşturan yine siz oldunuz. Mal ve mülk paylaşımındaki haksızlığı bize sizden başka kim öğretti ki? Evet, sizin kitaplarınız, yalnızca sizin kitaplarınız bizleri, yürekte bağlı bulunduğumuz devletten, kiliseden ve bir hükümdardan, insanları koruyacağı yerde onlara haksızlık yapılmasını kolaylaştıran bir hükümdardan kopardı. Evet, bu yanlış düzeni kökünden yıkmak için bizleri yüreklendiren, kendimizi bütünüyle bu işe vermeye yönelten yalnızca siz oldunuz...

TOLSTOY: *(Sözünü kesmek isteyerek şöyle der)* Ama zor kullanarak değil...

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Tolstoy'un sözünü keserek)* Bun-

ları konuşup tartışmaya başladığımız günden beri, size karşı beslediğimiz güveni hiç kimseye duymadık. Bu haksızlığı kim ortadan kaldıracak diye kendi kendimize sorduğumuzda hemen şu yanıtı veriyorduk: O! Kim günün birinde çıkıp da bu alçaklığa bir son verecek diye sorduğumuz zaman da yine hep şu yanıtı veriyorduk: O, Leo Tolstoy, bu işin üstesinden gelecek. Bizler, sizin öğrencileriniz, sizin uşaklarıyızdık ve öyle sanıyorum ki, o zamanlar bir tek el hareketiniz uğrunda canımızı seve seve verirdik. Eğer bu eve bir-iki yi önce girmeme izin verilseydi, önünüzde tıpkı bir azizin önünde eğiliyormuş gibi saygıyla eğilmiş olacaktım. İşte Leo Tolstoy, siz bizim için, bizim gibi yüz binlerce genç ve bütün bir Rus gençliği için, birkaç yıl öncesine kadar böylesine değerli, böylesine saygın biriydiniz, fakat o zamandan beri bana ve benim gibi binlerce gence uzaksınız ve neredeyse karıştınız oldunuz.

TOLSTOY: *(Yumuşayarak)* Sizlere bağlı kalmak için ne yapmam gerekirdi, dersiniz?

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Size akıl öğretmek küstahlığında bulunacak değilim. Sizi bizden, bütün Rus gençliğinden uzaklaştıran şeyin ne olduğunu kendiniz de biliyorsunuz.

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Bunu bizim söylemek istemeyişimizin nedeni, davamızın bir nezaket kuralını yerine getirmekten çok daha önemli oluşudur. Ama hükümetin uyguladığı baskı rejimi ve işlediği inanılmaz cinayetler karşısında gözlerinizi açmalısınız ve daha fazla yumuşak davranmamalısınız. Artık yazı masasından kalkıp devrimcilerin saflarına katıldığınızı açıkça göstermelisiniz. Leo Tolstoy, hareketimizin ne kadar vahşice ezildiğini biliyorsunuz ve şu anda hapisanelerde çürüyen tutuklu sayısı, bahçenizdeki yapraklardan daha çok. Siz bütün bunları görüyorsunuz ve söylendiğine göre, zaman zaman da, bir İngiliz gazetesinde insan yaşamının kutsallığı hakkında bir makale yazıyormuşsunuz herhalde. Fakat bu kanlı terör karşısında bugün artık sözcüklerin bir işe yaramayacağını siz kendiniz de biliyorsunuz. Köklü

bir değişimin, bir devrimin artık zorunlu hale geldiğini ve yalnızca sözlerinizle bile bu devrim için bir ordu oluşturabileceğinizi bizim kadar siz de biliyorsunuz. Bizleri devrimci yapan sizsiniz; ama şimdi, tam bize yardımcı olacağınız bir anda, geleceğinizi düşünerek bizden ayrı-lyyorsunuz ve bu tutumunuzla da baskı düzenini onayla-mış oluyorsunuz.

TOLSTOY: Hiçbir zaman baskı düzenini onaylamadım, hiç-bir zaman. Sırf bu zalimlerin cinayetleriyle savaşmak için otuz yıldan beri görevimden ayrılmış bulunuyorum. Otuz yıldan beri -sizler daha doğmamıştınız- sizden çok daha radikal olarak, yalnızca durumun düzeltilmesini değil, tersine sosyal devletin kurulmasını ve toplumsal ilişkilerin yeni baştan düzenlenmesini istiyorum.

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Tolstoy'un sözünü keserek)* Peki, ne sonuç aldınız? Otuz yıldan beri hangi isteğiniz yerine getirildi, bizlere hangi haklar verildi? Önerinizin karşılı-ğı Duhoborçların kırbaçlanması ve göğüslerine sıkılan altı kurşun olmadı mı? O iyi niyetli ve yumuşak önerile-riniz, kitaplarınız ve broşürlerinizle Rusya'da ne daha iyi oldu ki? Halka sabır ve itidal telkin edip bin yıllık devle-te güvenmeleri gerektiğini söyleyerek, o zalimlere yar-dım etmiş olmuyor musunuz? Hayır, Leo Tolstoy, bu za-lim yöneticilere sevgi ve kardeşlik duygularıyla yaklaş-manızın, hatta onlarla meleklerin diliyle konuşmanızın hiçbir yararı yok! Bu çar uşakları, bizim kararlı yumruk-larımızı enselerinde hissetmedikçe, İsa'nızın hatırına bi-le olsa, ceplerinden tek bir ruble çıkarmayacaklar ve en ufak bir ödün vermeyeceklerdir. Sizin kardeşlik sevgini-zi göstermenizi halk yeterince bekledi, ama daha fazla beklemek istemiyoruz, hareket saati geldi artık.

TOLSTOY: *(Çok öfkeli)* Biliyorum, hatta el ilanlarınızda bile buna "kutsal hareket" diyorsunuz, "kin tohumları eke-cek" kutsal hareket. Ama ben kin yanlısı değilim ve öyle olmak da istemiyorum, hatta halkımıza karşı suç işlemiş ve günaha girmiş olanlar için bile. Çünkü kötülük yapan insan, kötülük yüzünden acı çekenden daha bahtsızdır. Ben onun acısını paylaşırım, fakat ondan nefret etmem.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: (*Öfkeli*) Ama ben onlardan, insanlığa haksızlık yapanların hepsinden nefret ederim. Onlar benim gözümde birer canavardır. Hayır, Leo Tolstoy, hayır, bu eli kanlı katillere karşı merhametli olmamı beklemeyin benden.

TOLSTOY: Katil de benim kardeşimdir.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Benim kardeşim, ananın öz çocuğu da olsa, insanlığa acı çektiren herkesi, azgın bir köpek gibi parçalar ve ezerim. Hayır hayır, bu zalimlere artık acımamak gerek! Çarların ve baronların cesetleri toprağın altına girmedikçe Rus toprakları üzerinde huzur olmayacak; bu zorbaların ellerinden zorla almadıkça, insan onuruna yakışır hakça bir düzen kurulamayacaktır.

TOLSTOY: İnsan onuruna layık hiçbir düzen zor kullanarak kurulamaz. Silaha başvurur vurmaz, başka bir dikta rejimi kurmuş olursunuz ve böylece, yok etmek istediğiniz insanları yüceltirsiniz.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Ama gücü elinde bulunduranlara karşı kullanılacak tek silah, onların bu gücünü yok etmektir.

TOLSTOY: Haklısınız, ama kendinizin bile onaylamadığı bir yöntemi asla uygulayamazsınız. Şuna inanmalısınız ki, gerçek kudret, zorbalığa zorbalıkla karşılık vermez, yumuşaklıkla onun gücünü etkisizleştirir. İncil'de yazar ki...

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: (*Sözünü keserek*) Bırakın şimdi şu İncil'i. Bizim papazlar, halkı uyuşturmak için bu İncil'den kanyak yapalı çok oldu. Sizin İncil'de yazılı dediğiniz şey, iki bin yıl önce vardı ve o zaman bile hiç kimseye yararı dokunmamıştı, yoksa dünyamız böyle kan ve yoksulluğa mahkûm olmazdı. Hayır, Leo Tolstoy, hayır, sömürülenlerle sömürenler, efendilerle uşaklar arasındaki uçurumu, İncil'de yazılı olanlarla ortadan kaldırmak bugün artık olası değil, bu iki uç arasındaki yoksulluk diz boyu. Yüzlerce, hatta binlerce inanç dolu ve yardımsever insan, bugün Sibirya'da zindanlarda çürüyor, yarın ise bunların sayıları binleri, on binleri bulacak. Şimdi sorarım size, bir avuç suçlu yüzünden, bu milyon-

larca suçsuz insan, acı çekmeyi sürdürmeli mi gerçekten?

TOLSTOY: *(Söylediklerini toparlayarak)* Bir daha kan ak-maktansa, acı çekmeleri daha iyi; özellikle suçsuz yere acı çekenler, haksızlık karşısında daha duyarlı ve daha insancıl oluyor.

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Çok öfkeli)* Rus halkının yüzlerce yıldan beri çektiği bu acıyı iyi buluyorsunuz demek? Öyle ise, Leo Tolstoy, hapishanelere gidin de kırbaçlananlara, açlığa mahkûm edilmiş köylülere ve kentlilere acı çekmek nasılmış bir sorun bakalım?

TOLSTOY: *(Öfkeli)* Kuşkusuz sizin başvuracağınız şiddet eyleminden çok daha iyi. Bombalarınızla ve silahlarınızla bu dünyadaki kötülükleri ortadan kaldıracabileceğinize gerçekten inanıyor musunuz? Hayır hayır, o zaman kendinize de kötülük yapmış olacaksınız; şunu bir kez daha tekrar edeyim ki, bir inanç için acı çekmek, o inanç uğruna adam öldürmekten yüz kere daha iyidir.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Aynı şekilde öfkeli)* Peki, Leo Tolstoy, mademki acı çekmek bu kadar iyi ve insan ruhunu rahatlatan bir şey, o halde siz kendiniz neden acı çekmiyorsunuz? Niçin hep inançları uğruna acı çeken insanları övüyorsunuz ve köylülerimiz paçavralar içinde dolaşırken -gözlerimle gördüm-, buz gibi kulübelerde yarı aç, soğuktan titreyirken, siz niçin kendi sıcak evinizde oturup gümüş takımlarla yemek yiyorsunuz? Sizin öğütleriniz yüzünden eziyet çeken Duhoborçlar yerine neden kendinizi kırbaçlatmıyorsunuz? Niçin bu soylu evinizi terk edip rüzgâr, soğuk ve yağmur altındaki o yoksulluğu, iyi olduğunu söylediğiniz o sefaleti yerinde görmek için halkın arasına girmiyorsunuz? Kendi öğütlerinize göre davranacağınız yerde neden hep konuşmakla vakit geçiriyor, örnek olacak bir davranış içinde olmuyorsunuz?

TOLSTOY: *(Yumuşamıştır. Sekreter, üniversitelinin üzerine yürüyerek, onu ciddi biçimde uyarmak ister, ama Tolstoy bu arada kendisini toplamıştır ve sekreteri tatlılıkla bir kenara iter.)* Bırakın onu! Bu delikanlının vicdanıma yö-

nelttiği soru yerinde, hem de çok yerinde ve mutlaka sorulması gereken bir soru. Bu sorunun yanıtını açık yüreklilikle vermeye çalışacağım. *(İleriye doğru kısa bir adım atar, duraksar, kendisini toplar, sesi boşuk ve titrektir.)* Bana, verdiğim öğüt ve sözlerim doğrultusunda acıyı niçin kendimin çekmediğini soruyorsunuz? Bu sorunuzu size büyük bir utanç içinde yanıtlıyorum: Eğer şimdiye kadar en kutsal görevimden kaçtıysam, bu, korkağın biri, değersiz bir ya da ikiyüzlü biri olmamdan ileri geliyordu. Yüreği beş para etmez alçağın biriyim ben, çünkü Tanrı bana bugüne kadar, kaçınılması olanaksız olan şeyi yapacak gücü vermedi. Genç adam, söylediğiniz sözlerle vicdanımın sesini dinlememi sağladınız. Yapmam gerekenin binde birini bile yapamadığımı biliyorum ve utanarak ifade ediyorum ki, bu evin ihtişamını ve yaşamımın bu alçaltıcı, bu günahkâr yanını terk etmek ve sizin de değindiğiniz gibi, tıpkı bir hacı gibi yollara düşmek benim için kutsal bir görev olmalıydı. Şu anda, bütün ruhumla utanmaktan ve günahlarım karşısında utancımın başımı yere eğmekten başka verecek yanıt bulamıyorum. *(Üniversiteliler birer adım geri çekilirler, şaşkınlık içinde susmaktadırlar. Kısa bir an için herkes dilini yutmuş gibidir. Sonra Tolstoy, gittikçe yavaşlayan bir sesle devam eder.)* Ama belki de... evet belki de yine de acı çekiyorum. Belki de, insanlara verdiğim öğüt ve sözleri yerine getirecek kadar güçlü ve dürüst olmadığım için acı çekiyorum. Belki de bedenimdeki müt-hiş acılardan çok, vicdanımdaki bu acıyı çekiyorum ve belki de, Tanrı'nın bana reva gördüğü bu işkence ve kendi evimi bana zindan edişi, hapse atılıp ayaklarıma zincir vurulmaktan daha acı verici. Ama haklısınız, yalnızca beni ilgilendiren bu acının kime ne yararı var ki, bununla övünmemin hiçbir anlamı yok.

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: *(Biraz utanmış bir halde)* Ateşli konuşmam sırasında kişiliğinize saldırıda bulunduydum, bağışlamanızı dilerim, Leo Nikolayeviç Tolstoy.

TOLSTOY: Hayır hayır, size teşekkür borçluyum! Biz insanlara vicdanımızın sesini dinlemeyi öğreten birisi, bunu

isterse yumrukla yapmış olsun, bize iyilik yapmış demektir. *(Yeniden sessizlik olur. Tolstoy, sakın bir ses tonuyla devam eder)* Soracak başka sorunuz var mı?

BİRİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Hayır hayır, tek bir sorumuz vardı, onu da sormuş olduk. Bizden yardımınızı esirgemenizin hum Rusya hem de bütün bir insanlık için bir bahtsızlık olduğunu sanıyorum. Hiç kimse bu kökten değişikliği, bu devrimi artık durduramaz, bu devrim dünyadaki bütün devrimlerden daha korkunç olacak. Bu devrimi gerçekleştirecek olanlar, demir gibi sağlam, kararlı ve gözü pek kimseler olacak. Eğer siz başımıza geçmiş olsaydınız, bu örnek davranışınızla milyonları peşinizden sürüklemiş olurdunuz ve daha az kurban vermiş olurduk.

TOLSTOY: Ölümünden sorumlu olduğum tek bir insan bile olsaydı, bunun hesabını vicdanıma veremezdim.

Alt kattan bir gong sesi duyulur.

SEKRETER: *(Konuşmayı kesmek için Tolstoy'a seslenir.)* Öğle yemeği için gong çaldı.

TOLSTOY: *(Acı bir sesle)* Evet, yemek yemek, çene çalmak, yine yemek yemek, uyumak, dinlenmek ve arkasından yine çene çalmak; anlamsız yaşamımızı böyle geçiriyoruz işte. Ama bu sırada başkaları çalışmakta ve Tanrı ya olan kulluk görevlerini yerine getirmektedirler. *(Yeniden delikanlılara döner.)*

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: O halde isteğimizi geri çevirdiğinizden başka hiçbir haber götüremeyeceğiz dostlarımıza. Bize cesaret verecek, bizi destekleyecek hiçbir sözünüz yok mu?

TOLSTOY: *(Üniversitelinin yüzüne dikkatle bakar, düşünür.)* Dostlarınıza benim adıma şunları söyleyin: Rusya'nın genç insanları, sizi seviyor ve size saygı duyuyor; çünkü sizler kardeşlerinizin yaşam koşullarını düzeltmek için kendi yaşamınızı tehlikeye atacaktır kadar onların acılarını paylaşıyorsunuz. *(Ses tonu sertleşir.)* Ama benden daha fazlasını beklemeyiniz, sizler bütün insanları sevmeyi, onlarla kardeş olmayı reddettiğiniz sürece, ben de sizlerle birlikte olmayı reddediyorum.

Üniversiteliler susarlar. Daha sonra İkinci Üniversiteli, kararlı davranışlarla öne çıkar ve sert bir tonla başlar.

İKİNCİ ÜNİVERSİTELİ: Bizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz, bize karşı açık ve dürüst davrandığınız için de teşekkür ediyoruz. Bir daha karşınıza çıkacağımızı sanmıyorum, ne olur bana, şu karşınızda duran tanımadığınız insana, tek bir veda sözü etmesine izin verin. Size açıkça şunu söylemek isterim ki Leo Tolstoy, insanlar arasındaki ilişkilerin yalnızca sevgi ve kardeşlikle düzeltilebileceğini sanmakla çok yanılıyorsunuz. Sizin söylediğiniz şeyler, sadece zenginler ve kaygısızlar için geçerlidir. Ama çocukluklarından beri hep açlık çeken ve bütün yaşamlarını efendilerinin baskısı altında geçirmek zorunda kalanlar, bu sevgi ve kardeşlik bağlarını Tanrı'nın yere indirmesini bekleyemeyecek kadar yorgundurlar ve kendi yumruklarına güvenmeyi tercih edeceklerdir. Ölümünüzden önce size şunu söylemek isterim ki, Leo Tolstoy, dünya yine kana boğulacak, sadece efendiler değil, bir daha insanlık suçu işlememeleri için bu efendilerin çocukları da öldürülecek, parça parça edilecektir. Nasıl yanılmış olduğunuzu gözlerinizle görmek size kismet olsun! Bunu bütün kalbimle diliyorum. Tanrı size huzurlu bir ölüm versin!

(Tolstoy, delikanlının bu sert ve ateşli sözleri karşısında geriler. Daha sonra kendini toplar, delikanlıya doğru yürür ve çok sade bir dille şunları söyler)

TOLSTOY: Size özellikle bu son söyledikleriniz için teşekkür ederim. Bana, otuz yıldan beri özlemini çektiğim bir şeyi, Tanrı ve bütün insanlarla barışık, huzurlu bir ölümü dilediniz. *(Üniversiteliler; eğilip Tolstoy'u selamlarlar ve çıkarlar; Tolstoy, uzun süre onların arkasından bakar, sonra heyecanlı heyecanlı bir aşağı bir yukarı dolaşır ve sekreterine döner.)* Bu Rus gençleri ne harika, ne yürekli, ne onurlu ve ne güçlü delikanlılar! İşte benim altmış yıl önce Sivastopol önünde tanıdığım gençlik böyleydi, tıpkı şu andaki gibi özgür ve sert bakışlarla ölümüne gidiyorlardı. Bir hiç uğruna ölmeye hazırdılar, o gencecik, o pırlıl pırlıl, o körpe yaşamlarını, önemsiz işler, anlamsız

sözler ve gerçeğe uzak bir düşünce uğruna feda etmek için sadece sevgi yetiyordu. Evet, bu Rus gençliği, eşsiz olduğunu her zaman göstermiştir. Ama şimdi ise, bütün bu ateş, bütün bu kararlılık kutsal bir görevmiş gibi sadece kine ve insanları öldürmeye hizmet ediyor! Ama yine de bana iyilik ettiler! Bu iki genç benim gözlerimi açtı, çünkü söyledikleri doğru; artık bu zaafan kendimi kurtarıp verdiğim öğüt ve sözler doğrultusunda harekete geçmem gerekli. Şurada ölümüne iki adım kalmış ve ben hâlâ duraksıyorum! Gerçek, sadece gençlikten, evet sadece gençlikten öğreniliyormuş meğer!

(Kapı açılır ve Kontes hızla içeri girer; sinirli ve telaşlıdır. Davranışlarında bir tedirginlik vardır. Gözlerini, içerideki eşyalar üzerinde rasgele dolaştırmaktadır. İçinde duyduğu tedirginlik yüzünden perişan bir durumdadır, konuşurken kafasının başka bir yerde olduğu çok belli. Sanki orada oturan sekreter bir insan değilmiş gibi, onu hiç umursamaz ve sadece kocasıyla konuşur. Hemen arkasından kızı Saşa içeri girer; annesinin davranışlarını kontrol etmek için arkasından gelmiş bir hali vardır.)

KONTES: Öğle yemeği saati geldi ve geçiyor. "Daily Telegraph"ın yazarı, yarım saattir senin şu ölüm cezasına karşı çıktığın makaleni istiyor ve sen bu iki aptal oğlan yüzünden kendisini bekletiyorsun. Ah, bu terbiyesiz, bu kaba halk! Uşak, daha yukarı çıkmadan, geleceğinizi Kont'a haber vermiş miydiniz diye sorduğunda, gençlerden biri şu yanıtı verdi: "Hayır, biz Kont'a geleceğimizi bildirmiş değiliz, bizi Leo Tolstoy çağırttı." Şimdi sen kalkmış, dünyayı kendi kafalarının içi kadar dar gören bu ahmaklarla konuşuyorsun. *(Çevresini, sinirli sinirli gözden geçirmektedir.)* Bu odanın hali de ne böyle; kitaplar yerde geziyor, her şey karmakarışık ve toz içinde. İyi ki doğru dürüst birileri gelmedi, yoksa rezil olurduk. *(Koltuğunun yanına gider ve eliyle dokunur)* Bunun da yüzü artık iyice eskimiş, utancımızdan yere geçmeliyiz; hayır hayır, içeride yüzüne bakılacak doğru dürüst hiçbir şey kalmamış. Yarın Tula'dan döşemecinin gelecek olması çok iyi. Koltuğu hemen tamir ettirmeli. *(Hiç kimse*

yanıt vermez. Kontes, sinirli sinirli çevresine bakınır.)

Ama, lütfen gel artık! Adamı daha fazla bekletemezsin.

TOLSTOY: *(Yüzü birden sararır, tedirgin olmuştur.)* Hemen geliyorum, burada çok az bir işim kaldı... Saşa, bana yardım edecek... Sen benim kusuruma bakma ve konuğumuzu yalnız bırakma, hemen gelirim ben. *(Kontes, kıvılcımlar saçan bakışlarıyla bütün odayı bir daha gözden geçirdikten sonra, gider. Tolstoy, hemen arkasından kapuya atılır ve anahtarı acele acele çevirir.)*

SAŞA: *(Babasının bu halinden korkmuştur.)* Nen var baba?

TOLSTOY: *(Büyük bir heyecan içinde elini kalbine bastırır, söylediklerini ifade etmekte zorlanmaktadır.)* Yarım düşemeci gelecek... çok şükür... biraz daha vakit var... çok şükür.

SAŞA: İyi ama bunda ne var ki...

TOLSTOY: *(Heyecanlı)* Çabuk bana bir bıçak ya da bir makas ver. *(Sekreter onun bu haline tuhaf tuhaf bakar ve yazı masasından aldığı bir makası ona uzatır. Tolstoy sinirli sinirli kapalı kapıya bakarken, koltuktaki yırtığı makasla genişletir, sonra, sinirinden titreyen elleriyle dışarıya taşan at kılları arasında bir şeyler araştırır ve sonunda, bulduğu mühürlü bir mektubu alır.)* İşte burada. Gülünç, değil mi... tıpkı bayağı bir Fransız romanı gibi gülünç ve gerçek dışı... tam bir rezalet... ben, düşünce yeteneğini henüz koruyabilen ben, seksen üç yaşından sonra, hem de kendi evimde, en önemli kâğıtlarımı saklamak zorundayım; çünkü evdeki her şeyim karıştırılıyor, çünkü herkes benim peşimde, her sözüm ve her sırrım izleniyor. Ah, bu evdeki yaşamım ne kadar utanç verici, nasıl bir cehennem azabı, ne büyük bir yalan! *(Sakinleşir. mektubu açar, okur ve Saşa'ya dönerek şunları söyler.)* Bu mektubu tam on üç yıl önce yazdım; o zamanlar annenden ve bu evde yaşadığım cehennem azabından kaçıp kurtulmak istiyordum. Bu mektupla sizlere veda edecektim, ama ben kendimde bu cesareti bulamadım. *(Titreyen elleriyle mektubu hışırdatar ve yarı yüksek sesle kendi kendine okur.)* "...On altı yıldan beri sürdürdüğüm bu yaşama, bir yandan size karşı mücadele

edip sizi kışkırtarak sürdürmek zorunda kaldığım bu yaşama artık daha fazla dayanacak gücüm kalmadı. İşte, şimdi çoktan beri yapmam gereken bir şeyi yapıyorum, yani buradan kaçıyorum... Bunu açıkça yapmayı yüreğim kaldırmadı. Beni bağışlayın, yapacağım şey size acı da verecek olsa, ne olur beni bağışlayın ve özellikle Son-ya, sana rica ediyorum, beni kalbinden sil ve bir daha arama, beni suçlayıp yargılama." (*Güçlkle soluk alıp vermektedir.*) Evet, on üç yıl boyunca acı çekmek zorunda kaldım. Ağzımdan çıkan her söz, on altı yıl öncesi kadar doğru, bugünkü yaşamım da hep aynı korkaklık ve zayıflık içinde. Daha hâlâ kaçmadım, evet daha hâlâ kaçmadım ve bekliyorum, daha hâlâ bekliyorum ve neyi beklediğimin farkında değilim. Her şeyi açıklıkla ve bilinçli olarak yaptım, ama sürekli yanlış yaptım. Sizlere karşı her zaman fazla zayıf ve ilgisizdim! Bakımsız kitabını öğretmeninden saklayan bir öğrenci gibi, ben de bu mektubu buraya sakladım. Vasiyetnamemde, mülkiyetini bütün insanlığa bağışlamayı sizden rica ettiğim yapıtlarımı, kendi iç huzurumu koruyacak yerde, sadece evimin huzurunu korumak için sizin ellerinize teslim ettim.

A r a

SEKRETER: Evet, Saygıdeğer Leo Nikolayeviç Tolstoy, böyle umulmadık bir vesile olduğuna göre, bir soru sormama izin verirsiniz herhalde. Tanrı sizi yanına çağırarak olsaydı... sizin en son ve en içten dileğinizin, yani kitaplarınızın mülkiyetinden vazgeçme dileğinizin gerçekten yerine getirileceğine inanıyor musunuz?

TOLSTOY: (*Ürpererek*) Elbette... Yani (*Tedirgin bir durumda*): Hayır hayır; bunu ben de bilmiyorum... Sen ne dersin, Saşa?

(*Saşa başka tarafa döner ve susar.*)

TOLSTOY: Aman Tanrım, bunu hiç düşünmemiştim. Ya da, bir kere daha, bir kere daha kendi kendime dürüst davranmadım: Hayır hayır, ben sadece bunu düşünmek iste-

memiştim. Her açık ve doğru karardan kaçındığım gibi, yine kaçındım. (*Sekreterin yüzüne bakar.*) Evet evet, karım ve oğullarım, şu anda inançlarıma ve manevi sorumluluklarıma nasıl önem vermiyorlarsa, ben öldükten sonra bu son isteğime de önem vermeyeceklerdir, bunu çok iyi biliyorum. Kitaplarımla Yahudi ticaretine kalkışacaklar ve ölümümünden sonra da insanlar beni, verdiği sizleri tutmayan bir yalancı, bir sahtekâr olarak anmaya devam edecek. (*Kararlı bir hareket yapar.*) Ama böyle olmamalı, buna izin vermemeliyim! Artık gerçek bilinmeli Bugün bana gelmiş olan o iki üniversiteli genç, bu dürüst ve mükemmel insanlar, nasıl söylüyorlardı? Dünya artık benim harekete geçmemi bekliyor, artık dürüst olmalıyım ve açık, temiz ve herkesin anlayacağı bir karar vermenin zamanı geldi. Seksen üç yaşına gelmiş bir insan, artık ölümün karşısında daha fazla gözlerini yumamaz. Onun gözlerinin içine bakması ve kararını vermesi gerekir. Evet evet, tanımadığım bu iki genç adam, bana çok yararlı öğütler verdiler, beni uyardılar: Hiçbir şey yapmamak, korkaklıktır. Açık ve dürüst olmak gerekli ve ben de şu anda, yaşamımın son saatinde, seksen üç yaşına ayak basmış olan ben de, böyle olmak, böyle davranmak istiyorum. (*Sekreterine ve kızına döner.*) Saşa ve "Wladimir Georgeviç, bakın, yarın vasiyetnamemi hazırlayacağım. Açık, anlaşılır ve tartışmasız bir vasiyetname olacak ve yazılarımin bütün gelirini, bu yolla elde edilen bütün kara parayı, tüm insanlığa bağışlıyorum; böylece, bütün insanlar için yazdığım ve vicdanımı rahatlatmak için söylediğim sözlerimle kimse ticaret yapamayacak. Yarın öğleden önce bana gelin ve yanınızda ikinci bir tanık daha getirmeyi unutmayın. Artık daha fazla duraksamak istemiyorum, yoksa ölüm elimi kolumu bağlayıverir.

SAŞA: Bir dakika izin ver baba. Sana karşı çıkmak gibi bir düşüncem yok, ama eğer annem dördümüzü burada birlikte görececek olursa, çıkacak güçlüklerden korkuyorum. Hemen kuşkulananacak ve senin bu isteğine belki de son anda bir engel çıkaracak.

TOLSTOY: (*Düşünceli*) Haklısın kızım! Hayır, burada, bu ev-

de temiz ve doğru bir iş yapma olanağı yok. Buradaki her şey yalan! *(Sekreterine dönerek)* Öyle ayarlayın ki, yarın öğleden önce saat on birde Grumont Ormanı'nda, çavdar tarlasının arkasında, sol taraftaki büyük ağacın yanında buluşalım. Ben de, her zamanki at gezintimi yapıyormuş gibi davranacağım. Her şeyi hazırlayın. Umarım ki, Tanrım, yaşamımın bu son döneminde, bu ayak bağından kendimi kurtaracak güç ve direnç verir.

(Ögle yemeği için gong ikinci kez ve daha şiddetle vurur.)

SEKRETER: Ama şu anda Kontes'e hiçbir şey fark ettirmeyiniz, yoksa hepsi boşa gider.

TOLSTOY: *(Güçlkle soluk almaktadır)* Hep ikiyüzlü davranmak, düşündüklerini hep saklamak ne korkunç şey! İnsan, dünyanın önünde dürüst olmak, Tanrı'nın önünde dürüst olmak ister de neden karısının ve çocukların önünde dürüst olamaz! Hayır hayır, bu böyle devam edemez, böylesi bir yaşama dayanmak mümkün değil!

SAŞA: *(Korku içinde)* Annem geliyor!

Sekreter, kapının anahtarını çabuk çabuk çevirir. Tolstoy, heyecanını yatıştırmak için yazı masasına gider ve arkasını, kapıdan içeriye girene dönmüş olarak durur:

TOLSTOY: *(İnleyerek)* Bu evdeki yalan dolan beni öldürecek. Ah, hiç olmazsa bir kerecik dürüst olunabilseydi; hiç olmazsa ölüm karşısında!

KONTES: *(Hızla içeri girer.)* Neden gelmiyorsunuz? Sen hep böyle vakit kaybettirirsin insana.

TOLSTOY: *(Karısına döner, yüz ifadesi çok sakindir. Yavaş yavaş ve sadece ötekilerin anlayabileceği bir sesle konuşmaya başlar.)* Evet, hakkın var, ben hep böyle vakit kaybettiriyorum. Ama önemli olan şu: Doğru karar verebilmek için insan vakit bulabiliyor.

İKİNCİ SAHNE

Aynı odada. Ertesi gün gecenin geç saatlerinde.

SEKRETER: Bugün her zamankinden daha erken yatmanız gerekli, Lev Nikolayeviç; uzun bir at gezintisinden ve gü-

nün heyecanından sonra yorgun düşmüş olmalısınız.

TOLSTOY: Hayır, hiç de yorgun değilim. İnsanlar sadece bir şeyden yorgun düşerler: kararsızlıktan. Yapılan her iş insanı rahatlatır, hatta en kötüsü bile hiçbir şey yapmaktan daha iyidir. *(Odada bir aşağı bir yukarı dolaşır.)* Bugün doğru hareket edip etmediğimi bilmiyorum, bunu önce vicdanıma sormalıyım. Yapıtlarımı, her şeyimi borçlu olduğum insanlığa geri vermek ruhumu rahatlatmıştı; fakat bu vasiyetnameyi gizli değil de, herkesin gözü önünde ve inanmış olmanın verdiği cesaretle hazırlayabilmeliydim. Gerçek uğruna özgürce yapmam gereken şeyi, belki de onur kırıcı bir biçimde yaptım; ama Tanrı'ya şükürler olsun ki yapabildim, yaşamın merdivenlerinden bir basamak daha çıktım, ölüme bir basamak daha yaklaştım. Şimdi en zoru, en sonuncusu kaldı: o an gelince, hiç vakit kaybetmeden tıpkı bir hayvan gibi sürüne sürüne çalılıklara gitmek. Çünkü bu evde ölümüm de yaşamım gibi güzellikten uzak olacak. Seksen üç yaşındayım, bu dünyadan ve bu fani yaşamdan bütünüyle uzaklaşacak gücü hâlâ kendimde bulamıyorum, belki de en uygun âni kaçırıyorum.

SEKRETER: En uygun âni kim yakalayabilmiş ki! Bunu bilmek mümkün olsaydı, her şey daha iyi olurdu.

TOLSTOY: Hayır, Wladimir Georgeviç; bu hiç de iyi olmadı. Şu eski efsaneyi bilmez misiniz? İsa'nın, ne zaman öleceklerini bilmekten insanları nasıl yoksun bıraktığını bana bir keresinde bir köylü anlatmıştı. Önceleri herkes öleceği saati bilirmiş, İsa yeryüzüne geldiği zaman görmüş ki, bazı köylüler tarlalarını sürmemekte ve günahkârlar gibi yaşamaktadırlar. İsa bunlardan birini tembelliğinden dolayı paylamış, fakat miskin köylü, artık ürün kaldıramayacak olduktan sonra kimin için toprağa tohum atacakmışım, diye homurdanmış. Bu yanıtı alan İsa, insanların ne zaman öleceklerini önceden bilmelerinin iyi olmadığını görmüş ve onları bundan yoksun bırakmış. O günden beri köylüler, hiç ölmeyeceklermiş gibi son anlarına kadar tarlalarını işlerler; doğrusu da budur zaten, çünkü insan sadece çalışarak sonsuzca

yaşar. İşte ben de bugün *(Anı defterini işaret eder)* böyle davranmak ve kendi tarlamı işlemek istiyorum.
(Dışarıdan sert adım sesleri duyulur, Kontes içeri girer, sırtında geceliği vardır. Sekreterin yüzüne kötü kötü bakar.)

KONTES: Bak hele... oysa ben sonunda yalnız kaldığını sanmıştım... seninle konuşmak istiyordum ...

SEKRETER: *(Eğilerek selamlar.)* Çıkıyordum zaten.

TOLSTOY: Güle güle, sevgili Wladimir Georgeviç.

KONTES: *(Kapı kapanır kapanmaz, kocasına)* Hep yanında bu adam. Kene gibi yapışıyor sana... ve benden, benden nefret ediyor: bu pis, bu düzenbaz herif, beni senden uzaklaştırmak istiyor.

TOLSTOY: Ona karşı haksızlık ediyorsun, Sonya.

KONTES: Haklı olduğumu söylediğim yok ki! O adam bizim aramıza zorla girdi, seni benden çaldı ve çocuklarından uzaklaştırdı. O burada olalı beri artık senin gözünde hiçbir değerim yok; bu ev de, sen de şimdi bütün dünyanın malısınız, sadece bizim, en yakınların olan bizlerin değil-sin.

TOLSTOY: Keşke gerçeği söyleyebilseydim! Herkesin olmak, kendime ve kendiminkilere hiçbir şey bırakmamak, Tanrı'nın da isteği bu.

KONTES: Evet evet, farkındayım. Bunları sana bu herif, çocuklarımla haklarını çalan bu adam söylüyor, seni kandıran bu adamın, seni bize karşı kışkırttığını biliyorum. İşte bu nedenle onu artık bu evde görmek istemiyorum.

TOLSTOY: Ama sen de biliyorsun ki Sonya, çalışmalarım için ona gereksinimim var.

KONTES: Onun gibi yüzlercesini bulabilirsin! (Sinirlenerek) Onun yakınımda olmasına katlanamıyorum. Bu adamı seninle aramızda görmek istemiyorum.

TOLSTOY: Sonya, sevgili karıcığım, rica ederim heyecanlanma. Gel otur şuraya da birbirimizle sakın sakın konuşalım, tıpkı eski günlerimizde olduğu gibi. Bir düşünsene Sonya, karşılıklı iltifatlar ve sıcak sözlerle geçirdiğimiz o güzel günlerden geriye ne kadar da az bir zaman kaldı.
(Kontes, sinirli sinirli çevresine bakınır ve titreyerek otu-

zur.) Bak beni dinle Sonya, bu adama muhtacım ben, belki de inancım zayıf olduğu için muhtacım ona. Çünkü Sonya, olmamı istediğim kadar kuvvetli biri değilim ben. Gerçi yeryüzünün şurasında burasında benim inancımı paylaşan binlerce insanın bulunduğunu geçen her gün bana kanıtıyor, ama şunu biliyorum ki, dünya işlerine bağlı kalbimizin kendine güven duyması için bu gerekli, hiç değilse tek bir insanın dostluğu, onun yakınlığı ve sıcak sevgisi gerekli. Azizler hiçbir yardımcıları olmadan yalnız başlarına hücrelerinde oturabilirlerdi, hatta yapayalnız olmaktan da korkmazlardı belki, fakat sevgili Sonya, sen de biliyorsun ki ben bir aziz değilim. Zayıf ve artık iyice yaşlanmış zavallı bir adamım ben. İşte bu yüzden, inançlarımı paylaşacak, yaşamımın en değerli şeyi olan inancıma katılacak birisinin yakınlığına gereksinim duyuyorum. Eğer sen, kırk sekiz yıldan beri sevip saygı duyduğum karım, benim inancımı paylaşmış olsaydın kuşkusuz bu benim yaşamımın en mutlu ânı olurdu. Fakat Sonya, sen bunu hiçbir zaman istemedin. Sen, benim ruhum için en değerli olan şeye hiçbir zaman sevgi duymadın ve korkarım ki, buna karşı kin besliyorsun. (*Kontes ani bir hareket yapar.*) Hayır hayır Sonya, beni yanlış anlama, senden yakındığım yok benim. Sen bana ve bu dünyaya, verebileceğin her şeyi verdin; ana şefkati gösterip hepimizle candan ilgilendin. Kendi ruhunda yaşamadığın bir inanç uğruna nasıl özveride bulunabilirdin ki! Benim duygularımı, benim düşüncelerimi paylaşmadığın için seni nasıl suçlayabilirim. Bir insanın iç dünyası ve düşündüğü son şeyler, Tanrı ile kendisi arasında bir sır olarak kalmaz mı her zaman! Ama ne olur beni anla Sonya, sonunda birisi geldi, inançları uğruna Sibirya'da her türlü acılara katlanmış bir insan, benim evime geldi ve bu insan benim inançlarımı paylaştı, bana bir yardımcı ve sevgili bir konuk oldu, iç dünyamı yaşamamda bana güç verdi, bana destek oldu... Neden bu adamı yanımda istemiyorsun?

KONTES: Çünkü o adam seni benden uzaklaştırdı ve ben, buna katlanamıyorum. Bu beni çıldırtıyor, hasta ediyor,

çünkü şunu biliyor ve içimde hissediyorum ki, yaptığınız bütün şeyler bana karşı. Bugün öğleyin onu yine suçüstü yakaladım; acele acele bir kâğıdı saklamak istiyordu. Hiçbiriniz yüzüme bakmaya cesaret edemediniz, ne o ne sen ne de Saşa! Hepiniz benden bir şeyler saklıyordunuz. Evet evet, ben olanların farkındayım, bana karşı kötü bir şey yaptığınız çok açık.

TOLSTOY: Sanıyorum ki Tanrı beni, şurada ölüme bir adım kalmışken, bile bile kötülük yapmaktan korur.

KONTES: *(Sinirli)* O halde bana karşı gizliden gizliye bir şeyler çevirdiğinizi yadsımıyorsunuz... Biliyorsun, benim karşımda, başkalarına yaptığın gibi yalan söyleyemezsin.

TOLSTOY: *(Çok öfkeli)* Başkalarının önünde yalan mı söylüyorum yani? Demek ben bir yalancıyım ha! *(Kendini tutarak)* Tanrı huzurunda söyleyeyim ki, şu âna kadar hiçbir zaman, bile bile yalan söyleyip günah işlemedim. Tanrı'nın zayıf bir kulu olarak belki de her zaman gerçeği söylemedim, ama öyle sanıyorum ki, insanlara yalan söyleyen, onları aldatan biri de olmadım.

KONTES: O zaman yaptığınız şeyi söyle bana; neydi bu mektup, o kâğıt parçası... beni daha fazla üzme, bana daha fazla eziyet etme.

TOLSTOY: *(Karısına doğru yürür, çok yumuşak bir sesle)* Sonya Andreyevna, sana eziyet eden ben değilim, sen kendi kendine eziyet ediyorsun, çünkü beni artık sevmiyorsun. Eğer sevmiş olsaydın, bana güvenecektin, hatta beni anlayamadığın o mektup işinde bile bana güven duyacaktın. Sonya Andreyevna, sana rica ediyorum ve yalvarıyorum sana, kalbinin sesini bir dinle: Kırk sekiz yıldan beri birlikte yaşıyoruz. Belki bu yıllar içerisinde kalbinin herhangi bir yerinde bana karşı duymuş olduğun bir parçacık sevgi bulursun. Ne olur bu kıvılcımı al, çoğalt ve eskiden olduğu gibi bir kere daha kocasını seven, ona güvenen yumuşak ve uysal bir kadın olmaya çalış; çünkü Sonya, bana karşı tutumuna baktıkça zaman zaman senden korkuyorum.

KONTES: *(Üzüntülü ve heyecanlı)* Nasıl olduğumu ben de

bilmiyorum artık. Evet, haklısın, çirkin ve çekilmez biri oldum ben. Ama insanüstü bir güce erişmek için kendine ettiğin eziyeti görmeye, bu günaha kim dayanabilirdi ki! Çünkü bizim olmayan bir gerçeği aramak için Tanrı'yı taciz etmek alçakgönüllülük değil, tam tersine bir kendini beğenmişliktir ve de gūnahtır. Önceleri her şeyimiz iyiydi ve birbirimize karşı açıldık, öteki insanlar gibi bizim de birbirimize karşı saygılı, temiz bir yaşamımız vardı. Kendi işimiz vardı, çocuklarımız büyüyordu ve mutluyduk, bunun hep böyle devam edeceğini sanıyorduk. Ama birdenbire, bundan tam otuz yıl önce, bu olay, seni ve hepimizi mutsuz eden bu inanç, bu korkunç çılgınlık ortaya çıktı. Eğer ben bugün, bütün dünyanın en büyük sanatçı diye sevip saygı duyduğu senin soba temizlediğini, su taşıdığını ve eski çizimler tamir ettiğini anlayamıyorsam, bunda benim ne kabahatim olabilir ki. Hayır hayır, bizim o apaçık, o tutumlu, sessiz ve sade yaşamımızın neden günah olacağını hâlâ aklım almıyor. Hayır, bunu anlamıyorum, bunu anlamam mümkün değil.

TOLSTOY: *(Çok yumuşak bir sesle)* Bak Sonya, ben de sana işte bunu söylemek istiyordum: Aklımızın ermediği o noktada, sevgimizin verdiği güce dayanmamız ve ona güvenmemiz gerekir. Bu, insanlarda olduğu kadar Tanrı ile de böyledir. Sanır mısın ki ben, adaleti bildiğim iddiasındayım? Hayır, böyle bir iddiam yok, ben sadece içtenliğe, içten duyulana güveniyorum; bunun da Tanrı ve insanların huzurunda tamamen anlamsız olmadığına inanıyorum. Sen de böyle davran Sonya ve beni anlayamadığın noktalarda hiç olmazsa benim hatırım için Tanrı'ya güven ve onun adaletine inan; eğer bunu başarabilirsen her şey düzelecek ve huzur bulacaksın.

KONTES: *(Sinirli)* Ama o zaman bana her şeyi söyleyeceksin... bugün yapmış olduğunuz her şeyi bana söyleyeceksin.

TOLSTOY: *(Çok sakın)* Sana her şeyi söyleyeceğim. Ölümün eşğinde bulunan biri olarak artık hiçbir şey saklamak, hiçbir şey gizlemek amacıyla değilim. Sadece Seryoşka

ve Andrey'in gelmesini bekliyorum; sonra hepinizin önünde, bu günlerde kararlaştırmış olduğum şeyi, olduğu gibi anlatacağım. Ama ne olursun biraz daha bekle Sonya, güvensizliği bırak ve beni izlemekten vazgeç; bu benim senden bir tek ve en içten ricamdır, bu ricamı yerine getirmek ister misin Sonya Andreyevna?

KONTES: Evet... evet... kuşkusuz... elbette.

TOLSTOY: Teşekkür ederim. İşte görüyorsun, açık olmak ve güven duymak insanı nasıl da rahatlatıyor. Böyle dostça ve sakın sakın konuşmamız ne iyi. İçimi yeniden ısıttın. Odaya girdiğinde, yüzün güvensizlikten dolayı kapkara-
raydı, kin ve tedirginlik dolu bu yüz bana yabancıydı sanki ve ben, onun arkasındaki bir zamanların o güzel Sonya'sını tanıyamadım. Şu anda o güzel, o pırıl pırıl yüz yine karşımda ve gözlerini, bir zamanların o sevgi dolu, cıvıl cıvıl gözlerini bana çevirmiş bulunuyor. Ama şimdi sevgilim, geç oldu, git ve dinlen artık! Sana bütün kalbimle teşekkür ederim. *(Kontes'i alnından öper, Kontes gider ve kapıdan çıkarken heyecanla arkasına dönüp bir kere daha bakar)*

KONTES: Ama bana her şeyi, bütün her şeyi söyleyeceksin, tamam mı?

TOLSTOY: *(Hâlâ sakın)* Her şeyi Sonya, her şeyi. Ama sen de sözünü tut.

(Kontes, yazı masasının üzerine doğru sinirli sinirli baktıktan sonra, ağır adımlarla çıkar.)

TOLSTOY: *(Uzun süre odada bir aşağı bir yukarı dolaşır. Sonra yazı masasına oturur ve anı defterine bir şeyler yazar. Bir süre sonra ayağa kalkar, yeniden aşağı yukarı dolaşır. Yazı masasına yeniden döner ve anı defterinin yapraklarını düşünceli düşünceli çevirir, yazdıklarını alçak sesle okur.)* "Sonya Andreyevna'ya karşı mümkün olduğu kadar sakın ve kararlı olmaya çalışıyorum, onu bu yolla yatıştırabileceğimi umuyorum... İyilik ve sevgiyle onu yola getirebileceğimi bugün ilk defa anladım... Ah, eğer..." *(Anı defterini bırakır, içeri çekerek yandaki odaya gider ve ışığı yakar. Daha sonra yeniden odasına döner, ayaklarındaki ağır köylü pabuçlarını ve ceketini*

çıkartır. Daha sonra ışığı söndürür, üzerinde bir iş gömleği ve bol bir pantolon olduğu halde yatak odasına gider.) (Bir süre için oda tam bir sessizlik içindedir ve karanlıktır. Hiçbir hareket yok. Tek bir insan soluğu bile duyulmaz. Ama birdenbire, çalışma odasının kapısı yavaşça açılır ve biri, odanın zifiri karanlığında, bir hırsız gibi yalınayak ve elinde bir fenerle içeri girer. Fenerden çıkan incecik bir ışık demeti, döşemeye aksetmektedir. Gelen, Kontes'tir. Ürkek ürkek çevresine bakınır, önce yatak odasının kapısına kulağını dayar ve içeriği dinler, daha sonra, rahatlamış olarak, yazı masasına doğru sinsice sokulur. Elinde tuttuğu fenerin ışığı, ancak yazı masasının çevresini aydınlatmaktadır. Yalnızca titreyen elleri görülebilen Kontes, önce anı defterini eline alır ve sinirli sinirli okumaya başlar. Daha sonra yazı masasının gözlerini birbiri ardınca dikkatlice açar. Bir şeyler bulabilmek için her şeyin altını üstüne getirir. Sonunda anı bir hareketle doğrulur, elinde fener, geldiği gibi yine usulca çıkar. Yüz ifadesi, uykuda dolaşan bir insanınki kadar şaşkın ve perişandır. Kapının, arkasından kapanmasıyla birlikte Tolstoy, yandaki kapıyı açar, elinde bir mumla sallana sallana içeri girer; heyecan ve öfke, yaşlı adamı müthiş sarsmıştır: Çünkü karısının masanın gözlerini karıştırdığını duymuştur. Kontes'in arkasından koşar, ama giriş kapısına gelip de tokmağı kavrayınca, birdenbire durur ve ağır adımlarla geri döner, sakın fakat kararlı bir biçimde mumu masaya koyar. Daha sonra, yandaki kapıya gider ve çok yavaş ve dikkatlice vurur.)

TOLSTOY: (Yavaş bir ses tonuyla) Duşan... Duşan...

DUŞAN'IN SESİ: (Yandaki odadan gelir.) Siz misiniz, Leo Nikolayeviç?

TOLSTOY: Yavaş, yavaş konuş Duşan. Hadi gel hemen...

(Duşan yandaki dadan gelir, o da yarı giyiniktir.)

TOLSTOY: Kızım Aleksandra Livovna'yı uyandır, hemen buraya gelsin. Ondan sonra da çabucak ahıra in ve Grigor'a, atları koşmasını söyle, ama bu işi çok sessiz yapsın, evdekilerin hiçbiri bunun farkına varmamalı. Sen de sessiz ol. Sakın ayağına pabuçlarını giyme, kapıları gıcırdatma-

maya da özen göster. Buradan hemen uzaklaşmamız gerekli, kaybedecek hiç vaktimiz yok.

(Duşan *uzaklaşır. Tolstoy, oturur ve kesin kararını vermiş bir tavırla yeniden çizmelerini giyer, ceketini alır ve acele acele giyer. Masanın gözlerini karıştırır ve bir kâğıt alır. Hareketlerinde bir kararlılık, bazen de bir tedirginlik vardır. Yazı masasına oturup çekmecedan aldığı kâğıda bazı şeyler yazarken bile omuzları titremektedir.*)

SAŞA: (Usulca içeri girer.) Ne var, ne oldu, baba?

TOLSTOY: Gidiyorum, buralardan kaçıyorum kızım, sonunda, en sonunda kararımı verdim. Annen bana daha bir saat önce, bana güveneceğine yemin etti, oysa şimdi, gecenin üçünde gizlice odama girdi ve kâğıtlarımı karıştırdı... Ama iyi oldu, çok iyi oldu... Onu bu davranışa yöneltten, kendi isteği değildi, bir başka istekti: Zamanı geldiğinde bana bir işaret vermesi için Tanrı'ya ne kadar çok yalvarmıştım. Beni terk eden, ruhumu yalnız bırakan bu kadını, yalnız başına bırakmak hakkına sahibim artık.

SAŞA: İyi ama, nereye gideceksin baba?

TOLSTOY: Bilmiyorum, belki de bilmek istemiyorum... Herhangi bir yere gitmek ve karşılıklı güvene dayanmayan bu yaşamdan kurtulmak istiyorum... Neresi olursa olsun... Bu yeryüzünde öyle çok yer var ki... Bu yaşlı adamın huzur içinde öleceği bir yatak, bir saman yığını kuşkusuz her yerde bulunur.

SAŞA: Seninle geleceğim...

TOLSTOY: Hayır. Sen bir süre burada kalıp anneni yatıştırıcaksın... öğrenince kuduracaktır. Ah, zavallı kadıncağız, kimbilir ne kadar acı çekecek! Ona bu acıyı çektiren benim... Ama elimden başka bir şey gelmez artık, burada kalacak olursam çıldırıp ölebilirim. Andrey ve Seryoşka gelinceye kadar sen burada kalacaksın. Sonra, arkamdan gelirsin. Ben şimdi Şamardino Manastırı'na, kız kardeşimle vedalaşmaya gidiyorum, içimde öyle bir duygu var ki, artık veda saatim gelip çattı.

DUŞAN: (İçeri girer.) Araba hazır.

TOLSTOY: O halde sen de hazırlan, Duşan. Al şu birkaç parça kâğıdı da yanında gizle...

SAŞA: Ama baba, kürk giymelisin, gece öyle soğuk oluyor ki... Bekle, sıcak tutacak birkaç giysi hazırlayayım sana...

TOLSTOY: Hayır hayır, hiçbir şey istemiyorum artık. Tanrım, artık duraksamama izin verme... bir an bile beklemek istemiyorum artık... yirmi altı yıldır hep bu saati, bu ânı bekliyorum... çabuk ol Duşan... Biri gelip bizi oyalamadan yola koyulalım. Şu kâğıtları, anı defterini ve kalemi almayı unutma...

SAŞA: Peki ama, yol paranız... hemen getiriyorum...

TOLSTOY: Hayır, artık para istemiyorum. Tek bir kuruşa bile el sürmek istemiyorum. İstasyondakiler beni tanırlar, biletimi de alırlar. Gerisi Allah kerim. Duşan, bitir artık şu hazırlığı da aşağıya gel. *(Saşa'ya dönerek)* Şu mektubu al ve annene ver. Beni bağışlaması için yazdığım veda mektubu! Bunu nasıl karşıladığını da bana yaz!

SAŞA: Ama bunu sana nasıl bildireceğim, baba? Eğer zarfın üzerine senin adını yazacak olursam, bulunduğu yeri öğrenip hemen peşine düşeceklerdir. Sahte bir ad kullanman gerekiyor.

TOLSTOY Ah, hep yalan, durmadan yalan söylemek, bu yalan dolanlarla insanlıktan uzaklaşmak... ama hakkın var... Gel artık Duşan!.. İstedğin gibi olsun kızım, zaten bunu bana iyilik olsun diye söylüyorsun... Peki hangi adı kullanayım?

SAŞA: *(Bir an düşünür.)* Sana yazacağım bütün mektupları Frolova adıyla yollarım, sen de T. Nikolayeviç adını kullanırsın.

TOLSTOY: *(Aceleden her yanı titremektedir.)* T. Nikolayeviç... güzel... çok güzel... Haydi hoşçakal! *(Kızını kucaklar.)* Demek benim adım T. Nikolayeviç olacak. Bir yalan, kocaman bir yalan daha! Dilerim bu benim insanlara karşı söylediğim son yalanım olur.

Hızla çıkar.

ÜÇÜNCÜ SAHNE

31 Ekim 1910, üç gün sonra. Astapova İstasyonunun bekleme salonu. Sağdaki büyük ve camlı bir kapı, perona açılır, soldaki daha küçük bir kapı da, İstasyon Şefi İvan İvanoviç Osoling'in oturduğu odaya gider. Bekleme salonunun tahta kanepeleri üstünde ve bir masanın çevresinde birkaç yolcu oturmakta, Danlov'dan gelecek ekspresi beklemektedir. Örtülerine sarınmış uyuklamakta olan köylü kadınlar, koyun kürkü giyinmiş küçük tüccarlar ve birkaç büyük kentli, görünüşlerine bakılırsa ya memur ya da tüccar.

BİRİNCİ YOLCU: (Gazete okurken, birden yüksek sesle) İyi yapmış, çok iyi yapmış. Bunu ondan artık kimse beklemiyordu.

İKİNCİ YOLCU: Ne var, kim ne yapmış?

BİRİNCİ YOLCU: Evinden kaçmış, Leo Tolstoy evinden kaçmış. Nereye gittiğini kimse bilmiyor. Geceleyin uyanmış, çizmelerini ve kürkünü giyinmiş ve öylece, yanına hiçbir şey almadan, kimseyle vedalaşmadan ayrılmış evden, yanında sadece doktoru Duşan Petroviç varmış.

İKİNCİ YOLCU: Demek yaşlı karısını evde bıraktı. Sonya Andreyevna için hiç de hoş bir şaka değil. Tolstoy şu anda seksen üç yaşında olmalı. Bunu yapacağı kimin aklına gelirdi ki! İhtiyarın nereye gittiğini söylüyordun!

BİRİNCİ YOLCU: Evdekilerin ve gazetelerin de öğrenmek istediği bu zaten. Şimdi her tarafa telgraflar yağıdırıyorlar. Kimileri, ihtiyarı Bulgaristan sınırında gördüğünü söylüyor, kimileri de Sibirya'dan söz ediyor, ancak işin aslını bilen tek bir kişi yok; ihtiyar, çok iyi bir iş yaptı bence!

ÜÇÜNCÜ YOLCU: (Genç bir üniversiteli) Ne diyorsunuz siz? Leo Tolstoy evinden mi kaçmış? Lütfen şu gazeteyi bana verin de haberi bir de ben okuyayım. (Gazeteye şöyle göz atar.) Oh! İyi, çok iyi, ihtiyarın sonunda aklı başına geldi.

BİRİNCİ YOLCU: Neden iyiymiş?

ÜÇÜNCÜ YOLCU: Söylediği sözlere, verdiği öğütlere bakılır-

sa, sürdürdüğü yaşam tam anlamıyla bir yüzkarasıydı. Onu, Kont rolü oynamaya uzun süre zorladılar ve yüzüne gülüp pohpohlayarak sesini yükseltmesine engel oldular. Leo Tolstoy şimdi özgürdür ve bütün içtenliğiyle insanlara seslenebilir artık; dilerim onun sayesinde bu ülkede, Rusya'da halka yapılanları dünya öğrenmiş olur. Evet evet, çok iyi oldu. Bu büyük dâhinin, sonunda kendisini kurtarabilmiş olması, Rusya ve Rus halkı için hayırlı olmuştur.

İKİNCİ YOLCU: Ama, bütün bunlar belki de doğru değildir, belki de *(dinleyenler var mı diye çevresine bakınır ve fısıldayarak)* belki de bunu, insanları yanıltmak için gazetelere yazdılar... gerçekte ise yakalayıp ortadan kaldırdılar...

BİRİNCİ YOLCU: Leo Tolstoy'u ortadan kaldırmayı kim istemiş olsun ki!..

İKİNCİ YOLCU: Herkes, yollarına çıktığı herkes... ruhani meclis, polis ve ordu, kısacası ondan korkan herkes bunu yapmış olabilir. Baha önceleri de bu biçimde birkaç kişi sessizce ortadan kaybolmamış mıydı? Sonradan, yabancı memlekete gitmiş dediler. Ama yabancı memleket sözcüğüyle ne denilmek istendiğini biz biliriz...

BİRİNCİ YOLCU: *(Alçak sesle)* Evet haklısınız, bu mümkün.

ÜÇÜNCÜ YOLCU: Hayır, bu kadarını göze alabileceklerini sanmıyorum. Bu bir tek adam, sadece sözleriyle bile onların hepsinden daha güçlüdür. Hayır hayır, bunu göze alamazlar, çünkü yumruklarımızla onun yanında olacağımızı bilirler.

BİRİNCİ YOLCU: *(Acele acele)* Dikkat, aman dikkat... Kyril Gregoroviç geliyor... çabuk gazeteyi kaldırın... *(Peron tarafından gelen Polis Müdürü Kyril Gregoroviç, canlı kapının arkasında, resmi üniformasıyla görünür. Doğruca İstasyon Şefi'nin odasına gider ve kapıyı çalar.)*

İVAN İVANOVİÇ OSOLİNG: *(İstasyon Şefi, başında hizmet şapkası olduğu halde odasından çıkar.)* Ah! Siz miydiniz, Kyril Gregoroviç?

POLİS MÜDÜRÜ: Sizinle hemen görüşmem gerek. Karınız yanınızda, içeride mi?

İSTASYON ŞEFİ: Evet.

POLİS MÜDÜRÜ: O zaman burada görüşelim. *(Yolculara dönerek sert ve buyurgan bir sesle)* Danlov'dan beklenen ekspres, perona girmek üzere. Lütfen bekleme salonunu boşaltın ve dışarıya çıkın. *(Yolcuların hepsi ayağa kalkar ve acele acele dışarıya çıkarlar. Polis Müdürü, İstasyon Şefi'ne dönerek)* Biraz önce çok önemli şifreli telgraflar geldi.. Evinden kaçan Lev Tolstoy, önceki gün Şamardino Manastırı'nda, kız kardeşinin yanında görülmüş. Edinilen bilgilere göre, Tolstoy'un oradan da ayrılacağı ve bu kaçış yolculuğunu sürdüreceği kesin. Bunun için Şamardino'dan kalkan trenlere, hangi yöne giderse gitsinler, sivil polisler binmekte.

İSTASYON ŞEFİ: Fakat bütün bunların neden gerekli olduğunu bana açıklar mısınız aziz Kyril Gregoroviç? Lev Tolstoy, kışkırtıcı biri değil ki! Bu büyük insan, bizim ulusal onurumuz, ülkemiz ve ulusumuz için gerçek bir hazinedir.

POLİS MÜDÜRÜ: Ama o bütün devrimci sürülerinden çok daha fazla tedirginlik ve tehlike yaratıyor. Hem zaten bundan bana ne! Benim görevim, buraya gelen trenleri gözden geçirmek. Ama Moskova'dakiler, bunu yaparken hiçbir şey belli etmememizi istiyorlar. İşte bu yüzden size rica ediyorum İvan İvanoviç, perona çıkıp da treni siz bekleyin benim yerime, çünkü üzerimdeki üniformamdan beni hemen tanırlar. Tren perona girip de durur durmaz, içinden bir sivil polis inecek ve yolda gördüklerini size rapor edecek. Ben de bunları hiç vakit kaybetmeden üst makamlara ileteceğim.

İSTASYON ŞEFİ: Emriniz yerine getirilecek, bana güvenebilirsiniz. *(Bu arada trenin perona girmekte olduğunu bildiren çan sesi duyulur.)*

POLİS MÜDÜRÜ: Sivil polisi eski bir dostunuz gibi karşılayacaksınız, asla kuşku yaratıcı bir davranış içinde olmamalısınız, beni iyi anladınız değil mi? Yolcular, hiçbir şeyin farkında olmamalı; her şeyi ustalıkla yapabilirsek, bundan ikimiz de kazançlı çıkarız, çünkü vereceğimiz her rapor Petersburg'a, en yüksek makamlara gidecek.

Bakarsınız bir kez de şans bizim yüzümüze güler.
(*Tren, gürültüler çıkararak perona girer. İstasyon şefi, camlı kapıdan dışarı fırlar. Birkaç dakika sonra yolcular, ağır sepetler taşıyan kadınlı erkekli köylüler, yüksek sesle konuşup gürültü çıkararak camlı kapıdan geçerler ve bekleme salonuna girerler. Dinlenmek ve çay pişirmek için birkaçı yere oturur.*)

İSTASYON ŞEFİ: (*Birdenbire kapıdan başını uzatarak, heyecanla yolculara bağırır.*) Hepiniz dışarıya, burayı derhal terk edin, derhal...

YOLCULAR: (*Şaşırmışlardır, söylenirler.*) Ama neden?.. Ücretini ödedik ya... Bekleme salonunda oturmamıza neden izin yok?.. Tren bekleyen yolcularız biz.

İSTASYON ŞEFİ: (*Bağırarak*) Derhal, diyorum... derhal herkes dışarı çıksın! (*Yolcuları iteleyerek dışarı çıkarır, yenden kapıya koşar ve kapıyı ardına kadar açar.*) Buraya, saygıdeğer Kontumuzu buraya getirin lütfen! (*Tolstoy sağında Duşan, solunda kızı Saşa olduğu halde güçlükle içeri girer. Kürkünün yakasını iyice yukarıya kaldırmış ve boynuna bir atkı sarmıştır, fakat buna karşın, bu sarılıp sarmalanmış bedenin soğuktan tirtir titre-diği göze çarpmaktadır. Arkasından beş ya da altı kişi içeri girmeye çalışır.*)

İSTASYON ŞEFİ: (*İçeri girmeye çalışanlara*) Dışarıda kalmak zorundasınız!

SESLER: Bırakın bizi de içeri girelim, biz Lev Tolstoy'a sadece yardım etmek istiyoruz... belki biraz konyak ya da çay içmek istiyordur...

İSTASYON ŞEFİ: (*Çok heyecanlı*) İçeriye hiç kimse giremez! (*Onları zorla dışarı çıkarır ve perona açılan camlı kapıyı sürgüler, ama dışarıdakiler bütün bu zaman süresince meraklı meraklı dolaşmakta ve camlı kapıdan içeriye bakmaktadırlar. İstasyon Şefi bir koltuğu yakaladığı gibi masanın yanına koyar.*) Kont Hazretleri biraz oturup dinlenmek istemezler mi?

TOLSTOY: Bırakın şu Kont Hazretleri lafını... Allah aşkına böyle konuşmayın. Bu lafı duymak istemiyorum artık. (*Heyecanlı heyecanlı çevresine bakınır ve camlı kapının*

arkasındaki kalabalığı görür.) Uzaklaştırın... uzaklaştırın şu insanları... yalnız kalmak istiyorum... her yerde karşıma bir sürü insan çıkıyor... bir kerecik olsun yalnız kalamayacak mıyım ben.

SAŞA: *(Camlı kapıya koşar ve mantosunu gererek kalabalığın içeriye bakmasını engellemeye çalışır.)*

DUŞAN: *(Bu arada İstasyon Şefi ile yarı anlaşılır bir sesle konuşmaktadır.)* Onu hemen yatağa yatırmamız gerekli. Trende birdenbire bir nöbet geldi, ateşi kırkın üzerinde, sanırım durumu iyi değil. Civarda bir-iki odalı uygun bir konukevi var mı?

İSTASYON ŞEFİ: Hayır, burada böyle bir yer bulma olanağı yok. Bütün Astapova'da tek bir konukevi bile yok.

DUŞAN: Ama onu hemen yatağa yatırmamız gerekli. Nasıl ateşler içinde titrediğini görüyorsunuz. Durumu tehlikeli olabilir.

İSTASYON ŞEFİ: Şu yandaki odamı, Leo Tolstoy'un emrine vermek benim için kuşkusuz en büyük onurdur... ama beni bağışlayın... odam öyle sade, öyle sefil ki... basık ve daracık bir iş odası... böyle bir yerde Leo Tolstoy'u konuk etmeyi nasıl düşünebilirim.

DUŞAN: Zararı yok. Ne pahasına olursa olsun onu önce yatağa yatırmalıyız. *(Masada oturmakta olan ve aniden gelen bir nöbetle tirtir titreyen Tolstoy'a dönerek)* İstasyon Şefi, odasını bize vermek nezaketini gösterdi. Şimdi hemen yatağınıza yatıp dinlenmelisiniz, yarına hiçbir şeyiniz kalmaz ve yolculuğumuza devam ederiz.

TOLSTOY: Yolculuğa devam etmek mi?.. Hayır hayır, sanırım artık yola devam edemem... bu benim son yolculuğum oldu ve ben amacıma ulaştım artık.

DUŞAN: *(Yüreklendirerek)* Ateşiniz birkaç derece yükseldi diye kaygılanmanıza gerek yok, fazla önemsenecek bir şey değil. Biraz üşüttünüz, yarına kadar tamamen iyileşmiş olacaksınız.

TOLSTOY: Ben daha şimdiden kendimi iyileşmiş hissediyorum, iyiyim, hem de çok iyiyim. Yalnızca bu gece çok korkunç geçti, evden kaçmama izin vermeyeceklerini, peşime düşerek beni yakalayıp o cehenneme geri götür-

ceklerini sandım... işte o zaman kalktım ve sizleri uyardırdım... öyle korkmuş, öyle sarsılmıştım ki... bütün yolculuk boyunca bu korkuyu içimden atamadığım gibi aniden gelen nöbetle de zangır zangır titredim, dişlerim birbirine çarpıyordu. Ama şimdi, buraya geldiğimden beri... fakat burası da neresi?.. Neredeyim ben? Burasını daha önce hiç görmedim... şimdi birdenbire her şey değişiverdi... artık hiçbir şeyden korkmuyorum... artık yetişip beni eve geri götüremezler.

DUŞAN: Elbette yetişemezler, elbette yetişemezler. Yatağınıza uzanıp rahatınıza bakın. Sizi burada kimsecikler bulamaz.

(Duşan ve Saşa, Tolstoy'un ayağa kalkmasına yardım ederler.)

İSTASYON ŞEFİ: *(Tolstoy'a doğru giderek)* Bağışlamanızı rica ederim... ne yazık ki size çok basit bir oda verebiliyorum. Bundan başka odam yok... Belki karyola da rahat değil... demirleri çıkmış sefil bir yatak. Fakat sizi rahat ettirebilmek için elimden gelen her şeyi yapacağım. Hemmen telgraf çekip ilk trenle yeni bir karyola getireceğim.

SAŞA: *(Babasına yardım etmeye devam ederek)* Hadi, gel baba, çok yorgun olmalısın.

TOLSTOY: *(Bir kez daha durur)* Bilmiyorum... galiba haklısın, evet ben yorgunum, bütün uzuvlarım çekiliyor sanki. Çok yorgunum, ama yine de beklediğim bir şey var... insanın uykusunun gelmesi ve beklediği güzel bir şeyi uykuda kaybetmek istemediği için ayık kalmak zorunda olması gibi bir şey... çok tuhaf, hiç böyle olmamıştım... belki de bu ölümün habercisi... Siz de bilirsiniz ya, ölümünden yıllarca hep korktum, bu öyle bir korku ki, yatağımda yatamaz olmuştum, bir hayvan gibi haykırtacak ve yerlerde süründürecek bir korku. Şimdi, ölüm belki de şu odada, beni beklemektedir. Bense, hiç korkmadan onun karşısına çıkıyorum. *(Saşa ve Duşan, onu kapıya kadargetirirler.)*

TOLSTOY: *(Kapıda durur ve içeriye seyrederek.)* Burası ne kadar güzel, ne kadar da sevimli bir oda. Küçük, dar, ba-

sık ve sade bir oda... böyle bir el yatağını, yabancı bir di-yarda, yabancı bir evde, içinde yaşlı ve yorgun birisinin yattığı böyle bir yatağı düşlememiş miydim hep... dur, bekle, neydi o yaşlı ve yorgun adamın adı? Birkaç yıl ön-ce adından söz ettiğim şu yaşlı adam; adı neydi onun, acaba? Hani zengin olup da pek sefil olarak eve dönen yaşlı adam... Ah, benim şu aptal kafam!.. Bu ihtiyarın adı neydi?.. Vaktiyle zengin olup da sırtındaki gömleğinden başka bir şeyi bulunmayan, onu sürekli üzen karısının ölürken bile yanında bulunmadığı adam? Evet evet, şim-di anımsadım; öykümdeki adı Korney Vasilyev idi. Tan-rı, ihtiyarın öldüğü gece karısının aklını başına getirir ve Marfa, yani karısı, kocasını bir defa daha görmek üzere gelir. Ama kadın çok geç kalmıştır; kocası, bu dünyaya gözlerini sonsuzca kapatmış, başka birinin yatağında boylu boyunca uzanmaktadır. Kadın, Sonya Andreyevna artık onu tanımaz... *(Uykudan uyanır gibi)* Hayır hayır, adı Marfa idi... her şeyi birbirine karıştırıyorum artık... Evet, haklısınız, uzanmalıyım. *(Saşa ve İstasyon Şefi, Tolstoy'u yatağına götürürler. Tolstoy, İstasyon Şefine)* Sen, tanımadığım adam, sen bana evinin kapısını açtın, yatağını bana verdin. Bunun için sana teşekkür ederim. Şükürler olsun ki, ben de Korney Vasilyev gibi yabancı bir evde, bir el yatağında sefil bir biçimde öleceğim... *(Birden irkilerek)* Ama, kapıları kapatın ve içeriye kimse-yi bırakmayın, artık insan yüzü görmek istemiyorum... onunla, sadece onunla baş başa olmak, yaşamım boyun-ca olduğumdan daha yakın, daha içten olmak istiyorum onunla. *(Saşa ve Duşan, onu yatak odasına götürürler. İstasyon Şefi, arkalarından kapıyı dikkatle kapatır ve şaşkın şaşkın durur orada.)*

(Dışarıdan camlı kapıya şiddetle vurulur, İstasyon Şefi kapıyı açar ve Polis Müdürü, hızla içeri girer.)

POLİS MÜDÜRÜ: Lev Tolstoy size ne anlattı? Yukarıya bil-dirmem gerek, her şeyi bildirmem gerek. Son günlerini burada mı geçirmek istiyor? Burada ne kadar kalacak?

İSTASYON ŞEFİ: Bunu ne kendisi biliyor ne de bir başkası. Ancak Tanrı bilir.

POLİS MÜDÜRÜ: Fakat onun devlet malı olan böyle bir binada kalmasına nasıl izin verebildiniz? Üstelik burası sizin çalışma odanız, bir yabancıya veremezsiniz.

İSTASYON ŞEFİ: Lev Tolstoy'un benim kalbimde özel bir yeri var. Kardeşimden bile yakındır bana o.

POLİS MÜDÜRÜ: Ama görevinizin gereği olarak ona, burada ne yaptığını sormalıydınız.

İSTASYON ŞEFİ: Ben vicdanıma sordum.

POLİS MÜDÜRÜ: Öyleyse sorumluluğu siz üstleniyorsunuz. Bunu hemen rapor edeceğim... böyle bir sorumluluğu üstlenmek çok müthiş bir olay. Yukarıdakilerin Lev Tolstoy'a karşı ne düşündüklerini bilebilseydik keşke!..

İSTASYON ŞEFİ: (*Çok sakın*) Sanırım ki, yukarıdakilerin Lev Tolstoy'la arası hep iyi olmuştur...

POLİS MÜDÜRÜ: (*İstasyon Şefi'nin yüzüne şaşkın şaşkın bakar.*)
(*Duşan ve Saşa, odadan çıkarlar ve kapıyı dikkatlice çekerler.*)

POLİS MÜDÜRÜ: (*Hızla uzaklaşır.*)

İSTASYON ŞEFİ: Saygıdeğer Kontumuz nasıllar?

DUŞAN: Çok sakın, yüzünün bu kadar sakın olduğunu hiç görmedim. İnsanların kendisinden hep esirgediği şeyi, iç huzuru sonunda burada bulabildi. Tanrı'yla ilk kez baş başa kalıyor.

İSTASYON ŞEFİ: Benim gibi sıradan bir insanın- soru sormasını bağışlayın, fakat olanları bir türlü anlayamıyorum. Nasıl olur da Tanrı, Lev Tolstoy gibi bir insanı evinden kaçırarak ve burada, benim sefil yatağımda, ona asla layık olmayan yatağımda ölmek zorunda bırakacak kadar büyük acılara boğabiliyor... Nasıl olur da insanlar, saygın Rus insanı, böylesine değerli birini bu duruma düşürür... ona saygı göstermek, onu sevmek yerine nasıl olur da böyle davranabilirler.

DUŞAN: Özellikle bir büyük insanı sevenler, çoğu kez onunla yaptıkları arasında kalırlar ve o, kendisine en yakın olanlardan kaçmak, uzaklaşmak zorunda kalır. Yazgısının böyle sonuçlanması iyi: Ancak bu ölüm sayesinde yaşamı anlam kazanacak ve kutsallaşacaktır.

İSTASYON ŞEFİ: Fakat yine de anlayabilmiş değilim, bu insan, kutsal Rus topraklarının yetiştirdiği bu eşsiz hazine, biz insanlar yüzünden acı çeksin ve bizler yerimizde oturup günümüzü yaşayalım... bu durum karşısında insan olarak soluğumuzdan bile utanmalıyız...

DUŞAN: Ona üzölmeyin, ona acımayın, iyi yürekli ve sevimli insan. Renksiz ve sıradan bir yazgı onun büyüklüğüne uygun düşmezdi. Eğer o, biz insanlar yüzünden acı çekmemiş olsaydı, bugün asla bir Leo Tolstoy, bütün insanlığın Tolstoy'u olamazdı.

GÜNEY KUTBU İÇİN SAVAŞIM

Kaptan Scott

16 Ocak 1912

Yeryüzü İçin Savaşım

Yirminci yüzyıl dünyası, öyle gizem dolu bir dünya değildir artık. Bütün ülkeler araştırılmış, en uzak denizlerin bile altı üstüne getirilmiştir. Daha otuz yıl öncesine kadar adı sanı bilinmeyen ve özgürlüğün tadını çıkaran toprak parçaları, Avrupa'nın gereksinimini karşılamak üzere birer birer ele geçirilmiş ve sömürgeleştirilmiştir. Vapurlar, Nil'in kaynağına kadar gidebilmektedir artık; yarım yüzyıl kadar önce bir Avrupalının rastlantı sonucu görüp keşfettiği Victoria şelalelerinin sularına gem vurulmuş, elektrik üretilmektedir. İnsanoğlunun en son tanıdığı yabanıl doğa parçası, Amazon Nehri'nin balta girmemiş ormanları aşıldı, dış dünyaya kapalı tek ülke olan Tibet'in çevresindeki çember kırıldı. Eski haritaların ve yerkürelerinin üzerindeki "terra incognita" ("bilinmeyen toprak parçası") sözcüğü, bilgili ellerce silinip çıkartıldı; yirminci yüzyılın insanı, evrenin kendisine sunduğu olanaklardan yararlanmasını biliyor. Araştırma isteği her geçen gün daha da ileriye gidiyor ve insanoğlu, derin suların dibine inip denizin gizemli dünyasını tanımak ya da göklerin sonsuzluğuna çıkmak için hiç durmadan çalışıyor. İnsan ayağının basmadığı tek yol gökyüzünde bulunuyor; çelik kanatlı kırlangıçları anımsatan uçaklar, yeni yüksekliklere ve yeni uzaklıklara ulaşmak için birbirleriyle yarışıyor.

Fakat son bir sır daha var ki, yeryüzü onu, içinde yaşadığımız yüzyıla kadar gizlemesini bildi. Yıllar boyunca işkence görüp parça parça edilen gövdesinin iki ufacık noktasını, kucak açtığı insanın merakından kurtardı. Dünyanın belkemiği sayılan, ekseninin bin yıldan beri çevresinde dolaştığı Kuzey ve Güney kutupları, bu iki noktacık, gizemliliğini korumaya devam etti. Buz kütleleri, insanoğlunun bu son sırrı öğren-

mesini geciktirdiler ve sonsuzca bir kış, serüvencilerin karşısına bir sınır bekçisi gibi dikildi. Don ve fırtına, giriş yollarını kapadı; dehşet ve tehlike en yüreklipleri bile ölüm tehdidiyle ürktüp kaçırdı. Yeryüzünün dış dünyaya kapalı bu küresine güneş bile ancak şöyle bir bakabiliyor, bir insan bakışı asla olası değil.

Keşif heyetleri yıllardan beri birbirini izliyor, ama henüz hedefe ulaşabilen yok. Bu doğa parçasının herhangi bir yerinde yürekliplerin yüreklişi bir adam, balonla kutbu aşmak isteyip de bir daha geri dönmeyen Andreas, buzdan bir tabutun içinde otuz üç yıldan beri sonsuz uykusunu uyumaktadır. Her türlü saldırı, buz kütlelerinin oluşturduğu duvara çarpıp kırılıyor. Binlerce yıldan ta günümüze kadar yeryüzü, kendi yarattıklarının tutkusuna karşı yüzünü zaferle gizlemeyi başarmıştır. Dünyanın merakı karşısında bu doğa parçası, bakırlığını henüz korumaktadır.

Ama genç yirminci yüzyılın acelesi var, bunlara ulaşmak için kollarını sıvamaktadır. Laboratuvarlarda yeni silahlar geliştirildi, tehlikeye karşı yeni zırhlar bulundu. Her türlü direnme, insanoğlunun merakını artırmaktan başka bir işe yaramıyor. Genç yüzyıl, evrenin bütün gerçeklerini bilmek istiyor ve daha ilk on yılı, kendinden önceki binlerce yılın erişemediği şeyleri elde etme çabasında. Bireyin cesareti ile ulusların rekabeti birleşiyor. Savaşım, artık yalnızca kutupları keşfetme savaşımı değil, aynı zamanda bu yeni ülke üzerinde ilkin hangi ulusun bayrağının dalgalanacağı savaşımıdır. Ele geçirme özlemiyle kutsallaşan bu iki kutup noktasına doğru, her ırktan ve her ulustan oluşan bir Haçlılar ordusu harekete geçiyor. Dünyanın her tarafından bir araya gelen serüvenciler ordusu, hep buraya, bu iki noktaya saldırıyor. Bütün bir insanlık, sabırsızlık içinde bekliyor ve bunun, yaşam alanımızın son sır perdesini kaldırmak uğruna yapıldığını biliyor. Kuzey Kutbu için Amerika'da Peary ve Cook hazırlanıyor, Güney Kutbu için de iki gemi yola çıkıyor: Gemilerden biri, Norveçli Amundsen'in, ötekisi de bir İngiliz'in, Kaptan Scott'un komutasında.

Scott

Scott, İngiliz donanmasının kaptanlarından biridir. Herhangi bir kaptan. Ordu sicil defterinde hakkında şöyle deniliyor: Hizmetleriyle üstlerinin memnuniyetini kazanmış ve daha sonraları Shackleton'un keşif heyetine katılmıştır. Onu kahraman yapacak, onu ünlü kılacak öyle başarılı bir sicili yok. Bir fotoğraftan yansıdığına benzeyen yüzü, binlerce ve on binlerce İngiliz'inki gibi donuk, fakat aynı zamanda enerjik bir yüz. Çelik mavi gözler ve sımsıkı bir ağız. İstek ve pratik düşünce fışkıran bu yüzün hiçbir yerinde ne romantik bir çizgi ne de neşe saçan bir parıltı var. Yazısı, herhangi bir İngiliz'in yazısından farksız; gölgesiz, süssüz, kıvrak ve kendinden emin. Üslubu, açık ve pürüzsüz, gerçeklerin anlatılışında sürükleyici, ancak bir rapor kadar kuru ve hayalden yoksun. Scott İngilizce'yi, Tacitus'un yazdığı Latince kadar kusursuz yazıyor ve en azından onun kadar düzyazı ustası. Yazılarından, onun her türlü hayalden uzak, tamamıyla gerçekçi bir adam olduğu belli oluyor. Görevine yürekten bağlı İngiliz ırkının gerçek bir örneği. İngiliz tarihinde bu Scott'lardan yüzlercesi gelip geçmiştir. Hindistan'ı ve o ana kadar adı sanı bilinmeyen Archipel adalarını keşfedip ele geçiren onlardır, Afrika'yı sömürgeleştiren ve dünyaya karşı meydan savaşını verenler de onlardır, yüzlerinde hep o demir gibi enerji, hep o ulusal bilinç ve kurnaz İngiliz soğukkanlılığı var.

Fakat bu istek çelik kadar serttir ve daha harekete geçmeden önce seziliyor. Scott, Shackleton'un başlamış olduğu şeyi tamamlamak istiyor. Hemen bir keşif heyeti hazırlıyor, fakat elindeki olanakları yetersizdir. Ama bu onun yola koyulmasına engel olmuyor. Başarısından emin olduğu bu iş için bütün servetini feda ediyor ve borca giriyor. Genç karısı ona bir oğlan çocuğu doğuruyor, fakat mitoloji kahramanı Hektor'un Andromakhe'yi yalnız bırakıp sefere çıktığı gibi, Scott da eşini yüzüstü bırakmakta duraksamıyor. Dostlar ve yoldaşlar bir araya getiriliyor, artık isteğe karşı çıkacak hiçbir engel kalmamıştır. Keşif heyetini buz denizinin kıyısına kadar götürecek olan bu acayip geminin adı "Terra Nova". Evet, acayip bir gemi, çünkü ağızına kadar canlı hayvan yüküyle

dolu bu gemi, bir yandan Nuh'un gemisini anımsatırken öte yandan da binlerce alet ve kitaplarıyla modern bir laboratuvar görünümünde. Çünkü bu ıssız, insan ayağı değmemiş dünyaya, insan bedeninin ve insan ruhunun gereksinim duyduğu her şeyi götürmek gerekiyor; ilkel toplulukların ilkel koruma araçları olan postlar, kürkler ve canlı hayvanlarla genç yüzyılın gelişmiş silahları tuhaf bir biçimde birbirine karışıyor. Tıpkı bu acayip gemi gibi bu büyük girişimin de iki yüzü var: bir serüven, ama bir ticaret işi kadar hesaplanmış bir serüven; büyük bir incelikle hazırlanmış bir ataklık örneği - karşılaşılabilcek her türlü rastlantısal olaylara karşı her şey, en küçük ayrıntıya varıncaya kadar düşünülp taşınmış.

1 Haziran 1910 tarihinde keşif heyeti İngiltere'den ayrılıyor. Haziran ayının bu ilk günlerinde Anglosakson adaları ısıtılır. Sıcak ve pırıl pırıl bir güneş, yemyeşil çayırarla kaplı sessiz bir doğa parçasının üzerinde parıldamaktadır. Üzünütle geriye, kaybolan kıyılara bakıyorlar ve hepsi de biliyor ki, şu anda sığağa ve güneşe yıllarca, bazıları da belki sonsuzca veda etmektedirler. Tek avuntuları, geminin başında İngiliz bayrağının dalgalanıyor olması ve bütününü ele geçirilmiş yeryüzünün henüz sahipsiz tek noktasına, insanlık adına gitmekte oldukları düşüncesidir.

Universitas Antarctica

Gemidekiler, ocak ayında, sonsuz buz alanlarının yakınında bulunan Yeni Zelanda'nın Evans Burnu'na, kısa bir moladan sonra çıkıyorlar ve kışı geçirmek üzere kendilerine bir ev hazırlıyorlar. Aralık ve ocak buralarda yaz aylarıdır; bembeyaz ve pırıl pırıl bir gökyüzüne ve günde birkaç saat de olsa parıldayan güneşe yalnızca bu aylarda rastlanır. Evin duvarlarını, önceki keşif heyetinde olduğu gibi yine tahtadan yaptılar, fakat iç dekora bakıldığında çağın gelişmişliği hemen göze çarpıyor. Kendilerinden önce bu işe girişenler, birbirlerinin yüzlerine bakmaktan yorgun ve güneşsiz günlerin tekdüzeliğinden bitkin, pis kokan, için için yanan ve zehirli

gaz çıkaran balıkyağı lambalarının yarı karanlık ışığında oturlurken, yirminci yüzyıl insanı dört duvar arasında bütün dünyaya, bilim ve tekniğin sağladığı bütün olanaklara sahip bulunuyor. Bir asetilen lambasının beyaz ve sıcak ışığı, çevrelerini aydınlatmakta, film makineleri de uzak ülkelerin gizemlerini, ılıman iklimin egemen olduğu tropikal bölgeleri gözler önüne sermektedir. Piyano müziği, gramofon insan sesini, kütüphane de çağın bilimini sunmaktadır. Odaların birinden daktilonun tıkırtısı gelmekte, bir başka oda da, sinema filmlerinin ve renkli fotoğrafların hazırlanması için karanlık oda hizmeti görüyor. Jeologlar, taşlardaki radyoaktiviteyi incelemekte, zoologlar da yakalanan penguenlerde yeni parazitler bulmaktadır. Meteorolojik gözlemlerin yerini fiziksel deneyler alıyor. Karanlık geçen aylar için herkese bir görev verilmiş bulunuyor ve akıllı bir yöntemle bireysel olarak sürdürülmekte olan araştırma işi, ortak bir öğrenme ve inceleme biçimini alıyor. Bu otuz insan, buz tabakalarının ve buz duvarlarının ortasında her akşam konferanslar ve bilimsel seminerler düzenliyorlar. Her biri, bilgisini ötekine aktarıyor ve bu karşılıklı bilgi alışverişi sayesinde evrenle ilgili bütün bilinmeyenler açıklığa kavuşturuluyor. Araştırma ve incelemedeki bu uzmanlaşma, gururu bir yana bırakmış ve karşılıklı uzlaşmaya ve işbirliğine yönelmiştir. Bu otuz insan her türlü yaşam belirtisinden uzak bu yabancı doğanın ortasında bir araya geliyor ve yirminci yüzyılın en son bilgilerini birbirlerine aktarıyor; burada yalnızca saatler değil, saniyeler bile hissediliyor. Bu insanların bir Noel ağacını hazırlarken nasıl mutlu olduklarını ya da çıkardıkları mizah dergisi "South Polar Times"taki şakalara nasıl sevindiklerini, en küçük şeylerin bile -denizden başını çıkaran bir balina ya da bir midilli atının tökezleyip düşmesi gibi- nasıl birer heyecan verici olay olduğunu, buna karşılık tuhaf ve korkunç olan şeylere -kuzey ışığının kızıllığı, müthiş soğuk ve kahredici yalnızlık gibi- nasıl alışıldığını okumak, insanın yüreğini sızlatıyor.

Bu arada ufak tefek bazı işlere de giriyorlar. Motorlu kızakları deniyorlar, kayak yapmasını öğreniyorlar ve köpekleri eğitiyorlar. Büyük yolculuk için bir depo hazırlanıyor, fakat takvimin yaprakları öyle yavaş dönüyor, zaman öyle ağır iler-

liyor ki, buz tabakaları arasından geçerek ailelerinden mektup getirecek geminin gelmesine izin verecek yaz, bir türlü gelmek bilmiyor. Kışın en sert geçtiği günlerde bile, küçük küçük gruplar halinde günlük geziler düzenleniyor ve doğayla savaşımında karşılaşılacak güçlüklerin nasıl aşılabacağı öğrenilmeye çalışılıyor, deneme amacıyla çadırlar kuruluyor, edinilen bilgi ve deneyimler sağlamlaştırılıyor. Gerçi her şey arzu ettikleri gibi olmuyor, ama hiç olmazsa kendilerine güvenleri artıyor, güçlüklerin üstesinden gelineceği inancı yerleşiyor. Bu küçük keşif gezilerinden, soğuktan donmuş ve bitkin bir durumda eve döndükleri zaman neşe ile karşılanıyorlar, ocağa odun atılıp ısıtılıyorlar. Yetmiş yedinci enlemdeki bu küçük kulübe, günlerce ve haftalarca süren yalnızlıktan sonra, onlara dünyanın en güzel, en rahat eviymiş gibi geliyor.

Fakat bir gün, batı yönünden dönen keşif heyetinin getirdiği bir haber, bu sıcacık evin neşesini bir anda kaçırtıyor. Dolaşırken, Amundsen'in kış karargâhını görmüşlerdir. Scott, gerçeği hemen kavlıyor: Bu inat, bu geçit vermez doğa parçasının gizemliliğini ilk kez açığa çıkarma onurunu soğuk ve tehlikeden başka bir şey daha, Norveçli Amundsen de tehdit ediyor. Scott, haritayı önüne koyuyor. Amundsen'in kış karargâhının, kendisinininkinden kutba yüz on kilometre daha yakını kurulmuş olduğunu öğrendiği zaman, kapıldığı dehşetin büyüklüğünü anlatmak için satırlar yetmez. Scott tedirgindir, fakat yine de cesareti elden bırakmaz. Anı defterine gururla, "Ülkemin onuru üzerine yemin ederim ki!" diye yazıyor.

Scott'un anı defterinin sayfalarında bu Amundsen adı yalnızca bir kez yer alıyor ve başka rastlanmıyor. Ama buzların ortasındaki bu ıssız evin üzerine o günden sonra bir korku gölgesi düşüyor. Artık hiçbir saat, hiçbir an yoktur ki, bu ad yüzünden Scott'un uykuları kaçmasın, korku duymasın.

Kutba Hareket

Kulübenin bir mil ötesindeki gözetleme tepesinde sürekli nöbet tutulmaktadır. Buraya, burnu havaya doğru kaldırılmış, görünmez bir düşmana çevrilmiş, topa benzeyen bir alet yer-

leştirilmiş bulunuyor. Bu alet, yaklaşan güneşli günlerin ilk sıcaklık belirtilerini kaydedecektir. Nbettekiler, günlerce hep bu belirtileri bekliyorlar. Sabahları gökyüzüne yansıyan güneş ışışının kızıl renkli parıltısı görülmeye başlıyor, fakat aletin ucundaki yuvarlak camdaki titreşim yeterli değil, henüz ufka kadar ulaşmıyor. Fakat bu kadar titreşim bile, güneşe ve sıcaklığa hasret kalan bu insanları heyecanlandırmaya yetiyor. Sonunda, tepedeki telefon sesi duyuluyor: Güneş göründü, aylardan beri ilk kez başını kaldırdı ve kiş uykusundaki geceye baktı. Pırıltısı çok zayıf ve solgun, dondurucu havayı canlandıracak güçte değil, aletin ibresini hareket ettiremiyor, ancak bu kadarı bile büyük bir hoşnutluk yaratıyor; adamlar, ilkbahar, yaz ve sonbahar demek olan ve bizlerin yaşam anlayışına göre korkunç bir kiştan hiçbir farkı bulunmayan bu çok kısa süreli güneş pırıltısından yararlanmak için hemen hazırlıklara başlıyorlar. En nden motorlu kızaklar gidiyor, onların arkasından da Sibiryada midillilerinin ve köpeklerin çektiği kızaklar geliyor. Her türlü olasılığa karşı yol, bölgelere ayrılıyor. Geri dönecekler için yeni giysiler, yiyecek ve hepsinden de önemlisi petrol, bu yoğunlaştırılmış sıcaklığı, uçsuz bucaksız buz tarlalarının ortasında saklamak için her iki günde bir depo kuruluyor. Bütün kafilere küçük topluluklar halinde geri dönmek ve böylece yüklerin en önemli bölümünü, hayvanların ve kızakların en iyisini, kutbu ele geçirmek için seçilmiş son küçük gruba bırakmak üzere, hep birlikte ilerliyorlar.

Plan büyük bir ustalıkla hazırlanmış, her türlü olasılık, karşılaşılabilecek bütün terslikler en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş. Nitekim yolda, bazı terslikler de oluyor. İki günlük bir yolculuktan sonra motorlu kızaklar parçalanıyor ve hiçbir işe yaramayan bir ağırlık gibi, öylece kalakalıyorlar. Midilli atları da, umulduğu kadar dayanıklı çıkmıyor, fakat burada canlılar teknik alet karşısında üstün geliyor, yolda vurup öldürülmek zorunda kalınan bu zavallı hayvanlar, köpekler için sıcak bir besin ve enerji kaynağı oluyor.

1 Kasım 1914 tarihinde, gruplara ayrılıyorlar. O yıllardan kalma resimlerde önce otuz, sonra yirmi, daha sonra on ve en sonunda da sadece beş kişiden oluşan bu tuhaf kervanın hiçbir yaşam belirtisi bulunmayan bu bembeyaz çölde yol aldığı

görülür. Kervanın önünde kürklere ve bezlere bürünmüş, yalnızca sakalı ve gözleri görülen bir adam, yabani bir yaratık yürümektedir. Kürk eldivenli bir el, içi tıklım tıklım dolu bir kızağı çeken bir midillinin yularına sıkı sıkı yapışmış. Onun arkasında, aynı giysileri giyinmiş, aynı davranış biçimini sergileyen bir başkası, onun arkasında da yine bir başkası var; gözleri kamaştıran uçsuz bucaksız bir beyazlığın içerisinde bir çizgi halinde ağır ağır yürüyen yirmi kara noktacak. Geceleri, kurdukları çadırlara büzülüp uyumaya çalışıyorlar, midillileri korumak için rüzgâr yönünde kardan setler yapıyorlar. Sabah olunca yürüyüş tekrar başlıyor; insanın binlerce yıldan beri ilk defa soluduğu dondurucu havada yapılan tekdüze ve umutsuz bir yürüyüş.

Fakat sıkıntılar gittikçe daha da artıyor. Hava bir türlü düzelmek istemiyor ve bazı günler, kırk kilometre yerine ancak otuz kilometre yol alınabiliyor. Bu ıssız, bu uçsuz bucaksız buz çölünün içinde bir başkasının da, bir başka yönden, aynı amaca doğru yol almakta olduğunu öğrenildi öğrenileli onlar için kaybedilen her günün büyük önemi var. En küçük bir zaman kaybı bile bir tehlike oluyor. Örneğin, bir köpeğin kaçması, bir midillinin yemini yememesi ürkütücü bulunuyor, çünkü bu ıssız yerde insanın değer yargısı öyle korkunç biçimde değişiyor ki! Canlı olan her şeyin değeri burada bine katlanıyor ve dahası yerine konma olanağı bulunmuyor. Ölmezlik, belki de bir midillinin ayaklarındaki dört nalda gizlidir, kara bulutlarla kaplı fırtınalı bir gökyüzü de, bu büyük girişimi sonsuzca engelleyebilir. Yürüyüş sırasında kafiledeliklerin sağlık durumları bozulmaya başlıyor, birkaç kişinin gözlerini kar alıyor, göremez oluyorlar, bazılarının bedenlerinde donma belirtileri görülüyor; besinleri azaltılmak zorunda kalan midilliler, gittikçe güçten düşüyor ve sonunda, Beardmore buzdağının hemen önünde, yıkılıp kalıyorlar. Hazin bir görevin yerine getirilmesi gerekiyor; bu ıssızlık, bu uçsuz bucaksızlık içinde birlikte geçirilen iki yıl boyunca dost oldukları, adlarıyla çağırıp sevip okşadıkları bu sevimli hayvanları öldürmek zorunda kalıyorlar. Bu hazin olayın gerçekleştiği yere "Mezbaha" adını veriyorlar. Daha sonra, heyettekilerin bir kısmı bu kanlı bölgeden ayrılıyor ve geri dönüyor. Öteki-

ler de, son çabalarını harcamaya, kutbu çevreleyen ve ancak kararlı bir istek, bir tutku aleviyle parçalanabilecek tehlikeli buz seddinden, en tehlikeli yol olan buzdağının üzerinden geçmeye hazırlanıyorlar.

Gittikçe daha zor ilerleyebiliyorlar; üzeri kabuk bağlamış, altı kum gibi gevşek kar, kızakların çekilmesini olanaksız hale getiriyor, adamlar onları sürüklemek zorunda kalıyorlar. Yüzeydeki sert buz tabakası kızakların altını parçalıyor ve bu yüzeyi sert, altı kum gibi gevşek kar içinde yürürlerken, adamların ayakları yara bere içinde kalıyor. Fakat vazgeçemiyorlar. 30 Aralıkta seksen yedinci enleme, Shackleton'un varmış olduğu en uç noktaya ulaşıyorlar. Son grubun, buradan geri dönmesi gerekli; kutba sadece beş seçkin adamın gitmesine izin var. Scott, işe yaramayacağına inandığı adamları ayırıyor. Karşı koymaya cesaret edemiyorlar, ama hedefe çok yaklaşmışken geri dönmek zorunda kalmak ve kutbu ilk defa görmüş olma onurunu arkadaşlarına bırakmak çok ağır geliyor. Ama ne yazık ki, seçim zarı atılmış bulunuyor. Birbirlerinin ellerini son defa sıkarlarken üzüntülerini gizlemek için büyük çaba harcadıkları yüzlerinden okunuyor. Bundan sonra grup ikiye ayrılıyor. Bir grup güneşe, bilinmeyen dünyaya giderken, ötekisi kuzeye, memleketine dönüyor. Sık sık durup dostlarını son bir kez daha görmek için geriye, birbirlerine bakıyorlar ve daha soma teker teker gözden kayboluyorlar. Kutbu keşfetmek için seçilmiş beş adam, Scott, Bowers, Oates, Wilson ve Evans bilinmeyen hedefe doğru ilerlemeyi sürdürüyorlar.

Güney Kutbu

Bu son günlerde kaydedilen notlardan, adamların gittikçe tedirginleştiklerini anlıyoruz. Kutba yaklaştıkça, onlar da, pusulanın mavi ibresi gibi titremeye başlıyorlar. "Gölgelerin, sağ yanımızdan geçip öne doğru kayması ve sonra, önden tekrar sola doğru geçmesi ne kadar da uzun sürüyor!" Ama umutlarında azalma yok. Hepsinin de gözleri pırıl pırıl. Scott, binbir çeşit zorlukları aşarak katettikleri mesafeleri gittikçe

daha da ateşli bir dille anlatıyor: "Kutba varmaya yalnızca yüz elli kilometre kaldı, böyle giderse dayanamayacağız." İki gün sonra: "Kutba yüz otuz kilometrelik yolumuz daha var, ama bu bize çok ağır gelecek." Ama birdenbire zafer kazanmış bir eda ile: "Kutba doksan dört kilometrelik yolumuz kaldı sadece! Varamasak da iyice yaklaşmış olacağız." 14 Ocak günü ise umut, güven oluyor: "Yetmiş kilometre daha, hedef karşımızda artık!" Ertesi gün bu güven duygusu daha da artıyor, Scott'un satırlarından bir sevinç, bir neşe fışkırmakta: "Yalnızca elli kilometre kaldı, ne pahasına olursa olsun oraya varmalıyız!" Sevinç ve neşe fışkıran bu satırlarda, içleri kutba ulaşma özlemiyle dolu bu adamların sinirlerinin nasıl gerildiğini, sabırsızlıkla nasıl da titrediklerini insan, yüreğinde duyuyor. Ganimet hemen şuracıkta. Eller, yeryüzünün bu son sırrına doğru uzanmış bulunuyor. Şimdi son bir hamle daha yapmak gerekli; ondan sonra hedefe varılmış olacak.

16 Ocak

Anı defterinde, "Mutluluktan uçuyoruz," deniliyor. Adamlar sabahleyin erkenden yola çıktılar. O gizemli, o müt-hiş doğa parçasını bir an önce görebilme sabırsızlığı içinde uyku tulumlarından âdeta dışarıya fırlamışlardı. Kutba ulaşmayı kafalarına koymuş bu beş azimli insan, öğle sonuna kadar on dört kilometre yol alıyorlar; hiçbir yaşam belirtisine rastlanmayan bembeyaz bir çölün ortasında sevinç içinde ilerlemektedirler. Artık hedefte yanılma olasılığı yok ve insanlık için başarı sağlanmak üzeredir. Adamlardan biri, yani Bowers, birdenbire bir tedirginliğe kapılıyor. Gözlerini, sonsuz kar tarlaları ortasındaki küçük kara bir noktadan bir türlü ayıramıyor. Bowers, kafasından geçen şeyi söylemeye cesaret edemiyor, ancak hepsinin içinde aynı kaygı, aynı korkunç düşünce var: bir insan eli tarafından yapılmış bir işaretle karşılaşmak. Kendi kendilerine -yürüdüğü yolda yabancı bir ayak izi gören Robinson'un bunu kendi ayağının izi sanma çabası gibi- bu gördükleri şeyin buz üzerinde oluşmuş bir yarık ya da bir ışık yansıması olduğunu söyleyerek heyecanlarını yatıştırmaya

çalışıyorlar. Sinirleri son derece gergin bir durumda hedefe yaklaşıyorlar ve Amundsen başkanlığındaki Norveç keşif heyetinin kendilerinden önce davranmış olduğu gerçeğini artık hepsi bildiği halde hâlâ birbirlerini kandırmaya çalışıyorlar.

Kızak ve köpek izlerinin hâlâ canlılığını koruduğu terk edilmiş bir kamp yerinde, bir kızak direğinin ucunda dalgalanan kara bayrağı görünce, Amundsen'in burada karargâh kurduğu konusunda artık en ufak bir kuşkuları kalmadı. İnsanlık tarihinin o inanılmaz, o büyük olayı gerçekleştirmişti: Yeryüzünün, binlerce ve binlerce yıldan beri, belki de dünya kurulalı beri hiçbir canlının ayak basmadığı bu kutup noktası on beş gün gibi küçücük bir zaman dilimi içinde iki kez keşfedilmiş oldu. Onlar ikincidirler: milyonlarca aylık bir zaman ölçüsünde yalnızca tek bir ay geç kaldıkları için -önce gelenlerin her şey, ikinci gelenlerin hiçbir şey olduğu bir insanlık yarışında- yalnızca ikincidirler. Demek bunca uğraş boşunaydı, bunca sıkıntıya bunun için katlanmışlardı; haftalarca, aylarca ve hatta yıllarca beslenen umutlar bir çılgınlıktı. Scott anı defterine, "Bütün çabalar, katlanılan bunca sıkıntılar, bütün işkenceler ne içindi?" diye yazıyor. "Şu anda sona ermiş düşler için," diye de yanıtlıyor kendi kendisini. Adamların gözlerinden yaşlar boşanıyor ve yorgunluktan bitkin düşmelerine karşın bütün gece gözlerine uyku girmiyor. Coşku içinde saldırıp ele geçirmeyi düşledikleri kutba son yürüyüşe, hüküm giymiş tutuklular gibi neşesiz, umutsuz ve isteksiz başlıyorlar. Hiçbiri, ötekini teselli etmiyor, sessizlik içinde ilerlemeye çalışıyorlar. Ocak ayının on sekizinci günü Kaptan Scott ve dört arkadaşı, kutba varıyor. Birinci olma başarısıyla gözleri kamaşmayan Scott, şimdi şaşkın bakışlarını bu hüznü doğa parçası üzerinde dolaştırıyor. "Burada görülecek hiçbir şey yok, son günlerde gördüğümüz o korkunç tekdüzelikten farklı hiçbir şey yok." Robert F. Scott'un Güney Kutbu ile ilgili izlenimlerinin hepsi bu kadar. Scott ve arkadaşlarının burada keşfedip gördükleri şey, doğa tarafından değil, düşman bir insan eliyle meydana getirilmiş bulunuyor: İnsanlığın ele geçirdiği bu doğa parçası üzerinde utku sevinçle dalgalanan bayrak, ne yazık ki Norveçli Amundsen'in bayrağıdır. Amundsen'in bir mektubu, kendisinden sonra bu-

raya ayak basacak olan bilinmeyen insanı bekliyor ve ondan, bu yazının Norveç Kralı Hakon'a ulaştırılmasını rica ediyor. Scott, başarmak için yanıp tutuştuğu ve bütün yaşamını ortaya koyduğu bir büyük işi, bir başkası tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna dünya önünde tanıklık etmek gibi zor bir görevi, üzerine alıyor. Koskoca İngiliz Krallık bayrağını, Amundsen'in utku bayrağının yanına üzülererek asıyorlar. Daha sonra "gururlarının kırıldığı bu vefasız yerden" ayrılıyorlar. Arkalarından soğuk bir rüzgâr esmektedir. Scott anı defterine, kalbinin derinliklerinde duyduğu bir kuşkuyla dile getirerek şunları yazıyor: "Dönüş yolu gözümü korkutuyor."

Çöküş

Eve dönüş, gelişten on kat daha tehlikeli. Kutba gidiş yolunu pusula sayesinde bulmuşlardı. Ama geri dönerken, pusuladan başka bir de kendi ayak izlerini kaybetmemeye özen göstermeleri gerekli, aksi takdirde yiyecek ve içeceğin saklandığı, giysilerin ve ısınma için gerekli birkaç galon petrolün bulunduğu depolardan uzak düşecekler. Kar fırtınası yüzünden çevrelerini göremez olunca, attıkları her adımda tedirginliğe kapılıyorlar, yoksa en küçük bir yanılğı ve yoldan sapma dosdoğru ölüme götürürdü. Bu kez ilk yürüyüşteki canlılık da yok bedenlerinde; ilk yürüyüşlerinde bol bol yedikleri yiyeceklerden aldıkları kimyevi enerji ve kutup dünyasında kurdukları sıcak karargâhları sayesinde ateş gibiydiler.

Göğüslerinin içindeki o çelikten istek yayı da artık gevşemişti. Gelirken bütün bir insanlığın merakını ve özlemini temsil ettikleri inancı ve umudu çabalarını kamçılama ve onları yüreklendirmekteydi: ölümsüz bir iş başarmış olmanın verdiği bilinçle insanüstü bir çaba göstermişlerdi. Ama şimdi, kendilerini kurtarmak, canlarını, ölümlü varlıklarını kurtarmak için özlemek şöyle dursun, düşünmekten bile korktukları onur kırıcı bir geri dönüş için savaşıyorlar.

Anı defterinden o günlerle ilgili notları okumak insanı dehşete düşürüyor. Hava gittikçe kötüleşiyor, kış her zamankinden daha erken geliyor; yeni yağan yumuşak kar, ayakka-

bılarının altında kalınlaşıp sertleşiyor ve adım atmalarına engel oluyor; dondurucu soğuk yorgun gövdelerini perişan ediyor. İşte bu yüzden günlerce süren korku ve şaşkınlıktan sonra ne zaman yeni bir depoya varsalar, içlerini küçük bir sevinç kaplıyor ve ağızlarından çıkan sözcüklerde bir an için de olsa, bir umut alevi yükseliyor. Korkunç bir ıssızlığın ortasındaki bu bir avuç insanın yazdığı kahramanlık destanını, Wilson'un, ölümle burun buruna geldiği şu anda bile, bilimsel araştırmalarını sürdürmesi ve tam on altı kilo ağırlığındaki kıymetli taş örneklerini, öteki vazgeçilmez yüklerle birlikte kızığa taşıması kadar hiçbir şey daha iyi, daha etkili anlatamaz.

Fakat insan yürekliliği doğanın gücü ve acımasızlığı karşısında yavaş yavaş alt olmaktadır; binlerce yılın çelikleştirdiği bu doğal güçler, don, kar ve rüzgârıyla bu gözü pek beş insanı yok etmeye çalışıyor. Ayaklarının altı şişip çoktan patladı bile; günde bir kez yenilen sıcak yemekle yeterince enerji depolayamayan, miktarları azaltılan besinler dolayısıyla her geçen gün biraz daha zayıf düşen bedenler, işlevlerini yerine getirememeye başladı. Bir gün, aralarında en güçlüleri olan Evans'ın birdenbire tuhaf davranışlar göstermeye başladığını dehşetle fark ettiler. Evans, geride kalıyor, çektiği ve çektiğini sandığı acılardan durmadan yakınıyor; arkadaşları bu bahtsız adamın bir düşme ya da çektiği korkunç acılar yüzünden çıldırmış olduğunu, ürpererek anlıyorlar. Onu ne yapmalıydılar? Bu durumda buz çölünün ortasında nasıl bırakınsınlar? Ama öte yandan da hiç vakit kaybetmeden depoya varmak zorundalar, yoksa... Scott duraksıyor, aklından geçenleri bile yazamıyor. 17 Şubat gecesi saat birde, bir ay önceki midilli katliamından arta kalan bolca yiyeceklere kavuşacakları şu "Mezbaha"ya varmaya bir günlük yolları varken, zavallı Evans ölüyor.

Yürüyüşe dört kişi devam ediyor, ama felaketler peşlerini bırakmıyor. Daha ulaştıkları ilk depoda acı bir hayal kırıklığına uğruyorlar. Depodaki yağ çok az; bunun anlamı, yağ kullanımında çok dikkatli olmak, sıcaklığını donmaya karşı silah olarak kullanmak için yağı tutumlu harcamak demektir. Soğuk ve fırtınalı bir gecedten sonra sabah olup da uyan-

dıklarında, postallarını ayaklarına geçirecek gücü bile bulamıyorlar kendilerinde. Fakat yine de yollarına devam ediyorlar, hatta Oates'in ayaklarının donmuş olmasına karşın sürüklenene sürüklenene ilerlemeye çalışıyorlar. Rüzgâr eskisinden daha da keskin esiyor ve 2 Mart'ta vardıkları ikinci depoda da yine o korkunç hayal kırıklığı yaşanıyor: Yakacak şey çok az.

Artık korku, adamların kullandıkları sözcüklere kadar giriyor. Yaşadıkları dehşet anlarını belli etmemek için Scott'un ne kadar çaba gösterdiği her halinden belli oluyor; fakat birbiri ardına yaşanan umutsuzluk çılgınlıkları, onun bu yapay dinginliğini bozuyor. "Bu böyle devam edemez", "Tanrı yardımcımız olsun! Bu kadar yorgunluğa daha fazla dayanamayacağız" ya da "Oynadığımız bu kumar facia ile sona erecek". Korkunç gerçek, sonunda hepsinin tüylerini ürpertiyor: "İlahi kudret yardım eder de kurtulur muyuz acaba! İnsanlardan yardım umudumuz kalmadı artık." Ama yine de yollarına devam ediyorlar, kurtulma umutları kalmadığı halde canlarını dişlerine takarak, düşe kalka ilerlemeye çalışıyorlar. Durumu gittikçe kötüleşen Oates'in yürüyebilmesi olanaksızlaşmakta, dostlarına yardımdan çok, yük olmaktadır artık. Termometrenin sıfırın altında kırk iki dereceyi gösterdiği bir öğleüzeri yürüyüş bırakılmak zorunda kalınıyor ve bu bahtsız adam, dostlarının başına felaket getireceğini biliyor. Hepsi de, acı sonlarına şimdiden hazırlanmaktadırlar. Araştırmacı ve bilgin Wilson'dan sonlarını çabuklaştırmak için onar tablet morfin alıyorlar ve hasta arkadaşları Oates'le birlikte bir gün daha yol almayı deniyorlar. Daha sonra Oates, bu bahtsız adam, dostlarından, kendisini uyku tulumunda bırakmalarını ve yazgılarını kendisinininkinden ayırmalarını istiyor. Oates'in bu önerisinin kendilerini ne kadar rahatlatacağını, işlerini ne kadar kolaylaştıracağını hepsi de çok iyi bildiği halde, şiddetle geri çeviriyorlar. Hasta, donmuş bacakları üzerinde, geceleyecekleri, birkaç kilometre uzaklıktaki kamp yerine kadar sürüne sürüne geliyor ve arkadaşlarıyla birlikte sabaha kadar uyuyor. Uyanıp da dışarıya baktıklarında müthiş bir kar fırtınasıyla karşılaşıyorlar.

Oates, birdenbire ayağa kalkıyor ve dostlarına, "Ben biraz dışarıya çıkmak istiyorum, belki bir süre dışarıda kalır,

dolaşırım," diyor. Bu sözleri duyan dostları tirtir titremeye başlıyorlar. Bu dolaşmanın ne anlama geldiğini hepsi de biliyor. Fakat onu bundan alıkoymak için hiçbir girişimde bulunamıyor. Vedalaşmak için ona elini uzatmaya hiçbir cesaret edemiyor. Hepsisi de, Innis Killing Dragon Alayı'ndan Süvari Yüzbaşı Lawrence J.E. Oates'in bir yiğit gibi ölüme gittiğini hayranlıkla sezmektedir.

Yorgun ve güçsüz üç insan, bu uçsuz bucaksız buz çölünün ortasında umutsuzca sürükleniyorlar. Hayatta kalma içgüdüleriyle düşe kalka da olsa yürüyebilecek gücü bulabiliyorlar kendilerinde. Hava giderek daha da kötüleşiyor ve rastladıkları her depoda yeni bir hayal kırıklığı ile karşılaşılıyorlar; her keresinde yağ daha da azalıyor, daha az ısınabiliyorlar. 21 Mart günü, yeni bir depodan ancak yirmi kilometre uzaktadırlar, fakat öyle dondurucu bir rüzgâr esiyor ki, çadırlarından dışarı çıkamıyorlar. Her akşam, yeni bir hedefe varmak için umutlarını ertesi sabaha bağlıyorlar; bu arada yiyecekleri bitiyor ve böylece son umutları da ortadan kalkmış oluyor. Isınmak için yakacak hiçbir şeyleri kalmıyor; termometre sıfırın altında kırkı gösteriyor. Artık bütün umut ışıkları sönüyor: Ya açlıktan ya da donarak ölmeyi beklemekten başka yapacakları bir şey yok. Bembeyaz ve yabanıl bir dünyanın ortasındaki küçük çadırlarına sığınmış bu üç insan, değişmesi artık olanaksız acı sonlarıyla tam sekiz gün mücadele ediyor. Martın 29'unda artık hiçbir mucizenin kendilerini kurtaramayacağını biliyorlar. Böylece yazgılarına karşı çıkmamaya ve ölümü, öteki bütün felaketler gibi, boyun eğmeden karşılamaya karar veriyorlar. Uyku tulumlarına giriyorlar ve dünya, son acılarını çeken bu insanların tek bir iniltisini bile duymuyor.

Ölmekte Olan Bir İnsanın Yazdığı Mektuplar

Dışarıdaki fırtınanın incecik çadıra bir çılgın gibi saldırdığı sırada, görünmeyen, ancak soluğunu duyduğu ölüm karşısında yapayalnız durmakta olan Kaptan Scott, bağlı bulunduğu bütün ortak değerleri anımsıyor. Şu âna kadar tek bir insan

sesinin bile yankılanmadığı bu dondurucu, bu ıssız doğa parçasının ortasındaki adam, ulusuna ve bütün insanlığa derin kardeşlik bağıyla bağlanmış olduğunu duyuyor içinde. Ruhunun derinliklerinde oluşan tatlı bir serap; sevgi, sadakat ve dostlukla kendisine bağlı bulunan herkesi, bu bembeyaz çölün ortasında, gözlerinde canlandırıyor ve o, bütün bu insanlara sesleniyor. Kaptan Scott, donmuş parmakları ile bütün sevdiklerine mektuplar yazıyor, ölüm ânının mektuplarını yazıyor.

Bu mektuplar eşsizdir. Ölümün çok yaklaştığı o korkunç an, en küçük ayrıntısına varıncaya kadar anlatılıyor; bu cansız, bu soğuk gökyüzünün pırıl pırıl havası mektuplara yansımış gibidir. Bu mektuplar, geride bırakılan dostlara yazılmıştır, fakat bütün bir insanlığa seslenir. Bir tek çağ için yazılmıştır, ancak bir sonsuzluğa seslenmektedir.

Kaptan Scott, eşine de yazıyor ve geride bıraktığı en büyük mirasım, oğlunu koruması için onu uyarıyor; çocuğunu her şeyden önce uyuşukluktan korumasını istiyor ve dünya tarihinin en büyük başarılarından birinin sonuna geldiği şu anda bir itirafta bulunuyor: "Sen de bilirsin ki başarılı olmak için kendimi zorlamam gerekirdi, oysa uyuşukluğa yatkındım." Scott, ölüm ânında bile verdiği karardan pişmanlık duymuyor, aksine onunla övünüyor: "Bu yolculuktan sana anlatacak öyle çok şeyim vardı ki! Ama şu kadarını ifade edeyim, bütün bunlar, sizin yanınızda, sizlerle birlikte mutluluk içinde yaşamaktan çok daha iyi idi!"

Kaptan Scott, kendisi ile birlikte ölüme giden arkadaşlarının eşlerine ve annelerine de yazıyor ve böylece onların kahramanlıklarına tanıklık etmiş oluyor. Ölmek üzereyken bile arkadaşlarının geride bıraktığı yakınlarını, şu yok olma ânının değerini ve büyüklüğünü anımsatan etkili sözlerle ve insanüstü bir duyguyla, teselli ediyor.

Kaptan Scott, dostlarına da yazıyor. Bu alçakgönüllü insan, onurlu bir evladı olmakla gurur duyduğu ulusu için şu anda bile hayranlık besliyor ve bunu şu sözcüklerle dile getiriyor: "Büyük bir kâşif oldum mu olmadım mı bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var, bizim sonumuz, ulusumuzun kahramanlık ruhunu ve dayanma gücünü henüz kaybetmediğine tanıklık edecektir." Yiğitçe direncin ve ruh temizliğinin bütün

bir yaşam boyu söylemekten alıkoyduğu bu sıcak, bu dostça sözleri, onun ağzından şimdi ölüm çekip çıkartıyor. Bir dostuna, "Yaşamım boyunca size olduğu kadar hayranlık duyduğum ve sizin kadar sevdiğim bir insana asla rastlamadım; fakat dostluğunuzun benim için ne kadar değerli olduğunu size hiçbir zaman gösteremedim. Siz benim için çok şey yaptınız. Ben ise sizin için hiçbir şey yapamadım," diye yazıyor.

Scott en son mektubunu, bütün mektuplarının en güzelini, İngiliz ulusuna yazıyor ve İngiltere'nin onuru uğrunda sürdürülen bu savaşımın yitirilmesinde kendisinin hiçbir suçu bulunmadığını söyleyerek, hesap verme zorunluluğunu duyuyor. Kendisine karşı koymak için söz birliği etmişçesine bir araya gelen bunca terslikleri birer birer sıralıyor ve ölümün yankısıyla eşsiz bir güzellik kazanan coşkulu bir sesle bütün İngilizlere sesleniyor ve onlardan, geride bıraktıklarını yalnız bırakmamalarını rica ediyor. Son düşüncesinde bile kendi yazgısını aşan bir şeyler var. Son sözü, kendi ölümünden değil, tersine başkalarının yaşamından söz ediyor: "Tanrı aşkına geride bıraktıklarımızla ilgilenin!" Artık bundan sonraki sayfalar boş.

Kaptan Scott, son nefesini verinceye kadar, parmakları iyice donup da kalem, kaskatı kesilen elinden yere düşünceye kadar, anı defterine yazmaya devam etti. Kendisine ve İngiliz ırkının kahramanlığına tanıklık edecek bu sayfalarının cesedinin yanında bulunacağı umudu, ona insanüstü bir güç verdi. Donmuş parmakları titreyerek şu son isteği de yazıyor: "Bu anı defterini eşime gönderin!" Fakat daha sonra bu donmuş el "eşime" sözcüğünü çiziyor ve üzerine şu korkunç sözcükleri yazıyor: "Dul karıma".

Yanıt

Arkadaşları, haftalarca çadırlarında beklediler. Önceleri umutla, sonra kaygıyla, sonunda da gittikçe artan bir tedirginlikle beklediler. Yardım için iki kez ekip yola çıkardılar, ancak kötü hava koşulları nedeniyle ekipler geri dönmek zorunda kaldılar. Başlarında bir rehber olmayan bu insanlar,

bütün bir kış boyunca hiçbir şey yapamadan çaresizlik içinde kulübelerinde oturmak zorunda kalıyor, korkunç felaketi sürekli yüreklerinde duyuyorlar. Sıkıntı içinde geçen bütün bu aylar boyunca, Kaptan Robert Scott'un yazgısı ve başarısı karlara ve sessizliğe gömülmüştü. Soğuk ve buz, onları camlı tabutun içine mühürlemişti; ancak 29 Ekim'de, yani kutup baharının başladığı tarihte, kahramanların hiç olmazsa cesetlerini ve bırakmış oldukları bilgileri bulmak için bir keşif heyeti yola çıkıyor. Heyet, Kasım ayının 12. günü çadıra varıyor ve uyku tulumları içinde donmuş kalmış kahramanların cesetlerini, ölürken bile Wilson'a kardeşçe sarılmış Scott'u, mektupları ve öteki belgeleri buluyor ve bu felaketi yaşayan kahramanlar için bir mezar hazırlıyor. Şimdi, insanlığın bu en büyük başarısının kurbanlarını sonsuzca gizleyen bembeyaz bir dünyanın orasında, bir kar tepeciğinin üstünde, sade ve siyah bir haç, yapayalnız yükseliyor.

Ama hiç beklenmedik bir anda, teknik dünyamızın görkemli mucizesi gerçekleşir ve bu kahramanların başarıları yeniden canlanır. Scott ve arkadaşlarının dostları, filmleri ve plakları ülkelerine getirirler, filmler banyo edilir ve resimler ortaya çıkar. Scott'un, arkadaşları ile birlikte yürüyüşü, kendisinden başka yalnızca Amundsen'in görmeyi başardığı kutup bölgesi, bir kez daha bütün canlılığıyla gözler önüne serilir. Scott'un son sözleri ve mektupları telgrafla bütün dünyaya heyecanla ulaştırılır. Kral, imparatorluğun en büyük kilisesinde kahramanların anısına diz çöker. Böylece, boşa gittiği sanılan bir büyük çaba, bir kez daha meyve verir ve güçlerini, ulaşılmaz sandıkları amaçlar uğruna toplamaları için bütün insanlığa yapılan coşkulu bir sesleniş, Scott ve arkadaşlarının yapmak isteyip de yapma olanağı bulamadıkları bir istek gerçekleşmiş olur. Kahramanca bir ölümle değeri büsbütün artan bir yaşam, eşsiz bir yankı halinde ortaya çıkar ve mahvolmaktan sonsuzluğa yükselme isteği doğar. Çünkü insan tutkusu, rastlantı sonucu elde edilen kolay başarılarla alevlenir, fakat yazgının yenilmez gücüne karşı sürdürülen savaşında insanın mahvolması kadar hiçbir şey, insan yüreğini böylesine coşturamaz; bazen bir şairin ve binlerce kez de yaşamın biçimlendirdiği bir trajedi, bütün çağların en büyük trajedisidir.

MÜHÜRLÜ TREN

Lenin

9 Nisan 1917

Kundura Tamircisinin Evinde Oturan Adam

Dünya savaşının dehşet dolu dalgalarının dört bir yandan sardığı küçük barış adası İsviçre, 1915, 1916, 1917 ve 1918 yıllarında heyecanlı bir dedektif romanına sahne olmuştur. Daha bir yıl önce dostça briç partileri düzenlemiş ve birbirlerini karşılıklı olarak evlerine davet etmiş düşman devletlerinin diplomatları, karşılaştıkları lüks otellerde, sanki hiç tanışmıyorlarmış gibi birbirlerine soğuk davranmakta, birbirlerini görmezden gelmektedirler. Kimliği belli olmayan bir sürü kuşkulu insan, diplomatların odalarından acele acele ve sessizce çıkmaktadırlar. Bunların arasında parlamenterler, elçilik sekreterleri, ataşeler, işadamları, yüzleri ya açık ya da tülle örtülü kadınlar, kısacası gizli görevleri bulunan bir sürü insan var. Otellerin önlerinde, içlerinden sanayicilerin, gazetecilerin, müzik dünyasının ünlülerinin ve görünüşe göre eğlence amacıyla gezi yapan yolcuların inip bindiği, yabancı ülkelerin amblemlerini taşıyan lüks otomobiller durmakta. Fakat hemen herkesin görevi aynı: bir şeyler öğrenmek, bir şeyleri gözetlemek. Bu arada otele gelen konukları odalarına götüren kapıcı, odaları süpüren kız da gözetlenmekte ve izlenmektedir. İki tarafın gizli örgütleri hemen her yerde, lokantalarda, pansiyonlarda, pastanelerde ve kahvehanelerde sürekli birbirlerine karşı çalışmaktadırlar. Propaganda adı verilen şeyin yarısı casusluk, sevgi denilen şey ise ihanet. Görünürde yapılan şeylerin arkasında bir ikinci ve bir üçüncü gizli iş var. Herkes birbirini gözetliyor ve bir taraf öteki tarafın yaptıklarını rapor ediyor. Herhangi bir rütbe ve makam sahibi bir Alman Zürih'e gelse, Bern'deki karşı tarafın elçiliği bunu ânında öğreniyor, bir saat sonra da Paris'in haberi oluyor. İrili ufaklı ajanlar, ataşelerine her gün ciltler dolusu gerçek ya da uydurma raporlar gönderiyorlar, ataşeler de bu raporları hiç vakit

kaybetmeden üst makamlara ulaştırıyorlar Bütün duvarlar şeffaf, telefon konuşmaları karşılıklı olarak dinleniyor. Çöp sepetleri ve kurutma kâğıtları sayesinde her türlü haberleşme elde ediliyor. Bu pantomim, sonunda o kadar ileri gidiyor ki, bu oyunu oynayanların pek çoğu, avcı mı yoksa av mı olduklarını, casusluk mu ediyorlar yoksa izleniyorlar mı, ihanet mi ediyorlar yoksa ihanete mi uğruyorlar, bilemez oluyor.

Bütün bu haberleşme ağına ve kişiler hakkında her türlü bilgi elde edilmesine karşın, bir adam var ki, onun hakkında çok az şey biliyoruz. Bu, belki de onun çok fazla dikkat çekmemesinden, lüks otellerde ve kahvelerde görünmemesinden, propaganda amaçlı toplantılara katılmamasından değil, tam tersine, karısıyla birlikte bir kundura tamircisinin evinde oturarak arka planda kalmayı yeğlemiş olmasından ileri geliyordu. Limmat Nehri'nin hemen arkasındaki eski kentin dar ve kıvrımlı sokaklarından birinde, duvarları kısmen zamanla, kısmen de biraz aşağıda bulunan küçük sucuk fabrikasının etkisiyle kararmış o sağlam yapılı, evlerden birinin ikinci katında oturmaktadır. Bir fırıncı karısı, bir İtalyan ve bir de Avusturyalı tiyatro oyuncusu ile komşuluk ediyorlar. Ev sakinlerinin, hakkında bildikleri tek şey, adamın bir Rus olduğu, çok az konuştuğu ve adının da zor telaffuz edildiğidir. Adamın yıllardan beri vatanından uzak yaşadığını, büyük bir serveti bulunmadığını ve öyle para getirecek bir iş de yapmadığını, ev sahibi kadın, yedikleri yemeklerden ve taşınırken yanlarında getirdikleri -hepsi bir araya gelse küçük bir bavulu ancak doldurabilen- eski püskü giysilerinden çok iyi biliyor.

Hiç kimsenin dikkatini çekmeyen bu ufak tefek ve tıknaz adam, gözlerden uzak, sessiz bir yaşam sürüyor. Kalabalık içinde görünmekten kaçınıyor, çekik kara gözlerindeki o keskin bakışlarını, pek fark eden yok. Ziyaretine gelenlerin sayısı da çok az. Ama her gün düzenli olarak sabah saat dokuzda kütüphaneye gidiyor ve orada, öğle tatiline, saat on ikiye kadar oturuyor. On ikiyi tam on gece evinde oluyor ve herkesten önce kütüphanede bulunmak için, bire on kala yenden evinden çıkıyor ve akşamın altısına kadar orada oturuyor. Fakat haberalma servislerinde çalışan ajanlar, yalnızca çok

konuşan adamlara dikkat ettikleri ve çok okuyup çok öğrenen yalnız insanların, dünyamızda gerçekleştirilen devrimlerde oynadıkları rolün ne kadar büyük olduğunu bilmediklerinden, kundura tamircisinin evinde oturan bu sessiz ve önemsiz adam hakkında hiç bilgi toplamıyorlar. Sosyalist çevrelerin bu adamla ilgili bütün bildikleri, Londra'daki Rus mültecilerin çıkardığı küçük ve radikal bir derginin yazarlığı sorumlusu olduğu ve Petersburg'da, adı o zamanlar dile alınmayan bir partinin başkanlığını yaptığıdır. Sosyalist partinin en saygın üyeleri bile, yöntemlerini yanlış bulup haklarında sert eleştiriler yapan ve küçümseyici sözler söyleyen bu adamla uzlaşmanın asla mümkün olamayacağını bildikleri için, onunla pek fazla ilgilenmezler. Bazı akşamlar küçük bir işçi kahvesinde yaptığı toplantılara, çoğu gençler olmak üzere ancak on beş-yirmi kişi katılıyor; bunlar da bol bol çay içen ve tartışmalarla kafaları kızışan bütün sığınmacı Ruslar gibi, bu bildiğini okuyan adama katlanmak zorunda kalıyorlar. Kısacası, bu ufak tefek ve keskin bakışlı adamı kimse önemsemiyor. Kundura tamircisinin evinde oturan Vladimir İliç Ulianov adındaki bu adamı Zürih'te tanıyanların sayısı üç düzineyi bulmaz. Eğer o zamanlar, bir elçilikten ötekine büyük bir hızla giden o göz alıcı diplomat arabalarından biri, rastlantı sonucu sokakta bu adama çarpıp da ölümüne neden olsaydı, dünya bugün onu, ne Ulianov, ne de Lenin adıyla tanıyacaktı.

Devrim...

Günlerden bir gün, 15 Mart 1917'de, Zürih kenti kütüphane memuru, hayretler içinde kalıyor. Saatin ibresi dokuzu gösteriyor ve kendisinden ödünç kitap alanların en düzenlisi olan adamın her gün oturduğu yer hâlâ boş. Saat dokuz buçuk oluyor, on oluyor, ancak okumaya doyamayan bu adamın ne geldiği ne de geleceği var. Çünkü, her sabah olduğu gibi yine kütüphaneye gitmekte olan bu adama, yolda Rus dostlarından birisi seslenmiş, daha doğrusu üstüne atlamış ve Rusya'da devrim hareketinin başladığı haberini vermişti.

Lenin önce buna inanmak istemiyor. Duyduğu haber kar-

şısında şaşırmış gibidir. Fakat biraz sonra kısa ve sert adımlarla, göl kıyısındaki gazete satış kulübesine koşuyor. Burada ve gazetelerin önünde saatlerce ve günlerce bekliyor. Evet, haber doğrudur ve her geçen gün daha da pekişmektedir. Önce bunun yalnızca saraya yönelik bir devrim olduğu ve bir kabine değişikliği gerçekleştirildiği haberleri geliyor, bunu Duma'nın toplandığı ve ilk geçici hükümetin kurulduğu, Çar II. Nikolay'ın tahttan indirildiği, özgür Rusya, siyasi tutukluların affı gibi haberler izliyor. Lenin'in yıllardan beri düşlediği, yirmi yıldan beri de gizli örgütlerde, zindanlarda, Sibiry'a'da ve sürgünde uğruna çalıştığı her şey artık gerçekleşmiş bulunuyor. Bu savaşa yenik düşüp hayatlarını kaybeden milyonlarca insan, demek ki boş yere ölmemiş. Bu insanlar, anlamsız bir amaç uğruna değil, tam tersine, kurulmakta olan yeni özgürlük ve sonsuz barış ülkesi Rusya için canlarını feda etmişlerdir. Aslında soğukkanlı biri olan ve her şeyi en ince ayrıntısına varıncaya kadar düşünüp hesap eden bu hülya adamı, şu anda sarhoş gibidir. Cenevre, Lozan ve Bern'de küçücük kulübelerde oturan yüzlerce mülteci Rus da, bu habere çok seviniyor. Artık ülkelerine dönebileceklerdir! Sahte pasaportlar ve başka adlarla her türlü ölüm tehlikesini göze alıp Çarlık Rusya'sına dönmeyecekler, özgür bir vatandaş olarak özgür vatanlarına döneceklerdir. Hemen eski püskü eşyalarını toplayıp dönüş yolculuğuna hazırlanıyorlar. Çünkü gazeteler, Gorki'nin yaptığı "Yurda dönün!" çağrısını yayınladı. Şimdi bütün dış ülkelere mektuplar yazılıyor ve telgraflar çekiliyor: Yurda dönün, yurda dönün! Bir araya gelin! Birleşin! Bilinçlendikleri andan beri uğruna savaşmışlar eser için, Rus devrimi için, bir kere daha hayatlarını ortaya koyacaklar.

...Ve Hayal Kırıklığı

Fakat birkaç gün geçtikten sonra duydukları şu haber karşısında derin bir hayal kırıklığına uğruyorlar: Yüreklerini, tıpkı gökyüzünde kanat çırpın bir kartal gibi kabartan bu haber, düşledikleri devrim değil, Rus halkının devrimi değildir. Yapılan şey, Almanya ile barış yapılmasını engellemek isteyen

İngiliz ve Fransız diplomatlarının kışkırtmalarıyla Çar'a karşı yapılmış bir saray hareketidir. Bu devrim, barış ve özgürlük isteyen halkın devrimi değil, uğruna savaştıkları ve canlarını vermeye hazır oldukları devrim değil, tersine, planlarının uygulanmasına engel olunmasını isteyen tarafların, emperyalistlerin ve generallerin bir oyunudur. Lenin ve arkadaşları, geri dönün çağrısının gerçek bir devrim, bir Karl Marx devrimi isteyenlerle hiçbir ilgisi olmadığını anlamakta gecikmiyorlar. Daha şimdiden Miljukow ve öteki liberallere, radikal devrimcilerin ülkeye girişlerine engel olunması buyruğu verilmiş bulunuyor. Buyruğun gereği hemen yerine getiriliyor: Örneğin Plekhanov gibi ılımlı, savaşın uzaması için kendilerinden yararlanmayı umdukları sosyalistler bir torpidobota bindirilip bir onur kıtası eşliğinde saygıyla Londra'dan Petersburg'a gönderilirken, Troçki'yi Halifax'ta ve öteki radikal devrimcileri de sınırlarda tutukluyorlar. Zimmerwald'da düzenlenen Üçüncü Enternasyonal Kongresi'ne katılanların isimlerinin yer aldığı kara listeler, bütün İtilaf devletlerinin sınır karakollarına gönderiliyor. Umutsuzluğa düşen Lenin, Petersburg'a telgraf üstüne telgraf çekiyor, fakat telgraflar ya yerine ulaştırılmıyor ya da alıkonuluyor. Zürih'te kimsenin tanımadığı, Avrupa'nın öteki kentlerinde de çok az kişinin farkında olduğu Vladimir İliç Lenin adlı bu adamın ne kadar güçlü, ne kadar enerjik, ne kadar tehlikeli, amacına ulaşmada ne kadar kararlı bir devrimci olduğunu, Rus halkı çok iyi biliyor.

Elinden hiçbir şey gelmeyen bu insanların düştüğü umutsuzluk, sonsuzdur. Londra'da, Paris'te ve Viyana'da yıllardan beri düzenledikleri sayısız kongrelerde ve genel kurul toplantılarında sürekli bu devrimin planlarını hazırladılar ve stratejilerini belirlediler. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar ölçüp biçtiler ve tartıştılar. Partinin çıkardığı gazetelerde karşılaşılabilecekleri güçlükleri, tehlikeleri ve olasılıkları yıllardır gerek kuramsal gerekse uygulama açısından karşılaştırdılar. Bu adam, bütün yaşamı boyunca devrim planları yaptı ve ona kesin biçim vermeye çalıştı. İsviçre'de çakılıp kaldığı için onun devrimi, özgürlük uğruna yıllardır sürdürdüğü kutsal savaşımı, şimdi yabancı ulusların ve yabancı çıkarıcıların buyruğuna verilip yozlaştırılacak ve gerçek amacından uzak-

laştırılmış olacak. Bu günlerde Lenin'in başına gelenlerle, kırk yıl süreyle Rusya seferinin hazırlığını yapan, fakat savaş çıkınca sivil elbisesiyle evinde oturmak ve görev verdiği generallerin başarılarını ve yanlışlarını, harita üzerinde, ufak bayraklarla izlemek zorunda kalan Hindenburg'un yazgısı arasında garip bir benzerlik var. Gerçekte tam bir gerçekçi olan Lenin'in kafasında, o umutsuzluk günlerinde en çılgın ve en akla gelmez düşünceler dolaşüyor: Acaba bir uçak kiraylayıp Almanya ya da Avusturya üzerinden ülkesine geçebilir mi? Ama, kendisine yardım öneren ilk insan bile casus çıkıyor. Kaçışla ilgili düşünceleri gittikçe çılgınlaşıyor. İsveç'e bir mektup yazıyor ve oradaki yandaşlarından kendisine bir İsveç pasaportu çıkarmalarını istiyor. Kendisine yöneltilebilecek herhangi bir soruyu yanıtlamamak için de dilsiz rolünü oynamayı düşünüyor. Kuşkusuz Lenin, bu tür hülyalarla geçirdiği gecelerden sonra sabah olup da uyandığında, bu çılgınca düşlerin gerçekleşme olasılığının bulunmadığını anlıyor. Fakat şu gerçeği de çok iyi biliyor: Rusya'ya dönmek, devrimini gerçekleştirmek, dış güçlerin güdümünde, göstermelik bir devrim değil, gerçek devrimin yapılmasını sağlamak zorunda. Rusya'ya dönmesi, hem de hiç vakit yitirmeden dönmesi, neye mal olursa olsun dönmesi gerekli.

Almanya Üzerinden Geçiş: Evet mi, Hayır mı?

İsviçre; İtalya, Fransa, Almanya ve Avusturya arasında sıkışmış bir ülkedir. İtilaf devletlerinden geçen yollar, devrimci Lenin için kapalıdır. Rus uyruklu olduğu için düşman sayılan birinin Almanya ve Avusturya üzerinden geçmesi de olası değildir. Fakat ortada aklın almayacağı bir gerçek var: Lenin, Miljukow'un Rusya'sından ve Poincaré'nin Fransa'sından çok, İmparator Wilhelm'in Almanya'sından yardım alabilir. Almanya, Amerika'nın savaş ilan edişinin arifesinde her ne pahasına olursa olsun, Rusya ile barış yapmak istiyor. İngiliz ve Fransız elçilerine güçlük çıkaracak bir Rus devrimcisi, Almanya için mutlaka yardım edilmesi gereken bir dosttur.

Ama, yazılarında yüzlerce kere hakaret ettiği ve tehditler

yağdırdığı Kayser Almanya'sı ile şimdi birdenbire ilişki kurmaya kalkışmak Lenin için büyük bir sorumluluk yüklenmek demektir. Çünkü o zamanki ahlaki kurallara göre, savaşın tam ortasında ve düşman genelkurmayının izniyle karşı tarafın topraklarına girmek ve oradan geçmek, vatana ihanet suçlarının en büyüğüdür. Lenin böyle davranacak olursa daha işin başında kendi partisini ve kendi işini lekeleyeceğini, Alman hükümetinin parayla tutulmuş bir ajanı olarak Rusya'ya gönderilmekle suçlanacağını, hemen barış yapılmasıyla ilgili program gerçekleşecek olursa, Rusya'nın kazanacağı gerçek bir utkuyu önleme suçunun tarih boyunca kendi omuzlarında kalacağını çok iyi biliyor. Hiç kuşku yok ki Lenin, bu çok tehlikeli ve lekeleyici yoldan -zorunlu da olsa- geçmeye hazır olduğunu söyleyecek olursa, yalnızca ılımlı devrimcileri değil, kendisi ile aynı görüşü paylaşan pek çok yoldaşını da dehşete düşürecektir. Bu durumda ne yapacaklarını bilemeyen mülteciler, Rus devrimcilerin ülkelerine gönderilmesi sorununu, tutsak değişimiyle resmî ve tarafsız yoldan çözebilmek amacıyla, İsviçre sosyal demokratlarıyla görüşmeler yaptıklarını, Lenin'e söylüyorlar Fakat Lenin bu yolun çok uzun süreceğini ve Rus hükümetinin, ülkeye dönüşlerini uydurma nedenler ileri sürerek geciktireceğini biliyor. Geçen her gün ve her saat, davası için çok önemlidir. Daha az kuşkucu ve daha az atak olan devrimciler, mevcut düzene ve yasalara göre hainlik sayılabilecek bir eylemde bulunmaya cesaret edemezken, Lenin kararını veriyor ve kendi adına, sorumluluğu kendisine ait olmak üzere Alman hükümetiyle görüşmelere başlıyor.

Anlaşma

Lenin attığı adımın heyecana neden olacağını ve hakkındaki söylentilere çanak tutacağını bildiği için, görüşmeyi tam bir açıklık içinde yapıyor. İsviçre İşçi Sendikası Sekreteri Fritz Platten, Lenin adına, daha önce Rus mültecilerle görüşmeler yapmış olan Alman elçisine gidiyor ve Lenin'in koşullarını bildiriyor. Bu ufak tefek ve bilinmeyen adam -gelecekte-

ki gücünü şimdiden seziyormuş gibi- Alman hükümetinden asla ricada bulunmuyor, tersine, binecekleri vagona dokunulmazlık hakkı tanımak, binişte ve inişte pasaport kontrolü yapmamak ve üzerlerini aramamak, normal tarife üzerinden bilet ücretlerini kendileri ödemek, ister buyrukla olsun ister kendi istekleriyle vagondan dışarı çıkmamak koşuluyla, Rus mültecilerin Alman hükümetinin yardımını kabul etmeye hazır olduğunu bildiriyor Bakan Romberg, Lenin'in isteklerini üst makamlara iletiyor. İstekler, sonunda Ludendorff'un eline geçiyor. Gerçi general, dünya tarihi bakımından belki de yaşamının bu en önemli kararı ile ilgili olarak anılarında hiç söz etmiyor, ancak onayladığı muhakkak. Alman elçisi isteklerdeki bazı ayrıntıları değiştirmeye çalışıyor, çünkü Lenin tarafından kasıtlı olarak düzenlenen bu protokol öylesine karışık, öylesine anlaşılmaz ki, yalnızca Ruslar değil, Radek gibi Avusturyalılar da aynı trende kontrol edilmeden yolculuk edeceklerdir. Ama Lenin'in olduğu kadar Alman hükümetinin de acelesi var. Çünkü bugün, yani 5 Nisan tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, Almanya'ya savaş ilan ediyor.

Böylece Fritz Platten, 6 Nisan günü, öğleüzeri şu çok önemli kararı öğreniyor: "Konu, istenilen biçimde çözümlenmiştir." 9 Nisan 1917'de, saat iki buçukta, yırtık pırtık elbiseler giyinmiş, ellerinde bavulları küçük bir grup, Zähringerhof Lokantası'ndan ayrılarak Zürih İstasyonu'na gidiyorlar. Aralarında kadınların ve çocukların da bulunduğu topu topu otuz iki kişi. Grupta bulunan erkeklerden yalnızca Lenin'in, Zinoviyev'in ve Radek'in adları daha sonra ünlü isimler arasına girebilmiştir. Birlikte yedikleri mütevazı öğle yemeğinden sonra, Rusya'da kurulan geçici hükümetin, Almanya üzerinden geçen yolcuları vatan hainliğiyle suçlamaya karar verdiğini, "Petit Parisien" gazetesinde çıkan bir haberden öğrendiklerini doğrulayan ortak bir belge hazırladılar. Bu yolculuğun bütün sorumluluğunu üzerlerine aldıklarını ve bütün koşulları kabul ettiklerini, kaba ve çarpık çurpuk harflerle imzaladılar. Artık bu tarihsel yolculuğa hazır dırlar.

İstasyona varışları herhangi bir ilgi uyandırmıyor. Ne bir gazete muhabiri gelmiştir ne de bir fotoğrafçı. Sırtlarına sandıklar ve sepetler yüklemiş kadınlar ve erkeklerden oluşan

grubun arasında, sessizce ve dikkat çekmeden, trende kendisine bir yer arayan, başında ezilmiş bir şapka, eski elbiseli, komik dağ ayakkabıları giymiş bu Bay Ulianov'u, İsviçre'de kim tanır ki! Bu insanlar, Yugoslavya'dan, Rutenya'dan, Romanya'dan gelen ve Fransa kıyılarına, oradan da denizaşırı ülkelere yapacakları yolculuklarına devam etmeden önce, Zürih'te tahta bavullarının üstüne oturup birkaç saat mola veren göçmenlerden hiç de farklı değiller. Bu yolculuğu onaylayan İsviçre İşçi Partisi'nden görünürlerde kimse yok. İstasyona gelenler, memleketlerine selam göndermek ve gidenlere bir parça yiyecek vermek isteyen birkaç Rus ile Lenin'ison anda bile olsa bu "anlamsız", bu "çılgın" yolculuktan vazgeçirmeyi uman birkaç kişi. Fakat bir kez karar verilmiştir. Saat üçü on geç, hareket işareti veriliyor ve trenin tekerlekleri Alman sınır istasyonu Gottmadingen'e doğru dönmeye başlıyor. Evet, tren tam saat üçü on geç hareket etti ve bu andan sonra dünya saatinin gidişi de değişmiş bulunuyor.

Kurşun Mühürlü Tren

Dünya savaşında milyonlarca top ve mermi patlatıldı; mühendisler her geçen yıl daha etkili, daha güçlü, daha çok insan öldürebilen silahlar geliştirdiler. Fakat hiçbir silah, şu anda İsviçre sınırını aşıp Almanya'yı baştan başa geçtikten sonra Petersburg'a varan ve oradaki çağdaş düzeni ortadan kaldıran, içi, yüzyılın en tehlikeli ve en kararlı devrimcileri ile dolu bu tren kadar etkili olmamış ve insanoğlunun yazgısını böylesine belirlememiştir.

İşte bu çok etkili silah, kadın ve çocukların bindiği ikinci mevki ve erkeklerin bindiği üçüncü mevkiden oluşan bir vagon, şimdi Godingen İstasyonu rayları üstünde durmaktadır. Yere tebeşirle çizilmiş bir çizgi, bu çılgınlar koğuşunun Almanya'dan geçirilmesine eşlik eden iki Alman subayının oturduğu kompartımanla, Rusların egemenlik bölgesi arasındaki tarafsız bölgeyi gösteriyor. Tren, gece boyunca önemsenerek herhangi bir olay olmadan, ilerlemekte. Yalnız, Frankfurt'ta Rus devrimcilerin Almanya'dan geçmekte olduklarını

duyan Alman askerleri, aniden trene saldırıyorlar. Bir başka kez de, yolcularla konuşmak isteyen Alman sosyal demokratların bir girişimi kabul edilmiyor. Lenin, Alman topraklarında bir Alman'la tek bir kelime bile konuşursa, üzerine çekeceği kuşkunun büyüklüğünü çok iyi biliyor. İsveç'te coşkuyula karşılanıyorlar. Açlıktan bitkin düşen yolcular, kendileri için hazırlanan kahvaltı masasına hücum ediyorlar; İsveç sandviçleri onlara bir mucize gibi geliyor. Daha sonra Lenin, ayağındaki o komik dağ çizmelerini çıkartıyor, yeni ayakkabı ve birkaç parça giysi satın aldırıyor. Sonunda Rus sınırına varılıyor.

Top Patlıyor

Lenin'in Rus topraklarına ayak bastığı andaki davranışı ilginçtir: Ülkesinin insanlarını seyretmek yerine hemen gazetelere dahiyor. On dört yıldan beri Rusya'da değildi. Vatan toprağını, ulusal bayrağı, Rus askerlerini ve üniformalarını on dört yıl sonra ilk kez görüyordu. Fakat bu demir iradeli dava adamı, ötekiler gibi gözyaşları dökmedi, kadınların yaptığı gibi, olup bitenden habersiz Rus askerlerinin boynuna sarılıp onları kucaklamadı Gazeteye, önce gazeteye, *Pravda*'sına sarıldı; acaba gazetesi, uluslararası görüşü yeterince yansıtabiliyor mu? Lenin, sinirlenerek gazeteyi eliyle buruşturuyor. Hayır, daha hâlâ istediği gibi değil, daha hâlâ hamasi edebiyat yapıyor. Onun anlayışına uygun, gerçek bir devrim düşüncesinden daha çok uzaktalar. Lenin, dümeni ele almak ve sonuç ne olursa olsun kendi görüş ve düşüncelerini halka anlatmak için zamanın çok uygun olduğunu hissediyor. Fakat başarabilecek mi? Lenin'in son huzursuzluğu ve korkulu anları başlıyor. Miļjukow, onu daha Petrograd'da -kent o zaman henüz bu adı taşıyordu, fakat çok sürmeyecektir- tutuklatmayacak mı? Kendisini karşılamaya gelen ve kör bir ışıkla aydınlatılan yarı-karanlık trenin üçüncü mevki kompartımanında oturan dostları Kamenev ve Stalin'in dudaklarında garip ve gizemli bir gülümseme var. Sorularına yanıt vermiyorlar ya da yanıt vermek istemiyorlar.

Fakat biraz sonra gerçeğin ona verdiği yanıt, inanılması zor bir yanıt olacaktır. Tren, Petrograd İstasyonu'na girdiğinde, öndeki büyükalan, binlerce işçiyle hıncahınç dolmuş bulunuyor. Deniz, hava ve kara birliklerinden oluşan şeref kıtaları, sürgünden dönen liderlerini bekliyor, çalınan Enternasyonal marşı ortalığı çınlatıyor. Vladimir İliç Ulianov, daha düne kadar kundura tamircisinin evinde oturan bu adam, trenden iner inmez yüzlerce el tarafından alınıyor ve doğruca zırhlı bir otomobile bindiriliyor. Evlerin çatısına ve kaleye yerleştirilmiş projektörler, onun üzerine çevriliyor ve Lenin, bindirildiği zırhlı otomobilden halka ilk söylevini veriyor. Caddeleri dolduran kalabalık, heyecandan tirtir titriyor ve çok geçmeden de "dünyayı sarsan on gün" başlıyor. Top patladı ve bir büyük ülkeyi, bir dünyayı paramparça etti.

STEFAN ZWEIG

İNSANLIĞIN YILDIZININ PARLADIĞI ANLAR

DENEME

İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar, tarihteki belirleyici anlar üstüne kısa denemelerden oluşuyor. **Stefan Zweig**, çevrelerindeki geçici koşulların dayattığı sınırları aşabilen Fatih Sultan Mehmet, Händel, Dostoyevski, Tolstoy, Lenin gibi “yaratıcı bireyler”in o benzersiz anlarını anlatıyor. En iyisi, kendisinden dinleyelim:

Çağları aşan bir kararın bir tek takvime, bir tek saate, çoğu kez de yalnızca bir tek dakikaya sıkıştırıldığı trajik ve yazgıyı belirleyici anlara, bireylerin yaşamında ve tarihin akışı içinde çok ender rastlanır. Ben böyle anları İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar diye adlandırdım; çünkü onlar, tıpkı yıldızlar gibi, hiç değişmeden geçmişin karanlığına ışık tutmaktadırlar... Olayları anlatırken, gerçekleri değiştirmedim, kendi katkılarım ile renklendirip zenginleştirmedim. Çünkü tarih, kusursuzluğa ulaştığı böylesine eşsiz anlarda, kendisine yardım için uzatılan ellere gereksinim duymaz.

KAPAK RESMİ: ROSSO FIORENTINO